

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Мельник Н. І.

**ДОШКІЛЬНА ОСВІТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ: ІСТОРІЯ І
СУЧАСНІСТЬ**

Монографія

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Мельник Н. І.

**ДОШКІЛЬНА ОСВІТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ: ІСТОРІЯ І
СУЧАСНІСТЬ**

Монографія

Київ 2012

контексті глобалізації міжнародного освітнього простору	157
3.2 Порівняльний аналіз організації педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах США та України.....	186
Висновки до третього розділу.....	217
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	219
ДОДАТКИ.....	225
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	299

УДК 373.21“71”(73)
ББК 74. 1 (73)
М 48

Друкується за рішенням Вченої ради
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Протокол № 10 від 21 травня 2012 року)

Автор:

Мельник Н. І., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук.

Рецензенти:

А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (м. Одеса)

Н. В. Кудикіна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Педагогічного інституту, Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ)

І. П. Рогальська, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (м. Умань)

Л. П. Пуховська, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та освіти дорослих Університету менеджменту освіти (м. Київ)

М 48 __ Мельник Н. І.

Дошкільна освіта сполучених штатів: історія і сучасність: моног. / Н. І. Мельник. – Умань : Видавець «Сочінський», 2012. – 330 с. ISBN 978-966-2643-56-6

У монографії подано основні етапи та тенденції розвитку дошкільної освіти у США. Здійснено комплексний аналіз становлення та розвитку системи управління американської дошкільної освіти у контексті державної освітньої політики, а також виокремлено та проаналізовано концептуальні засади сучасної дошкільної освіти у США. У роботі систематизовано та охарактеризовано основні компоненти американської системи дошкільної освіти, розкрито їх сутнісні та функціональні завдання, детально проаналізовано та класифіковано програми розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку.

Матеріали монографії можуть бути використані в лекційних курсах з теорії та історії педагогіки, порівняльної та дошкільної педагогіки у ВНЗ. Монографія адресована викладачам, студентам, магістрантам, аспірантам, науковцям та працівникам системи післядипломної освіти, вихователів ДНЗ.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ЄЕС (ЕЕС)** – Європейська економічна спільнота (Europe Economic Community)
- НАОД (NAEYC)** – Національна асоціація освіти дітей (National Association for the Education of Young Children)
- НАСДО / ДВО (NAECS / SDE)** – Національна асоціація спеціалістів дошкільної освіти при Державному відділі освіти (National Association of Early Childhood Specialists in State Departments of Education)
- НІДДО (NIEER)** – Національний інститут досліджень дошкільної освіти (The National Institute for Early Education Research)
- ООН** – Організація об'єднаних націй
- ОЦДОД (ECLKC)** – Освітній центр дошкільної освіти дітей (Early Childhood Learning and Knowledge Center)
- США (USA)** – Сполучені Штати Америки (United States of America)
- ЮНЕСКО (UNESCO)** – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ США ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	11
1.1. Розвиток дошкільної освіти США у контексті освітньої політики країни другої половини ХХ – на початку ХХІ століття.....	11
1.2. Концептуальні засади розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку у США другої половини ХХ століття – початку ХХІ століття.....	36
Висновки до першого розділу.....	59
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ У США	61
2.1. Особливості функціонування сучасної системи дошкільної освіти у США.....	61
2.2 Програми та курікулум дошкільної освіти США – основа практичної реалізації завдань розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку.....	92
2.2.1. Роль курікулуму в педагогічній теорії США, специфіка та особливості програм американської дошкільної освіти.....	92
2.2.2. Форми, методи та засоби практичної реалізації основних завдань дошкільної освіти у США.....	122
2.3. Підготовка фахівців дошкільної освіти у США.....	139
Висновки до другого розділу.....	152
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ В КОНТЕКСТІ ВРАХУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ В ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ	157
3.1 Провідні тенденції розвитку дошкільної освіти США та України в	

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі розвитку суспільства перед вітчизняними дошкільними навчальними закладами постали нові завдання, зумовлені входженням України до міжнародного освітнього простору, переходом суспільства на якісно новий рівень та необхідністю державотворення як історичною потребою нації. Особливої значущості набула проблема формування різнобічної, активної, творчої особистості з перших років життя. Закладена в сучасних державних документах (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, закони України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, Базовий компонент дошкільної освіти, концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року) методологія освіти надає пріоритетності високодуховній особистості, її життєвому самовизначенню, самореалізації, життєтворчості і, відповідно, апелює до сучасної особистісно зорієнтованої парадигми освіти. Вагомий внесок в обґрунтування закономірностей, принципів, змісту, сучасних тенденцій розвитку дошкільної освіти зроблено вітчизняними вченими: Л. Артемовою, І. Бехом, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Докукіною, О. Кононко, К. Крутій, Н. Кудикіною, В. Кузьменко, Т. Піроженко, З. Плохій, О. Пометун, Т. Поніманською, І. Рогальською, Т. Степановою та ін. Сучасний стан дошкільної освіти та історію її розвитку висвітлюють Е. Вільчковський, Ю. Косенко, Т. Пантюк, С. Попиченко, О. Проскура, Н. Лисенко та ін.

Однак європейський вибір України актуалізував необхідність реформування та впровадження інноваційних технологій дошкільної освіти в Україні на підставі вивчення й адаптації зарубіжного досвіду до національних реалій. Цим зумовлена необхідність критичного осмислення і творчого застосування досвіду США – однієї з провідних і високорозвинених країн світу. Вивчення вітчизняних досліджень показало, що предметом аналізу українських дослідників обирався широкий спектр теоретичних і практичних проблем американської педагогіки. Проблеми вивчення зарубіжної освіти та освіти США присвятили свої наукові роботи Н. Абашкіна, Н. Авшенюк, Г. Алексевич, О. Алексєва, А. Алексюк,

В. Базуріна, І. Білецька, О. Волошина, І. Зязюн, Ю. Кищенко, Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Любар, О. Овчарук, Д. Пашенко, О. Першукова, Л. Пуховська, А. Сбруєва, С. Старовойт, О. Сухомлинська, М. Тадеєва, Н. Яцишин та ін. Важливі питання освіти США – історії, теорії, основ педагогічної підготовки фахівців, структури загальної та професійної освіти, реформування освітньої галузі, тенденції розвитку – висвітлено у дисертаційних роботах і монографіях Н. Бідюк, Б. Вульфсона, А. Джурицького, В. Жуковського, О. Заболотної, Н. Кічук, М. Кларіна, М. Красовицького, Г. Лактіонової, З. Малькової, О. Мілютіної, Н. Ничкало, П. Пилиповського, С. Тищенко, М. Шутової та ін.

У США питання становлення та розвитку дошкільної освіти країни вивчали провідні американські учені. Їхні дослідження були спрямовані на розкриття теоретичних засад і практичного аспекту організації дошкільної освіти у Сполучених Штатах Америки (Б. Бітті, Е. Дейл-Рос, Л. Джеймс, Е. Кахан, М. Стівен, Б. Сподек), на вивчення історичних передумов формування системи дошкільної освіти (Б. Бітті, М. Віновскіс, С. Барнет), на підготовку вихователів до роботи в американських дошкільних закладах (М. Вайтбук, А. Ейчберг, К. Зейчер, Д. Отт, Г. Прайс, Д. Хьюс). Особливості розвитку дошкільної освіти в контексті глобалізаційних процесів у світі досліджувались С. Барнетом, Е. Зільгером, Б. Лейбовіч, Р. Майерсом; праці Дж. Дьюї, Л. Кольберга, Л. Моррова, Ф. Пауера, Б. Спока, Е. Хігінса та інших сприяли визначенню основних концептуальних засад освіти дітей.

Дошкільна освіта України опинилася, по суті, на перехресті двох головних векторів її розбудови – національного та євроінтеграційного, в зв'язку з чим виникла потреба аналітичного осмислення теорії і практики освіти дітей дошкільного віку, форм організації педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах США. Окремі аспекти розвитку американської дошкільної освіти в межах дослідження історії та особливостей становлення і розвитку освітньої галузі за рубіжем висвітлено в працях Л. Парамонові та Е. Протасові. Відтак, перед українською педагогічною наукою постала необхідність комплексного дослідження теорії і практики розвитку дошкільної освіти США,

347. Weikart D. *How High/Scope Grew: A Memoir* / David P. Weikart. – High/Scope Press publications, 2004. – 1228 p.

348. What is Montessori? Overview [Електронний ресурс] / North American Montessori center. – Cornerstone Montessori Pre-School Ltd. – Режим доступу: http://www.montessoritraining.net/what_is_montessori.

349. Whiteside-Mansell L. An examination of cross-racial comparability of mother-child interaction among African American and Anglo American families / L. Whiteside-Mansell, R. Bradley, T. Little, R. Corwyn & D. Spiker // *Journal of Marriage and Family*. – 2001. – № 63. – P. 767–778.

350. Wiles J. *Curriculum Development: a Guide to Practice* / J. Wiles, J. Bondi. – Macmillan Publishing Company, 1993. – 385 p.

351. Wise A. Standarts in the new millennium: where we are, where we're headed / Arthur Wise, Jane Leibbrand // *Journal of Teacher Education*. – 2001. – Vol. 52. – № 3. – P. 244–255.

352. Woods F. *Steiner Schools in England* / Phillip Woods, Martin Ashley, Glenys Woods. – University of West of England, Bristol: Research Report № R645. – 208 p. – (section 5.2: “Curriculum”). – P. 44 – 51.

353. Wynne E. *Reclaiming our Schools: A Handbook on Teaching Character, Academics, and Discipline* / E. Wynne, K. Ryan. – 2nd. Ed. – N.J.: Upper Saddle River, 1997. – 272 p.

354. Zander R. S. *The Art of Possibility: transforming professional and personal life* / R. S. Zander, B. Zander. – 1st edition. – New York, NY: Harvard Business School Press, 2000 – 206 p.

355. Zigler E. *A Vision for Universal Preschool Education* / Edward Zigler, Walter S. Gilliam, Stephanie M. Jones. – Cambridge University Press, 2006. – 302 p.

356. Zigler E. *Head Start: The Inside Story of America's Most Successful Educational Experiment* / E. Zigler, S. Muenchow. – Head Start, 1994. – 288 p.

357. Zigler E. *The Tragedy of Child Care in America* / Edward Zigler, Katherine Marsland, Heather Lord. – Yale University Press, 2009. – 215 p.

336. Tolman E. Learning. / E. Tolman, L. Postman // Annual review of psychology. – 1954. – № 5. – P. 27–56.

337. U.S. Department of Health and Human Services. Head Start Program Performance Standards / Administration on Children, Youth and Families, Head Start Bureau. – U.S. Government Printing Office. – 2003. – 26 p.

338. USA Guide: Education Pre-school education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justlanded.com/english/USA/USA-Guide/Education/Pre-school-education>.

339. Valencia S. Reading assessment: Time for a change. / S. Valencia S, P. D. Pearson // The Reading Teacher. – 1987. – Vol. 40. – № 8. – P. 726–732.

340. Vinovskis M. A. – The Federal Role in Educational Research and Development / Maris A. Vinovskis. – Brookings Papers on Education Policy, 2000. – 396 p.

341. Vinovskis M. A. Early Childhood Education: Then and Now / Maris Vinovskis // Daedalus: Winter. – 1993. – 122 (№ 1). – P. 151–176.

342. Vinovskis M. A. The Birth of Head Start: Preschool Education Policies in the Kennedy and Johnson Administrations / Maris Vinovskis. – Chicago: University of Chicago Press, 2005. – 219 p.

343. Walberg H. Character Education: Towards a Preliminary Consensus / H. Walberg, E. Wynne, L. Nucci // Moral Development and Character Education: a Dialogue. – Berkley, CA: McCutchan, 1989. – P. 37 – 50.

344. Waldorf Education: The Waldorf Curriculum [Електронний ресурс] / Association of Waldorf schools in North America. – Режим доступу: http://www.whywaldorfworks.org/02_W_Education/curriculum.asp.

345. Washington V. Project Head Start: Past, Present, and Future Trends in the Context of Family Needs / V. Washington, U. Oyemade // Monographs of the Society for Research in Child Development. – 2006. – Vol. 71, № 1. – P. 145–161.

346. Watson J. B. Psychological Care of Infant and Child / J.B.Watson. – W. W. Norton & Co: New York, 1928. – 183c.

вивчення та аналізу американського досвіду з організації дошкільної освіти, який доцільно враховувати у вітчизняній педагогічній практиці.

З огляду на зазначене, а також на значущість зарубіжного досвіду й результатів порівняльного аналізу для України в нових соціально-економічних умовах, відсутність спеціальних досліджень розвитку дошкільної освіти у США, важливість урахування американської теорії і практики в процесі вдосконалення системи дошкільної освіти України існує нагальна проблема вивчення особливостей розвитку дошкільної освіти у США.

Окремий науковий інтерес становить порівняльний аналіз тенденцій, передумов та рушійних сил розвитку сучасної американської та української дошкільної освіти.

Хронологічні межі матеріалу монографії охоплюють період 60-х років ХХ століття – початок ХХІ століття і обумовлений тим, що саме з 60-х років ХХ століття починається інтенсивний розвиток та реформування системи дошкільної освіти у США.

Нижня хронологічна межа – 1960 рік, який знаменується в розвитку дошкільної освіти у США появою числених робіт американських психологів, педагогів, соціологів щодо необхідності раннього розвитку дітей дошкільного віку; пропонуються програми для ефективної реалізації діяльнісного, гуманного, особистісно-орієнтованого підходу до особистості дитини.

Середня хронологічна межа – 1980-1990 роки, детермінована початком кардинальних змін у поглядах суспільства щодо ролі державної політики у сфері дошкільної освіти; на тлі соціально-економічних змін розробляються освітні концепції, що характеризувались як досконалим науковим обґрунтуванням так і суперечливістю засад, які мали колосальний вплив на розвиток дошкільної освіти США.

Верхня хронологічна межа – початок ХХІ століття, визначається тенденціями подальшого розвитку як традиційних підходів до організації дошкільної освіти, дошкільного навчання у США, так і інноваційних підходів, які характеризувались розробкою спеціальних, практичних програми для втілення

теорій виховання; в цей період відбувається переорієнтація та інтеграція всієї галузі освіти США у міжнародний освітній простір.

Метою монографії є здійснення комплексного аналізу розвитку дошкільної освіти у США; вивчення американського досвіду з організації дошкільної освіти та розробити рекомендації щодо його практичного використання в Україні. Автором особисто вивчено досвід американського дошкільного закладу “Ланс Круз” (м. Харісон) та освітнього центру для дітей “Святого Джозефа” (м. Франккенмус) штату Мічиган.

Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні теоретичні положення вітчизняних і зарубіжних учених із проблем: загальної та порівняльної педагогіки (Н. Абашкіна, Б. Вульфсон, О. Джуринський, М. Красовицький, В. Кремень, Н. Лавриченко, О. Локшина, З. Малькова, О. Овчарук, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська); теорії освітніх систем та їх розвитку (А. Алексюк, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.); концептуальні засади розвитку, виховання та навчання дітей раннього та дошкільного віку (Дж. Бенкс, Дж. Браун, Дж. Брунер, Л. Деккер, Р. Джонсон, Дж. Дьюї, Є. Коллі, Д. Кьорп, А. Маслов, Ф. Майером, К. Раян, К. Роджерс, Б. Скінер, Е. Толман, Е. Торндайк, Дж. Уотсон, Л. Фішер, А. Уїні); концепції розвитку освіти, навчання й виховання у сучасних умовах (І. Бех, А. Алексюк, В. Кремень); теоретико-методичні засади розвитку дошкільної освіти в Україні (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Лисенко, О. Іонова, О. Кононко, С. Попиченко, Н. Рогальська, Т. Поніманська, Н. Гавриш та ін.); зарубіжні системні педагогічні технології розвитку, виховання та навчання дітей (О. Декролі, Ф. Дольто, С. Френе, Р. Штайнер); полідисциплінарні дослідження дитинства (В. Абраменкова, А. Богуш, Ф. Дольто, В. Зеньковський, Д. Ельконін, В. Кудрявцев, С. Литвиненко, В. Мухіна, М. Осоріна, Н. Побірченко, Т. Поніманська, Ю. Приходько, Д. Фельдштейн).

Унікальність матеріалів монографії полягає у тому, що вперше в українській теорії і практиці здійснено комплексне дослідження розвитку теорії і практики дошкільної освіти США у єдності цілей, принципів, завдань змісту, організаційних

328. The Bank Street Family Center Staff Handbook: Staff Manual [Електронний ресурс] / Bank Street Family Center, 2010. – 50 p. – Режим доступу: www.bankstreet.edu/gems/fc/FCStaffHandbook0607FC.pdf

329. The childcare program at St. Lorenz [Електронний ресурс] / Mary Huber. – St. Lorenz Foundation. – St. Lorenz Lutheran Church & School, Frankenmuth, MI. – Режим доступу: <http://www.stlorenz.org> та <http://www.stlorenz.org/School/Curriculum/tabid/>

330. The Creative Curriculum for preschool [Електронний ресурс]: The Creative Curriculum for Preschool Knowledge Building Resources. – The Five Volumes of The Creative Curriculum for Preschool, Fifth Edition – Teaching strategies, Washington, 2002. – Режим доступу: <http://www.teachingstrategies.com/page/creative-curriculum-for-preschool-knowledge-building-resources.cfm>.

331. The curriculum and its implementation [Електронний ресурс] / HighScope Educational Research Foundation. – Educating Young Children. – High/Scope Press publications. – Режим доступу: <http://www.highscope.org/Content.asp>.

332. The Head Start National Reporting System (NRS) [Електронний ресурс]: see Improving Head Start Act for School Readiness Act of 2007. / Research, Demonstrations, and Evaluation. – [Sec. 649. j. №. \(4\): http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/Program/Design/and/Management/HeadStart/Requirements/HeadStartAct/headstartact](http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/Program/Design/and/Management/HeadStart/Requirements/HeadStartAct/headstartact).

333. The Head Start Roadmap to Excellence [Електронний ресурс] / Administration for Children and Families. – Washington, D.C., 2007. – Режим доступу: <http://www.acf.hhs.gov/programs/ohs>.

334. The primary program: Growing and learning in the heartland / [dedic.: Lilian G. Katz] – Office of Child Development, Nebraska Department of Education, Centennial Mall South, Lincoln. – 1993. – 615 p.

335. The Step by Step Early Childhood education programe / Cathleen Stasz, Afshin Rastegar, Mirka Vuollo. – Open Society Institute. – Santa Monika: RAND Corporation 2008. – 184 p.

319. Spector J. M. Handbook of research on educational communications and technology / J. M. Spector – Taylor & Francis, 2008 – 894 p.

320. Spence K. W. The psychology of learning and motivation / K. W. Spence, J. T. Spence. – New York: Academic Press, 1968. – P. 89–195. – (Atkinson R. C., Shiffrin R. M. “Chapter: Human memory: A proposed system and its control processes”; vol. 2.).

321. Spodek B. Foundations of Early Childhood Education: Teaching Three-, Four-, and Five-Year-Old Children / Bernard Spodek, Olivia N. Saracho, Michael D. Davis. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1991. – 400 p.

322. Spodek B. What constitutes worthwhile educational experiences for young children / B. Spodek // Teaching practices: Reexamining assumptions. – 1996. – Vol. 11ю – № 2. – 117–133.

323. Standards for Guiding and Managing Young Children’s Behavior: Classroom Tools and Ideas [Електронний ресурс] / Head Start and Children’s Services. – Режим доступу: <http://bostonheadstart.org/header/staff/classroom-tools-ideas>.

324. Stewner-Manzanares G. The Bilingual Education Act: Twenty Years Later / Gloria Stewner-Manzanares. – New Focus, Occasional Papers in Bilingual Education, Washington. – 1988. – № 6. – Vol. 1. – P. 1–8.

325. Stockmeyer K. Rudolf Steiner's curriculum for Waldorf Schools: An attempt to summarise his indications : a collection of quotations for the benefit of the different Waldorf Schools / Emil August Karl Stockmeyer. – Steiner Press, 1969. – 240 p.

326. Sullivan D. R-E. Learning To Lead: effective leadership skills for teachers of young children / Derba Ren-Etta Sullivan. – 2 edition. – Redleaf Press. – 2009. – 176 p.

327. Supporting successful child development and continuous learning from birth through age eight [Електронний ресурс] / National Association of Early Childhood Specialists in State Departments of Education (NAECS-SDE). – Режим доступу: <http://www.naecs-sde.org/aboutus>.

форм і методичних засад її реалізації, які характеризуються:

- визначенням пріоритетності дошкільної освіти в американському суспільстві;

- спрямованістю освітньої політики держави на забезпечення дошкільною освітою якомога більшої кількості дітей та створення рівних умов для отримання якісної дошкільної освіти кожною дитиною;

- здійсненню управління штатів та органами місцевого самоврядування контролю за дотриманням визначених Міністерством освіти й науково-методичними установами вимог до дошкільної освіти;

- розробкою та впровадження національних освітніх стандартів дошкільної освіти; зміцнення демократії та гуманності в підходах до розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку;

- пошуком інновацій в організації педагогічного процесу в дошкільних установах); визначено концептуальні засади дошкільної освіти США (концепції “соціального реконструктивізму”, “громадської освіти”, “освіти для виживання”, “виховання характеру”, “полікультурної освіти дітей”, “виховного середовища”, “інтегрованого розвитку компетентності”, “гуманістичної освіти” спільною ознакою яких є їх гуманістична спрямованість).

Специфіка функціонування американської системи дошкільної освіти полягає:

1. У складності усієї системи освіти країни, що зумовлена адміністративним устроєм країни;

2. У здійсненні державної освітньої політики через регіональні муніципальні представництва;

3. У наявності різних форм отримання дошкільної освіти, що обумовлює різноманітність типів дошкільних установ;

4. У варіативності програм дошкільної освіти; наступність дошкільної та початкової освіти).

Особливий інтерес та значущість мають матеріали монографії щодо сучасних тенденції розвитку дошкільної освіти у США та Україні, зокрема провідних, серед

яких: підвищення статусу дошкільного дитинства та спрямованість державної освітньої політики на охоплення дошкільною освітою якомога більшої кількості дітей; а також сутнісно-визначальних, змістово-процесуальних та організаційно-структурних, що послугує джерелом інформації науковцям з порівняльної педагогіки, фахівцям, які вивчають зарубіжних досвід організації дошкільної освіти і практикам, які творчо реалізують зарубіжні освітні технології та методики у своїй професійній діяльності.

У монографії проаналізовано та розмежовано зміст і сутність базових понять, якими послуговуються американські фахівці у галузі дошкільної освіти – “дошкільна освіта”, “передшкільна освіта”, “рання дошкільна освіта”, “дошкільня”, “дошкільне виховання”; досліджено теоретичні положення щодо реформ та інновацій, які мали місце в американській дошкільній освіті кінця ХХ – на початку ХХІ століття.

Практична значущість матеріалів монографії полягає у розробці рекомендацій щодо оновлення й удосконалення системи дошкільної освіти в Україні і збагачення змісту програм дошкільної освіти на основі вивчення американського досвіду.

Матеріали монографії можуть стати при нагоді викладачам, аспірантам, студентам магістратури, чиї теми досліджень пов’язані з вивченням передового зарубіжного педагогічного досвіду, зокрема вивченням особливостей становлення, розвитку та організації дошкільної освіти у США, особливостей здійснення державних реформ у сфері освіти. Монографія буде цікава і для практиків дошкільного виховання, які опікуються питаннями вдосконалення змісту дошкільної освіти, пошуком нових, інноваційних підходів до організації дошкільної освіти, прагнуть до професійного зростання.

Ryan, Debra Ackerman / National Institute for Early Education Research Rutgers. – The State University of New Jersey. –2004. – P. 1–3.

309. Schweinhart L. J. Significant benefits: The High/Scope Perry preschool study through age 27 / L. J. Schweinhart, H. V. Barnes, D. P. Weikhart. – Ypsilanti, MI: High/Scope Press. – 1993. – 231–246.

310. Semlak S. Curriculum in Early Head Start: [Early Head Start] / Sarah Semlak // – Head Start Bulletin. – 2000. – № 69. – P. 6.

311. Senator Obama on Education: editorial comment [Електронний ресурс] / [Citizence for Barack Obama. A grassroots effort in support of Barack Obama]. – Режим доступу: <http://citizensforbarackobama.blogspot.com/2007/01/senator-obama-on-education-issues.html>.

312. Setting the global standard for preschool education [Електронний ресурс] / International Preschool Curriculum. – Режим доступу: <http://www.Internationalpreschoolcurriculum.com/setting-the-global-standard-for-preschool-education>.

313. Shackelford J. State and Jurisdictional Eligibility Definitions for Infants and Toddlers with Disabilities Under IDEA / J. Shackelford // NECTAC Notes. – National Early Childhood Technical Assistance Center, 2006. – № 21. – P. 1–16.

314. Shapiro E. The Education of Young Children: A Developmental Interaction Approach / E. Shapiro, B. Biber // Teachers College Record. – 1972. –Vol. 74. – № 1. – P. 55–80.

315. Shapiro M. S. Child’s Garden: The Kindergarten Movement from Froebel to Dewey / Michael Steven Shapiro. – University Park: The Pennsylvania State University Press, 1983. – 223 p.

316. Skinner B. F. The Technology of Teaching / B. F. Skinner. – Prentice Hall College: Div., 1968. – 208 p.

317. Smith-Burke M. T. Reading and talking: Learning through interaction / M. T. Smith-Burke // Observing the language learner. - Newark. DE: International Reading Association, 1985. – P. 199–211.

318. Sobel B. A Reconstructionist Perspective of the Teaching of Social Studies / Bart Sobel // The High School Journal. – 1977. – Vol. 60. – № 8. – P. 353–364.

300. Remarks By The President At The New Economic School Graduation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-new-economic-school-graduation> – Title from the screen.

301. Reynolds A. Age 21 Cost-benefit analysis of the Title I Chicago Child-Parent Centers / A. Reynolds, J. Temple, D. Robertson, E. Mann. – Institute for Research on Poverty Discussion Madison, WI: University of Wisconsin. – 2002. – Paper № 1245. – P. 2.

302. Reynolds A. J., Temple J. A., Robertson D. L., Mann E. A. Long-term effects of an early childhood intervention on educational achievement and juvenile arrest: a 15-year follow-up of low-income children in public schools / A. J. Reynolds, J. A. Temple, D. L. Robertson, E. A. Mann // JAMA – Journal of American Medical Association. – 2001. – Vol. 285. – № 18. – P. 2339–2346.

303. Robert C. Collaboration in building partnerships between families and schools: The National Center for Early Development and Learning's Kindergarten Transition Intervention / Robert C. Pianta, Marcia Kraft-Sayrea, Sara Rimm-Kaufmana, Nancy Gercke and Terri Higginco // Early Childhood Research Quarterly. – 2001. – Vol. 16. – № 1. – P. 117–132.

304. Rogers C. The Man and His Ideas / Carl Rogers // Journal of Humanistic Psychology. – 1995. – Vol. 35. – № 4. – P. 130–147.

305. Rogers, Carl. A theory of therapy, personality and interpersonal relationships as developed in the client-centered framework: [Edited by Sigmund Koch] / Carl Rogers // Psychology: A Study of a Science. – New York: McGraw-Hill. – 1959. – Vol. 3. – P. 184–256.

306. Ross E. D. The Kindergarten Crusade: The Establishment of Preschool Education in the United States. / Ross, Elizabeth Dale. – Athens: Ohio University Press, 1976. – 120 p.

307. Rothman R. What to teach: Reform turns finally to the essential question / R. Rothman // Education Week. – 1989. – № 1(8). – P. 10–11.

308. Ryan S. Creating a Qualified Preschool Teaching Workforce Part I: Getting Qualified: A Report on the Efforts of Preschool Teachers in New Jersey's / Sharon

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ США ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

1.1. Розвиток дошкільної освіти США в контексті освітньої політики країни другої половини ХХ - на початку ХХІ століття

У педагогічній літературі США існує велика кількість наукових джерел, що висвітлюють розвиток дошкільної освіти у країні (книги: [125; 132; 134; 139; 144; 149; 152; 154; 190; 195; 217; 226; 227; 240; 264; 341; статті: 127, с. 252; 132, с. 313–316; 135, с. 3340–3342; 155, с. 404–414; 188, с. 285–306; 204, с. 1002–1010; 221; 286, с. 7–14; 342, 151–176, 346, с. 145–161] та ін.). Величезний обсяг інформації з питань розвитку дошкільної освіти у США дає змогу дослідити цей феномен у розмаїтті його проблем, чинників формування і найцікавіших спроб американських педагогів, науковців та політиків щодо його поліпшення і реформування.

У загальному розумінні “розвиток” визначається як незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об’єктів, тоді як звичайні зміни характеризуються зворотністю, циклічністю, відтворюваністю [112, с. 55]. У започаткованому дослідженні під поняттям “розвиток” розуміються зміни будь-якої системи, що супроводжуються закріпленням і накопиченням попередніх її станів, у зв’язку з чим виникає певна встановлена визначеність наступних змін відносно попередніх [117, с. 20]. Тобто, розвиток – це процес виникнення нового стану об’єкта, якісного перетворення його будови чи структури. З точки зору діалектики кількісні і якісні зміни розкривають механізм розвитку: поступове нагромадження кількісних змін у визначений момент призводить до корінних якісних перетворень, що у свою чергу впливає на характер і темп кількісних змін [101, с. 297]. В дослідженні увага зацентрована не лише на значенні, яке мала дошкільна освіта в американській освітній ієрархії, але і на кількісних та якісних змінах, які відбувалися в організації системи дошкільної освіти: наукові підходи до розвитку навчання та виховання дітей дошкільного віку, типи дошкільних

закладів, програми дошкільної освіти, динаміка охоплення дітей дошкільною освітою.

У дисертаційній роботі розвиток дошкільної освіти аналізується у контексті державної політики США. З огляду на це, розвиток американської дошкільної галузі визначає сукупність якісних та кількісних змін, що здійснювалися завдяки державній політиці і суттєво позначились на становищі дошкільної освіти у країні, а саме: формуванні концепцій дошкільної освіти, урізноманітненні типів дошкільних навчальних закладів, динаміці охоплення дітей дошкільною освітою, розширенні змісту дошкільної освіти через упровадження програм тощо.

Отже, проаналізуємо особливості розвитку американської дошкільної освіти в контексті державної освітньої політики у країні. Визначальною рисою суспільно-політичної ситуації другої половини ХХ століття – початку ХХІ століття у США став той факт, що відношення людей до соціальних, суспільних, державних, ідеологічних, естетичних та моральних цінностей все більше забарвлювалося неповторними рисами їх індивідуально-особистісного буття [20, с. 9]. Основною особливістю тогочасного американського суспільства стала радикальна зміна поглядів суспільства не тільки на освіту, але й особливо на розвиток, навчання та виховання дітей дошкільного віку, що обумовило переоцінку ролі дошкільної освіти у системі освіти США та сприяло її реформуванню.

Заклики реформувати дошкільну освіту – явище не нове для Сполучених Штатів. Проблема пріоритетності дошкільної освіти та дитинства у США, як і у більшості країн світу, означилась та набула актуальності в ХХ столітті. Зокрема, після міжнародної конференції “Освіта для всіх”, коли експерти ЮНЕСКО визначили, що “дошкільна освіта є важливим початковим етапом освіти людини, що уможливує гармонійний, динамічний розвиток особистості дитини дошкільного віку. Завдання будь-якої сучасної держави та суспільства полягає у забезпеченні якісної дошкільної освіти для “всіх” дітей, які проживають на території цієї держави та є членами певної суспільної групи” [33].

У цілому, характеризуючи особливості розвитку дошкільної освіти США, слід враховувати різні аспекти устрою країни, основними з яких є: складність усієї системи освіти, регулювання дошкільної освіти законом “Про програму “Хед

291. *Preschool for All: Investing in a Productive and Just Society*. – New York: Committee for Economic Development. – 2002. – 66 p.

292. *Program Enrichment. Building on Local Innovations in Head Start / Head Start Bureau*. – U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families. – Washington, DC., 1993. – 101p. – (Reference Materials: Directories/Catalogs (132) – Guides. – Non-classroom use).

293. *Project Thrive [Електронний ресурс] / The Trustees of Columbia University in the City of New York, 2010*. – Режим доступу: <http://www.nccp.org/projects/show.phpid/5>.

294. *Pruitt L. Profiles in Childhood Education 1931-1960 by ACEI. Later Leaders Committee / L. Pruitt*. – Washington, D.C.: Association for Childhood Educational International. – ACEI Archives, University of Maryland. – 1992. – 58 p.

295. *Psychological Care of Infant and Child: A Reflection of its Author and his Times [Електронний ресурс] / Suzanne Houk*. – Paper written for Psych 683, Prof. Packer reproduced here with the author’s permission. – March 15, 2000 – Режим доступу: <http://www.mathcs.duq.edu/~packer/DevPsych/Houk2000.html>.

296. *Pulling it All Together in the Montessori Classroom! [Електронний ресурс] /Cornerstone Montessori Pre-School Ltd*. – Режим доступу: – http://www.montessoritraining.net/curriculum_materials/classroom_guides.htm

297. *Quality Early Head Services: A Summary of Research-Based Practices That Support Children, Families and Expectant Parents / [Prepared for the Office of Head Start]*. – Early Head Start National Resource Center, 2009. – P. 6.

298. *Rawson M. The Educational Tasks and Content of the Steiner Waldorf Curriculum / Martyn Rawson, Tobias Richter // _Steiner Schools Fellowships Publications*. – 2004. – Vol. 38. – № 1 – 3. – P. 48–67.

299. *Remarks at Southwest Texas State College Upon Signing the Higher Education Act of 1965 [Електронний ресурс] / D. McCrocklin*. – November 8, 1965. – Режим доступу: http://www.lbjlib.utexas.edu/Johnson/lbjforkids/edu_whca370-text.shtm.

281. Perrin G. D. Connectivism. [Електронний ресурс] / Donald G. Perrin. – Educational technology: Connectivism. – Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Educational_technologyConnectivism.

282. Piaget J. The stages of the intellectual development of the child / Piaget J. // Bulletin of the Minninger Clinic, 1962. – № 26. – 120–128.

283. Pope C. Three Approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia / Carolyn Pope Edwards. – Early Childhood Research & Practice. – 2002. – Vol. 4. – № 1. – P. 7–14.

284. Portrait of a Teacher [Електронний ресурс] / College of education and human resouces. – Montclair State University. – Режим доступу: <http://cehs.montclair.edu/academic/cop/teacher/undergrad.shtmlp.3>.

285. Powell D. Non-Baccalaureate Teacher Education in Early Childhood Education / Powell, Douglas R., and Dunn, Loraine. // Early Childhood Teacher Preparation, New York: Teachers College Press. – 1990. – Vol. 76. – P. 63.

286. Pre-K-3 Educators Learn from the Reggio Emilia Approach [Електронний ресурс] / D. W. Dunne // Education World, 2000. – Режим доступу: http://www.educationworld.com/a_curr/curr256.shtml.

287. Prepare my child for school Early Childhood Education [Електронний ресурс]: / U.S. Department of Education. – Режим доступу: <http://www2.ed.gov/parents/earlychild/ready/resources.html>.

288. Preschool and Kindergarten in the Waldorf School. [Електронний ресурс]: Windows into Waldorf: An Introduction to W Ed Qty 1 – 79. – Режим доступу: http://www.whywaldorfworks.org/02_W_Education/pre_and_k.asp.

289. Preschool Curricula/Teaching Approaches for Infant and Toddler Care and Education. – [Електронний ресурс] // Child Care Bulletin, Issue 31. – Режим доступу: <http://nccic.acf.hhs.gov/poptopics/itcurricula.html>

290. Preschool Curriculum Models. Curriculum Definition [Електронний ресурс] / Michigan state government. – Режим доступу: <http://www.michigan.gov/greatstart/0,1607,7-197-27385-83422--,00.html>.

Старт” (Head Start, що в перекладі означає *головний* або *основний початок*), наявність широкої мережі дошкільних установ, інтегрованість дошкільної освіти у початкову.

До найбільш вагомих належить, насамперед, складність усієї системи освіти країни, що зумовлено адміністративною системою країни. До складу країни входять 50 штатів, у кожному штаті встановлюються свої окремі положення щодо дошкільної освіти. Проте в цілому федеральним урядом окреслюються основні положення і завдання дошкільної освіти у США, а кожен штат несе відповідальність та звітує перед урядом з питань реалізації урядових постанов щодо дошкільної освіти [219, с. 93]. Так, у Законі США “Про Освіту” сказано, що “американська освіта є комплексною структурою, що може фінансуватися як громадськими, так і приватними інститутами, окрім того курікулум у навчальних установах регулюється кожним окремим штатом та місцевими органами самоврядування” [236].

Ще одна особливість дошкільної галузі в країні полягає у тому, що принципи, завдання, стандарти дошкільної освіти у США регулюються Актом “Про програму Хед Старт”, прийнятих у 1981 році, якими визначено умови та вимоги перед усіма штатами щодо надання якісної дошкільної освіти, що є обов’язковими для дошкільних закладів у кожному штаті. В Акті зазначено також, що виконання вимог, дотримання визначених стандартів повинні контролюватись управліннями штатів та органами місцевого самоврядування [217].

Особливістю сучасної дошкільної освіти США є наявність широкої мережі дошкільних установ та її інтеграція у шкільну систему. Це означає, що мережа дошкільних закладів постійно урізноманітнюється, пропонуються різні види діяльності, різні послуги педагогічного персоналу (консультації, допомога батькам у навчанні дитини, гувернерські послуги тощо). Тобто, кожний керівник дошкільної установи зацікавлений у залученні більшої кількості дітей до отримання дошкільної освіти саме у його закладі. Інтеграція дошкільної освіти у шкільну систему виявляється у тому, що у Сполучених Штатах дошкільна освіта частково входить до системи обов’язкової освіти К-12 (Додаток А). Діти

починають навчатися у віці 5-6 років, хоча і до того дитина може відвідувати дошкільні заклади для дітей віком від народження до 3-х років.

У ході дослідження розвитку дошкільної освіти у США нами встановлено, що один із найбільш вагомих впливів здійснює держава як інститут публічної влади. Освіта належить до числа тих інститутів, які першими потрапляють під вплив державної політики. В сучасному громадянському суспільстві освіта – одна із основних сфер державної діяльності, а освітня політика та реформування – невід’ємна частина державної політики.

Російський дослідник В. Добренков відзначає, що “в освітній політиці відображаються інтереси держави у сфері освіти, її завдання, засоби, якими вона має намір вирішувати та реалізовувати їх. Вплив державної освітньої політики поділяють на три напрями: соціальний, економічний, ідеологічний. Соціальний вплив на освіту виявляється у встановленні переваг або обмежень в освіті різних верств населення. З посиленням демократизації державного управління в освіті відбувається вирівнювання умов для отримання освіти всіма соціальними групами суспільства. Економічний вплив проявляється у фінансуванні певних галузей. Зокрема, американський підхід до фінансування освіти та соціальної сфери часто розглядають як орієнтири. У США освітня політика у соціальній сфері спрямована саме на забезпечення якомога більшої кількості населення освітою та створення умов для цього. Американська модель фінансування освітньої галузі передбачає “велику частину соціальних витрат за рахунок громадян”. Економіці США вдається привернути велику частину витрат на освіту у спільному валовому продукті, тому частка державного фінансування значно менша, ніж у Європі” [43, с. 210-211]. Ідеологічний напрям освітньої політики держави зазвичай відповідає ідеології загальнодержавної політики [43, с. 214].

Перегляд ролі державного управління освітньої сфери, зміни в сучасній системі державного регулювання освіти США вимагають комплексного аналізу та оцінки основних реформ, їх впливу на розвиток дошкільної галузі як важливої ланки в системі освіти. У США статус дошкільної освіти на загальнодержавному рівні розглядається як важливий аспект загальної освіти дітей, якість якої

International Conference of the Council for exceptional children, San Antonio, TX, April 5–9, 1993. – 17 p.

272. Oden S. Into Adulthood: A study of the effects of Head Start / S. Oden, L. Schweinhart, D. Weikart. – Ypsilanti, MI: High/Scope Press – 2000. – 730 p.

273. Office of Elementary and Secondary education. Legislation, Regulations, and Guidance [Електронний ресурс] / Office of Elementary and Secondary Education. – Режим доступу: <http://www2.ed.gov/about/offices/list/oese/legislation.html>.

274. On standarts for programs to prepare early childhood professionals Standards for Professional Preparation Programs. – [Електронний ресурс]:. – Режим доступу: <http://www.naeyc.org/positionstatements>.

275. Parent Involvement Program Performance Standards for the Operation of Head Start Programs by Grantee and Delegate Agencies [Електронний ресурс]: 2005. English. <http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/Family>

276. Paris K. A leadership model for planning and implementing change for school-to-work transition. – Madison, WI: University of Wisconsin-Madison, Center on Education and Work. – 1994. – P. 22-25.

277. Pathways to Early School Success [Електронний ресурс]: / W. K. Kellogg The Trustees of Columbia University in the City of New York, for its National Center for Children in Poverty (NCCP). – Режим доступу: <http://www.nccp.org/projects/show.php?id=4>.

278. Peltzman B. R. Pioneers of early childhood education: a bio-bibliographical guide / B. R. Peltzman. – Greenwood Press, Westport, CT, 1998. – 140 p.

279. Pepler D. J. The Development and treatment of childhood aggression / J. D. Pepler, K. H. Rubin. – Earls court Child and Family Centre. – 1991 – 470 p.

280. Performance and Management [Електронний ресурс] / Chapter of Analytical Perspectives, Budget of the United States Government, 2009. – P. 78–79. – Режим доступу: www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2011/assets/spec.pdf

262. Morrison G. S. Early childhood education today / G. S. Morrison. – Upper Saddle River. – N.J.: Pearson, Merrill Prentice Hall, 2007. – 556.

263. Mayers R. G. Early Childhood in Latin America. Paper presented at Preventing School Failure: / Myers R. G. // The Relationship Between Preschool and Primary Education: [Workshop on Preschool Research held in Bogota, Colombia, 26–29 May 1981]. – The Twelve Who Survive: Strengthening Programmes of Early Childhood Development in the Third World, Ypsilanti, Mich., High/Scope Press. –1995. – 46 p.

264. NAECS-SDE - Supporting successful child development and continuous learning from birth through age eight [Електронний ресурс] / National Association of Early Childhood Specialists in State Departments of Education, Washington. – Режим доступу: <http://www.naecs-sde.org/aboutus>.

265. NAEYC. Accreditation [Електронний ресурс] / NAEYC Academy for Early Childhood Program Accreditation, March 2009. – Режим доступу: <http://www.naeyc.org/accreditation>.

266. NAEYC. Missions and Goals [Електронний ресурс] / NAEYC bylaws. – Article I. – Section 1.1. – October 2007. – Режим доступу: <http://www.naeyc.org/about/mission>.

267. NAMC's Curriculum Materials are Available for Purchase for Your Classroom or Home Schooling Environment [Електронний ресурс] / North American Montessori Center. – Режим доступу: <http://www.montessoritraining.net/curriculummaterials/preschoolkindergartenprogram.htm>

268. Nieto S. Profoundly multicultural questions / S. Nieto // Educational Leadership. - 2002. – Vol. 60 – № 4. – P. 6–10.

269. No Child Left Behind Act of 2001. – Education. Inter-governmental relations: 20 USC 6301 note. – Jan. 8, 2002. – 670 p.

270. O'Brein J. How screening and assessment practices support quality disabilities services in Head Start / J. O'Brein. – Head Start Bulletin 70, 2001.

271. Obiakor F. E. America 2000 Reform Program: Implication for African-American At-Risk Students / Festus E. Obiakor. – Paper presented at the Annual

забезпечується шляхом оновлення технічного, навчально-методичного матеріалу, зміни форм і методів навчання та виховання дітей дошкільного віку, через модернізацію дошкільної ланки, підвищення державного фінансування дошкільних навчальних закладів. Взагалі розвиток державної освітньої політики США у сфері дошкільної освіти впродовж останніх десятиліть можна представити як перехід від сприяння рівному доступу до освітніх можливостей та стимулювання якості освіти й економічної доцільності інвестування у сферу дошкільної галузі, а також державної підтримки приватних інвестицій у дошкільну освіту. Положення Закону “Жодної дитини поза увагою” свідчать про те, що в цілому освітня політика держави спрямована на забезпечення освітнього процесу в дошкільних освітніх установах і залучення до дошкільної освіти якомога більшої кількості дітей [270]. Структура освітньої системи, що подана у Додатку А, відображає місце дошкільної освіти у системі загальної освіти американців.

Активний розвиток дошкільної освіти як структурно вагомого інституту у США розпочався наприкінці XIX – на початку XX століття. У цей час суспільство США ставало все неодноріднішим, оскільки спостерігався процес активної імміграції до Америки жителів з Ірландії, Німеччини, Голландії та інших країн. Відповідно до хвиль імміграції відбувалися етапи розвитку освіти у США. Тому у 30-ті роки XX століття освітні заклади намагалися сприяти консолідації такого “неоднорідного суспільства” через навчання спільної мови, формування громадянських поглядів, поширення суспільних ідеалів та цінностей. Цілком природним було протистояння між прихильниками ідеї “рівних можливостей” та тих, хто активно заперечував стандартизацію та уніфікацію, оскільки не в традиціях американського індивідуалізму покірно брати до виконання механістичні розпорядження, що подаються “згори”.

Прагнення до того, щоб усі діти мали рівні шанси здобути якісну освіту, викликало бажання встановити відповідні державні стандарти, що з часом знайшло відображення у вигляді чітких вимог до умов вступу до середніх та вищих закладів: використання ідентичних або аналогічних курсів, визначення умов вступу до школи та вищих навчальних закладів; використання однакових тестів та

відносно відомих завдань у школах та вищих навчальних закладах; загальні вимоги до навчальних планів (кількість годин на дисципліну); підготовка вчителів відповідно до вимог суспільства тощо [107, с. 161]. В дошкільній освіті ці вимоги були такими: чітке визначення умов прийому до дошкільних навчальних закладів; використання стандартних або відносно відомих завдань при вступі до дошкільної установи; загальні вимоги до навчальних планів (наприклад, скільки годин вивчати англійську мову, скільки годин витратити на екологічне виховання дітей та ін., список обов'язкових сфер діяльності і т.д.); підготовка вихователів з урахуванням існуючих форм і стандартів дошкільної освіти.

Рух за інноваційне оновлення в освіті особливо посилювався у Сполучених Штатах після запуску супутника Землі в СРСР. У цей період була прийнята ціла низка законів про освіту, а саме: “Акт про сприяння освіти національній обороні” (1958 р.), “Акт про розвиток вищої освіти” (1963 р.) та “Акт про розвиток елементарної та середньої освіти” (1965 р.). Вагомим кроком для запровадження реформ у системі освіти було прийняття Акту “Про економічні можливості” (1964 р.), який включав соціальні програми щодо охорони здоров'я, забезпечення освіти та добробуту громадян.

Одним із найважливіших кроків у розвитку сучасної американської дошкільної освіти та початком формування державної системи дошкільної освіти у США можна вважати ухвалення федеральної (спільної для всіх штатів) програми із забезпечення освіти дітей “Хед Старт” (Head Start) у 1965 році. До 1965 року дошкільна освіта в Америці була прерогативою багатих сімей і переважно здобувалась удома або в установах, заснованих релігійними організаціями та приватними особами. Започаткована 36-м президентом Америки Ліндоном Бейнсом Джонсоном програма передбачала збільшення асигнувань на створення широкої мережі державних дошкільних закладів. Положення “Хед Старт” стосувалися також надання безкоштовної дошкільної освіти для дітей із малозабезпечених сімей. Вихідні ідеї програми “Хед Старт” були представлені у працях Л. Джонсона “Війна з бідністю” та “Визначне суспільство”. М. Віновскіс у своїй праці “Народження “Хед Старт”: Освітня політика адміністрацій Кеннеді та

253. Maslow A. The Comparative Approach to Social Behavior / A. Maslow // *Social Forces*. – 1937. – Vol. 15. – P. 487–490.

254. McCabe L. Policy Brief - Challenging Behaviors and the Role of Preschool Education / L. A. McCabe, E. C. Frede // *Preschool Policy Brief*. – December, 2007. – № 16 – P. 2–11.

255. Mead S. Primary Watch: Barack Obama's Early Education Agenda [Електронний ресурс] / Sara Mead. – The New America Foundation, 1899 L Street N.W., Suite 400, Washington, DC 20036. Map & Directions. – April 10, 2008. – Режим доступу: <http://www.newamerica.net/blog/early-ed-watch/2008/primary-watch-barack-obamas-early-education-agenda>.

256. Meng Chan Y. Examining teacher hoped-for selves among pre-service, new and experienced teacher: a Dissertation for the Degree of doctor of philosophy / Yoke Meng Chan. – T., 2006. – 158 p.

257. Mevarech Z. Improve: A Multidimensional Method For Teaching Mathematics in Heterogeneous Classrooms / Z. Mevarech, B. Kramarski // *American Educational Research Journal*, 1997. – Vol. 34. – № 2. – P. 365–394.

258. Mintzes J. J. Meaningful learning in science: The human constructivist perspective / J. J. Mintzes, J. H. Wandersee, J. D. Novak. – In *Handbook of academic learning: Construction of Knowledge* [G. D. Phye (Ed.)]. – San Diego: Academic Press, 1997. – P. 405–447.

259. Mission. Department of Education Organization Act [Електронний ресурс] / U.S. Department of Education. – Режим доступу: <http://www2.ed.gov/about/overview/mission/mission.html?src=ln>.

260. Montclair State University Portrait of a Teacher and Standards for Reading Professionals [Електронний ресурс] / College of education and human resources. – About the Department. – Режим доступу: <http://cehs.montclair.edu/academic/ecele/about.shtml>.

261. Morgan H. The Imagination of Early Childhood Education / Harry Morgan. – Praeger, 1999. – 272 p.

242. Kessler S. Alternative perspectives on early childhood education / S. Kessler // *Early Childhood Research Quarterly*. – 1991. – Vol. 6. – № 2. – P. 183 – 197.

243. Kids learning activities in preschools [Електронний ресурс]: / Educational Institution Research Bank. – Режим доступу: <http://preschools.indiaedu.com/playschool-learning-activities>.

244. Kobelski P. Conceptual frameworks for bibliographic instruction / P. Kobelski, M. Reichel // *Journal of Academic Librarianship* – 1981. – № 7/2. – P. 73 – 77.

245. Koralek D.G. Caring for Preschool Children / Derry Gosselin Koralek, Diane Trister Dodge, Peter J. Pizzolongo. – [3 edition]. – *Teaching Strategies*, 2004 – 366 p.

246. Lee V. Where Do Head Start Attendees End up? One Reason Why Preschool Effects Fade out. – Valerie E. Lee, Susanna Loeb // *Educational Evaluation and Policy Analysis*. – 1995. – Vol. 17. – № 1. – P. 62–82.

247. Levitt S. D. Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything / Steven D. Levitt, Stephen J. Dubner. – *Kirkus Reviews*, VNU Business Media, Inc., 2006 – 496 p.

248. Lindsay R. Brains: the secret to better schools / Ryan Lindsay // *Atkinson Series: Brainstorm*. – 2009. – 254 p.

249. Lofthouse R. W. Developing a Tuition-Based / R. W. Lofthouse // *Full-Day Kindergarten. PRINCIPAL*. – № 73. – 1994. – P. 24–26.

250. Lombardi J. Beyond transition: Ensuring continuity in early childhood / J. Lombardi // *ERIC Digest* [Online]. – 1992. – Режим доступу: <http://www.ed.gov/databases/ERIC-Digests/ed345867.html>.

251. Manter M. College Tips for Head Start Staff / Marcia A. Manter. – *Professional Development: The Cornerstone for Trust and Empowerment*. – *Head Start Bulletin* № 72. – 2002. – С. 80–83.

252. Martin W. B. Innovation – Bloodied but Unbowed / W. B. Martin // *Change*. – 1982. – March. – P. 35–38.

Джонсона” відзначає, що: “президент Джонсон розпочав “війну з бідністю” у сфері дошкільної освіти через збільшення державного фінансування дошкільної галузі. Одна з ініціатив Джонсона передбачала заснування громадських центрів дошкільної освіти, метою яких було забезпечення дошкільної освіти дітей із малозабезпечених сімей та дітей з особливими потребами. Поряд із тим, про особливості та необхідність дошкільної освіти для дітей зі звичайних сімей в ініціативах Джонсона практично нічого не зазначалось” [343]. Цим автор хотів підкреслити той факт, що президентом не були враховані інтереси та потреби у дошкільній освіті звичайних сімей.

Засадничі положення “Хед Старт” спочатку визначали програму федерального управління як таку, що покликана допомогти дітям дошкільного віку з особливими потребами. У 1965 році Відділом економічних ініціатив (Office of Economic Opportunity) програма була трансформована в Законопроект “Хед Старт” [357, с. 8]. Прийнятий у 1965 році Закон “Про програму “Хед Старт” передбачав організацію восьми тижневих літніх курсів для дітей дошкільного віку з метою їхньої підготовки до школи. За концептуальну основу “Хед Старт” було взято досвід “Школи для маленьких дітей 400” (Техас), яка працювала за двома програмами, що забезпечували рівні можливості навчання англійськомовних та іспаномовних дітей. Завдання та функції програми постійно розширювалися, і згодом навчальний план у дошкільних закладах розподілявся не тільки на період літа, але й на цілий рік [202, с. 999–1012].

Для якісної реалізації законопроекту “Хед Старт” за часів президента Адміністрації Ніксона в 1969 році було створено Відділ розвитку дитини (Office of Child Development) при Департаменті здоров’я та громадського обслуговування (Department of Health and Human Services) [338, с. 15]. Згодом, програма “Хед Старт” стала регулюватись Адміністрацією дітей та сім’ї (Administration for Children and Families) при цьому ж таки Департаменті здоров’я та громадського обслуговування. На сучасному етапі вагому роль у реалізації програми відіграє Головне управління “Хед Старт”, яке має чітку та розгалужену систему управління (Додаток Б) [334]. Програма “Хед Старт” має на меті також надання грантів

(державного фінансування та підтримки) місцевим громадським та приватним некомерційним та комерційним агентствам, що надають освітні послуги для дітей з неблагополучних, неповних, матеріально незабезпечених сімей з метою підвищення успішності дітей дошкільного віку у школі [338].

Законопроект “Хед Старт” регламентуються основні завдання системи дошкільної освіти (див. рис 1.1).

Рис. 1.1 Завдання дошкільної освіти за положеннями програми “Хед Старт”

Джерело: Bremner R. Children and Youth in America: A Documentary History / R. Bremner. – Vol. 3. – Cambridge: Harvard University Press, 1974. – P. 89–99.

Сфера обслуговування Головного управління “Хед Старт” включає п'ять основних напрямів (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Напрями обслуговування програми “Хед Старт”

Напрями обслуговування	Характеристика
1. Забезпечення освітою дітей дошкільного віку	освітні програми “Хед Старт” розроблені таким чином, що забезпечують потреби кожної дитини, громадське обслуговування, етнічні та культурні особливості вихованців. Кожна дитина отримує різноманітні освітні послуги, що сприяють її розумовому, фізичному та соціально-емоційному розвитку
2. Обслуговування дітей з обмеженими можливостями	сфера передбачає залучення дітей з особливими потребами до всіх видів діяльності, рівний доступ до освітніх послуг та ін. Усі проекти, розроблені за ініціативи Головного управління “Хед Старт”, передбачають повне включення дітей з особливими потребами до програм проектів

Продовження таблиці 1.1

233. Infant and toddler transitions. Training guides for the Head Start learning community [Електронний ресурс]: – U.S. Head Start Bureau & Aspen Systems Corporation. – Washington, DC: U.S. Dept. of Health and Human Services, 1999. – Режим доступу: http://www.headstartinfo.org/publications/infant-toddler_transitions/index.htm.

234. Infants And Toddlers Creating Child-Centered Programs for Infants and Toddlers; Preschool Program [Електронний ресурс] / Children’s Resources International. – Режим доступу: http://www.childrensresources.org/infants_and_toddlers.htm

235. InfoUSA [Електронний ресурс] / Bureau of International Information Programs (IP), U.S. Department of State / Chapter Six. A DIVERSE EDUCATIONAL SYSTEM. Structure, standards, and challenges. – Режим доступу: <http://www.ait.org.tw/infousa/enus/education/overview/ch6.html>.

236. IPC Level 1 (3-4 year olds) Curriculum Sample: Animals Module [Електронний ресурс] / International preschool curriculum. – Режим доступу: <http://www.internationalpreschoolcurriculum.com/information/curriculum-standards-preschools>.

237. James L. America’s First Nursery Schools: “An Interview with Abigail Adams Eliot,” in Beginnings. / L. James, Jr. Hymes // Living History Interviews. – Carmel, CA: Hacienda Press, 1978. – Vol. 1. – P. 7–9.

238. Jonassen D. Instructional design models for well-structured and ill-structured problem-solving learning outcomes / D. Jonassen // Educational Technology Research & Development. – 1997. – № 45. – P. 65–94.

239. Kamii C. Achievement testing in early childhood education: The games grown-ups play / C. Kamii. – Washington, DC: NAEYC, 1990. – 181 p.

240. Katz L. Developmental Stages of Preschool Teachers / Katz L. G. // The Elementary School Journal. –1972. – Vol. 73. – № 1. – P. 50–54.

241. Kelly A. V. The Curriculum: Theory and Practice / A. V. Kelly. –2nd ed. – Camb.: Harper and Row, 1982. – 269 p.

223. Historical Dictionary of American Education / [Ed.: Richard J. Altenbaugh]. – Greenwood Press, 1999. – 520 p.
224. Historical Overview: Promoting excellence in early childhood education [Електронний ресурс]: National Association for the Education of Young Children. – Режим доступу: <http://www.naeyc.org/about/history>.
225. Hogan K. Scaffolding student Instructions / K. Hogan, M. Pressley – Cambridge, MA: Brookline Books, 1997. – 144 p. – (K. Hogan, M. Pressley. – P. 74 – 107).
226. Hohmann M. Educating Young Children: Active Learning Practices for Preschool and Child Care Programs / M. Hohmann, D. Weikart, A. Epstein. – 3rd Ed. – High/Scope Press, 2008. – 546 p.
227. Horm-Wingerd D. Eager to Learn, Bowman et all / D. Horm-Wingerd, M. Nyson, N. Karp // New Teachers for a New Century. – National Institute on Early Childhood Development and Education. – Washington, D.C.: U.S. Department of Education. – 2000. – 24 p.
228. Howes C. Teacher characteristics and effective teaching in child care: Findings from the National Child Care Staffing study / C. Howes, M. Whitebook, D. Phillips // Creating a Qualified Preschool Teaching Workforce: [Child & Youth Care Forum]. – 1992. – Part I. – № 21. – P. 399–414.
229. Hutchins R. M. The Higher Learning in America / R. M. Hutchins. – CT: Yale, New Haven, 1936. – 85 p.
230. Hutmacher W. Key competencies for Europe / Walo Hutmacher. – [Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996]. – Council for Cultural Cooperation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasburg, 1997. – 4 p.
231. IB headquarters [Електронний ресурс] / International Baccalaureate. – Режим доступу: <http://www.ibo.org/offices/hq/index.cfm>.
232. Improving the Odds for Young Children [Електронний ресурс] / The Trustees of Columbia University. – National Center for Children in Poverty (NCCP), New York. – Режим доступу: <http://www.nccp.org/projects/show>.

3. Надання послуг у сфері медичного обслуговування	фахівцями “Хед Старт” визнається положення щодо важливості своєчасного виявлення проблем зі здоров’ям дитини, кожна дитина залучена в оздоровчу програму, яка включає зміцнення імунітету, медичне обслуговування, стоматологію, психічне здоров’я та правильне харчування
4. Підтримка батьків	передбачає педагогічну освіту батьків, залучення їх до процесу навчання та виховання дітей, участь батьків у розробці освітніх програм, створення батьківських комітетів з політики освітньої установи, активну участь сім’ї в організації занять, співпрацю педагогічного персоналу з батьками (відвідування дітей удома, допомога батькам у створенні розвивального середовища вдома) та ін.
5. Соціальне обслуговування	специфічні послуги, що надаються сім’ям відповідно до їх особливостей і передбачають програму громадської підтримки, довідкову службу, оцінювання фінансового статусу сім’ї, відбір та прийом дітей на навчання та виховання у дошкільні заклади, супровід та підтримку сім’ї у кризових ситуаціях

Джерело: Garces E. Longer-Term Effects of Head Start / E. Garces, T. Duncan, J. Currie // The American Economic Review. – Vol. 92. – № 4. – Sep., 2002. – P. 999–1012.

У 1981 році зміст “Хед Старт” було оновлено та вдосконалено. Результатом цього стало прийняття закону “Про програму “Рання освіта “Хед Старт”, уточнювалася політика з питань забезпечення освіти дітей, обґрунтовувалися принципові положення роботи освітніх установ та подавалася роз’яснювальна інформація про особливості фінансування дошкільних освітніх установ за програмою [343, с. 205]. Закон “Рання освіта “Хед Старт” (Early Head Start), прийнятий у 1990 р., передбачав педагогічний супровід молодих батьків, неповнолітніх батьків та вагітних жінок у вихованні дітей від народження до 3-х років. Запровадження програми передбачало також виявлення творчої обдарованості та інтелектуальних здібностей дітей у ранньому віці [234].

Отже, у сучасній системі дошкільної освіти США існують такі загальнодержавні програми із забезпечення дошкільною освітою дітей, як:

“Хед Старт” – державна федеральна програма освіти дітей (віком від 3-х до 5-ти років) з неблагополучних, малозабезпечених сімей, завданнями якої передбачено створення умов для нормального розвитку дитини відповідно до статусу та походження сім’ї.

“Рання освіта “Хед Старт” – федеральна програма з обслуговування дітей (від народження до 3-х років), основним завданням якої є виявлення та максимальне сприяння розвитку інтелектуальних, творчих або фізичних задатків дитини в ранньому віці. Програма створена за ініціативи місцевих органів

управління освітою некомерційною організацією та освітніми інституціями, що належать до загальноосвітніх закладів [342, с. 155–168].

Окрім означених програм, Головним управлінням “Хед Старт” розроблена також ціла низка програм, метою яких є удосконалення системи управління дошкільної освіти та підвищення якості освітніх послуг, що надаються у цій сфері: програма “Співробітництво з громадою та сім’єю” (Family and Community Partnerships), “Хед Старт” для мігрантів та Сезонна програма “Хед Старт” (Migrant and Seasonal Head Start), програма “Хед Старт” для корінних жителів Америки (індіанців) та жителів Аляски” (American Indian-Alaska Native Head Start) [189], детальна характеристика яких представлена у Додатку В.

У США велика кількість закладів освіти для дітей віком до п’яти років фінансується також за сприяння програми фінансової підтримки Фонду розвитку дошкільної освіти (Child Care Development Fund - CCDF). Різниця між програмою “Хед Старт” та програмою Фонду полягає у тому, що програма “Хед Старт” була організована для сприяння освіті дітей із малозабезпечених сімей і має на меті дати “основний старт”, а програма Фонду розвитку дошкільної освіти забезпечує безкоштовне навчання дітей, батьки яких не досягли повноліття. На сучасному етапі реалізація завдань програми “Хед Старт” регулюється одноіменним законопроектом, а реалізація завдань Фонду регулюється Законом “Про благоустрій”, прийнятим 22 серпня 1996 року за ініціативи президента Б. Клінтона (Welfare reform Act of 1996) [209, с. 183].

Запровадження програми “Хед Старт” сприяло не тільки розвитку, але й удосконаленню системи дошкільної освіти США, позитивним результатам у навчанні та вихованні дітей, а також підвищенню інвестиційної діяльності в дошкільній сфері. Програма “Хед Старт” до 1980-го року завдяки загальній зацікавленості населення в забезпеченні своїх дітей дошкільною освітою набула широкого поширення. До 2005 року 69 % чотири-п’ятирічних дітей було охоплено державною програмою “Хед Старт”, це близько 800 тис. учасників. Запровадження програми показало, що якщо в 1965 р. дошкільні заклади відвідували 10 % три-чотирирічних дітей, то у 1985 р. – 40 %, п’яти-шестирічних –

212. Haack S. Pragmatism Old and New: Selected Writings / Susan Haack, Robert Lane. – New York: Prometheus Books, 2006. – 741 p.

213. Haines A. M. Montessori and assessment: Some issues of assessment and curriculum reform. / A. M. Haines // The NAMTA Journal – 1995. – № 20(2). – P. 116–130.

214. Hansen J.S. Early Childhood Education / Janet S. Hansen, Daniel J. Walsh; Betty J. [and others]. – Encyclopedia of Education. – 2002. – 20 p.

215. Harris I. Callender A. Comparative study of peace education approaches and their effectiveness / I. Harris, A. Callender // The NAMTA Journal. – 1995. – № 20(2). – P. 133–144.

216. Head Start Act [Електронний ресурс]: Administration for Children and Families 370 L’Enfant Promenade, S.W. – Washington, D.C. – Режим доступу: http://www.acf.hhs.gov/programs/ohs/legislation/HS_act.html#648A.

217. Head Start Design Guide. Interior Finishes: Creating Environments [Електронний ресурс] / Administration for Children and Families Office of Head Start (OHS). – Режим доступу: <http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/ecdh/eecd/Learning/Environments/>

218. Head Start Grants Administration / Code of Federal Regulations. – From the U.S. Government Printing Office via GPO Access. – 2007. – Title 45. – Vol. 4. – P. 93–94.

219. Head Start-State Collaboration Office Background [Електронний ресурс] / North Dakota Department of Human Services. – Режим доступу: <http://www.nd.gov/dhs/services/childfamily/headstart/collaboration.html>.

220. High Scope: Step By Step [Електронний ресурс] / HighScope Educational Research Foundation. – Режим доступу: <http://www.highscope.org/Content.asp?ContentId=521>.

221. Hilgard E. Perspectives on Educational Psychology / Ernest R. Hilgard // Educational Psychology Review. – 1996. – Vol. 8. – № 4. – P. 419–421.

222. Hirsch E. Cultural literacy: What every American needs to know / E. Hirsch. – 1st Vintage Books ed edition. – Vintage, 1988. – 272 p.

202. Gayl C. L. Pre-K & the Race to the Top: A Review of Early Education Proposals in States' Phase I Grant Applications / Chrisanne L. Gayl // *Federal Policy Series*. – 2010. – № 26(4). – P. 10.

203. Genishi C. Teaching in early childhood education: Understanding practices through research and theory / C. Genishi, S. Ryan, M. Ochsner, M. Yarnall // *Journal of Early Childhood Research*. – 2008. – Vol. 6. – № 1. – P. 69-74.

204. Gomby D. Home Instruction for Parents of Preschool Youngsters (HIPPPY) [Електронний ресурс] / Deanna S. Gomby. – *Building School Readiness*. – Appendix C. 2003. – HIPPPY Program Description. – Режим доступу: http://www.cahippy.org/program_description.htm.

205. Good T. Educational psychology: A realistic approach / T. L. Good, J. E. Brophy. – 4th ed. – White Plains, NY: Longman. – 1990. – 187 p.

206. Good teaching practices for older preschoolers and kindergarteners / DC: NAEYC. – № 522. – Washington, 1990 - 13 p.

207. Goodlad J. I. What Schools are for / Goodlad J. I. – 2nd. Ed. – S.L., 1994. – 127 p.

208. Grabner W. The End of Liberalism: Narrating Welfare's Decline, from the Moynihan Report (1965) to the Personal Responsibility and Work Opportunity Act / W. Grabner // *Journal of Policy History*. – 2002. – P.170–190.

209. Grafwallner R. Early Care and Education Program Lists [Електронний ресурс] / Rolf Grafwallner. – Maryland State Department of Education. – Режим доступу: http://marylandpublicschools.org/MSDE/divisions/child_care/preschool_curriculum.

210. Griffin J. Special Section on Implementation Research in Early Childhood Education / Griffin James A. // *Early Childhood Research Quarterly*. – 2010. – Vol. 25. – № 3. – P. 267–408.

211. Guidelines for Appropriate Curriculum Content and Assessment in Programs Serving Children Ages 3 Through 8. – [Електронний ресурс]:. – Режим доступу: http://inforum.insite.com.br/arquivos/1027/Guidelines_for_Appropriate_Curriculum_Content_and_Curriculum-3-8.htm.

96 %.

Варто зазначити, що відділ управління освіти кожного окремого штату адаптував зміст програми відповідно до соціального замовлення штату та його територіальних особливостей [145, с. 1810–1814].

Досить актуальною і гострою проблемою для суспільства в період запровадження програми “Хед Старт” було питання міжкультурної, гендерної рівності в освіті країни. Важливі зрушення в цьому напрямі були зумовлені рухом за громадянські права, що був започаткований ще у 30-50-х роках ХХ століття, який також стосувався проблеми захисту прав дітей. Це був період актуалізації боротьби за громадянські права та дискримінацію національних меншин. Результатом громадської активності 30-х років стало прийняття Закону “Про соціальний захист” (1935), який включав програму “Підтримки дітей”, що згодом стала складовою частиною програми “Хед Старт” [150, с. 89–99]. Рух за громадянські права сприяв також актуалізації полікультурного виховання дітей, що увійшло до основних положень завдань дошкільної освіти у програмі “Хед Старт” (1965) [134].

Варто зазначити, що активістом полікультурної освіти в Америці був Джеймс Бенкс (James Banks). На переконання Д. Бенкса, “мультикультурне освітнє середовище – основа формування толерантності та взаємоповаги між людьми, що живуть в мультикультурному суспільстві” [135, с. 3340–3442]. Д. Бенксом були розроблені моделі мультикультурної освіти (Додаток Д). Діяльність та погляди Д. Бенкса не залишилися поза увагою педагогів-реформаторів і урядовців, тому реалізувались у Законі “Про громадянські права з проблем дискримінації в навчальних закладах та в системі освіти в цілому”. Результатом прийняття закону стало також інклюзивне навчання, тобто залучення дітей з особливими потребами до навчання у звичайних дошкільних та інших освітніх закладах.

Принципи полікультурності та рівного доступу до освіти, в основу яких покладено досвід тієї ж таки “Школи для маленьких 400”, були втілені в Законі “Про двомовність” 1967 року. Зокрема, у Статті VII “Про початкову та середню

освіту” сказано, що “освітнім установам надається право на впровадження освітніх програм за двома мовами. Акт забезпечує доступність освітніх послуг для іспаномовного населення країни” [125, с. 5]. Такі соціальні реформи у США сприяли удосконаленню організації навчального процесу в американських дошкільних закладах, оскільки перед педагогами було поставлено завдання побудови однаково ефективної та якісної освіти з урахуванням особливостей мультикультурної, різновікової групи, дітей з особливими потребами. Результатом тогочасних реформ стало залучення дітей різних національностей до освітнього процесу в дошкільних закладах країни.

Сучасна система дошкільної освіти охоплює близько 85 % дітей, серед яких: відсоток “білих дітей” (діти іммігрантів з Європи) становить 42 %, афроамериканці – 23 %, латиноамериканці – 21 %, діти азіатського походження – 4 %, корінні американці (індіанці) – 1 %, діти різних етнічних груп (метиси, мулати) – 9 % (див. рис. 1.2).

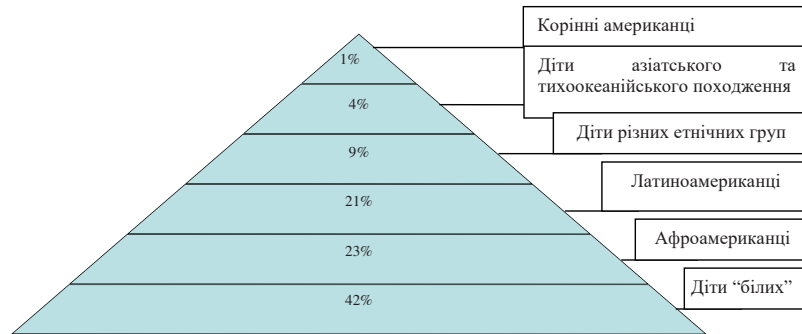

Рис. 1.2 Співвідношення кількості дітей (різних за етнічним походженням), охоплених дошкільною освітою в дошкільних закладах США

Джерело: An examination of cross-racial comparability of mother-child interaction among African American and Anglo American families. L. Whiteside-Mansell, R. H. Bradley, T. D. Little [and others.] // Journal of Marriage and Family. – 2001. – № 63. – P. 767–778.

Прийняття Закону “Про рівність освітніх можливостей” (1974) було вагомим чинником удосконалення дошкільної освіти США, адже до його запровадження

192. Encyclopedia of Children and Childhood: In History and Society / [Edited by Paula S. Fass]. – New York: Macmillan Reference, 2003. – P. 524–526. – (Berg E. L. Kindergarten in the United States).

193. Enrollment in Early Childhood Education Programs. [Електронний ресурс] / M. Deanna, R. Swartout-Corbeil. – National Center for Education Statistics. 2006. – Режим доступу: http://nces.ed.gov/programs/coe/2002/section_1/indicator01.

194. Epstein A. S. Essentials of Active Learning in Preschool: Getting to Know the High/Scope Curriculum / Ann S. Epstein. – High/Scope Press – A division of the High/Scope Educational Research Foundation, 2007. – 243 p.

195. Erikson E. Childhood and society / Erik Homburger Erikson. – New York: Norton, 1993. – 445 p.

196. Escobar A. Curriculum. The HighScope Difference: Active Participatory Learning [Електронний ресурс] / Escobar Alice // HighScope Educational Research Foundation. – Режим доступу: <http://www.highscope.org/Content.asp>

197. Fang L. Applying constructivism to teaching college English writing / L. Fang, L. Kang, X. Fengce // US-China Foreign Language. – 2009. – Vol. 7. – № 12 (Serial №75). – P. 9 – 18.

198. First Steps International Academy, Florida, USA [Електронний ресурс]. – Preschool Curriculum: An International Preschool Program & Syllabus. – Режим доступу: <http://www.internationalpreschoolcurriculum.com/first-steps-international-academy>.

199. Flanagan J. C. The Employee Performance Record / J. C. Flanagan, R. K. Burns // Harvard Business Review. – 1955. – № 33. – P. 95–102.

200. Furnishings and Equipment [Електронний ресурс] // Head Start Design Guide. – Second Edition. – 2005. – Режим доступу: <http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/ecdh/eecd/Learning/Environments/Materials/Equipment>.

201. Garces E. Longer-Term Effects of Head Start / E. Garces, T. Duncan, J. Currie // The American Economic Review. – Vol. 92. – № 4. – 2002. – P. 999–1012.

early childhood education. – Режим доступу: <http://www.naeyc.org/ecp> та www.naeyc.org/about/positions/pdf/capeexpand.pdf.

183. Early Childhood QRIS Quality Improvement Strategies [Електронний ресурс] / The Trustees of Columbia University in the City of New York: National Center for Children in Poverty (NCCP), 2010. – Режим доступу: <http://www.nccp.org/projects/show.php?id=30>.

184. Early Childhood, Elementary and Literacy Education [Електронний ресурс] / Office of Elementary and Secondary Education. – Режим доступу: <http://cehs.montclair.edu/academic/ecele/programs/masterearly.shtml>.

185. Early D. M. Preparing the workforce: Early childhood teacher preparation at 2- and 4-year institutions of higher education / D. M. Early, P. L. Winton // Early Childhood Research Quarterly. – 2001. - № 16. – P. 285–306.

186. Edgar D. Audiovisual Methods in Teaching. Third Edition / D. Edgar // Holt, Rinehart and Winston, Inc., 383 Madison Avenue, New York, N. Y., 1996. – 719 p.

187. Edwards C. Montessori education and its scientific basis / Carolyn P. Edwards // Applied Developmental Psychology. – 2006. – № 27. – P. 183–188.

188. EHS Tip Sheet №. 23: As Early Head Start Programs Design and Adapt Their Program Models Based on the Needs of the Families They Serve, How Do They Determine Which Program Option(s) to Offer, and the Flexibility Within Those Program Options? [Електронний ресурс]: EHS Tip Sheet. – 2010. – № 23. – Режим доступу: http://www.acf.hhs.gov/opa/fact_sheets/headstart_factsheet.html

189. Eisner E. Conflicting Conceptions of Curriculum / Eisner E., E. Vallance. – McCutchan, California, 1974. – 200 p.

190. Elementary & Secondary education. Table of Contents. Public Law print of PL 107-110, the No Child Left Behind Act of 2001 [Електронний ресурс]: U.S. Department of Education. – Режим доступу до документу: <http://www2.ed.gov/policy/elsec/leg/esea02/beginning>.

191. Elkind D. Child development and education: a Piagetian perspective / D. Elkind. – New York: Oxford University Press, 1978. – 728 p.

близько 1 млн. дітей з особливими потребами не отримували освіту взагалі. Результатом активної державної діяльності щодо забезпечення “освіти для всіх” став той факт, що станом на 2006 рік 6 млн. дітей з особливими потребами було залучено в освітньо-виховний процес дошкільних закладів. Розгортання проєктів 1970-80 років щодо забезпечення доступності дошкільної освіти для бідних сімей зумовило вдосконалення системи організації дошкільної освіти у США та сприяло утвердженню Закону “Про рівність освітніх можливостей” (1974 р.), яким проголошувалися такі положення щодо освіти: прийом дітей в освітні установи та їхнє навчання повинно здійснюватися на рівноправних засадах; учасники освітнього процесу не повинні дискримінуватися за кольором шкіри, етнічною, культурною чи гендерною ознаками [325]. Закон “Про рівність освітніх можливостей” входить до низки законів, що регулювали принципи роботи освітніх установ, зокрема таких законів, як: “Про реабілітацію”(1973), “Про осіб з особливими освітніми потребами” (1975), “Про американців з особливими потребами” (1973) [325].

Реалізація федеральних законів щодо захисту прав громадян допомогла внести ґрунтовні зміни в американську дошкільну освіту та розширити можливості отримання освіти для мільйонів дітей. Низку бар’єрів, що заважали громадянам вільно обирати освітні установи, було зруйновано. Пріоритетне місце посідають заходи, спрямовані на демократизацію освіти, під якою розуміють наступність різних ступенів навчання, прямий зв’язок між його етапами, ліквідацію неперспективних напрямів. Інтенсивно ведуться пошуки нової моделі сучасного дошкільного навчального закладу. Дошкільні установи почали активно залучати в освіту дітей, що не володіють англійською, та дітей з особливими потребами.

Одночасно плани на поліпшення якості дошкільної освіти уряд пов’язував із покращанням підготовки фахівців освітньої галузі, підвищенням їхнього професійного рівня шляхом упровадження Стандартів освіти, які більш ґрунтовно будуть розглянуті у підрозділі другому наступного розділу. Американські педагоги та суспільні діячі висловили думку про те, що реформи змісту освіти 60-

х та 70-х років ХХ століття не призвели до очікуваних результатів: навчальні плани підготовки педагогічних кадрів не відповідали потребам тогочасного суспільства, у студентів педагогічних закладів (майбутніх вихователів) формувалися дуже неглибокі знання щодо особливостей організації навчання та виховання дітей; педагогів готували до того, щоб давати вихованцям якомога більше знань, а ціннісний та виховний аспекти залишалися поза увагою. Педагогічна спільнота США закликала підвищити стандарти та вимоги щодо навчання дітей та підготовки педагогічного персоналу, приділяти більше уваги стимулюванню учасників освітнього процесу, тобто студентів, до досягнення значних результатів у навчанні [242, с. 116].

З метою поліпшення кризової ситуації в освіті у напрямі покращення підготовки педагогічних кадрів, американським конгресом було прийнято Закон “Про вищу освіту” (1965 р.), (The Higher Education Act of 1965 (Pub. L. No. 89-329), який сприяв “упровадженню державного фінансування коледжів та університетів, наданню грантів та стипендій для студентів, що мали високі прохідні бали, забезпеченню освітою студентів з бідних сімей та ін.”. Закон сприяв створенню Національних педагогічних корпорацій, завдання яких полягало в контролі за реалізацією Закону “Про вищу освіту” [300].

Ініційовані Національною асоціацією освіти дітей реформи з підготовки фахівців дошкільної освіти реалізувалися через упровадження акредитації педагогічного персоналу з метою підвищення рівня професійної компетентності майбутніх вихователів (1985-1990). У 1980-х роках Асоціацією розроблялися вимоги щодо компетентностей дітей дошкільного віку, стандарти освітніх програм та створювалися умови для надання якісної дошкільної освіти [225].

Освітні перетворення 80-х років ХХ століття визначалися не тільки прагненням до удосконалення системи управління освітою, але й намаганнями американських педагогів удосконалити зміст освіти, що виявлялось у поверненні педагогів до академічного підходу у навчанні та вихованні дітей, формуванні “загального ядра” знань (“назад до основ”). Протягом 1970-80-х років усе більше вчених, педагогів виступають за “загальне ядро” – певну кількість обов’язкових

172. Dewey J. *Reconstruction in Philosophy* / John Dewey. – Beacon Press, Boston, 1949. – 182 p.

173. Dewitt R. C. *Managing a Student Affairs Team: It’s a New Ball Game* / R. C. Dewitt // *NASPA*. – 1977. – Vol. 14. – № 4. – P. 2–9.

174. *Dictionary of American History* [Stanley Kutler]. – 3rd ed. – New York: Smallpox. – Charles. – 2003. – 569 p.

175. *Differentiation between low positive affectivity and behavioral inhibition in preschool-age children: A comparison of behavioral approach in novel and non-novel contexts.* – Rebecca S. Laptook, Daniel N. Klein, C. Emily Durbin, [and others] // *Personality and Individual Differences*. – 2008. – Vol. 44. – № 3. – P. 758–767.

176. *Dodge D. T. Curriculum Frameworks, Approaches, and Models in Early Childhood Education: What’s the Difference? (Interaction and Influence: Teachers and Curriculum)* / D. T. Dodge // *Focus on Teacher Education*. – 2006. – Vol. 7. – № 2. – P. 3–7.

177. *Dodge D. T. The creative curriculum for preschool* / Diane Trister Dodge, Laura Jean Colker, Cate Heroman. – 4th edition. – Teaching Strategies, 2002. – 540 p.

178. *Donoghue M. R. Using literature activities to teach content areas to emergent readers* / Mildred R. Donoghue. – Allyn and Bacon, 2001. – 150 p.

179. *Donovan M. S. How people learn* / M. S. Donovan, J. D. Bransford; [ed.: J. W. Pellegrino]. – Washington, D.C.: National Academy Press. – 1999. – 475 p.

180. *Early Care and Education Program Lists* [Електронний ресурс] / Rolf Grafwallner. – Maryland State Department of Education. – Режим доступу: http://marylandpublicschools.org/MSDE/divisions/child_care/preschool_curriculum.

181. *Early Childhood Professionals: NAEYC Position Statements* [Електронний ресурс] / National Association for the Education of Young Children. – Promoting excellence in early childhood education. – Режим доступу: <http://www.naeyc.org/ecp>

182. *Early Childhood Professionals: Statements for staff* [Електронний ресурс] / National Association for the Education of Young Children. – Promoting excellence in

Montclair State University - Montclair, New Jersey. – Режим доступу: <http://cehs.montclair.edu/undergrad>.

162. Compilation of the Head Start Act. Staff Qualifications and Development. [Електронний ресурс] / Legislative Authority: Head Start Act. – № 648 A. [as amended.U.S. Code Citation 42 USC 9801 et seq.]. – Режим доступу: http://www.acf.hhs.gov/programs/ohs/legislation/HS_act.html.

163. Cooperstein S. E. Beyond active learning: a constructivist approach to learning / S. E. Cooperstein, E. Kocevar-Weidinger // Reference Services Review. – 2004. – № 32/2. – P. 141–148.

164. Crow M. Teaching on television / Mary Lynn Crow. – Faculty Development Resource Center, University of Texas at Arlington, 1977. – 150 p.

165. Curricula/Teaching Approaches for Preschool Education [Електронний ресурс] / National Child Care Information and Technical Assistance Center. – Режим доступу: <http://nccic.acf.hhs.gov/poptopics/curricula-ece.html>.

166. Curriculum in Head Start [Електронний ресурс] / Helen H. Taylor // Head Start Bulletin, 67. – Режим доступу: <http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/ecdh/eecd/Assessment/Child>.

167. Curriculum Materials: Introduction [Електронний ресурс] / North American Montessori Center: [Cornerstone Montessori Pre-School]. – Режим доступу: http://www.montessoritraining.net/curriculum_materials/introduction.htm.

168. Currie J. Does Head Start make a difference? / J. Currie, D. Thomas D // American Economic Review. – 1995. – № 85 (3). – P. 341–364.

169. Darling-Hammond L. How Teacher Education Matters / Linda Darling-Hammond // Journal of Teacher Education. – 2000. – vol. 51. – P. 166-173.

170. DeVries R. Constructivist early education: Overview and comparison with other programs. / Rheta DeVries, Lawrence Kohlberg. – Washington, DC: NAEYC, 1990. – 423 p.

171. Dewey J. Democracy and Education / John Dewey. – New York, Dover Publications: Dover Ed edition, 2004. – 368 p.

предметів для всіх учнів. Національні комісії, що вивчали проблеми перебудови змісту освіти, дійшли висновку про необхідність врахування індивідуальних особливостей дітей. Також комісії підкресливали необхідність встановлення єдиних вимог до обов'язкових сфер та видів діяльності, що проводились у дошкільних закладах, зокрема до вивчення мови, елементарних математичних уявлень. Тобто, головною метою державних ініціатив в освіті у 1980-ті роки було підвищення якості змісту освіти та визначення нового підходу до розробки навчальних програм і формування концептуальності змісту дошкільної освіти.

Досліджуючи недоліки та причини невдач реалізації державних ініціатив у сфері дошкільної освіти, американські науковці Е. Зільгер, Х. Лорд, К. Масленд виявили такі явища, як: “недостатній контроль державних органів управління за розподілом бюджетних коштів (адже з виділених 800 тис. доларів реально була використана лише третина); недооцінка економічної користі інвестування у дошкільну освіту всіх дітей дошкільного віку, а не лише дітей з малозабезпечених сімей та дітей з особливими потребами; недостатня кількість закладів, що надають освітні послуги у сфері дошкільної освіти” [358, с. 60]. Подолання таких недоопрацювань учені вбачають у “перегляді ролі державного контролю за якістю програм дошкільної освіти; удосконаленні змісту дошкільної освіти, який повинен відповідати вимогам сучасного суспільства і зберігати найкращі традиції дошкільного виховання у США; активній пропаганді дошкільної освіти серед усіх верств населення через організацію спеціального педагогічного патронажу; удосконаленні системи фахової підготовки вихователів дошкільних установ та проведенні їхньої акредитації з метою підвищення педагогічної майстерності” [358, с. 119]. На переконання науковців, сучасні політики повинні врахувати такі умови ефективної реалізації державних ініціатив у дошкільній освіті.

Вагомим кроком в оновленні освіти було створення у 1981 році Національної комісії з дослідження проблем якості освіти за ініціативою президента США Р. Рейгана. Опублікований звіт комісії “Нація в небезпеці: необхідність реформ школи” шокував своїми даними всі верстви населення: освітян, батьків, державних керівників, законодавців тощо [3, с. 14–15]. Комісія

гостро критикувала тогочасну систему освіти, звинувачуючи її в “посередності, яка загрожує майбутньому країни та народу”. У доповіді було визначено недоліки існуючої системи та шляхи подолання проблем як у сфері навчання, так і виховання, що безпосередньо торкалося дошкільної освіти США [80]. Діяльність президентської комісії та підготовлений нею документ активізували соціальні служби: асоціації, фонди, спілки (Національну асоціацію освіти, Фонд науки США та ін.). Провідною концепцією тогочасної освіти залишалося повернення “назад до основ” [118, с. 125]. За час президентства Рональда Рейгана у 80-х роках було здійснено спробу переформатувати Відділ освіти як міністерський інститут управління освітою, проте Палата демократичних сил на чолі з Джимом Картером не дозволила прийняти такий законопроект, обґрунтовуючи це тим, що перебудова Відділу освіти спричинить повний хаос у системі освіти та знівелює досягнення в галузі управління якості освіти взагалі [15, с. 87].

Подальшими кроками вдосконалення американської системи освіти в цілому було підписання у 1991 році Д. Бушем “Акту Ради освіти” (“Education Council Act of 1991”), який став юридичною основою законопроекту “Америка: освітні ініціативи 2000”, що був ратифікований 31 березня 1994 року (“America 2000 educational initiative”) [131]. Акт мав забезпечити формування системи якісної освіти у США. Законопроект “Америка: освітні ініціативи 2000” впроваджувався секретарем освіти Александром Ламаром з метою удосконалення стандартів освіти та підвищення надання послуг у сфері освіти. Згодом адміністрація Д. Буша ратифікувала законопроект “Цілі 2000: Акт освіти Америки” (“The Goals 2000: Educate America Act” - P.L. 103-227), яким ставилися такі цілі: усі діти при вступі до школи повинні бути готовими до навчання; 90 % випускників університетів повинні отримати дипломи про закінчення вищої школи; усі учасники навчально-виховного процесу повинні досягнути високої компетентності у предметах, які вивчають; американські діти повинні мати першість у сфері математики та точних наук; усі громадяни, які досягли повноліття, повинні бути грамотними та мати основні навички, необхідні для праці; американські освітні заклади повинні бути вільними від проблем наркотичної та алкогольної залежності [272]. Результатом

153. Campbell F. Early-childhood programs and success in school: The Abecedarian study / F. Campbell, R. Helms, J. Sparling, C. Ramey // In: Barnett W. S, Boocook S. S, eds. Early care and education for children in poverty: Promises, programs, and long-term results. – Albany, NY: State University of New York Press. – 1998. – P.145–166.

154. Campbell F. A. Encyclopedia / [F. A. Campbell, R. S. Helms, J. J. Sparling, C. T. Ramey]. – Albany, NY: State University of New York Press, 1998. – P. 145–166. – (Early-childhood programs and success in school: The Abecedarian study).

155. Center Based Child Care Program [Електронний ресурс]: Bank Street family center. – Режим доступу: <http://www.bankstreet.edu/fc/centerbasedchildcare.html>

156. Center for Career Development in Early Care and Education. [Електронний ресурс]: “Child Care Licensing: Qualifications and Training for Roles in Child Care Centers and Family Child Care Homes: 2000 Summary Sheet”. – Режим доступу: www.nccic.org/cctopics/cclicensing00.pdf.

157. Chatten-McNichols J. Montessori programs in public schools / J. Chatten-McNichols // ERIC Digest, 1992. – № 7. – P. 143–148.

158. Checklist for Early Childhood Curriculum. Planning and Curriculum. Definition and Requirements [Електронний ресурс]: Adapted from NAEYC. – Curriculum. Head Start Bulletin № 67. – 2001. – Режим доступу: http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/ecdh/eecd/Curriculum/Definition/and/Requirements/edudev_art_00527_030907.html

159. Chomsky N. The Responsibility of Intellectuals [Електронний ресурс]: / Noam Chomsky. – The New York Review of Books. – № 8 (3). – Режим доступу: <http://www.breitbart.com/article>.

160. Clinton B. Giving: How each of us can change the world / Bill Clinton. – New York, Knopf. –2007. – First Edition (stated). – Knopf. – 256 p.

161. College of Education and Human Services. Undergraduate and Graduate Programs [Електронний ресурс]: College of Education and Human Services. –

142. Berk L. E. *Infants and Children: Prenatal through middle childhood* / Laura E. Berk. – Boston: Allyn & Bacon, 2002. – 323 p.
143. Bialystok E. *Language Processing in Bilingual Children* / Ellen Bialystok. – Cambridge University Press, 1991. – 256 p.
144. Bierman K. L. *Promoting Academic and Social-Emotional School readiness: The Head Start REDI Program* / K. L. Bierman, C. E. Domitrovich, R. L. Nix and others // *Child Development*. – Vol. 79. – № 6. – P. 1802–1817.
145. Brameld T. *Toward a Reconstructed Philosophy of Education* / Brameld T. – New York: Dryden Press, 1956. – 417 p.
146. Braun S. J. *History and Theory of Early Childhood Education* / Samuel J. Braun, Edwards P. Esther. – Worthington, OH: Charls A. Jones Publishing. – 1972. – P. 149.
147. Bredekamp S. *Developmentally appropriate practice in early childhood programs serving children from birth through age* / Bredekamp S. – National Association for the Education of Young Children. – Washington, DC: NAEYC. 1987. –8 (exp. ed.). – 92 p.
148. Bredekamp S. *The developmental characteristics of three-and-a-half- to five-and-a-half-year-olds and implications for learning* / S. Bredekamp, T. Rosegrant // *Curriculum assessment for young children* – 1989. – Vol. 1. – P. 16.
149. Bremner R. *Children and Youth in America: A Documentary History* / R. Bremner. – Vol. 3. – Cambridge: Harvard University Press, 1974. – P. 89–99.
150. Bruner J. *Toward a Theory of Instruction* / J. Bruner. – Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press. – January 1, 1974. – 192 p.
151. Cahan E. D. *Past Caring: A History of U.S. Preschool Care and Education for the Poor, 1820-1965* / Cahan Emily D. / National Center for Children in Poverty, Columbia University, 154 Haven Avenue, New York, 1978. – 72 p.
152. Caldwell B. *A Comprehensive Model for Integrating Child Care and Early Childhood Education* / B. M. Caldwell // *Teachers College Record*. – 1989. – Vol. 90. – № 3. – P. 404–414.

дії закону в 1996 році було успішне закінчення навчання 86 % студентів вищих навчальних закладів, підвищення рівня успішності у школах, охоплення програмами дошкільної освіти та підготовки до школи половини усіх дітей дошкільного віку, відвідування дітей 3-4 років закладів підготовки до школи збільшилося до 60 %.

З приходом до влади Біла Клінтона ситуація в освітній сфері змінилась на краще. У 1997 році президент США Б. Клінтон у своєму Посланні “Про становище країни” визнав виховання характеру одним із завдань освітнього процесу і наголосив на важливості проведення подальших змін в освіті [53]. Б. Клінтон не просто став на захист реформ та законопроектів, започаткованих Д. Бушем, але сам активно сприяв їх проведенню. Яскравим підтвердженням того є прийняття та запровадження адміністрацією президента Б. Клінтона програми реформування освіти “Цілі – 2000” у 1994 році, в якій до попередніх цілей освіти було додано ще дві: розробка загальнонаціональних освітніх стандартів та контроль за їх упровадженням у систему освіти кожного штату” [86]. Для виконання завдань з удосконалення та контролю загальнонаціональних освітніх стандартів було засновано нове федеральне агентство – Раду з національних стандартів освіти та їх удосконалення (National Education Standards and Improvement Council – NESIC) – яка відповідала за сертифікацію прийнятих стандартів; стежила, щоб національні освітні стандарти, в тому числі і стандарти дошкільної освіти, відповідали міжнародним, а стандарти штатів щоб були не нижчими за національні; контролювала належне запровадження стандартів у систему освіти кожного штату. Окрім того, уряд фінансував ті штати, що брали активну участь у розробці та запровадженні загальнонаціональних стандартів [14]. Прийняття законопроекту сприяло тому, що Національним інститутом досліджень було розроблено та впроваджено стандарти підвищення якості дошкільної освіти, розроблено вимоги щодо побудови дошкільних освітніх програм, запроваджено стандарти до організації навчального розвивального середовища у дошкільних навчальних закладах тощо [255]. Для реалізації завдань з розробки та підвищення компетентності осіб, які навчаються, було створено Національний комітет

стандартів професійних умінь (National Skill Standards Board). Комітетом розроблялися групи вимог та система стандартів щодо професійної підготовки з різних педагогічних спеціальностей, здійснювалися підтримка та супровід педагогічної діяльності тощо [277, с. 23].

Однією із важливих для дошкільної освіти США соціальних умов розвитку стало прийняття законопроекту “Жодної дитини поза увагою” (14 червня 2001 року), підписаного президентом Джорджем Бушем. 8 лютого 2002 року законопроект, яким керується сучасна освіта Америки, було ратифіковано федеральним урядом США. Д. Буш оголосив основні положення Закону “Жодної дитини поза увагою” (No Child left behind) [126], метою якого був рівний доступ до якісної освіти для “всіх дітей без винятку”. Законопроект довершив процес реформування та удосконалення системи освіти в цілому, сприяв формуванню державного контролю за створенням та впровадженням освітніх програм для дітей дошкільного віку. Політика Дж. Буша в галузі дошкільної освіти була спрямована не тільки на удосконалення системи управління та контролю за якістю освіти, але й на розширення доступу до різноманітних освітніх послуг для дітей дошкільного віку, що знайшло своє відображення у концепції “широких можливостей для всіх”. Основна увага Закону “Жодної дитини поза увагою” приділялася не лише забезпеченню дошкільної освіти всіх верств населення, але і модернізації й оновленню цієї освітньої ланки. За положеннями Закону “Жодної дитини поза увагою” регламентувалися і регулювалися стандарти та вимоги у сфері освіти. Законопроект зобов’язував усі штати дотримуватися його основних положень щодо дошкільної освіти [191].

Адміністрація Д. Буша також активно продовжувала втілювати завдання державної програми “Хед Старт”. У цей період знову актуалізується проблема підготовки висококваліфікованих педагогічних кадрів дошкільної освіти, постійно проводиться моніторинг якості освітніх послуг у державних та приватних дошкільних установах. Поряд із позитивними змінами в освіті США продовжувала існувати проблема удосконалення управління системою дошкільної освіти, оскільки в різних штатах та районах країни по-різному підходили до питання

132. Baker A. The effects of the Home Instruction Program for Preschool Youngsters (HIPPI) on Children’s school performance at the end of the program and one year later / Amy J. L. Baker, Chaya S. Piotrkowski, Jeanne Brooks-Gunn // *Early Childhood Research Quarterly*. – 1998. – Vol. 13. – № 4. – P. 571 – 588.

133. Banks J. A. and Banks C. M. *Multicultural Education: Issues and Principles* / J. A. Bank and C. M. Banks // Boston: Allyn and Bacon, Inc., 1989. – 282 p.

134. Banks J. A. *Multicultural Education* / J. A. Banks // In: *The International Encyclopedia of Education: Research and Studies*. – Vol. 6. (M-O). – Oxford [u.a.]: Pergamon Pr., 1985. – P. 3340–3442.

135. Barnett S. *Long-Term Cognitive and Academic Effects / Steven Barnett // Early Childhood Education on Children in Poverty*. – Rutgers: The State University of New Jersey, New Brunswick, New Jersey, 1998. – Volume 27. – № 2. – P. 204–207.

136. Barnett W. S. *Defining program quality* / W. S. Barnett W. S., Masse L. N. // *Early childhood education and care in the USA*. – Baltimore, MD: Paul H. Brookes. – P. 137–166.

137. Barnett W. S. *Does Head Start Have Lasting Cognitive Effects? The Myth of Fade-Out* / W. Steven Barnett // *The Head Start Debates: [Edited by Edward Zigler, Sally J. Styfco]*. – Paul H. Brookes Publishing Co., Inc. – 2004. – P. 16–17.

138. Barnett W. S. *State preschool yearbook* / Steven Barnett. – The National Institute for Early Education Research Supported by The Pew Charitable Trusts. – Rutgers Graduate school of education, 2009. – 256 p.

139. Barnett W. S. *Early care and education for children in poverty: Promises, programs, and long-term results* / W. S. Barnett, S. S. Boocock. – Albany, NY: State University of New York Press. – 1998. – 11–44. – (Barnett W. S. Long-term effects of early childhood programs on cognitive and school outcomes).

140. Barnett W. S. *Preschool: The Most Important Grade* / W. S. Barnett, Jason T. Hustedt // *The First Years of School*. – April, 2003. – № 60. – P. 54–57.

141. Beatty B. *Preschool Education in America: The Culture of Young Children from the Colonial Era to the Present* / Beatty B. – New Haven, CT: Yale University Press. – 1995. – 252 p.

123. Adaptations for Children Who Are Advanced in Development [Електронний ресурс] / The Head Start Leaders Guide to Positive Child Outcomes. Adaptations for Individual Children. – 2003. – Режим доступу: <http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/ecdh/eecd/Curriculum/Teaching>.

124. Administrative History of the Office of Economic Opportunity / Office of Educational Research and Improvement, National Institute of Education (U.S.), Educational Resources Information Center, 1977. – Vol. I. – 252 p.

125. An act to close the achievement gap with accountability, flexibility, and choice, so that no child is left behind Public Law 107 – 110 / Presidential remarks. – Weekly compilation of presidential Documents. – 2002. – Vol. 8. – 670 p.

126. An examination of cross-racial comparability of mother-child interaction among African American and Anglo American families / L. Whiteside-Mansell, R. Bradley, T. Little, R. Corwyn, D. Spiker // Journal of Marriage and Family. – 2001. – № 63. – P. 767–778.

127. Areas of Interest [Електронний ресурс]: / Administration for Children and Families. – Washington, D.C. November 10, 2009. – Режим доступу: <http://www.acf.hhs.gov/programs/ohs/eclkc/eclkc.html>.

128. As Early Head Start Programs Design and Adapt Their Program Models Based on the Needs of the Families They Serve, How Do They Determine Which Program Option(s) to Offer, and the Flexibility Within Those Program Options? [Електронний ресурс] / EHS Tip Sheet, 2010. – № 23. – Режим доступу: http://www.acf.hhs.gov/opa/fact_sheets/headstart_factsheet.htm.

129. Atkins-Burnett S. Measuring Children's Progress from Preschool Through Third Grade / Sally Atkins-Burnett. – Mathematica Policy Research, Inc., 2010. – 37 p.

130. Backaitis N. America 2000 and Goals 2000: Are We Better Off? / Nida Backaitis // Deming InterAction. – 2001. – Vol. 5. – № .2. – P. 1–2.

131. Baines M. A time-sampling analysis of Montessori versus traditional classroom interaction / Baines M. & Snortum J. // Journal of education research. – 1973. – № 66. – P. 313–316.

інвестування в цю галузь, а також до організації дошкільної освіти в окремо взятому штаті. Доказом цього стали такі факти: протягом 1998-1999 років 41 штат і округ Колумбія перейняли державну ініціативу інвестування дошкільної освіти з метою надання безкоштовної освіти дітям; у штаті Джорджія обов'язковою стала дошкільна освіта дітей віком 4-5 років; Нью Йорк та Оклахома започаткували районно-шкільну структуру організації дошкільних закладів, тобто дошкільні заклади повинні входити до структури найближчої в районі школи. В одних штатах працюють центри раннього навчання дітей дошкільного віку, в інших – прерогатива залишається тільки за дошкільними навчальними закладами. Недоліки організації дошкільної освіти констатувало в 2002 році “Бюро відомостей про населення”. У звіті Бюро йшлося про те, що 52 % дітей США віком від 3 до 5 років не відвідували дошкільні навчальні установи і не були охоплені жодною програмою дошкільної підготовки, що викликало занепокоєння у педагогічних колах. Наведені факти суперечили законодавству США про рівність доступу до освіти усіх дітей [292], проте уряд доклав усіх зусиль на подолання цих суперечностей: збільшив фінансування, сприяв інвестиціям з недержавного сектору тощо.

Освітня політика сучасного президента Сполучених Штатів Барака Обами полягає у стимулюванні інвестиційної діяльності у галузь дошкільної та початкової освіти, підвищенні матеріального забезпечення працівників дошкільної освіти, розгортанні програм державної підтримки дошкільної галузі. Виступаючи 9 вересня 2008 року у штаті Вірджинія, Б. Обама у своїй доповіді велику увагу приділив питанням освіти: “Від того, яку освіту ви отримаєте, залежить майбутнє нашої країни, – наголосив Б. Обама. – Майбутнє Америки залежить від вас. Те, що ви вивчаєте сьогодні, стане визначальним у здатності нашої країни відповісти на найбільш серйозні виклики у майбутньому” [301]. У доповіді Б. Обама також зазначив, що буде проводити політику інвестування дошкільної освіти: “...якість дошкільної освіти залежить від кількості педагогічного персоналу, заробітної плати педагогів та державної підтримки. Перспективність розвитку дошкільної освіти я вбачаю у високих стандартах освіти та у відповідальності педагогів перед

суспільством. Кожна американська дитина повинна мати можливість відвідувати дошкільний заклад і отримувати якісну дошкільну освіту” [301].

Освітні реформи Б. Обама у сфері дошкільної освіти передбачають:

1. Реформування законопроекту “Жодної дитини поза увагою”. Б. Обама критикує провали проекту, аргументуючи не тим, що програма не ефективна, а тим, що вона була просто формальною і тому не реалізується на практиці. Він наголошує на тому, що країна потребує розробки більш досконалих інструментів контролю за реалізацією програми. Реформування законопроекту “Жодної дитини поза увагою” Б. Обама вбачає у двох напрямках: удосконалення системи оцінювання успішності дітей (розробка моделі поетапного, миттєвого оцінювання успішності дітей, яка забезпечить своєчасне виявлення позитивних чи негативних результатів освітнього процесу і, як наслідок, сприятиме вчасному його корегуванню з боку педагога) та реформування системи відповідальності освітніх закладів перед державою щодо забезпечення “усіх дітей” освітою. На думку Б. Обама, такі реформи “Жодної дитини поза увагою” забезпечать також реалізацію наступності між різними ланками освіти [312].

2. Інвестування в дошкільну освіту реалізується через запровадження “Плану від 0 до п’яти” (2008), запропонованого Б. Обамою. Планом передбачено виконання шести пунктів: 1) надання соціальних грантів у дошкільній освіті (надання грантів для організацій, що здійснюють послуги по догляду за дітьми дошкільного віку, дають освіту дітям від 0 до 5-ти років, перед штатами ставляться вимоги щодо державного фінансування дошкільної освіти); 2) подальша підтримка в реалізації програми “Хед Старт”, що передбачає збільшення відсотка охоплення дітей дошкільною освітою, збільшення державного фінансування “Хед Старт” та покращення якості дошкільної освіти; 3) інтеграція американської системи дошкільної освіти до діяльності Всесвітньої мережі дошкільної освіти; 4) фінансова підтримка блоку грантів та програм догляду за дітьми та програм розвитку дітей дошкільної освіти; 5) надання грошових кредитів для догляду за дитиною малозабезпеченим сім’ям; 6) створення Президентської ради дошкільної освіти, метою якої є покращення

113. Фролкина В. Япония: детские сады Судзуки в Мацумото / В. Фролкина // Дошкольное воспитание. – 1991. – № 6. – С. 33–35.

114. Хало З. Творче використання досвіду німецької дошкільної педагогіки та освіти у контексті завдань сучасного українського дошкільля / Зоряна Хало // зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [голов. ред.: Мартинюк М. Т.]. – Умань, 2009. – Ч. 2. – С. – 347–353.

115. Шутова М. О. Проблеми реформування загальної середньої освіти в США (1950-ті - 1990-ті рр.) : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Шутова Марія Олександрівна. – К., 2004. – 195 с.

116. Энциклопедия профессионального образования: в 3-х т. / [под ред. С. Я. Батышева]. – М.: Ассоциация “Профессиональное образование”; Т. 3 – Р-Я – 1999. – 487 с.

117. Юсуфбекова Н. Р. “Назад – к основам!” / Н. Р. Юсуфбекова // Советская педагогика. – 1987. – № 8. – С. 112–126.

118. A diagram of the education system in the United States [Електронний ресурс]: according to US Department of Education. National Center for education statistic. – Режим доступу: <http://nces.ed.gov/programs/digest/d99/fig1.asp>.

119. About ACF. ACF Mission [Електронний ресурс] / Administration for Children and Families. – Washington, 2010. – Режим доступу: http://www.acf.hhs.gov/acf_about.html#structure

120. About Step By Step, Inc. [Електронний ресурс] / Step By Step, Inc. – Режим доступу: <http://www.stepbystepusa.com/about/>.

121. Accreditation Criteria and Procedures of the National Academy of Early Childhood Programs / National Association for the Education of Young Children. – Washington, DC: NAEYC, 1998. – 111 pp.

122. Achieving Associate Degrees: Working with Community Colleges and Head Start Staff [Електронний ресурс] / “Head Start Research and Professional Development” Professional Development. Head Start Bulletin № 79. – Administration for Children and Families Office of Head Start (OHS). – Режим доступу: <http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/Professional/Development>.

закладу в умовах глобалізації: зб. наук. пр. / Херсонський держ. пед. ун-т. – Херсон, 2009. – С. 22–24.

104. Сбруєва А. Теоретичні підходи до оцінки ефективності освітніх реформ (з досвіду порівняльно-педагогічних досліджень) / А. А. Сбруєва // Вісн. Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. — 2005. — № 25. — С. 44–49.

105. Сімейний кодекс України: наук. – прак. коментарій – 2-ге вип., перероб. і допов. – К.: І. Юра, 2006. – 564 с.

106. Степенко В. М. Історія запровадження національних стандартів у американській освіті / В. М. Степенко, М. С. Бургін, Ю. П. Мілов // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / Інститут змісту і методів навчання – К., 1997. – Вип. 7. – С. 160–168.

107. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: “К.І.С.”, 2003. – 294 с. – (Розроблено за підтримки Програми розвитку ООН, Міжнар. фонду “Відродження”): Ін-т відкритого суспільства (Будапешт).

108. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. – К.: Ряд. школа. – Т. 2: Формування комуністичного переконання молодого покоління. Як виховувати справжню людину. Сто порад учителів. – 1976. – 670 с.

109. Табачник Д. Обов’язкова дошкільна освіта наближає нас до світових стандартів [Електронний ресурс]: за матеріалами Освіта.ua. – Режим доступу: <http://osvita.ua/home/news/8230>.

110. Типовий перелік обов’язкового обладнання, навчально-наочних посібників та іграшок дошкільного навчального закладу // Дошкільне виховання. – 2002. – № 10. – С. 29–31; № 11. – С. 28–31.

111. Філософський енциклопедичний словник. довідкове вид. / [за ред. В. І. Шинкарука]. – К.: Абрис, 2002. – 740 с.

112. Фомин А. А. Личностно ориентированная системно-ролевая концепция воспитания школьников / А. А. Фомин // Клас. рук. – 2001. – № 7. – С. 4–10.

співробітництва між федеральним урядом країни з управліннями кожного штату та органами місцевого управління, а також координування виконання завдань дошкільної освіти по всіх штатах країни. Б. Обама висловлює думку про те, що кожен долар, який США витрачає на програми дошкільної освіти, забезпечує успішність дітей, зростання морально та фізично здорової нації і, як результат, благополуччя всієї країни [256].

Підсумовуючи особливості реформування дошкільної освіти США другої половини XX - початку XXI століття, можна виокремити шість етапів розвитку дошкільної освіти в контексті державної освітньої політики США (див. табл. 1.2.)

Таблиця 1.2

**Етапи розвитку дошкільної освіти у США
(друга половина XX - початок XXI століття)**

Етапи	Тривалість етапу	Характеристика етапу	Результат реформ
I	60-65-роки XX століття	Започаткування державного управління у сфері дошкільної освіти	Запровадження програми забезпечення дошкільної освіти “Хед Старт” (1965).
II	65-80-і роки XX століття	Утвердження у дошкільній освіті принципів міжкультурної, гендерної, расової та фізичної рівності	Утвердження Закону “Про рівність освітніх можливостей” (1974). Прийняття Закону “Про недопущення дискримінації” (1975). Діти отримали право на якісне навчання у дошкільних закладах, незалежно від національної приналежності, кольору шкіри, статі, фізичних особливостей
III	80-90-ті роки XX століття	Реформування у сфері підготовки кадрів дошкільної освіти	Розробка та запровадження Національного асоціацією освіти дітей стандартів підготовки фахівців дошкільної освіти та запровадження вимог компетентностей педагогів-вихователів
IV	90-і рр. XX століття – початок XXI століття	Удосконалення системи дошкільної освіти в контексті реформування освіти в цілому: підвищення якості та ефективності освіти за рахунок інноваційної діяльності в освітніх закладах	Розробка (Д. Буш, 1989) та реалізація (Б. Клінтон, 1994) проекту “Цілі 2000: Акт освіти Америки”. Рівень знань дітей значно покращився, зріс відсоток дітей, що були охоплені дошкільною освітою

V	Початок XXI століття (2001-2008 рр.)	Реформування системи дошкільної освіти під впливом законопроектів, спрямованих на забезпечення "усіх дітей" освітою	<i>Продовження таблиці 1.2</i> Запровадження законопроекту "Жодної дитини поза увагою" (Д. Буш, 2001), який сприяв тому, що управління кожного штату Америки повинно було забезпечити освітою "кожну дитину"
VI	Сучасна державна освітня політика США	Збільшення інвестицій у дошкільну освіту, сприяння міжнародній співпраці у сфері дошкільної освіти	Запровадження освітніх ініціатив Б. Обами ("План від 0 до 5" (2008)): актуалізація інтегративних процесів у міжнародний освітній простір, посилення уваги до мережі міжнародних дошкільних закладів освіти на території США; удосконалення системи управління у дошкільній галузі (стандартизація забезпечення фінансової підтримки)

Джерело: систематизовано автором

Цілісна характеристика розвитку американської дошкільної освіти у контексті освітньої політики країни уможливив виокремлення семи основних напрямів освітньої політики США у дошкільній галузі, що представлені у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Основні напрями освітньої політики США

№ п/п	Зміст напрямів освітньої політики США
1.	Створення належних соціально-економічних, морально-психологічних умов для повноцінного життя дитини, оптимального її розвитку й виховання, зміцнення здоров'я
2.	Піднесення пріоритету суспільного дошкільного виховання, розвиток мережі дошкільних виховних закладів
3.	Оновлення змісту, форм і методів дошкільного виховання відповідно до вікових особливостей дітей
4.	Своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей
5.	Дослідження динаміки стану здоров'я, психічного та соціального розвитку дітей дошкільного віку
6.	Інтеграція родинного і суспільного дошкільного виховання
7.	Удосконалення навчально-виховного процесу та пошук альтернативних методик навчання в дошкільних виховних закладах з урахуванням особистісних якостей

Джерело: систематизовано автором

Аналіз державних законопроектів у сфері освіти у II половині XX - на початку XXI століття дозволяє визначити такі рушійні чинники розвитку дошкільної освіти у США: інноваційні процеси в організації дошкільної освіти, розробка та впровадження національних освітніх стандартів дошкільної освіти,

93. Поніманська Т. І. Гуманізація педагогічної позиції у просторі дитинства / Тамара Поніманська // Дошкільне виховання. – 2003 – № 12. – С. 3–5.

94. Поніманська Т. І. Дитина і соціум / Тамара Іллівна Поніманська // Дошкільне виховання. – 2004. – № 8. – С. 4–6.

95. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Тамара Поніманська – К.: Академ-видав, 2006. – 456 с.

96. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III // Директор школи. – 2002. – № 8. – С. 7–10.

97. Про підсумки розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти у 2008/2009 навчальному році та завдання на 2009/2010 навчальний рік // Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2009. – С. 4–10.

98. Програма Всебічного розвитку дитини "Крок за кроком" / [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.ussf.kiev.ua/index.php?go=Content&id=6>.

99. Прогресс народного просвещения в США. 1978-1979 и 1979-1980 гг.: доклад, представленный на 38-й Международной конференции по вопросам образования, проводимой Международным бюро образования Юнеско. – В.: Мин-во образования США, 1980. – 67 с.

100. Професійна освіта: словник: навч посіб / [уклад. С. У. Гончаренко та ін.]; за ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с.

101. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності : [монографія] / Л. П. Пуховська. – К. : Вища школа, 1997. – 180 с.

102. Радіонова І. О. Сучасна американська філософія освіти та виховання: тематичні поля та парадигмально-концептуальні побудови / О. І. Радіонова; Харків. держ. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х.: ХДПУ, 2000. – 204 [2] с.

103. Рогальська І. Компетентнісний підхід як сучасна основоположна концептуальна ідея соціалізації дошкільників / Інна Петрівна Рогальська // Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального

нац. пед. ун-ту ім. К.Д.Ушинського: [зб. наук. пр.] / голов. ред. Богуш А. М. – Одеса, 2010. – № 5/6. – С. 27–32.

83. Наушабаева С. У. Проблема поликультурного образования в американской педагогике (анализ концепции Д. Бэнкса) / С. У. Наушабаева // Педагогика. – 1993. – № 1. – С. 104–109.

84. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 27 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2–4.

85. Національна програма „Діти України”: затв. Указом Президента України від 18 січ. 1996 р. № 63/96 // Все для вчителя. – 1998. – № 17. – С. 25–32.

86. Никандров Н. Д. Школьное дело в США: перспектива 2000 г. / Н. Д. Никандров // Сов. педагогика. – 1991. – № 11. – С. 111–114.

87. Обов'язкова дошкільна освіта наближає нас до світових стандартів. [Електронний ресурс] / Табачник Д. // За матеріалами: Освіта.ua. Дата публікації: 08.07.2010. – Режим доступу: <http://osvita.ua/home/news>.

Овчарук О. В. Результати емпіричних досліджень серед педагогічної громадськості щодо перспектив запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: [кол.мін-ва] / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К.: 2004. – С. 59–65. – (Бібліотека з освітньої політики).

88. Омеляненко Н. Обов'язкова освіта з п'яти років – головна мета Колегії / Ніна Омеляненко // Дошкільне виховання – 2010. – № 9. – С. 6–7.

89. Офіційний вісник України – 2001 р. – № 27. – С. 1212.

90. Пироженко Т. Іноваційна психолого-педагогічна діяльність: нові підходи: про особистісно орієнтовані виховні технології в дошкільному вихованні / Тетяна Пироженко // Дошк. виховання. – 2001. – № 12. – С. 10–12.

91. Плахотнік О. Курікулум як дискурс: явне і приховане / О. Плахотнік // Интеллект. Особистість. Цивілізація: текст зв. із соціально-філософських проблем / Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. Туган-Барановського. – Донецьк, 2008. – Вип. 6. – С. 318–323.

92. Полевикова О. Б. Дошкільна освіта в умовах глобалізації / Полевикова О. Б. // Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Херсонський державний ун-т. – Херсон, 2009. – Випуск 51. – С. 32–35.

диференціація педагогічного процесу у дошкільних навчальних закладах, гуманізація освітньої політики (Додаток Е).

Проведене дослідження доводить, що розвиток дошкільної освіти США обумовлюється освітньою політикою держави. В цілому, розглядаючи освітні реформи у США, можна дійти висновку, що в освітній політиці пріоритетним завданням визначено забезпечення дошкільною освітою якомога більшої кількості дітей, особливо дітей із незабезпечених сімей. Для плюралістичного американського суспільства важливим є варіативний підхід до навчання та виховання дітей дошкільного віку, врахування індивідуальних, національних та культурних особливостей, що і впливає з державних законопроектів. Освітні реформи у США були спрямовані на реалізацію таких загальнодержавних завдань:

– економічний розвиток держави, оскільки економічна мотивація є провідною в обґрунтуванні необхідності реформ останнього десятиліття. Показниками результатів освітніх реформ, що регулярно висвітлюються в національних та міжнародних освітньо-політичних дайджестах, є рівень освіченості робочої сили різних вікових груп, залежність від освітнього рівня населення таких економічних параметрів, як середні розміри прибутків, рівень продуктивності праці, рівень безробіття тощо;

– забезпечення соціальної справедливості в освіті. Проблеми соціальної справедливості були в центрі уваги у попередньому циклі освітніх реформ (60 – 70-ті рр. ХХ ст.). У сучасних умовах вони певною мірою реалізовані. Реформаційні програми у США останнього часу мали ринковий характер, що актуалізувало увагу суспільства до проблем забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх громадян, незалежно від раси, статі, національності, соціального стану.

Збереження соціальної рівності суспільства у дошкільній освіті набуло нової актуальності в рамках сучасних орієнтованих освітніх реформ. Оцінці підлягають передусім результати запроваджених раніше реформаційних програм, результати місцевого управління дошкільними установами, надання освітніх грантів, розширення освітнього вибору (зокрема, наявність альтернативних державним

освітнім закладам установи) в контексті вирішення таких соціально важливих завдань, як збереження спільних громадянських цінностей та уявлень щодо дошкільної освіти, активності та толерантності у суспільстві, усунення расової, етнічної та релігійної нерівності.

Найбільш вагомими якісними та кількісними змінами у дошкільну освіту США у другій половині XX століття – початку XXI століття принесли такі законопроекти, як: “Хед Старт”, що був спрямований на вирішення проблеми соціальної нерівності у дошкільній освіті; законопроект “Жодної дитини поза увагою”, ціллю якого було забезпечення дошкільною освітою “усіх дітей без виключення”; “План від 0 до 5”, що передбачає реалізацію ефективного інвестування у сферу дошкільної освіти, роботу над покращенням законопроекту “Жодної дитини поза увагою” та розширення співпраці у сфері дошкільної освіти на загальнодержавному та міжнародному рівнях. Проте характеристика розвитку дошкільної освіти США у контексті освітньої політики країни другої половини XX - початку XXI століття не є достатньою для розкриття особливостей сучасних теоретичних засад американської дошкільної освіти. В цьому аспекті важливим для дослідження є аналіз концептуальних засад дошкільної освіти США, представлених у наступному підрозділі.

1.2. Концептуальні засади розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку у США другої половини XX століття – початку XXI століття

Сучасні концептуальні засади організації педагогічного процесу в дошкільних закладах США беруть витоки з другої половини XX століття, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивне реформування дошкільної освіти та піднесення її на загальнодержавний рівень. Педагогічний аналіз сучасних американських концепцій дошкільної освіти дозволить визначити теоретичні основи організації педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах США та простежити особливості розвитку концепцій дошкільної освіти в цілому.

вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації: зб. наук. пр. – Херсон, 2009. – С. 16–18.

73. Крутій К. Л. Граматична компетенція дитини / Катерина Крутій // Дошкільна освіта. – 2003. – № 2. – С. 47–49.

74. Крутій К.Л. Термінологічне поле інновацій в дошкільній освіті / Катерина Крутій // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2006. – № 5. – С. 6–9.

75. Кудикіна Н. В. Методологічне забезпечення наукових досліджень у сфері професійної освіти // Теоретичні питання культури, освіти та виховання [зб. наук. пр.]. / [за заг. ред. академіка АПН України Євтуха М. Б.; уклад.: Михайличенко О. В.]; – К.: Київ. нац. лінгвістичний ун.-т / 2009. – Вип. 38. – С. 82–85.

76. Кудін В. О. Освіта США та Японії: науково-інформ. матеріал для працівників освіти / В. О. Кудін. – К.: Інститут педагогіки та психології професійної освіти АПН України, 1999. – 56 с.

77. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Анатолій Іванович Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.

78. Лохвицька Л. В. Концептуальні засади проектування розвивального предметного середовища в дошкільних навчальних закладах / Лохвицька Л. В. // Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць. – К.: Ін-т педагогіки НАПН України, Київ. міжнар. ун-т. – К., 2010. – Вип. 1. – С. 159–168.

79. Маанди Н. Школа моей мечты / Н. Маанди // Народное образование. – 1995. – № 3. – С. 48–58.

80. Малькова З. А. Современная школа США / Зоя Алексеевна Малькова. – М.: Педагогика, 1971. – 367, [1] с.

81. Малькова З. А. Тринадцать лет спустя: американская школа-96 / З. А. Малькова // Педагогика. – 1996. – № 5. – С. 102–110.

82. Мельник Н. І. Концептуальні засади дошкільної освіти у США другої половини XX ст. – початку XXI ст./ Н. І. Мельник // Наук. вісник Південноукр.

61. Кононко О. Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини / Олена Кононко // Дошкільне виховання. – 1999. – № 5. – С. 3–6.

62. Король Н. І. Система дошкільної освіти в США: тенденції розвитку / Н. І. Король // Науковий вісник Миколаїв. держ. університету: зб. наук. пр. Педагогічні науки: [у 2-х т.] / за заг.ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв, 2008. – Т. 2: Проблеми передшкільної освіти в сучасних умовах. – С. 151–158.

63. Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 1721 – р. // Дошкільне виховання. – 2010. – № 9. – С. 3–4.

64. Концепція розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 рр. // Дошкільне виховання. – 2010. – № 9. – С. 2 – 7.

65. Корміліцина Л. Проблеми та завдання українського дошкільця / Людмила Корміліцина // Дошкільне виховання. – № 1. – 1998. – С. 3–4.

66. Котик І. О. Школа діалогу культур. Розвиток суб'єктивності особистості / І. О. Котик // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 2. – С. 106–116.

67. Кошманова Т. С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960 - 2000 рр.): дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Кошманова Тетяна Сергіївна. – К., 2002. – 589 с.

68. Красовицький М. Особистісно-зорієнтована виховна система / Михайло Красовицький // Завуч. – 2002. – Лют. (№ 6). – Вкладка.

69. Кремень В. Особистісно-розвивальне навчання як науковий пріоритет / Василь Кремень // Рід. шк. – 1998. – № 11. – С. 53–57.

70. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи) / Василь Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.

71. Крок за кроком в Україні: посібник для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Л. В. Артемова, О. І. Кульчицька, Н. М. Голота, Г. В. Сухорукова; [наук. ред. Л. В. Артемової; під заг. ред. С. О. Чердніченко]. – К.: Кобза, 2003. – ч. 1. – 384 с.

72. Крутій К. Ключові компетенції дітей дошкільного віку як результат якісної освіти / Катерина Крутій // Формування професійної компетентності

Особливість формування сучасних американських концепцій дошкільної освіти полягає у їх взаємозв'язку з розвитком педагогічної думки в цій галузі. Аналіз багатьох історичних джерел, праць американських науковців з історії розвитку американської дошкільної освіти доводить, що сучасні концепції дошкільної освіти тісно пов'язані з положеннями педагогічних теорій Дж. Дьюї, А. Бронсона, М. Монтесорі, Ж. Піаже, Ф. Фребеля та ін. На думку сучасного американського дослідника М. Алмі, “вивчення педагогічної спадщини минулого, концепцій навчання та виховання дітей є невід'ємною складовою як у навчанні майбутніх педагогів, у роботі вихователів-практиків, так і в роботі сучасних науковців у галузі дошкільної освіти. Вивчення особливостей концептуальних засад дошкільної освіти дозволяє формувати нові концепції з урахуванням соціально-історичних умов” [279, с. 119]. Б. Сподек наголошує на тому, що “теоретико-методичні засади дошкільної освіти у США ґрунтувалися на педагогічних ідеях педагогів минулого, тому існує чітка паралель між минулою і сучасною теорією та практикою (1973)” [299, с. 120]. Дослідниця Л. Пруїт висловлює своє сподівання на те, що роботи, присвячені вивченню формування концептуальних засад дошкільної освіти на території США, будуть цінним джерелом подальших пошуків ефективних методів навчання та виховання дітей для наступного покоління американських учених [295].

Умовно концепції дошкільної освіти США можна розділити на технократичні та ліберально-гуманістичні (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Концепції дошкільної освіти у США

Технократичні концепції дошкільної освіти США		Ліберально-гуманістичні концепції дошкільної освіти США	
Автори концепції	Назва концепції	Автори концепції	Назва концепції
1. Дж. Уотсон	Концепція взаємозв'язку між об'єктами у процесі навчання	1. Дж. Дьюї	Концепція набуття знань через безпосередній досвід
2. Е. Толман	Концепція “латентного навчання”	2. К. Райан та А. Уїнн	Концепція “виховання характеру”
3. Б. Скінер	Концепція “навчання шляхом повторення”	3. Дж. Бенкс	Концепція “полікультурної освіти”
4. Е. Торндайк	Концепція навчання	4. В. Чієап,	Концепція “інтегрованого

	“спроб і помилок”	І. Льюфстед, Г. Вайлер	<i>Продовження таблиці 1.4</i> розвитку компетентності особистості”
5. Г. Вайлер	Концепція “інтегрованого розвитку компетентності”	5. Б. Бло, П. Ферран, Л. Порше	Концепція “виховного середовища”
6. Дж. Брунер	Концепція “структурування навчального”	6. Ф. Майер	Концепція “глобальної освіти”
7. Р. Хатчінз, В. Харман, П. Друкер, Т. Колм	Концепція “назад до основ” – повернення до традиційного підходу в освіті	7. Дж. Чайлдс, Б. Собел, Л. Фішер, Б. Боде та ін.	Концепція “соціал- реконструктивізму”
		8. Скрівен, Г. Шейн, Д. Кауфман, Р. Амара	Концепція “освіти для виживання”
		9. К. Краус, М. Коллір, М. Кінг, Л. Деккер та ін.	Концепція “громадянської освіти”
		10. А. Маслоу, К. Роджерс	Концепції “гуманістичної освіти”; концепція самоактуалізації; концепція персогенетичного формування особистості

Джерело: систематизовано автором.

Прихильники технократичних концепцій відстоюють ідею про те, що особистість необхідно виховувати на раціональній науковій основі і, відповідно, технологізувати формування знань, навичок та вмінь. Активісти ліберально-гуманістичних концепцій переконані, що освітній процес повинен ґрунтуватися на особистісно зорієнтованому, індивідуальному та диференційованому підході до навчання та виховання дітей [82].

Вважаємо за необхідне охарактеризувати концепції, зазначені у таблиці 1.3, в контексті напрямів американської філософії освіти, оскільки це дозволить розкрити особливості формування сучасних концептуальних засад дошкільної освіти США.

Питання філософії освіти США розглядалося у працях Дж. Дьюї [172; 173], К. Роджерса [306; 305], А. Маслоу [254], Е. Еріксона [196], Т. Брамелда [146], С. Брауна [147], Дж. Вайлза та Дж. Бонді [351] та ін.

50. Закон України “Про освіту” // Законодавчі акти України з питань освіти: за станом на 1 квітня 2004 року / Верховна Рада України; Комітет з питань науки і освіти / [І. Р. Юхновський (ред.-упоряд.)]. Офіційне видання. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – С. 21–52.

51. Збірник законодавчих і нормативних актів про дошкільну освіту / [упоряд.: Крутій К. Л., Маковецька Н. В.]. – Запоріжжя: ЛППС. Лтд., 2005. – 70с.

52. Зязюн І. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти / Іван Зязюн // Педагогіка толерантності. – 2000. – № 3. – С. 58–61.

53. Клинтон Б. Образование – это проблема национальной безопасности / Билл Клинтон // Педагогіка толерантності. – 1998. – № 2. – С. 108–118.

54. Ковязіна Е. П. Дифференциация содержания образования в старшей средней школе США: дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ковязіна Олена Петрівна. – К., 1989. – 199 с.

55. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: наук.-метод. посіб. / [наук. ред. О. Л. Кононко]. – К.: Ред. журн. „Дошкільне виховання”, 2003. – 243 с.

56. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника / О. Л. Кононко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. / Інститут проблем виховання АПН України. – К.; Житомир, 2003. – Кн. 1. – С. 29–41.

57. Кононко О. Л. Базовий компонент дошкільної освіти: концептуальні засади, зміст і перспективи впровадження у практику / Олена Кононко // Педагогічна газета. – 2002. – № 7. – С. 4–5.

58. Кононко О. Л. Обовязкова дошкільна освіта п’ятирічок: реалії, ризики, сподівання / Олена Кононко // Дошкільне виховання. – 2010. – № 8. – С. 4–8.

59. Кононко О. Л. Особистісний підхід: суть та шляхи втілення в державній базовій програмі / Олена Кононко // Дошк. виховання. – 2001. – № 9. – С. 10–14.

60. Кононко О. Л. Про Базову програму розвитку дошкільника “Я у Світі” / Олена Кононко // Дошкільне виховання. – 2008. – № 1. – С. 3 – 7.

39. Гавриш Н. В. Як ми виховуємо творчу особистість / Н. В. Гавриш // Палітра педагога. – 2000. – № 3/4. – С. 13–17.
40. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище: доклад Международной комиссии по образованию для XXI века, представленный ЮНЕСКО. - Paris: UNESCO, 1997. – 297 с.
41. Джурицкий А. Н. Реформы зарубежной школы: надежды и действительность / Александр Наумович Джурицкий. – М.: Знание, 1989. – 79 [1] с. – (Новое в жизни, науке, технике).
42. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: [монографія] / [Алла Богуш, Людмила Варяниця, Наталія Гавриш та ін.]; наук. ред. А. М. Богуш; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 387 с.
43. Добренков В. И. Общество и образование / В. И. Добренков, В. Я. Нечаев. – М.: ИНФА-М, 2003. – 379 [1] с.
44. Документ, що захищає дитинство (про Базовий компонент) // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 3–4.
45. Дронова Т. Взаимодействие дошкольного учреждения с родителями / Т. Дронова // Дошкольное воспитание. – 2004. – № 1. – С. 60–68.
46. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. Випуск 40. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2473/1/63-68.pdf>
47. Завгородня Т. Складові педагогічної компетентності майбутнього учителя / Т. К. Завгородня // Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Херсонський державний ун-т. – Херсон, 2009. – Вип. 51. – С. 228–233.
48. Зайчук В. Нормативно-правове забезпечення освіти в Україні / Валентин Зайчук // Вища школа. – 2002. – № 2/3. – С. 3–18.
49. Закон України “Про дошкільну освіту”. – К., Парламентське видавництво, 2005. – 32 с.

Загальновідомо, що методологічною основою побудови будь-якої освіти, в тому числі дошкільної, є провідна філософська орієнтація її організаторів. Це є особливо актуальним для американських дошкільних навчальних закладів, які дотримуються різноманітних філософських концепцій у відборі змісту дошкільної освіти і виховання дітей. Визначаючи особливості розвитку концептуальних засад дошкільної освіти США, педагоги застосовують еkleктичний підхід, що свідчить про використання засадничих основ філософських течій певного історичного періоду [351, с. 49], які вплинули на формування й розвиток теоретико-методичних засад американської дошкільної освіти.

Грунтовний аналіз історичних документів, педагогічної періодики, праць із філософії освіти та психологічних досліджень американських психологів, філософів, педагогів-гуманістів з питань становлення та розвитку дошкільної освіти у США дав підстави для виокремлення шести напрямів філософії, які вплинули на формування *концептуальних засад дошкільної освіти у США другої половини ХХ ст. – поч. ХХІ ст.*, а саме: а) *прагматизм* та *прогресивізм*, з яких виокремилися сучасні американські концепції *соціального реконструктивізму*, *“громадської освіти”*, *“освіти для виживання”*; б) *біхевіоризм*; в) *когнітивізм*; г) *технократичні теорії* освіти; г) *теорії гуманістичної освіти*.

Найбільшого впливу на формування сучасних концептуальних засад дошкільної освіти у США мав *прагматизм* – філософська течія в освіті, яка сформувалась у кінці ХІХ століття і набула популярності на початку ХХ століття. Прагматизм – перший оригінальний філософський напрям, який зайняв провідне місце у філософії освіти США у 60-х роках ХХ століття. Будучи американським за походженням і за духом, цей напрям був близький до ментальності американського суспільства. Філософія прагматизму – це філософія успіху, філософія “американської мрії” та особистої користі. Основоположниками цієї філософії були засновники прагматичної педагогіки: Дж. Дьюї, Ч. Пірс, В. Джеймс, Дж. Мід, Ч. Райт [213]. Основною умовою успіху, на думку прагматистів, є здобуття освіти та життєдіяльність людини. Освіта – це експериментальний процес, за допомогою якого вирішуються проблемні ситуації,

що виникають у процесі взаємодії людини зі світом [172, с. 102].

Провідні засади концепцій прагматизму формувалися під впливом учення Ж. Піаже, який обґрунтував положення про те, що знання людини формуються через досвід [283], Д. Кольба (теоретика емпіричного навчання, що полягає у засвоєнні знання через досвід) [316], Д. Джонасена (автора структурованої моделі навчального середовища) [239], Е. Еріксона (основоположника теорії соціального розвитку особистості) [196] та ін.

У другій половині ХХ століття дослідження американського психолога, філософа та педагога Дж. Дьюї (John Dewey, 1859-1952) спровокували активні дослідження психологів, соціологів, філософів освіти в царині дитячої психології та розробки таких педагогічних систем і концепцій, які би сприяли повноцінному формуванню особистості дитини, її успішній соціалізації та самореалізації в суспільстві. Теоретик прагматизму наполягав на тому, що показником уміння людини адаптуватися до життя є її особистий успіх, власне благополуччя. Освітні і виховні ідеї Дж. Дьюї випрацьовувалися в контексті широкого соціально-філософського розуміння складного і вкрай суперечливого поступу людської цивілізації. Дж. Дьюї вважав, що якісна освіта – одна з вирішальних умов розвитку держави і вдосконалення суспільства, тому особливого значення філософ надавав народній (суспільній) освіті [173, с. 120, 162, 181-182]. Важливим завданням педагогіки Дж. Дьюї вважав формування “випереджувальної свідомості”, що, на його переконання, виявлялась у здатності індивіда бути готовим до зустрічі з “невідомим”, “незвичним”. Цьому завданню слугувала педагогічна методика формування новаторського мислення, бачення перспективи в тому, що освіта повинна ґрунтуватися не на чіткій передачі академічних знань, а на особистісній взаємодії між вихователем та вихованцем, між учителем та учнем, між лектором та студентом. Дж. Дьюї вбачав успішність освітнього процесу саме у співпраці, що зорієнтована на індивідуальні та особистісні потреби того, кого навчають. Досвід у навчально-виховному процесі дослідник розглядає не як певну пізнавальну процедуру, а як будь-які переживання людини [172]. Як справедливо зазначає О. Радіонова, Дж. Дьюї визнає самоцінність індивіда в освітньому процесі,

28. Бучківська В. В. Взаємини в дитячому колективі – умова особистісно-орієнтованого педагогічного процесу / В. В. Бучківська // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 1. – С. 72-76.

29. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТ “Перун”, 2004. – 1400 с.

31. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курікулуму) загальної середньої освіти для ХХІ століття: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 26-27 червня 2007 р. м. Київ. / Академія педагогічних наук України, Державна установа “Директорат програм розвитку освіти” Міністерства освіти і науки України. – К.: Ексоб. – 428 с. – (Україна – Проект “Рівний доступ до якісної освіти”).

32. Всемирная энциклопедия: философия / [главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – М.: АСТ; Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1311 с.

33. Всесвітня конференція з “Освіта для всіх” Паттайя, Тайланд, 5-9 березня 1990 / Джомтейн // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/development/devagenda/education.shtml>.

34. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе / Борис Львович Вульфсон. – М.: УРАО, 1999. – 208 с.

35. Вульфсон Б. Л. Проблемы европейского воспитания / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. – 2000. – № 2. – С. 71–81.

36. Вульфсон Б. Л. Западноевропейское образовательное пространство ХХІ века: прогностические модели / Б. Л. Вульфсон // Педагогика. — 1994. — № 2. — С. 103–112.

37. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці / Наталія Василівна Гавриш. – Донецьк: ТОВ “Лебідь”, 2001. – 218 с.

38. Гавриш Н. В. Сучасне заняття в дошкільному закладі: [навчально-метод. посіб.] / за ред. Н. В. Гавриш; [авт. кол.: Н. В. Гавриш, О. О. Лійник, Н. В. Губанова]. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 494 [1] с.

20. Бытие человека в культуре (опыт онтологического подхода) / под ред. Е. К. Быстрицкого, В. П. Козловского, В. Пролеева [и др.]. — К.: Наука думка, 1991. — 176 с.

21. Бібік Н. Теоретичні засади моделі особистісно орієнтованого навчання за програмою „Крок за кроком” / Н. М. Бібік // Пед. інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т педагогіки. — К., 2000. — С. 134–138.

22. Бідюк Н. Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика: [монографія] / за ред. Н. Г. Ничкало; Наталія Михайлівна Бідюк. — Хмельницький: ХМЦНТЕІ, 2009. — 542 с.

23. Богініч О. Педагогічні технології як фактор удосконалення підготовки фахівців дошкільної освіти / Ольга Богініч // Науковий вісник Миколаївського державного університету. — Педагогічні науки: зб. наук. пр. / [за заг. ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти]. — Миколаїв, 2008. — Спецвипуск: у 2-х т. — Т. 2: Проблеми передшкільної освіти в сучасних умовах. — С. 29–41.

24. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: програма та метод. рек. / [упоряд. А. М. Богуш]. — Одеса: Маяк, 1999. — 88 [3] с.

25. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку / А. М. Богуш // Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації: міжн. пед. читання / Херсон. держ. ун-т, ф-т дошкільн. та почат. освіти. — Херсон, 2009. — С. 8–13.

26. Богуш А. М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник для студ. вищ. пед. навч. закл. / Алла Богуш, Наталія Гавриш. — К.: Слово, 2008. — 403 с.

27. Богуш А. М. Наступність, перспективність, спадкоємність - складові неперервності освіти: [із виступу Алла Богуш на II Всеукр. з'їзді працівників освіти, 9 жовт. 2001 р.] / Алла Богуш // Дошкільне виховання. — 2001. — № 11. — С. 11–12.

виступає за свободу особистості, відстоює її унікальність. Все це зближує американського педагога-прагматиста “з європейською гуманістичною традицією” [103].

Керуючись ученнями Ж. Піаже, прагматисти висловили думку про те, що набутий досвід людина постійно переглядає і вибудовує відповідно до конкретних життєвих обставин, тобто відбувається “реконструкція досвіду”. Зважаючи на це, прагматисти переконані, що освіта повинна тривати впродовж усього життя, але на кожному етапі у людини свої інтереси, досвід, завдання. Досвід, який людина отримує у дитинстві, під час навчання у школі, зумовлюється різними життєвими ситуаціями – участю у суспільному житті, залученням до різних видів діяльності, турботою про рідних тощо. Усе це сприяє формуванню пізнавального інтересу та мотивації до навчання з метою отримання знань про те, як необхідно себе поводити у соціальному оточенні, що робити, коли виникає проблемна ситуація і т.д. Дж. Дьюї та інші прихильники прагматизму розглядають освітній процес як процес реконструкції набутих людиною знань, умінь і навичок, тобто досвіду. Успішність процесу учіння залежить від того, наскільки самостійно ті, кого навчають, можуть розв'язувати проблемні ситуації. Педагог повинен шукати шляхи такого управління освітнім процесом, яке забезпечило б розвиток пізнавальних інтересів дитини, учня чи студента [172, с. 79].

Послідовники Дж. Дьюї, американські педагоги Г. Гарншорн, Ч. Гілберт, М. Мей виступали проти формалізму та репресивного характеру “старої школи”, прагнули інновацій для реалізації внутрішнього потенціалу дитини. Вони заперечували як вивчення конкретних моральних доктрин, так і виховання певних рис характеру, пропонуючи замість цього розвивати у вихованців такі якості, як неупередженість та здатність до моральних суджень, тобто самостійно здійснювати моральний вибір. Метою виховання прихильники прогресивної педагогіки вважали моральний розвиток особистості, яка вміє критично оцінювати загальнолюдські традиції і переконання, використовувати методи відкритої дискусії, тверезо міркувати і приймати правильні рішення, поважати права більшості й меншості, спрямовувати свою діяльність на мирні соціальні зміни.

Погляди прагматистів значною мірою вплинули на уявлення американців про життєве благополуччя, його залежність від освіти та особистісних якостей людини. Тому важливим аспектом формування успішної особистості людини американське суспільство вважає забезпечення хорошого старту в освіті. Не зважаючи на те, що прагматична педагогіка не зберегла свого монопольного становища в освітньому середовищі США, прагматичні ідеї все ще зберігаються актуальними у американській дошкільній освіті і продовжують “здійснювати вплив на систему освіти США та інших країн” [22, с. 23; 63]. Прагматична педагогіка за часу свого існування зазнала кардинальних змін, які вплинули на її основоположні принципи. Зокрема, у 70-ті роки завдяки актуалізації питання соціалізації особистості дитини та молодого покоління в суспільстві, розвивалися нові засадничі положення прагматичної педагогіки, представники якої (К. Кремені, Д. Свіфт, У. Файнберг та ін.) важливими завданнями освіти вважали залучення молодого покоління до розв’язання суспільних проблем, соціалізацію дітей дошкільного віку до соціуму, побудову змісту освітніх програм на міжпредметній основі.

Від філософії американського прагматизму бере свої витоки *прогресивізм*, який сформувався у США з середини XIX століття у результаті розвитку науки, процесів індустріалізації та урбанізації американського суспільства. Прогресивісти були різними у своїх теоріях і на практиці, але спільною для них була опозиція до традиційної освітньої практики, яка вимагала зубріння, заучування, авторитарної ролі педагога. Прогресивна освіта зосереджувалася на особистості того, кого навчали. Стосунки між вихователем та дитиною ґрунтувалися на активній взаємодії, співпраці, груповому навчанні. В американській дошкільній освіті це виявилось у використанні альтернативних підходів до освітнього процесу у дошкільних установах, у запровадженні різних видів навчальної діяльності, розробці проектів тощо.

У педагогічній думці початку XX століття сформувався такий напрям філософії, як *біхевіоризм* (походить від слова behaviour – поведінка) [171]. Визначальним положенням біхевіоризму було твердження про те, що всі процеси,

9. Артемова Л. В. Програма “Методика викладання дошкільної педагогіки” в ступеневій підготовці магістрів / Любов Артемова // Наукові записки Кіровоградського держ. пед. університету. – 2001. – Вип. 31., ч. 1. – С. 54–59.

10. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / [наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко]. – 2-ге вид., випр. – К.: Світич, 2008. – 403 с.

11. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: [затв. рішенням Колегії М-ва освіти України та Президії АПН України] / розроб.: О. Л. Кононко, Л. Ю. Корміліцина // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 6–19.

12. Балацька Н. Тенденції розвитку освіти у Великій Британії та США (на матеріалах англomовної преси 2006-2007 років) / Наталія Балацька // Рідна школа. – 2008. – № 5. – С. 78–80.

13. Баловсяк Н. В. Поняття професійної компетентності в зарубіжних дослідженнях / Н. В. Баловсяк // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: зб. наук. пр. – Кривий Ріг: НМетАУ, 2004. – 465 с.

14. Безпалько В. П. Стандартизація образования: основные идеи и понятия / В. П. Безпалько // Педагогика. – 1993. – № 5. – С. 16–25.

15. Беляева М. В. Третья волна реформы школы / М. В. Беляева // США: экономика, политика, идеология. – 1991. – № 4. – С. 64–69.

16. Бернштейн М. Модель американской средней школы 80-х годов: прогнозы и реальность / М. Бернштейн // Народное образование. – 1972. – № 11. – С. 85–90.

17. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / Іван Дмитрович Бех; М-во освіти і науки України, Ін-т змісту і метод. Навчання – К., 1998. – 204 с.

18. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 5–14.

19. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Ганна Володимирівна Беленька. – К. : Світич, 2006. – 304 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна Н. В. Сучасні альтернативні школи у ФРН / Н. В. Абашкіна // Сучасні проблеми теорії і практики школи та педагогіки за рубежом [зб. наук. статей] / Інститут педагогіки АПН України. – К., 1994. – С. 23–34.
2. Алексюк А. М. Сучасна система середньої школи й освіти розвинутих країн (на прикладі США та Англії) як основа комплектування вищої школи / Алексюк А. М. // Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: підруч. для студ., аспірантів, викл. вищ. навч. закл. – К., 1998. – С. 327–341.
3. Альтбах Ф. Дж. Нация в опасности: К вопросу о реформе образования в США / Ф. Дж. Альтбах // Перспективы. – 1987. – № 3. – С. 13–15.
4. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19–27.
5. Андрущенко Т. К. Шляхи удосконалення професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в системі післядипломної освіти / Андрущенко Т. К. // Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Херсонський держ. ун-т. – 2009. – Вип. 51. – С. 236–239.
6. Артемова Л. В. Колір, форма, величина, число: для кожної дитини, родини, вихователя: [практикт. посіб. для дітей, батьків, вихователів, учителів] / Любов Вікторівна Артемова – К.: Томіріс, 1997. – 173, [8] с. – (Діти. Батьки. Педагоги).
7. Артемова Л. В. Модель Ступеневої підготовки фахівця дошкільної освіти у вищих навчальних закладах / Л. В. Артемова, Ю. М. Косенко // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: матеріали Міжнар. наук.-теор. конф. до 80-річчя НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., 2000. – Вип. 1. – С. 84–86.
8. Артемова Л. В. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися / Любов Артемова // Дошкільне виховання. – 2000. – № 5. – С. 6–7.

які відбуваються в організмі, та дії, які організм виконує (включаючи фізичні дії, процес обдумування та відчуття), можуть і повинні сприйматися як поведінка. За переконаннями біхевіористів, поведінку можна передбачити і вона може бути контрольованою зовнішніми факторами [206]. Б. Скінер, Е. Торндайк та Дж. Уотсон на основі вчення І. Павлова про умовні рефлексії висунули концепцію про те, що навчання людини зумовлене зовнішніми факторами і є реакцією на зовнішнє середовище, тобто навчання – це набуття організмом нових форм поведінки [206].

Концептуальні засади дошкільної освіти біхевіористичного напрямку сформувалися в американській дошкільній теорії під впливом таких відомих дослідників-психологів, як Б. Скінера (основоположник “root learning”) [317], Е. Торндайка та Дж. Уотсона (дослідження процесу навчання та взаємозв’язку між об’єктами в процесі навчання) [359, с. 105–124.], Е. Толмана (“latent learning” латентне навчання) [337]. Біхевіористи розглядали людину як механізм, який діє під впливом зовнішніх стимулів, а це означає, що суб’єкт навчання в освітньому процесі відіграє пасивну роль. Таким чином, мета навчання полягає у домінуючій ролі педагога в процесі навчання, він формує поведінку того, кого навчає [254].

На початку ХХ століття було зроблено спроби поставити в центр навчально-виховного процесу дитину, що обумовило появу так званої *педоцентриської* (надання дитині статусу центру педагогічного процесу) революції в педагогіці на міжнародному рівні. “Двадцять століття було “Століттям дитини”, – цей вислів було вперше вжито відомою дослідницею дитячого розвитку Елен Кі (Ellen Key). У ХХ столітті було проаналізовано якісну відмінність між дорослим та дитиною, що викликало увагу Дж. Уотсона до дослідження дитячої психології, особливостей засвоєння навчального матеріалу, внутрішніх мотивацій, які керують дитиною, тому особливо важливими для американської дошкільної педагогічної науки були положення американського психолога Дж. Уотсона, основоположника психологічної школи біхевіоризму. Він писав: “Ніхто із сучасників не знає достатньо розвиток дитини. Дослідження радіо (Ra), які здійснюються упродовж останніх п’ятнадцяти років, забрали б набагато менше часу, ніж дослідження з

розвитку дитини перших трьох років життя” [347, с. 12–13]. Дж. Уотсон започаткував та актуалізував дослідження психології дитини, ефективних шляхів її навчання та виховання. Вчений наголошував на тому, що батьки повинні опікувати дитину, ставитися до неї з великою любов’ю та приязністю, що, на його думку, забезпечить успішний психічний розвиток дитини. У своїх працях Дж. Уотсон застерерігав батьків, які виховують дитину з особливими потребами, зазначаючи у своїх працях, що “не слід формувати у дитини з особливими потребами ідеалістичне уявлення про оточення, оскільки суспільство не завжди підтримує таких дітей, коли вони дорослішають, а варто готувати дитину до реальності, не акцентуючи зайвий раз увагу на фізичній чи психічній відмінності дитини від інших дітей; батьки повинні вчити її пристосовуватися до життя. Дитина навчається у процесі взаємодії з навколишнім, тому основним завданням педагогів та батьків є створення середовища, яке сприяє накопиченню знань про навколишній світ та людей” [347, с. 54-63]. Як справедливо відзначає сучасна американська дослідниця Л. Бьорк, в цих твердженнях полягала концепція організації навчання та виховання дітей як удома, так і в освітніх закладах [143, с. 63].

Погляди Уотсона в певних аспектах були суперечливими. Зокрема, Сьюзан Хук розкритикувала його думки про те, що дітей не потрібно цілувати, коли вони лягають спати і що дітям не слід сидіти у дорослих на руках. На думку Дж. Уотсона, це не слід робити, оскільки надмірна турботливість та вираження батьківських почуттів призведе до недисциплінованості та неслухняності дітей [296]. Завдяки діяльності та дослідженням Дж. Уотсона педагогічні вчення про дитинство та психофізіологічні особливості розвитку дитини набули актуальності і стали поштовхом для подальших психолого-педагогічних досліджень американських учених у сфері дошкільної освіти.

Науковий доробок Е. Торндайка, одного із перших учених, які запропонували “активне навчання” (active learning), має вагоме значення у формуванні концептуальних засад дошкільної освіти США. Активне навчання дітей, на думку дослідника, повинно відбуватися за умов самонавчання

- 3). Уважно слухає;
- 4). Виконує завдання пов’язане з дорученнями.

Творчий розвиток:

- 1). Практикується у музичному мистецтві;
- 2). Практикується у художньому мистецтві;
- 3). Вміє робити аплікації;
- 4). Вміє працювати з “покидьковим матеріалом”.

Молитви, які вивчають вихованці дошкільного навчального закладу “св. Джозефа”

Молитви місяця:

1. Молитва до ангела-охоронителя – вересень;
2. Молитва до Святої Марії – жовтень;
3. Молива Восхваляння – грудень, січень;

Молитви перед їдою:

1. Молитва “Отче наш” – лютий, березень;
2. Молитва до Святого Петра – березень;
3. Молитва Восхваляння – квітень;
4. Молитва до Святої марії – травень;
5. Молитва “Отче наш” та молитва до святого Петра – червень.

Джерело: Матеріал взято з оригіналу курікулуму дошкільного закладу “св. Джозефа”, м. Франкенмус, штат Мічиган.

- орієнтується в часі.

По закінченню програми для дітей дошкільного віку діти мають такі компетентності:

Релігія:

- 1). Вміють співати у хорі;
- 2). Знають від двох до шести молитв;
- 3). Вміють поводити себе у церкві, знають елементи церковної служби.

Мовний розвиток:

- 1). Вміють чітко говорити;
- 2). Беруть участь у дискусіях групи;
- 3). Уважно слухають історії;
- 4). Називають предмети, описують явища;
- 5). Ідентифікують своє ім'я;
- 6). Знають абетку.

Математика:

- 1). Розрізняють та класифікують предмети за формою;
- 2). Розрізняють та класифікують кольори;
- 3). Вміють класифікувати предмети за розміром;
- 4). Вміють рахувати до 10;
- 5). Розуміють порядкову і кількісну лічбу;
- 6). Розрізняють основні форми: круг, прямокутник, коло, трикутник.

Соціальний розвиток:

- 1). Дитина спокійно і без стресів прощається з батьками;
- 2). Грається та працює з іншими;
- 3). Ділиться з іншими, вболіває та співпереживає іншим;
- 4). Вміє чекати своєї черги;
- 5). Демонструє хороші манери.

Самообслуговування:

- 1). Прибирає за собою;
- 2). Виконує вказівки;

вихованців, без інструкцій педагога. В основних положеннях Е. Торндайка про навчання сказано, що діти повинні навчатися методом “спроб і помилок”. “Закон готовності”, розроблений Е. Торндайком, стверджує, що інструктаж та контроль з боку педагога не забезпечує ефективного навчання, оскільки “вплив на поведінку інших викликає почуття незадоволеності особи, поведінку якої намагаються контролювати”. Ще одним засадничим принципом навчання є “закон практикування”, у якому йдеться про те, що “ми навчаємось, коли щось робимо. Ми швидко забуваємо щось, коли не робимо нічого.” Цікавим є твердження Е. Торндайка про вирішення завдань. За його поглядами, людина вирішує нову проблему за аналогією до вирішення проблеми, що була в попередньому досвіді [222, с. 419-421.]. Тому в сучасній американській дошкільній освіті та вихованні важливу роль відіграє навчання дітей через діяльнісний підхід, який забезпечує засвоєння знань через безпосередню діяльність дитини.

Концептуальні положення Е. Толмана дістали назву “латентне навчання” (latent learning), оскільки ґрунтувалися на твердженні вченого про те, що організм, навчаючись чомусь протягом життя, не використовує набутий досвід відразу, а зберігає у “латентному стані” (звідси і назва). У дошкільній теорії навчання це означало, що дитина запам'ятовує навчальний матеріал і не використовує знання про цей матеріал до тих пір, поки дитині не доведеться застосувати їх. Прикладом латентного навчання є практичне використання порад вихователя у самостійній діяльності (дитина запам'ятовує демонстрацію педагога процесу вироблення паперової іграшки, а потім у самостійній діяльності пригадає цю демонстрацію і створює свою паперову іграшку) [337, с. 33–35].

Цінність педагогічних ідей біхевіориста Б. Скінера полягає у сформованих ним п'яти перепонах, які заважають успішному навчанню: 1) люди мають страх перед невдачею; 2) навчальне завдання не розбите на короткі інструкції (це заважає швидкому вирішенню поставленого завдання); 3) невизначеність кінцевої мети та шляхів її досягнення; 4) неточність у формулюванні напрямів вирішення проблеми; 5) відсутність систематичного закріплення матеріалу. Б. Скінером було також запропоновано п'ять дій, які забезпечують вирішення учнем (будь-якого

віку) поставленого завдання: 1) негайна оцінка здійсненої дитиною роботи; 2) розподіл завдань на етапи; 3) повторення шляхів вирішення завдання стільки разів скільки необхідно для запам'ятовування цих шляхів дитиною; 4) у навчанні вихователь повинен “рухати” освітній процес від простого до більш складного; 5) систематизація та повторення вивченого. Педагогічні ідеї Б. Скінера щодо основних засад організації навчального процесу відіграють надзвичайно важливу роль не тільки у сучасному американському навчальному закладі, але й у розробці навчальних телевізійних програм для дітей [165, с. 53]. Педагогічний аспект ідей Б. Скінера висвітлено у його праці “Технологія навчання” (1968).

Окрім принципів, Б. Скінером було запропоновано педагогічну техніку “вивчення на пам'ять” (rote learning), особливістю якої є вивчення об'єкта шляхом багаторазового повторення, при цьому увага не концентрується на смисловому значенні даного об'єкта. У книзі дослідник зробив спробу розвіяти міфи про тогочасне навчання дітей та запропонував свою педагогічну технологію “запрограмована інструкція” (programmed instruction), що прискорює та збільшує ефективність навчання. Прикладом програмної інструкції є навчально-методичний комплекс для педагога: методичні рекомендації, плани проведення занять, інструкція організації різних видів навчальної діяльності [317]. Варто зауважити, що в педагогічній термінології існує також поняття “програмне навчання” (programmed learning), запропоноване та розроблене Б. Скінером і адаптоване до навчання в освітніх закладах американським психологом-практиком Р. Жагне. Різниця полягає в тому, що програмна інструкція – схема, що моделює поведінку педагога, а програмне навчання – навчальна методологія (техніка), яку використовує вчитель для успішного засвоєння дітьми навчального матеріалу.

Біхевіористичний підхід до навчання також називають детерміністським, тобто визначеним наперед, передбаченим. Усе в поведінці індивіда, включаючи цінності, установки й емоційні реакції, відповідно до цієї моделі, визначається впливом зовнішнього середовища в минулому або в сьогоденні, тому такі поняття, як провинна, повага і достоїнство, на думку біхевіористів, недоречні при описі поведінки людини. З точки зору біхевіористів, оскільки люди є продуктами всіх

2. Діти зростають у розвивальному, цікавому, відповідному до їхніх освітніх потреб, інтегрованому та варіативному середовищі;

3. Ефективний, зорієнтований на ручну працю міждисциплінарний курікулум забезпечує постійний інтерес дітей до пізнання. Курікулум забезпечує збалансоване поєднання соціального, емоційного, інтелектуального та фізичного розвитку;

4. Середовище повинно спонукати дітей до вивчення, дослідження та взаємодії з іншими;

5. Щоденний розклад передбачає навчальну діяльність, яка розвиває мовні навички, формування найпростіших наукових уявлень, математичні уявлення, соціальні навички, ріст та фізіологічний розвиток, розуміння мистецтва;

6. Спостереження та контроль за розвитком дітей забезпечує удосконалення курікулуму дошкільної установи з урахуванням потреб кожної дитини;

7. Соціальна компетентність є пріоритетною у розвитку особистості, з огляду на це у дошкільному закладі “св. Джозефа” дітей навчають комунікації та взаємодії з іншими людьми, однолітками, дітьми з особливими потребами тощо, їм прививають навички хороших манер (етикет, повага до себе та інших), забезпечують їхній соціальний розвиток;

По завершенню освітньої програми для дітей дошкільного віку діти матимуть такі показники у розвитку:

- хороший психо-емоційний стан;
- соціальну компетентність;
- вміння взаємодіяти з іншими;
- прагне вивчати та досліджувати навколишній світ;
- вміє спілкуватися, слухати, відповідати;
- розрізняє друковані та писані знаки мови;
- знає числа та вміє рахувати;
- виявляє інтерес до книг і вміє читати окремі склади, прості речення;
- знає літери, називає їх, знає як вони пишуться;

Додаток С.1 (продовження)
Курікулум дошкільного навчального закладу “Святого
Джозефа”(Мовою оригіналу)

The Academy of St. Joseph
Character Competence Compassion

Вступ до курікулуму дошкільного закладу “св. Джозефа”. Програма дошкільної освіти розроблена для залучення дитини у розвивальне інтегроване освітнє середовище. Діти мають можливість розвивати навички та розуміння навколишнього через різноманітні теми, які вивчають протягом року. Дітей забезпечують таким середовищем, яке відповідає їхнім індивідуальним особливостям, інтересам та потребам, сприяють їхньому розвитку через особистісний досвід гри та навчання. Розвиток дітей у дошкільному закладі “св. Джозефа” забезпечується також через різні види екскурсій та подорожей до мистецьких галерей, музеїв, бібліотек, виставок та відвідування театру та кінотеатру. Педагогічний процес ґрунтується на діяльнісному підході, тобто дитина вивчає все в процесі своєї діяльності, набуття власного досвіду. Завдяки різним видам діяльності, спрямованих на ручну працю діти привчаються до самостійності, вони навчаються досягати результату та цінити виконану роботу.

Важливо зазначити, що курікулум дошкільного закладу включає всі сфери розвитку: розумовий, фізичний, мовний, емоційно-соціальний та ін.

Розвиток характеру (Character Competence Compassion)

Розвиток, виховання та навчання дітей дошкільного віку дуже часто мають колосальний вплив на їхній соціальний, емоційний, моральний та розумовий розвиток, на формування їхньої особистості. Дошкільна установа “св. Джозефа” забезпечує дітей фундаментальною підготовкою. Зміст навчання дитячої представлений програмою дошкільної освіти, основною філософією якої є наступні положення:

1. Індивідуальний розвиток дітей за допомогою різних засобів та різними способами;

епізодів своєї історії життя, їхні вчинки не заслуговують ні похвал, ні осуду. З огляду на це, в контексті дошкільної освітньої практики підхід біхевіористів має недоліки, адже для мотивації діяльності дитяча психологія вимагає оцінки: підтримки, схвалення, пояснення, а не пасивного споглядання [153, с. 145].

Поряд з ідеями біхевіористів та прагматистів розвивалися педагогічні погляди прихильників *технократичних* та *когнітивних* концепцій освіти. *Технократичний підхід* в освіті, який мав велику популярність у 70-х роках ХХ століття, виявився у концепції “реіндустріалізації”, прихильники якої закликали до повернення “назад до основ”. Представники технократизму (П. Друкер, Т. Колм, В. Харман, Р. Хатчінз) переконані в тому, що майбутнє суспільства ґрунтується на знаннях, а освіта в цьому суспільстві має ключову роль [230, с. 10, 48, 116]. Технократисти відстоюють положення про те, що диференціація навчальних дисциплін сприятиме глибокому засвоєнню знань дітей із галузі, яку вони обрали за власним уподобанням. У 80-ті роки ХХ століття інтерес до технократичних ідей у визначенні змісту освіти значно зріс і у дошкільній освіті реалізувався через запровадження стандартів та вимог до програм дошкільної освіти та курікулумів (навчальних планів) дошкільної освіти.

Когнітивний підхід до навчання дітей у США набув широкої актуальності протягом 80-х та 90-х років ХХ століття. Основними витокami концептуальних засад теорії *когнітивізму* в американській дошкільній педагогіці є праці Р. Аткінсона, яким було введено поняття “оперативної” та “довготривалої пам’яті”. Загальновідомою у педагогічній теорії США є модель Р. Аткінсона-Шифріна (The Atkinson-Shiffrin model), поширена як модель багаторівневої пам’яті. Модель була введена в психолого-педагогічну термінологію в 1968 році як теоретична система поглядів когнітивної психології. Для педагогічної теорії модель Аткінсона-Шифріна – це схема структури пам’яті, що включає сенсорну, короткотривалу та довготривалу пам’ять [321].

У 80-ті роки ХХ століття розвиток дидактичної думки США проходив під впливом ідей американських психологів Х. Віткіна, П. Бернса, Дж. Брукса, Дж. Брунера, Р. Одома, Дж. Торнелла, Дж. Шваба та ін. Учені намагалися

наблизити зміст освіти до рівня науки того часу у зв'язку з тим, що в епоху науково-технічної революції відбувалося стрімке оновлення виробництва, в якому вирішальна роль відводилася інтелектуальній праці. У своїх працях Дж. Брунер підкреслював, що у вихованні та розумовому розвитку дитини першоступеневе значення має середовище та умови. Зокрема ним було обґрунтовано принципи структуризації знань, які полягали у тому, що розуміння будь-якого явища дозволяє оволодіти моделлю для розуміння інших подібних явищ. Це означає, що навчання структурним знанням веде до цілісного сприйняття предмета і дозволяє тому, хто навчається, засвоїти “зразок”, який у подальшому можна пристосовувати до інших аналогічних ситуацій [151, с. 2–4].

Напрямок когнітивного навчання, який побудований на ідеях Дж. Брунера, продовжує розвиватися і в наш час такими ученими, як Дж. Барел, К. Берейтер, П. Бернс, Дж. Брукс, А. Петерсон, С. Корвелл. Головна мета сучасних когнітивістів – навчити дітей мислити. На особливу увагу заслуговують погляди сучасного професора прикладної психології американського Інституту педагогічних досліджень К. Берейтера. На переконання науковця, когнітивне навчання повинне базуватися на основних знаннях. Він критикує американських педагогів-когнітивістів, які недооцінюють роль систематичних знань і зводять навчання до отримання навичок використання джерел інформації. На його думку, цього замало для освіти людини, необхідно формувати стійкі знання, які можуть стати у нагоді в майбутньому [22, с. 71].

Вагомий вплив на формування концепцій когнітивного напрямку мав компетентнісний підхід в освіті США, засадничі положення якого було сформульовано сучасним філософом та когнітивістом Н. Хомським. Учений, на підставі компетентнісного підходу у вивченні мови, запропонував перенесення цього підходу в організацію навчальної діяльності [160]. Варто зауважити, що педагогічні погляди Н. Хомського в деяких аспектах є полярними до педагогічних ідей когнітивістів, тому часто його відносять до вчених-біхевіористів. Зокрема, це стосується обґрунтування Н. Хомським залежності здібностей людини до вивчення мови від вроджених задатків. Він доводить, що розум людини є

культури, англійської мови, дивовижних речей), куточки дарів природи, виставки дитячих поробок, фотовиставки.

Рис.С.1.4

приготування перших страв є те, що вони готуються на овочевих відварах. Дітям із певними медичними показниками надається можливість дієтичного харчування (стіл № 5).

Рис.С.1.3

Оздоровча програма

Забезпечується медичний супровід у відповідності до вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини, проводяться профілактичні щеплення згідно календаря щеплень (за письмовою згодою батьків), медичні огляди перед щепленнями. За потребою медпрацівником надається невідкладна медична допомога.

Оздоровча програма включає ряд профілактичних заходів:

- антикарієсна програма;
- вітамінотерапія;
- профілактика простудних захворювань;
- профілактика плоскостопості.

Традиції, свята, розваги

Для садочка є важливим єдність підходів та вимог до дитини, вироблення спільних правил створення єдиної атмосфери виховання у сім'ї та садку. Стали традиційними в житті садочку і сім'ї Осінні ярмарки, Новорічні дитячі мюзикли, святкові вистави для мам і бабусь, тематичні тижні (української

когнітивним і складається з інтелектуальних станів, переконань, вагань. Учений заперечував твердження про те, що найбільш важливими властивостями мови та інтелекту є вроджені можливості дитини. Він був переконаний, що мовну компетентність можна сформувати шляхом вправлення, повторення, практичного застосування мовних зразків тощо. У дошкільній освіті це означало вміння використовувати знання отримані через досвід у повсякденній діяльності дітей.

Останнім часом у США актуалізується також вимога щодо необхідності посилення ролі етичних та політичних чинників у діяльності дошкільних освітніх установ, покликаних забезпечувати не тільки економічний, науково-технічний, але й культурний прогрес. У зв'язку з цим великого поширення в американській дошкільній педагогіці набуває концепція “гуманістичної освіти”, пріоритетами якої проголошуються інтерес до особистості дитини та взаємозв'язок змісту освіти з життям. Яскравими представниками *гуманістичного напрямку* в освіті є А. Маслоу, К. Роджерс, які були авторами персогенетичної теорії формування особистості людини, що стала підґрунтям для нового розуміння розвитку особистості людини і дитячої психіки. Психічний розвиток – результат особистого вибору, що зроблено людиною. Сам процес розвитку носить спонтанний характер, оскільки його рушійною силою є прагнення до самоактуалізації (за А. Маслоу), або прагнення до актуалізації (за К. Роджерсом). Ці прагнення носять вроджений характер. Зміст самоактуалізації або актуалізації складається з розвитку людиною власного потенціалу, своїх здібностей, що веде до розвитку “людини, яка повноцінно функціонує”. Це означає, що, на відміну від біхевіористів, гуманісти розглядають людину як самостійну, активну, відкриту до змін і самоактуалізації особистість, якій у процесі навчання відводиться провідна роль. Поведінка того, хто навчається, визначається не зовнішніми факторами, а внутрішньою мотивацією, бажанням діяти, пізнавати, приймати рішення. В цьому контексті набуває актуальності “Я-концепція”, за К. Роджерсом [305].

Концепція розвитку особистості американського гуманіста Карла Роджерса заснована на протиставленні когнітивного (засвоєння знань, розвиток особистості дитини під неухильним контролем педагога) і дослідного (зорієнтованого на

особистісний розвиток та емоційну сферу вихованця) типів навчання. За твердженням К. Роджерса, особистий досвід самоцінний для дитини і тому є єдиним критерієм оцінювання життєвих подій учіння, у процесі якого особистість самостійно розвивається; це приносить величезне задоволення, що вирішально впливає на формування особистості дитини [306].

Разом з тим існують і певні розходження в поглядах згаданих вище авторів. Так, якщо А. Маслоу думав, що поведінка людини і її досвід регулюються ієрархією потреб, то за К. Роджерсом, “особистість і поведінка в більшій мірі є функцією унікального сприйняття людиною оточення”. Тому, за К. Роджерсом, важливе значення для навчання дітей має формування вихователем світогляду дитини та збагачення сприйняття довкілля. Незважаючи на розходження у поглядах, обоє вчених вважали, що “люди завжди прагнуть рухатися вперед і за сприятливих умов реалізують свій потенціал” [257, с. 28–29]. Для педагогічної теорії це означає, що педагог повинен розуміти важливість прагнень дитини до пізнання навколишньої дійсності.

Новітня розробка гуманістичних концепцій розпочалася у США у 70-і роки ХХ століття. Вагомий внесок в оновлення “гуманістичної освіти” зробили такі американські сучасники, як Дж. Браун, Н. Вільгельмс, Д. Геллісона, Р. Міллер, Ч. Петерсон, М. Фантініта, Р. Ферфілд, Е. Хігінс та ін. Інтерес до “гуманістичної освіти” був зумовлений інформаційно-технічною революцією (ІТР). За словами Ч. Петерсона, “якщо суспільство повинно змінитися, то це можливо тільки через зміну індивідів” [22, с. 75]. Визнання представниками “гуманістичної освіти” самоактуалізації як вищої мети веде до підпорядкування їй інших цілей навчання. Якщо неопрагматики виступають за утилітарний характер змісту освіти, прихильники когнітивних наукових концепцій звертають увагу на розвиток мислення і теоретичну підготовку, то представники “гуманітарної освіти” надають прерогативу етичним та емоційним аспектам в освітньому процесі, а також виняткове значення відводять суспільствознавчим та гуманітарним компонентам освіти. Сучасні гуманісти вважають, що зміст освіти повинен сприяти формуванню особистості, її емоційному й етичному розвитку, а не отриманню

себе, сім'ю, суспільство, Всесвіт. Всі теми подаються з урахуванням існування життя в чотирьох стихіях.

Режим дня

Дитячий садок працює з **8-00** до **19-00** з понеділка по п'ятницю.

Протягом усього дня відбувається послідовне чергування інтелектуальних занять та занять фізичного, музично – ритмічного та художнього спрямування.

Рис.С.1.1

Крім того, забезпечується можливість вільної ігрової діяльності та достатня тривалість перебування дітей на свіжому повітрі. Прогулянки поєднуються із спостереженнями за навколишнім світом, бесідами про живу та неживу природу, іграми в піску, рухливими іграми.

Рис.С.1.2

Організація харчування

У 4-гох разове збалансоване харчування із дотриманням норм натурального набору продуктів. В щоденному раціоні овочі, фрукти, сік. Особливістю

- грамота, розвиток мовлення;
- англійська мова;
- малювання, ручна праця;
- ознайомлення з навколишнім світом;
- музичні заняття;
- хореографічні заняття;
- фізкультура з елементами східної гімнастики;
- психологічний супровід.

„Сенсорика” є пропедевтичним заняттям для формування початкових математичних уявлень і передбачає комплекс завдань для пізнання, дослідження, експериментування, порівняння предметів, розміщених в сенсорній зоні за допомогою різних видів відчуттів. Передбачено знайомство дітей з геометричними фігурами, тілами та їх проекціями.

„Математика” передбачає ознайомлення з кількістю та лічбою, поняттям множини, формування вміння співвідносити число з цифрою, орієнтуватися в просторі та часі. Знайомить із розрядами десятинної системи за допомогою „Золотого матеріалу”, з основними арифметичними діями.

„Грамота” – це заняття, на якому діти виконують завдання для розвитку фонематичного слуху, по ознайомленню та вивченню букв, по роботі зі словом та реченням, по підготовці руки до письма, по формуванню навичок читання.

Заняття із „Розвитку мовлення” спрямовані на оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності (слуханням, говорінням, письмом, читанням), на розвиток активного та пасивного словника дитини, ознайомлення з творами української та зарубіжної дитячої літератури.

Заняття „Ознайомлення з навколишнім світом” знайомить із живою та неживою природою, дає уявлення про рослинний і тваринний світ, розширює уявлення про

певного багажа знань з окремих предметів, тобто пізнання повинне відбуватися через емоційний досвід. Так, К. Роджерс зазначає, що “навчити вчитися можна не через наукові знання, освітні програми, аудіовізуальні засоби або програмове навчання, книги, лекції, хоча вони можуть використовуватися як важливе джерело навчання, а через взаємини між учнем і вчителем, упродовж яких розвиваються необхідні якості” [305].

Сучасні концепції дошкільної освіти США поєднують у собі прогресивні ідеї всіх філософських напрямів. До них належать концепції “соціального реконструктивізму”, “громадської освіти” та “освіти для виживання”, концепція “виховання характеру”, концепція “полікультурної освіти дітей”, концепція “виховного середовища”, концепція “інтегрованого розвитку компетентності” та концепція “гуманістичної освіти” (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Сучасні концепції дошкільної освіти США

Назва концепції	Характеристика
Концепція “соціального реконструктивізму”	За положеннями концепції соціального реконструктивізму (social reconstructionism), дитина розглядається як унікальна індивідуальність, наділена унікальними задатками, які можна і необхідно всебічно реалізувати. Дитина сприймається комплексно, як цілісна особистість. Освітня філософія соціал-реконструктивізму не просто наголошує на унікальності дитини, а вимагає такої побудови освітнього процесу, в якому дитина розкриє свої задатки, самовдосконалиється та само-реалізується [198, с. 9 – 18]. Прихильники концепції “реконструктивізму” (Б. Бодє, Дж. Каунтс, Б. Собел, Л. Фішер, Х. Халфіш, Р. Шерман, Дж. Чайлдс та ін.) вагому роль відводять гуманітарній освіті. Вони вважають, що набуття соціального досвіду дитиною може відбуватися тільки за умов взаємозв’язку освітніх програм з повсякденним життям дитини. Соціал-реконструктивісти виступають з вимогою повернутися до побудови програм за принципом комплексних проєктів, що широко практикувались у США у 30-50-і роки ХХ століття. На їхнє переконання, щоб позбавити програми розподілу змісту за окремою дисципліною, треба рухатись у напрямі інтеграції знань [319].
Концепція “освіти для виживання”	Особливої популярності серед американських педагогів за останні роки набула концепція “освіти для виживання” (life adjust education, survival education), за положеннями якої головна мета освіти – навчити виживати в умовах конфліктів та колізій. Прихильники (Р. Амара, Д. Кауфман, М. Скрівен, Г. Шейн та ін.) вважали, що є два шляхи розвитку освіти у рамках виживання: перший – розробка програм навчання та виховання, що включають проблеми соціального й особистісного характеру; другий напрям – залучення дітей у життя громади, який виокремився в окрему самостійну концепцію “громадської освіти” [22, с. 66]. Перший напрям

	<i>Продовження таблиці 1.5</i> характеризується тим, що когнітивному розвитку дітей відводиться другорядне значення. Так, у дошкільній освіті це відобразилось у тому, що у дошкільних закладах дітей почали ознайомлювати із соціальними небезпеками і проблемами, які існують в американському суспільстві: проблемами захисту прав дітей, охорони їхнього здоров'я, захисту дітей від поширення наркотичної залежності у суспільстві, від фізичного насилля тощо.
Концепція "громадської освіти"	Прихильники концепції "громадської освіти" (community education) (Д. Брукфілд, Л. Деккер, М. Кінг, М. Коллір, К. Кольс, К. Краус, Е. Нанс, К. Нортвін, Дж. Флеччер та ін) відстоюють твердження про те, що будь-який освітній заклад є соціальним інститутом, який сприяє тому, щоб дитина активно співпрацювала з іншими учасниками освітнього процесу. Головна мета полягає не в освіті окремих індивідуумів, а у навчанні дітей взаємодіяти з членами певної громади (групи), у навчанні дитини, метою якого є здобуття знань для вирішення існуючих проблем та складних ситуацій у громаді, до якої належить дитина [22, с. 67]. У дошкільній освіті ця концепція реалізувалась у залученні дітей до громадської діяльності: допомозі при релігійних організаціях, участі у місцевих благодійних концертах тощо.
Концепція "виховання характеру"	Актуальними засадами дошкільної освіти США на сучасному етапі є також положення концепції "виховання характеру", яка має давню історію і лежить в основі традиційної для американського суспільства моделі морального виховання молоді. Прихильники концепції виховання характеру відстоюють думку про існування загальнолюдських цінностей, які слід цілеспрямовано прищеплювати дітям у навчально-виховному процесі. Найчастіше науковці апелюють до формування таких рис характеру, як відповідальність, чесність, повага, законслухняність, турбота, справедливість, повага до влади, доброта, емпатія, самоповага, самодисципліна, сміливість [354, с. 57]. Принципи виховання характеру та навчання дітей моралі за К. Райаном та А. Уїнном представлені у Додатку Ж
Концепція "полікультурної освіти дітей",	Актуальною концепцією сучасної дошкільної освіти США є полікультурне виховання дітей, що покликане формувати толерантне суспільство. Полікультурна освіта, вважає сподвижник полікультурної освіти у США Дж. Бенкс, досягає цілей за умови заохочення і поваги до принципу різноманітності. Прихильники концепції вважають, що для створення атмосфери, пронизаної духом плюралізму, необхідно, щоб діти отримували об'єктивну інформацію з історії й культури етнічних груп, що населяють країну. Важливо також, щоб етнічний плюралізм отримав відображення не лише в процесі навчання, а й у позааурочній діяльності, в оформленні групових кімнат у дошкільних закладах, класних кімнатах у школі і навіть в організації сніданків [134]. Дітей необхідно підвести до
	<i>Продовження таблиці 1.5</i> розуміння того, що етнічне розмаїття є невід'ємною частиною американського життя. Як пише Дж. Бенкс, надто багато американців нині ознайомлюються лише з цінностями і способами поведінки власної етнічної групи і громади, а полікультурна освіта дасть дітям змогу зрозуміти, що існують ще й інші стилі життя, які є такими ж значущими і мають таке ж право на існування [135]
Концепція "виховного"	Актуальними для сучасної американської дошкільної освіти є й сучасні педагогічні теорії французьких учених Б. Блоу, Л. Порше, П. Феррена, які

Додаток С.1

<i>Таблиця С.1.</i>	
Курікулум в дошкільному навчальному закладі "Святошинська Гімназія", м. Київ	
Загальна інформація	Дитячий садок НВК „Святошинська гімназія” Виховання за системою М.Монтессорі відрізняється від інших форм дошкільної освіти. Педагогічна технологія – система М.Монтессорі побудована на спостереженні за дитиною та проникнута духом постійного оновлення підготовленого середовища. У дитячому садку НВК „Святошинська гімназія” працює 6 дошкільних груп для дітей 3-6 років. У кожній створено навколишнє середовище для роботи з дітками одного віку. Всі дошкільні групи включають такі приміщення: роздягальня, навчальна кімната, кімната для денного сну та ігор, туалетна кімната.
Професійний склад колективу та особливості роботи	Представники нашого навчального закладу стали активними учасниками і лауреатами багатьох конференцій, семінарів, фестивалів і тренінгів. Ось лише деякі з них: ☐ IV Міжнародний фестиваль «Педагогіка ХХІ століття» ☐ Семінар - тренінг «Психотехніка ділового спілкування персоналу освітньої установи» ☐ Конференція «Роль педагогічної преси у вирішенні проблем сучасної української школи» ☐ Авторський семінар почесного академіка РАО, доктора психологічних наук Ш.О. Амонашвілі „Система гуманно-особистісного підходу до дітей у освітньому процесі” (система Школи Життя) Майстер – клас Н.П.Гузика „Організація персоналізованого педагогічного простору в умовах сучасної школи” Дошкільний підрозділ НВК „Святошинська гімназія” укомплектований педагогічними кадрами в необхідній кількості. З 2003-2004 навчального року впроваджена посада методиста з науково – методичної роботи, який навчає, консультує педагогів з питань організації навчально – виховного процесу за системою М. Монтессорі та відповідає за його ефективність та результативність.
Форми роботи	Система М.Монтессорі” з метою вивчення філософських принципів, наукового методу, педагогічної системи М.Монтессорі
Спеціальний персонал Секції	В дитячому садочку працюють секції: - спортивної гімнастики (заняття проводить вчитель з фізкультури перший розряд з гімнастики) - хореографії (заняття проводить викладач із школи спортивного танцю «Золота Лілія» під керівництвом Л. Підкопаєвої.) Для кожної вікової групи різне предметне навантаження, що визначається за віковим принципом

Навчальні заняття

- математика, сенсорика;

Комп'ютери Excerpt from Chapter 15: "Computers" Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток. Зразок взаємодії педагога та дітей (Рис.С.22).

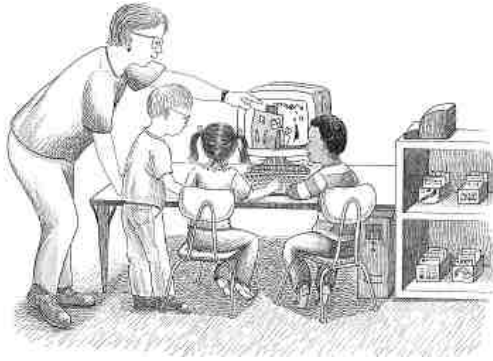

Рис.С.22. Комп'ютерний куточок.

Педагогічний супровід: 1. Спостереження: Як ти гадаєш, що станеться, якщо поставити диск в СД-ром?; 2. Причинно-наслідкові висновки: Що відбувається, коли ти натискаєш кнопку "Enter"?; 3. Порівняння та співставлення: Яка програма дозволяє тобі змінити колір?; 4. Як можна пройти від вежі до ігрового куточку?; 5. Дії: Для того, щоб з'явився будиночок нам треба натиснути на зображення квадрату.; 6. Застереження: Вгадай, що може статися, якщо ми натиснемо кнопку "Escape"?

Ігри на відкритому повітрі. Excerpt from Chapter 16: "Outdoors" Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток. Сфера охоплює всі вищезгадані та включає ігри: ігри в пісочниці, рухливі ігри, діяльність на дитячому спортивному майданчику та ін.

Джерело: Матеріал курикулуму взято з оригіналу "Творчого курикулуму" дошкільного закладу "Ланс Круз", м. Харрісон, штат Мічиган.

середовища"	<i>Продовження таблиці 1.5</i> працюють над розробкою концепції "виховного середовища". Концептуальною основою їхньої теорії є вчення про те, що "освітнє середовище", в якому перебуває дитина, є вузловою сполучною ланкою усіх виховних середовищ, що її оточують. Завдання освітнього закладу, на думку вчених, полягає у формуванні у нового покоління розуміння своєї органічної єдності з навколишнім середовищем і переконання в тому, що покращення людського існування залежить не тільки від накопичення національного багатства і підвищення життєвого рівня, але й від збереження довкілля [114]. Останніми роками популярності в американській освіті набуває також концепція запропонована Генеральним секретарем ЮНЕСКО Ф. Майером – концепція "глобального виховання", що здійснюється у три рівні (див. Додаток 3) [79]. За цією концепцією, освітні установи використовуються для створення мирної культури людства, для подолання споконвічної недовіри між націями, для налагодження зв'язку між людьми і природою, часом і простором у новій загальній культурі нашої планети
Концепція "інтегрованого розвитку компетентності"	Когнітивістами запропоновано концепцію "інтегрованого розвитку компетентності", засновником якої є американець Г. Вайлер та шведські вчені І.-Я. Льюфстед, В. Чієап [16]. Поняття "компетентності" не обмежується сумою знань, які людина одержує в системі формальної освіти. Задля досягнення ефективності освіти ці знання мають бути пов'язані з більш широкою сукупністю знань, умінь, ставлень, що накопичуються поза системою формальної освіти. До сфер, що розвивають компетентність людини, відносять суспільнокорисну працю, сферу піклування про здоров'я, культуру, політику, навколишнє середовище, екологію, світ. Засобами формування такої компетентності вважають: освіту, професійну підготовку, навчання без відриву від роботи, виховання в родині, общинний розвиток, засоби масової інформації, культурно-освітні заклади; всі види діяльності людини, що сприяють виконанню індивідом його активної громадської ролі. На думку вчених, такий крок приведе до більш інтегрованої освітньої політики, покликаної служити інтересам індивіда і суспільства майбутнього [195, с. 98]. Окремі соціальні сфери, що сприяють формуванню компетентності людини, розглядаються не як ізольовані "сектори", а як частина глобальної стратегії всебічного розвитку компетентності людини і людських ресурсів у широкому сенсі. Організація навчально-виховного процесу з позиції інтегрованого розвитку компетентності потребує встановлення багатьох зв'язків між школою, окремими класами, з одного боку, та закладами, людьми, діяльність яких має відношення до тих чи інших галузей компетентності з іншого боку. Наприклад, у сфері культури – зв'язки з театрами, акторами, іншими діячами мистецтв, у сфері політики – з політичними партіями і представниками державної влади; у сфері праці – з робітниками підприємств тощо. Нові освітні програми мають будуватися, виходячи з нової концепції взаємовідносин освітньої установи з іншими суспільними структурами в рамках стратегії розвитку різних компетенцій дітей. При цьому знання і навички не слід штучно дрібнити на "набуття певної кількості знань". Змінюється і функція педагога. Він має бути не лише людиною, яка передає знання і навички, але й активним посередником між вихованцями та ситуаціями, в яких актуалізується і знаходить практичне застосування той чи інший вид компетентності. Автори вважають, що така взаємодія дозволяє дітям

	<i>Продовження таблиці 1.5</i> набувати знань, навичок, формувати ставлення в реальних життєвих ситуаціях, а інтеграція теорії і практики буде дуже корисна з усіх точок зору [1, с. 23–25]
Концепція “гуманістичної освіти”	Процес навчання, який здійснюється у дошкільних навчальних закладах чи інших освітніх установах для дітей дошкільного віку, стає життям, а дитина – учасник цього життя, в процесі якого вона навчається і змінюється. Роль знань для представників “гуманістичної освіти” має велике особистісне значення, адже саме знання сприяють розвитку внутрішнього світу людини, її відчуттів, емоцій, допомагають зрозуміти себе [305, с. 2–14]. З огляду на це гуманісти критикують предметоцентристський підхід до побудови змісту освіти. Вони вважають, що побудова навчального матеріалу за комплексним принципом дозволить отримати знання і сформувати у дитини цілісну картину світу. В цьому аспекті американські педагоги розділяються на дві групи: до першої відносять педагогів, які вважають, що освіту потрібно будувати на основі створення програм з ефектного навчання (передбачають психічний, емоційний та етичний розвиток особистості) – Дж. Браун, Ф. Вільгельмса, Д. Геллісон; до другої – програми в якій “гуманізовані” всі дисципліни (тобто виділення у кожній з дисциплін аспектів, які мають безпосереднє значення у вихованні почуттів та емоцій у формуванні особистості) – Б. Джойс, Т. Кіршенбаун, С. Саймон та ін. У такому підході до навчання простежується тенденція до поєднання суто “гуманістичних” установок (особистісний підхід, розвиток емоцій, відчуттів) з прагматичною інтеграцією знань. До сучасних концепцій “гуманістичної освіти” у США відносять також концепцію “людських відносин” (необхідність виховання міжособистісних відносин як чинника, що сприяє розвитку особистості) запропонованої І. Бухена, Р. Джонсоном, Р. Міллером. Концепція “співпраці” Д. Геллісона, Дж. Леонарда, Ф. Рейфорда, які переконані у тому, що співпраця є основним принципом успішного освітнього процесу

Спільною ознакою для концепцій, охарактеризованих у таблиці, є гуманістична спрямованість педагогічного процесу. Виняткове значення у цих концепціях надається соціальній адаптації.

В умовах інтеграції та глобалізації в педагогічній теорії дошкільної освіти США відбувається подальша розробка та науковий пошук найоптимальніших засад організації педагогічного процесу. Так, найбільш новими є концепції конективізму (від англ. connection – зв’язок), розробленого Дж. Сімензом та С. Доунсом. Дональд Дж. Перін, виконавчий редактор Міжнародного журналу інструктивних технологій та дистанційного навчання, зазначає, “що теорія конективізму об’єднує в собі елементи багатьох теорій навчання, соціальних структур та технологій і набуває статусу нової парадигми навчання в умовах

Рис.С.20. Колективні ігри.

Приготування їжі Excerpt from Chapter 14: “Cooking”(Рис.С.21.) Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток. Діти вчаться готувати їжу в малих підгрупах, разом з вихователем та індивідуально.

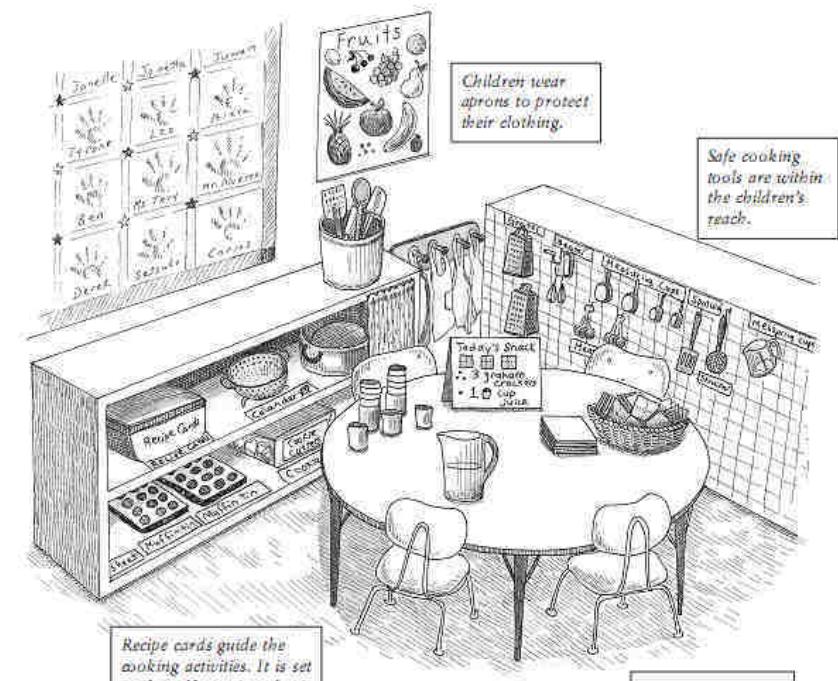

Рис.С.21. Зразок облаштування куточку “Приготування їжі”.

Рис.С.19. Індивідуальні ігри з водою.

Музика і рухова активність Excerpt from Chapter 13: “Music and Movement”
 Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток. Ігри: колективні, індивідуальні та групові. Кругові ігри (рис.С.20), ігри-наслідування (імітаційн) пісеньки по-колу (кругові пісні, повторюваний куплет – “Жовта субмарина”, “Сририй Макдональд і ферма”), пальчикові ігри (“Колеса автобуса”, “Павучок”, “Де великий палець?”), гумористичні пісні, пісні з цікавими звуками (“Анні-Банні”, “Хей ділі-ділі”), пісні з різних культур, рухливі ігри без музики.

Рис.С.20. Музично-ритмічна діяльність дітей.

інформаційної епохи” [282]. Педагогічні підходи дослідників коннективізму є особливо актуальними для сучасних американських дошкільних навчальних закладів, оскільки обґрунтовують принципи використання новітніх інформаційних технологій, як засобів навчання тому, за словами провідного дослідника дошкільної освіти у США С. Барнета, такі підходи стануть перспективою для впровадження у сучасній американській дошкільній освіті [136].

Отже, аналіз концептуальних засад дошкільної освіти США доводить їх залежність від основних положень провідних філософських напрямів та концепцій освіти. Дослідження показало, що вагомий вплив на концептуальні основи американської дошкільної освіти мали теорії прагматизму, зокрема вчення Дж. Дьюї, та теорії гуманістичної освіти, основоположниками якої були А. Маслоу та К. Роджерс. Провідну роль у теорії сучасної американської дошкільної освіти відіграють також положення філософських та психолого-педагогічних праць біхевіористів Б. Скінера, Е. Торндайка, Дж. Уотсона; когнітивістів Дж. Брунера та А. Петерсона; прогресивістів Дж. Бенкса, К. Раяна та ін.

У сучасних педагогічних концепціях відстоюється положення про те, що дітей потрібно якомога інтенсивніше залучати до самостійної діяльності, сприяти їх саморозвитку, створювати для цього всі необхідні умови, формувати в них розуміння проблем суспільства в цілому. До таких концепцій належать: концепції “соціального реконструктивізму”, “громадської освіти” та “освіти для виживання”, “виховання характеру”, “полікультурної освіти дітей”, “виховного середовища”, “інтегрованого розвитку компетентності” та “гуманістичної освіти”, спільною ознакою яких є гуманістична спрямованість педагогічного процесу. Висунуті положення є близькими по духу для американського суспільства, саме тому концепції неопрагматистів залишаються у США актуальними і сьогодні.

Проте розвиток американської дошкільної освіти залежить не тільки від освітньої політики в країні та концептуальних засад освіти, але також і від збалансованості системи дошкільної освіти з її компонентами, характеристику якої буде здійснено у наступному розділі дисертаційного дослідження.

Висновки до першого розділу

Здійснений аналіз дає підстави зробити узагальнення стосовно становлення і розвитку дошкільної освіти у США в контексті освітньої політики країни та через призму концептуальних засад американської освіти.

1. Розвиток дошкільної освіти США у другій половині ХХ – початку ХХІ століття обумовлюється державною політикою Сполучених Штатів, яка спрямована на утвердження у цій галузі принципів міжкультурної, гендерної, расової та фізичної рівності, підвищення якості та ефективності освіти за рахунок інноваційної діяльності в навчально-виховних закладах, збільшення інвестицій та сприяння міжнародній співпраці у сфері дошкільної освіти.

2. Вагому роль у розвитку дошкільної освіти США у другій половині ХХ століття – початку ХХІ століття відіграли такі законопроекти, як: “Хед Старт”, що був спрямований на вирішення проблеми соціальної нерівності у дошкільній освіті; законопроект “Жодної дитини поза увагою”, ціллю якого було забезпечення дошкільною освітою “усіх дітей без виключення”; “План від 0 до 5”, що передбачає реалізацію завдань з ефективного інвестування у дошкільну освіту та розширення співпраці у цій сфері на загальнодержавному та міжнародному рівнях. Сучасна державна політика США спрямована на: поліпшення галузі шляхом реформування законопроекту “Жодної дитини поза увагою” за двома напрямками – удосконалення системи своєчасного виявлення позитивних чи негативних результатів педагогічного процесу дошкільної установи та посилення відповідальності дошкільних навчальних закладів перед державою щодо забезпечення освітою усіх дітей дошкільного віку; на фінансову підтримку започаткованих у 60-70-х рр. законопроектів з дошкільної освіти “Хед Старт” та “Рання освіта “Хед Старт”, що передбачає розширення мережі дошкільних установ, які фінансуються державою; на реалізацію “Плану від 0 до 5”.

3. Інвестування в дошкільну освіту реалізується через запровадження “Плану від 0 до 5”, яким передбачено виконання шести пунктів: 1) надання соціальних грантів неблагополучним та малозабезпеченим сім’ям, які виховують

Рис.С.17. Дослідницький трей.

Пісок і вода Excerpt from Chapter 12: “Sand and Water” Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток.

Облаштування куточку пісок та вода представлено на рис.С.18. та рис.С.19.

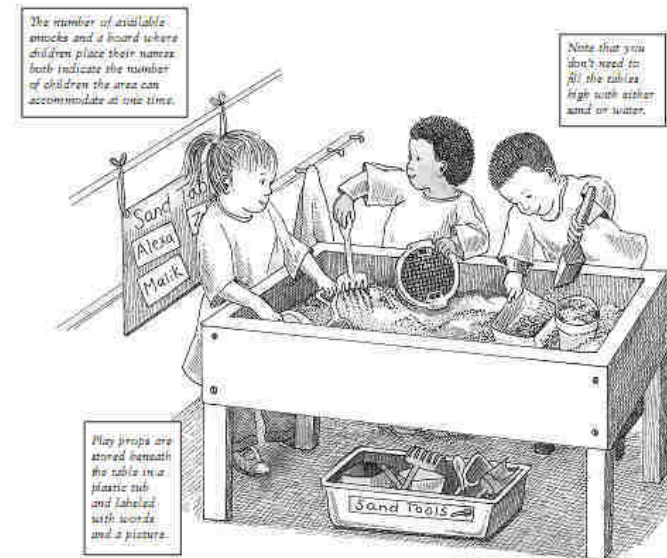

Рис.С.18. Колективні ігри з піском та водою.

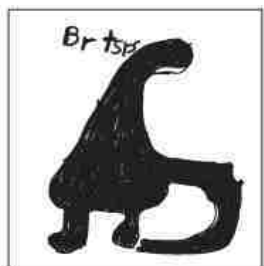

Рис.С.15

Дослідження Excerpt from Chapter 11: “Discovery” Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток. Сфера “Дослідження” може включати ознайомлення дітей з живою (вивчення поведінки тварин, що тримають в групі, догляд за ними) та неживою природою (дослідження росту рослин, збирання насіння, гербарію, різних видів ґрунту – рис.С.16). Сфера “Дослідження” включає інструментарій для вирощування рослин: інструменти, дослідницькі треї та інше (Рис.С.17).

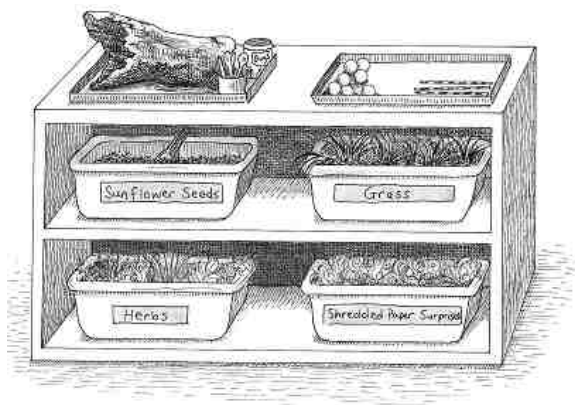

Рис.С.16. Дослідник куточок.

дітей дошкільного віку; 2) державна фінансова підтримка реалізації програми “Хед Старт”; 3) інтеграція американської системи дошкільної освіти у Всесвітню мережу дошкільної освіти; 4) фінансова підтримка блоку грантів, програм по догляду за дітьми та розвитку дітей дошкільного віку; 5) кредитування малозабезпечених сімей для догляду; 6) створення Президентської ради дошкільної освіти з метою покращення співробітництва між федеральним урядом країни, управліннями кожного штату та органами місцевого самоврядування.

4. Аналіз розвитку концептуальних засад теорії і практики дошкільної освіти США показує, що у сучасних американських концепціях розвитку, виховання та навчання дітей домінують тенденції до переорієнтації, інтерпретації та синтезу найцінніших положень філософії освіти, що містяться в кожній з існуючих та розроблених в минулому столітті концепцій. Незаперечним є факт еволюції концептуальних засад дошкільної освіти США під впливом філософських поглядів на освітній процес, зокрема таких філософських напрямів, як прагматизм, прогресивізм, біхевіоризм, технократизм, когнітивізм та гуманізм.

5. Дослідження концептуальних засад дошкільної освіти дозволило класифікувати концепції дошкільної освіти на *технократичні* (виховування дітей на раціональній науковій основі, технологізація формування знань, навичок та вмінь, педагогічні теорії навчання) та *ліберально-гуманістичні* (ґрунтуються на особистісно зорієнтованому підході у розвитку, вихованні та навчанні дітей). До сучасних концепцій дошкільної освіти США належать: концепції “соціального реконструктивізму”, “громадської освіти” та “освіти для виживання”, “виховання характеру”, “полікультурної освіти дітей”, “виховного середовища”, “інтегрованого розвитку компетентності” та “гуманістичної освіти”. Спільною ознакою для означених концепцій є гуманістична спрямованість педагогічного процесу спрямованого на інтенсивне залучення дітей дошкільного віку до діяльності громади, формування в них розуміння проблем суспільства в цілому.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ США

2.1. Особливості функціонування сучасної системи дошкільної освіти у США

Проблема функціонування та розвитку дошкільної галузі освіти у США є актуальною для дослідження сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців. Актуальність її зумовлена різноманітністю підходів американських педагогів до навчання та виховання дітей дошкільного віку, варіативністю дошкільних установ, політикою штатів у сфері дошкільної освіти.

До проблем розвитку та поширення дошкільної освіти у США, організації навчального процесу в дошкільних установах, змісту, форм та методів навчання дітей дошкільного віку неодноразово зверталися у своїх працях відомі американські педагоги ХХ ст., а саме: Б. Бітті [142], М. Віновскіс [341], Е. Дейл-Рос [307], Л. Джеймс [238], Е. Кахан [152], Б. Сподек [322], М. Стівен [316].

Вітчизняними науковцями система дошкільної освіти США частково вивчалася в контексті вивчення загальної системи освіти країни, зокрема у працях А. Алексюка [2], Н. Балацької [12], Б. Вульфсона [34], М. Шутової [116]. У дослідженні Н. Бідок охарактеризовано окремі програми підготовки кадрів для дошкільної освіти [22], Е. Ковязіна [54] вивчала диференціацію змісту освіти в освітніх закладах США; Т. Кошманова досліджувала питання організації та розвитку педагогічної освіти країни кінця ХХ століття [67]. Проте цілісної характеристики американської системи дошкільної освіти у вітчизняних дослідженнях не представлено.

Перш ніж розглянути систему дошкільної освіти США, вважаємо за доцільне зупинитися на визначенні змісту поняття “дошкільна освіта”, оскільки існує сутнісна відмінність між визначеннями якими, послуговуються вітчизняна та американська дошкільна педагогіка.

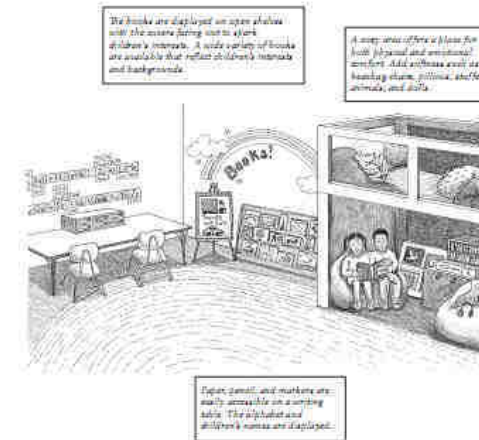

Рис.С.11. Куточок літератури (бібліотечний куточок в американському дошкільному закладі).

У сфері література за Творчим курікулумом дітей навчають елементарним навичкам письма, формування який ділиться на 4-ри етапи: 1. Формування у дітей прагнення та бажання писати ручками, крейдою, олівцями; формування імітації письма (рис.С.12); 2. Елементи літер – в письмі дітей простежуються елементи певних літер, їх форм (рис.С.13); 3. Писані літери – діти усвідомлено пишуть літери алфавіту, проте контури ще залишаються не чіткими (рис.С.14); 4. Вміння писати буквосполучення та окремі слова (рис.С.15).

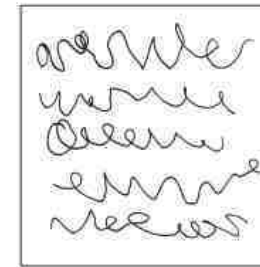

Рис.С.12.

Рис.С.13.

Рис.С.14.

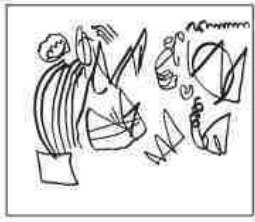

Рис.С.8. Другий рівень.

3. Пікторальні малюнки.

Рис.С.9. Третій рівень

4. Зображення предметів навколишньої дійсності (4-5 років).

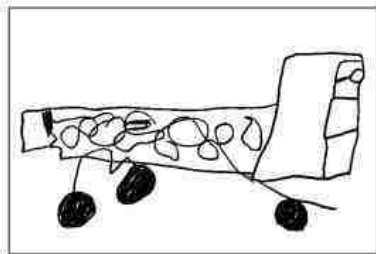

Рис.С.10. Четвертий рівень оволодіння сферою мистецтво.

Бібліотека Excerpt from Chapter 10: “Library” Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток. Зразок оформлення бібліотечного куточка подано на рис.С.11.

В цілому, *дошкільна освіта* у США визначається як: “формальна та неформальна форма освіти дітей від народження до віку, що визначається віком елементарної (початкової) освіти у кожному окремому штаті і передбачає навчання, виховання та догляд за дітьми віком від народження до 5-6 років, що може здійснюватись удома, у дошкільних навчальних закладах, незалежно від типів та форм власності, у центрах дошкільної освіти, у закладах для дітей дошкільного віку, що засновані релігійними та громадськими організаціями” [339].

На противагу вітчизняним чітко розмежованим поняттям дошкільної педагогіки, аналіз проблеми визначення суті дефініції “дошкільна освіта” в американській термінології показав, що поняття характеризується варіативністю та функціональною відмінністю, яка обумовлена особливостями історичного розвитку системи дошкільної освіти у Сполучених Штатах. У сучасному американському педагогічному середовищі у галузі дошкільної дидактики поняття “дошкільна освіта” визначається різними термінами: “дошкільне виховання” (*early childhood upbringing*), “раннє навчання” (*early childhood education (ECE)*), “передшкільна або дошкільна освіта” (*pre-school*), “дошкільна освіта” (*pre-school education*), “дошкільля” (*kindergarten*), “передшкільна освіта, дошкільна освіта” (*pre-kindergarten*). Проаналізуємо відмінності у визначенні поняття “дошкільна освіта” у працях американських дослідників (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

**Визначення поняття “дошкільна освіта”
у працях американських учених**

Автор	Тлумачення поняття
С. Барнер	“дошкільна освіта” (<i>Preschool Education</i>) найважливіший етап в освіті кожної людини, саме дошкільна освіта закладає основи для подальшого розвитку людини. Це форма освіти для дітей дошкільного віку (від народження до 5-6 років), яка забезпечує трансформацію від домашньої форми опіки до більш формальної; забезпечує гамонійний соціальний, розумовий, мовний та фізичний розвиток; сприяє залученню дітей до педагогічного процесу у закладах дошкільної освіти, забезпечує поетапний перехід від дошкільної форми навчання до шкільної [139, с. 54–57]
Ж. Хенсен	“дошкільне виховання” або “раннє виховання дітей” (<i>Early Childhood Upbringing</i>) – навчання та виховання дітей віком меншим ніж вік, що визначений віком обов’язкової освіти (система K-12), тобто до вступу до

	<i>Продовження таблиці 2.1</i> школи (зазвичай це діти до п'яти шести років); рання освіта охоплює дітей віком від трьох до п'яти-шести років, а також дітей раннього дошкільного віку (від народження до трьох років) [215, с. 20]. Дослідницею також виокремлено поняття “дошкілля” (<i>Kindergarten</i>), яке використовується для позначення освіти дітей віком від п'яти до шести років, і визначається наступною характеристикою: поняття “дошкілля” (<i>kindergarten</i>), виокремилось як окреме поняття протягом ХХ століття, що позначало ланку освіти дітей і не є обов'язковою у більшості штатах, підлягає впорядкуванню громадських шкіл. В процесі розвитку дошкільної освіти дошкілля (<i>kindergarten</i>) стало доступним та безкоштовним для більшості дітей Америки, а також увійшло до системи початкової освіти як перший рік обов'язкової загальної освіти. На противагу “дошкілля” (<i>kindergarten</i>) поняття “дошкільна освіта” (<i>preschool</i>) з початку ХХІ століття функціонує як поетапне, необов'язкове навчання та виховання дітей дошкільного віку, яка включає диференційовані, варіативні за структурою програми розвитку дітей від двох з половиною до п'яти років, які ще не досягнули віку дошкілля (<i>kindergarten</i>), тобто п'яти-шести років. Інколи “дошкіллям” (<i>kindergarten</i>) позначають “0 клас”, початок контрольованої державою обов'язкової освіти, інститут, в якому дитина проводить ігрову, навчальну діяльність, соціалізується разом з іншими дітьми дошкільного віку під наглядом вихователя. У Сполучених Штатах термін “дошкілля” (<i>kindergarten</i>) часто вживається, коли мова йде про перший рік навчання, здобуття елементарної (початкової) освіти [215]
С. Бредекам	“раннє навчання” (<i>Early Childhood Education (ECE)</i>) – термін, під яким розуміється освіта дітей від народження до восьми років [148, с. 24]
К. Дженіші, С. Райн, М. Янал	“передшкільна освіта”, “дошкільна освіта” (<i>Pre-school</i>), це – організація освіти, яка охоплює дітей від двох до п'яти років (в залежності від закону штату) до початку навчання в школі [204]
Офіс початкової та середньої освіти	“передшкільна освіта”, “дошкільна освіта” (<i>Pre-school, Pre-kindergarten</i>) – період навчання та виховання дітей від двох-трьох до п'яти років у центрах по догляду за дитиною раннього дошкільного віку, у дошкільних навчальних закладах, у закладах підготовки до школи, які забезпечують: соціальний, психічний, емоційний та розумовий розвиток дитини; організацію навчання та виховання дітей ігровими засобами, засобами трудової та мистецької (малювання, музика, акторська гра) діяльності; виявлення та розвиток творчих здібностей дитини, співпрацю з батьками та організаціями з підтримки розвитку дошкільної освіти в кожному штаті [274]

Як показав аналіз, в американській педагогічній науці найбільш вживаним серед фахівців є поняття “дошкільна освіта” (*preschool education*), оскільки воно найбільш широко розкриває завдання та функції американської дошкільної освіти: соціальний, розумовий, мовний та фізичний розвиток дитини. Поняття “дошкілля” (*kindergarten*) – вужче за значенням, оскільки входить до системи обов'язкової освіти. Термін “передшкільна освіта” (*pre-school*) використовується, коли мова йде про освіту дітей у приватних та релігійних дошкільних установах або закладах, що

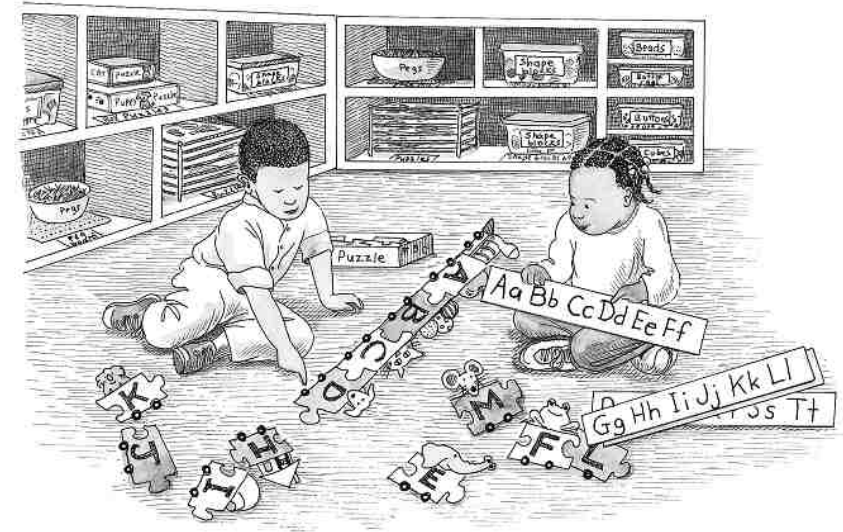

Рис.С.6. Приклад колективної розвиваючої гри.

Мистецтво Excerpt from Chapter 9: “Art” Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток. Рівні оволодіння сферою мистецтво.

1.Вміння тримати пензлі, маркери, фломастери, знати на яких матеріалах можна малювати (2,5 – 3 роки).

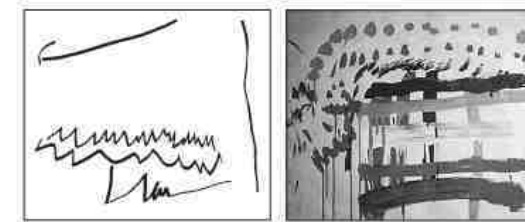

Рис.С.7. Перший рівень оволодіння в сфері мистецтво.

2. Малювання форм, ліній, символів (3 роки).

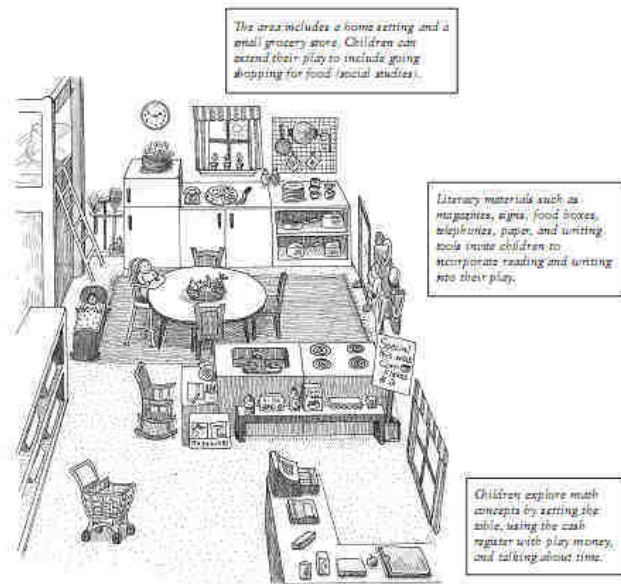

Рис.С.5. Ігрові куточки для дітей у груповій кімнаті.

Іграшки та ігри Excerpt from Chapter 8: “Toys and Games”. Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток.

Види іграшок за Творчим курікулумом: 1. Іграшки на складання – пазли (з дерева, картону, конструктори); рамки (шнурівки, картки-застібки, картки з вставками і втулками), іграшки круглої та циліндричної форми, коробки, палички, геометричні фігури, мозаїка; 2. Відкриті іграшки – плоскі настільні, конструктори, набори для вишивання, кухонні набори, дерев'яні геометричні фігури, логічні кубики, математичні та буквені набори, кубики; 3. Іграшки з підручного матеріалу – пластикові пляшки, коробки, ключі, кнопки, бумажані кавові стаканчики, кліпборди (затискачі) та ін.; 4. Колективні ігри – доміно, ігри на концентрацію уваги, математичні набори, ігрові картки та атрибутика, ігри на магнітній дошці.

За призначенням ігри в Творчому курікулумі поділяються на: 1. Функціональні – ігри спрямовані на дослідження об'єкту та побудовані на вирішенні таких завдань який об'єкт, як він виглядає, який на дотик, яка текстура, важкий-легкий, якого кольору?; 2. Конструктивні ігри – що можна зробити з іграшкою, чи можна її використовувати в якийсь інший спосіб, чи можна зробити з цієї іграшки споруду, як можна використати іграшку для дизайну?; 3. Рольові та драматичні ігри; 4. Ігри з правилами.

адмініструються громадськими школами. Натомість “дошкілля” (pre-kindergarten) – для позначення освіти дітей у громадських дошкільних закладах, заснованих штатом, федеральними місцевими фондами чи благодійними організаціями громадського сектору. Поняття “рання освіта дітей” (early childhood education, early childhood upbringing) є тотожним визначенню “дошкільна освіта” (pre-school education) і використовується для дошкільної освіти дітей раннього віку.

Характеризуючи систему дошкільної освіти США, перш за все слід зазначити, що вона є упорядкованою сукупністю взаємопов'язаних навчальних закладів, організацій, соціальних служб, органів управління, які забезпечують вирішення завдань дошкільної освіти, основними з яких є формування всебічно-розвиненої, гармонійної особистості, удосконалення науково-методичного забезпечення дошкільних остунов, підвищення професійної майстерності вихователів, використання й запровадження досягнень педагогічної науки та передового досвіду тощо. Організаційно-структурні особливості функціонування цієї системи полягають у органічному поєднанні самодіяльності й самовизначення працівників освіти, централізованого керівництва Міністерства освіти, органами управління освітою на рівні штатів із широкою участю у цій роботі різноманітних служб та центрів. Система передбачає не тільки наявність чіткої організаційної структури, певним чином упорядкованої сукупності освітніх закладів, організацій, а й процесу їхньої діяльності та функціонування.

Особливістю сучасної системи дошкільної освіти є активне впровадження різноманітних форм отримання дошкільної освіти (навчання в державних, приватних, громадських освітніх установах), а також використання форм і методів, добре апробованих освітніх програм для дітей дошкільного віку. Підвищення якості освітніх послуг забезпечується завдяки активному використанню наукового та освітнього потенціалу провідних університетів, інститутів, коледжів, центрів та інших освітніх установ, пов'язаних зі сферою дошкільної освіти у США.

Вагомим чинником розвитку системи дошкільної освіти у США є державна законодавча підтримка, яка передбачає співпрацю усіх соціальних інституцій. У

цій співпраці беруть участь колективи дошкільних установ, неурядові та громадські організації, на яких лежить відповідальність за взаємодію і створення можливостей для навчання “всіх дітей”. В умовах соціальної взаємодії та партнерства між державними, приватними та громадськими секторами освіти змінюється роль державного управління, місія якого полягає у не тільки в наданні послуг в галузі дошкільної освіти, але й консультуванні, фінансуванні, моніторингу діяльності в цій галузі.

Аналіз положень основних законів США щодо освіти – Закону “Про Освіту”, Закону США “Про благоустрій”, Акту “Про програму Хед Старт”, Закону “Жодної дитини поза увагою” – дозволив нам сформулювати концепцію, принципи, мету та завдання сучасної дошкільної освіти США (див. табл. 2.2.)

Таблиця 2.2

Дошкільна освіта США		
1.	Концепція	Це <i>ситуативно орієнтована освіта</i> , що об’єднує в собі особистісний (центром освітнього процесу є світ дитячих бажань та переживань), компетентісний (формування життєвих компетенцій дитини шляхом пізнання навколишнього світу) та діяльнісний підходи (згідно з яким пізнання дитини формується у процесі безпосередньої, практичної діяльності)
2.	Принципи	Принцип доступності; принцип єдності розвитку, навчання, виховання та оздоровлення дітей; принцип наступності; принцип єдності виховних впливів сім’ї та дошкільного закладу; принцип демократичності та гуманності педагогічного процесу; принцип особистісно зорієнтованого підходу в освіті; принцип відповідності змісту навчального матеріалу віковим особливостям дітей; принцип наочності; принцип активності; принцип урахування вікових та індивідуальних можливостей; принцип індивідуалізації й диференціації; принцип послідовності; принцип самостійності, принцип добровільності
3.	Мета	Розвиток особистості дитини через набуття нею соціального досвіду, що включає: особистісний (соціальний та емоційний розвиток, розвиток комунікативних навичок – спілкування та слухання), знання та розуміння дитиною навколишнього світу, психічний, креативний та естетичний розвиток дитини, формування елементарних математичних уявлень та їх розвиток
4.	Завдання	Збереження та зміцнення здоров’я дітей, своєчасне виявлення та розвиток обдарованості і творчих здібностей вихованців, формування цілісної гармонійної особистості дитини, виховання інтегрованої в суспільство, толерантної особистості на засадах мультикультурності, формування активної життєвої позиції дитини. Популяризація дошкільної освіти, високоякісна підготовка фахівців, розробка системи оцінки ефективності програм дошкільної освіти

Джерело: Prepare my child for school Early Childhood Education [Електронний ресурс]:/ U.S. Department of Education. – Режим доступу:<http://www2.ed.gov/parents/earlychild/ready/resources.html>

Ситуативно-орієнтована концепція сучасної дошкільної освіти США

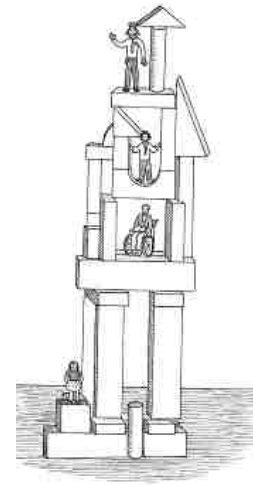
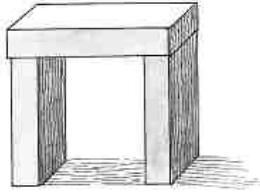

Рис.С.4. Четвертий рівень володіння блоками.

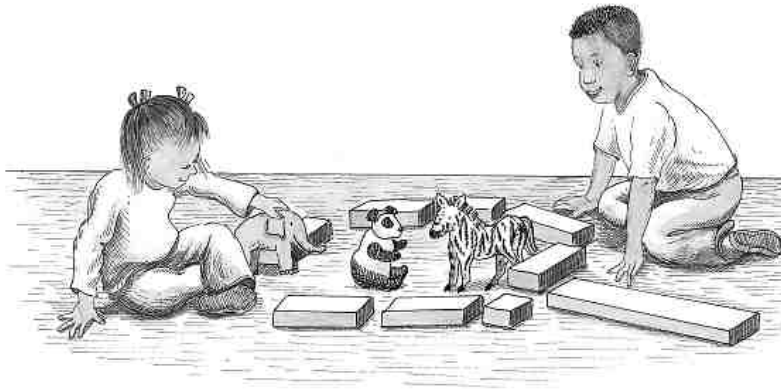
Взаємодія вихователя в діяльності “Блоки” полягає у тому, що він допомагає дітям, співставляти, порівнювати блоки, спонукає до лічби, до створення нових конструкцій, подає ідеї для колективної гри з блоками і т.д. Фрази для взаємодії, які може використовувати вихователь: 1. Вибір: “Ти визначив, що цих 2-а коротких блоки утворюють один довгий”; 2. Поняття про ціле: “Ти використав 4-ри блоки для побудови однієї конструкції”; 3. Число: “Ти використав більше 10-ти блоків для того, щоб побудувати дорогу”; 4. Подібність: “Всі блоки з яких складається твоя дорога – однакові за формою та розміром”; Висновки та заохочення: “Бачиш, ти побудував довгу дорогу, спробуй побудувати ще щось, а потім мені покажеш”.

Рольові ігри Excerpt from Chapter 7: “Dramatic Play”. Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток.

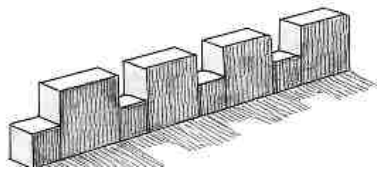
Створення ігрового середовища полягає у підборі ігрового матеріалу, що відповідає віковим властивостям дітей: групова кімната може бути поділена на тематичні ігрові куточки – кухня для дівчаток та іграшкове обладнання в ній, корабель для хлопчиків та іграшкове обладнання на ньому.(рис.С.5)

Зоопарк.

Захисний мур.

Багатоструктурні будівлі.

визначається положеннями законопроектів та педагогічними підходами до розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку, які сформувались останніми роками (Додаток 3). Прибічники сучасних підходів вважають, що при визначенні мети, змісту, форм та методів дошкільної освіти в роботі вихователю важливо керуватися принципом активного навчання, що передбачається діяльнісним підходом, а також необхідно здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини, що передбачається особистісно зорієнтованою освітою. Пріоритетом у діяльності педагога є формування знань, вмінь та навичок, які необхідні дитині для адекватної поведінки у різних життєвих ситуаціях. Така організація освітнього процесу забезпечує реалізацію популярного в сучасних дошкільних установах США розвивального підходу до розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку [259, с. 406].

Основними принципами дошкільної освіти США є: принцип доступності, принцип єдності розвитку, навчання, виховання та оздоровлення дітей; принцип наступності; принцип єдності виховних впливів сім'ї та дошкільного закладу; принцип демократичності та гуманності педагогічного процесу; принцип особистісно-орієнтованого підходу; принцип відповідності змісту дошкільної освіти віковим особливостям дітей; принцип наочності; принцип активності; принцип зв'язку з життям; принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей; принцип індивідуалізації й диференціації; принцип послідовності; принцип самостійності та принцип добровільності (Додаток И).

Особливістю *принципів* дошкільної освіти США є їх єдність, що характеризується взаємозалежністю та взаємообумовленістю.

Мета та *завдання* дошкільної освіти у США визначаються двома незалежними інституціями: Національною асоціацією освіти дітей (NAYEC) та Національним дослідницьким центром дошкільної освіти (NCSE). Як зазначають співробітники Національної асоціації освіти дітей – С. Бредекам, Р. Кнут та Л. Кунеш, основною *метою* дошкільної освіти США на сучасному етапі є всебічний розвиток особистості дитини, який відповідає соціальному замовленню суспільства; відповідно до цього розробляються такі навчальні плани дошкільної

та початкової освіти, які сприяли б розумовому, соціально-емоційному та творчому розвитку дітей [148]. За положеннями Національного дослідницького центру дошкільної освіти, *завдання* дошкільної освіти у США є комплексними, вони покликані вирішувати питання всебічного, гармонійного розвитку дитини та удосконалити освітню систему в напрямі управління і якості [288].

На основі системного підходу до процесу освіти дітей можна виокремити такі основні компоненти системи дошкільної освіти, а саме: Міністерство та відділи освіти США, на рівні регіонального та місцевого управління – освітні представництва дошкільної освіти кожного штату (місцеві органи управління), наукові та методичні установи дошкільної освіти, дошкільні навчальні заклади, програми дошкільної освіти (рис. 2.1). За визначенням Конституції Сполучених Штатів, основним управлінським органом у сфері освіти є Міністерство освіти США, яке керується директивами федеративного управління [288].

Міністерство освіти Сполучених Штатів Америки (USA Department of Education) є урядовим відділом (або департаментом) управління Сполучених Штатів, який набрав юридичної чинності після підписання президентом Джиммом Картером Закону “Про відділ організації освіти” 17 жовтня 1979 року і почав діяльність з 4 травня 1980 року. Законом було регламентовано основні завдання Міністерства освіти: зміцнення федерального контролю за дотриманням законів щодо рівного доступу до освітніх послуг кожного громадянина країни; розширення та об’єднання зусиль штатних органів управління, місцевих органів самоврядування, приватних, громадських, комерційних, освітніх наукових інституцій, товариств, батьківських організацій, студентських об’єднань для підвищення якості освіти; заохочення впровадження федеративних, громадських, батьківських та студентських освітніх програм; сприяння розвитку наукових досліджень у сфері освіти, оцінювання якості всіх освітніх послуг та поширення передового педагогічного досвіду; удосконалення державного контролю змісту

Stage I: Carrying Blocks

Young children who haven't played with blocks before are likely to carry them around or pile them in a truck and transport them. At this point, children are interested in learning about blocks—how heavy they are, what they feel like, and how many can be carried at once. By experimenting with blocks, children begin to learn their properties and gain an understanding of what they can and cannot do with blocks.

Рис.С.2. Маніпуляції з блоками на першому рівні.

Складання блоків та побудова доріжок – діти продовжують вивчати особливості гри з блоками та будують з них вежі, складаючи їх один на одного. Діти будують як з плоских блоків так і кубічної форми (рис. С.3).

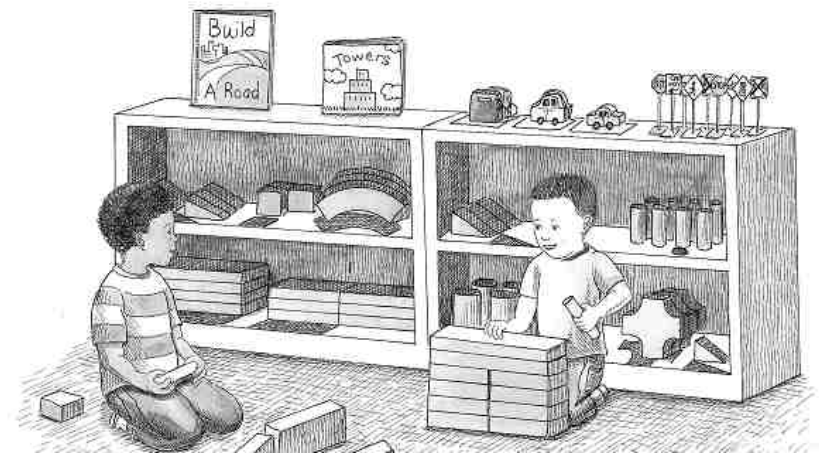

Рис.С.3. Другий рівень маніпулювання з блоками.

Поєднання блоків для створення структурної будівлі: міст (через уявну перешкоду); огорожі або умовної території (парк, зоопарк, став, річка та ін.), побудова захисних мурів, веж, фортець; побудова іграшкових каруселей; побудова багато структурних будівель (рис.С.4).

Міст.

олівцями, фломастерами, маркерами, ліплення з пластилину, глини, вироблення гіпсових фігурок та ін.

Бібліотека Excerpt from Chapter 10: “Library” – розвиток літературних навичок: розуміння друкованого тексту, читання, письмо, слухання художніх творів; формування любові до літератури.

Дослідження Excerpt from Chapter 11: “Discovery” – сфера в якій діти вчаться досліджувати властивості предметів та явищ (маніпуляція та ігри з природними матеріалами, дослідження властивостей води, ґрунту, глини).

Пісок і вода Excerpt from Chapter 12: “Sand and Water” – сфера діяльності спрямована на заспокоєння активності дітей (надування мильних бульбашок, переливання води з різних посудин, пересипання піску).

Музика і рухова активність Excerpt from Chapter 13: “Music and Movement” – навчання дітей елементів різних видів танцю, формування у дитини вміння координувати рухи у відповідності до такту музики чи команди вихователя.

Приготування їжі Excerpt from Chapter 14: “Cooking” – в ході вивчення рецептів в дітей формуються знання з математики, розвивається мова, відбувається комунікація з іншими, формується знання про продукти харчування, діти як дослідники створюють страви, тобто формуються пошукові навички та прагнення до пізнання (що буду, якщо?).

Компютери Excerpt from Chapter 15: “Computers” – комп’ютери невід’ємна частина сучасного суспільства, тому за Творчим куракулумом дитина повинна знати як і скільки користуватися ним. Дітям пропонують розвиваючі та навчальні комп’ютерні ігри, в які вони можуть гратись як самостійно так і підгрупами.

Експерсії Excerpt from Chapter 16: “Outdoors” – включають ігри на відкритому повітрі (футбол, баскетбол); трудову діяльність (садівництво, прибирання та ін.).

Кожна із сфер розвитку має чотири функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний та мовний розвиток. Пропонуємо характеристику кожного з них.

Блоки Excerpt from Chapter 6: “Blocks”. Функції: соціально-емоційний, фізичний, когнітивний, мовний розвиток. Рівні оволодіння блоками:

Уміння тримати блоки та проводити елементарні маніпуляції з ними – перший рівень характерний для дітей які раніше не мали досвіду гри з блоками: діти визначають їх вагу, форму, встановлює їх на інші (рис.С.2).

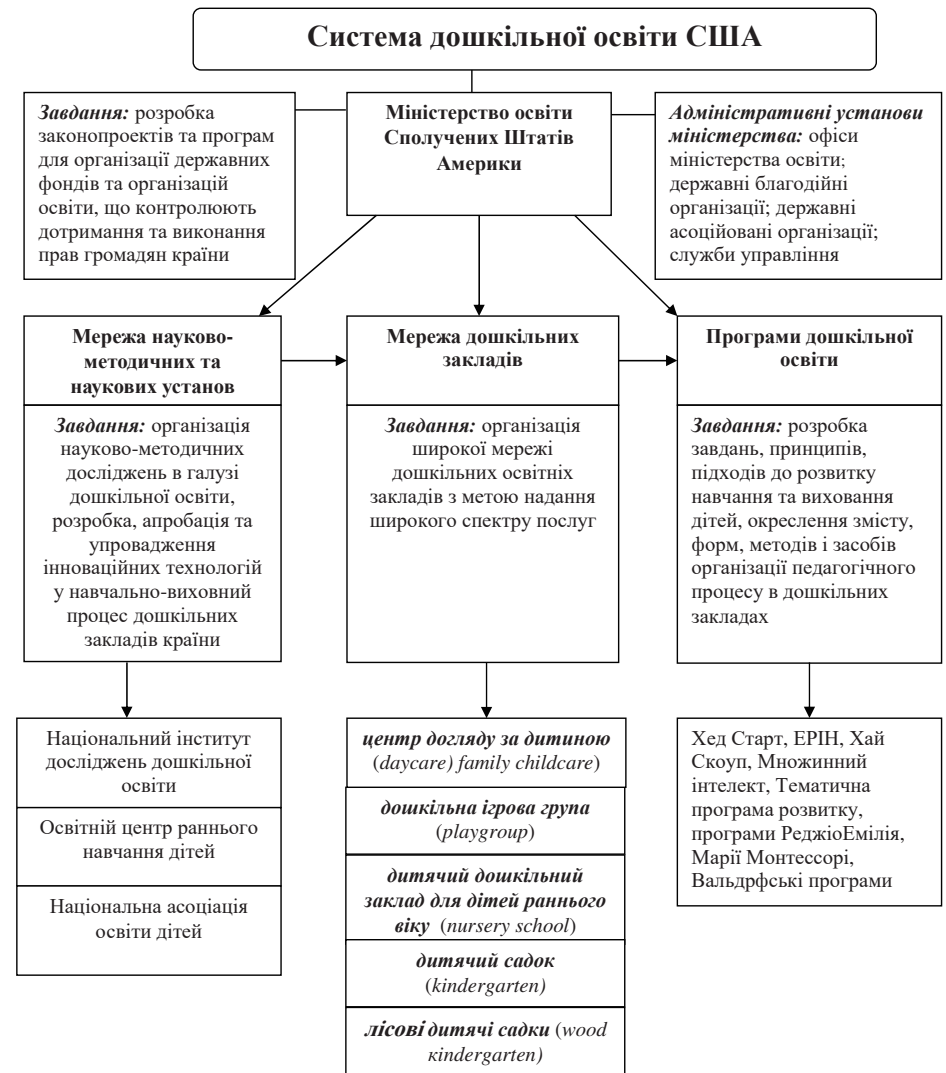

Рис. 2.1 Система дошкільної освіти США

освітніх програм; удосконалення федерального управління освітньої діяльності у країні; посилення державної звітності перед президентом, конгресом та громадськістю [260]. Міністерством освіти Сполучених Штатів запроваджуються законопроекти щодо принципів роботи та розвитку сфери дошкільної освіти.

Одними із найвизначніших законопроектів є запровадження державної програми “Хед Старт” у 1965 році, загальнодержавного проекту “Жодної дитини поза увагою”, які суттєво вплинули не тільки на удосконалення системи дошкільної освіти, але й на її подальший розвиток.

На сучасному етапі перед Міністерством освіти поставлено такі першочергові заходи: освітні ініціативи у сфері дошкільної, початкової та вищої освіти; ключові ініціативи реформування освітньої політики, шкільної реформи, ефективного навчання, звітність дошкільних закладів щодо успішності дітей, розробка критеріїв освітньої компетенції дітей та професійної компетентності педагогів, державна підтримка освітньої галузі. Б. Обама запевняє, що до 2020 року Америка отримає найосвіченіших, найкомпетентніших працівників у будь-якій галузі, матиме найвищий відсоток дипломованих спеціалістів порівняно з іншими розвинутими країнами світу [281, с. 78]. Реформування дошкільної освіти США є невід’ємним чинником розвитку дошкільної освіти країни, тому діяльність Міністерства освіти та всіх науково-методичних установ у галузі дошкільної освіти завжди відіграла провідну роль.

Невід’ємним компонентом сучасної системи управління дошкільної освіти США є *наукові та методичні установи*, серед яких найбільш впливовими є: Освітній центр раннього навчання дітей, Національна асоціація освіти дітей, Національна асоціація спеціалістів дошкільної освіти при Державному відділі освіти, Національний інститут досліджень дошкільної освіти.

Освітній центр дошкільної освіти дітей (Early Childhood Learning and Knowledge Center (ECLKC)), що підпорядкований Головному управлінню Хед Старт, було запроваджено у 2006 році. Метою Освітнього центру була подальша реалізація державної програми із забезпечення освіти дітей дошкільного віку “Хед Старт”, а також запровадження інноваційної діяльності усіх працівників, залучених в освітню діяльність Хед Старт, надання батькам та вихователям корисної інформації та джерел її отримання. Основним завданням центру є забезпечення дошкільною освітою дітей у різних штатах.

Згідно з положеннями Головного управління “Хед Старт”, до основних

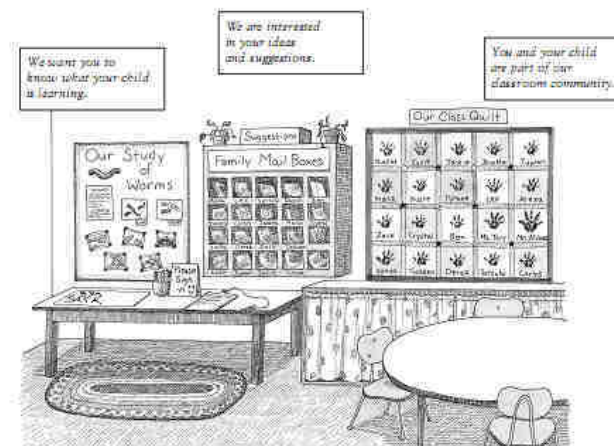

Рис.С.1. Кімната для батьків у дошкільному закладі Ланс Круз, м.Харрісон, США.

Частина 2: Сфери розвитку Part 2: Interest Areas

Друга частина Творчого курікулуму присвячена реалізації п'яти компонентів курікулуму в одинадцяти сферах розвитку, іншими словами зміст діяльності дітей. Кожний підрозділ містить опис матеріалів, що сприяють розвитку та навчанню дітей.

The second part of *The Creative Curriculum for Preschool* applies the five components of the curriculum to the 11 interest areas. Each chapter describes materials that enhance young children's learning in each interest area and offers guidance for guiding and assessing children's development.

Блоки Excerpt from Chapter 6: “Blocks” – блок використовується для формування знань з математики: діти будують те, що вони бачать: будинки, автомобілі, тварин.

Рольові ігри Excerpt from Chapter 7: “Dramatic Play” – рольові (драматичні) ігри спрямованні на створення та відтворення певних життєвих ситуацій: в магазині, в транспорті, в ресторані, в кінотеатрі, театрі і т.д., дітей залучають до ігор-драматизацій.

Іграшки та ігри Excerpt from Chapter 8: “Toys and Games” – ці ігри спрямовані на розвиток математичних знань дітей, розвитку дрібної та загальної моторики, розвиток вмінь спостерігати, аналізувати, співставляти.

Мистецтво Excerpt from Chapter 9: “Art” – розвиток дітей засобами мистецтва через слухання музики, співи, танці, художню діяльність – малювання

“**The Teacher’s Role**” explains how careful observations of children lead to a variety of intentional instructional strategies to motivate and guide children's learning and suggests an approach to assessment that facilitates planning.

Роль вихователя полягає в спостереженні за розвитком дітей (опис як? що? і коли? спостерігати), педагогічному супроводі розвитку вихованців (використання педагогічного підходу до кожної дитини та групи вцілому та рекомендації щодо досягнення ціле з 11-ти сфер розвитку за Творчим курікулумом), оцінці розвитку дітей (розроблено три кроки для об’єктивного оцінювання – збір фактів, аналіз та оцінка фактів, розробка стратегічного плану розвитку кожної дитини та групи вцілому).

Роль сім’ї – здійснено аналіз необхідності та важливості залучення сім’ї у виховання та навчання дітей, подано рекомендації щодо педагогічної освіти батьків та способи комунікації з ними.

Excerpt from Chapter 5: “The Family’s Role”

“**The Family’s Role**” explores the benefits of involving families in their children's learning and shares strategies for effective communication.

Завдання педагога за Творчим курікулумом полягає в: ознайомленні з сім’єю, створення батьківського куточка (кімната в якій батьки можуть ознайомитись із особливостями роботи дошкільного закладу, з програмою – зразок оформлення кімнати для батьків подано на рис.С.1), спілкування з сім’єю (умови співпраці з сім’єю), партнерська співпраця (способи якими може допомогти сім’я), співпраця з сім’єю за особливих умов (вирішення стресових для дитини ситуацій, співпраця у форс-мажорних ситуаціях та ін.)

напрямів діяльності Освітнього центру дошкільної освіти належать сфери “розвиток дитини / рання освіта” та “освіта дітей раннього дошкільного віку”. Коротко проаналізуємо їх зміст. Перший напрям пріоритетної сфери діяльності Освітнього центру “розвиток дитини / дошкільна освіта” передбачає діяльність у напрямках, зазначених у табл. 2.3:

Таблиця 2.3

Сфери діяльності Освітнього центру

№ п/п	Напрямок	Характеристика
1.	Удосконалення курікулуму (навчального плану) “Хед Старт”	Робота полягає у відборі змісту навчання дітей дошкільного віку, у розробці та впровадженні освітніх програм, контролю за якістю та ефективністю дошкільних програм
2.	Поточний супровід	Науково-методична підтримка в організації дошкільної освіти за програмою “Хед Старт” у різних регіонах США
3.	Реалізація завдань з “Адаптації до кожної дитини”	Спільна робота вихователів та батьків у розробці індивідуальних планів навчання та виховання для кожної дитини окремо (відповідно до особливостей розвитку, потреб, національних особливостей)
4.	Напрямок “Показники дитячого розвитку”	Надання Освітнім центром інформації щодо особливостей дитячого розвитку, розробки стандартів рівня компетентностей дітей дошкільного віку, відповідно до сучасних суспільних вимог, та науково-обґрунтованих положень щодо розвитку дитини сучасного суспільства
5.	Компетентність педагога включає	Забезпечення послуг Освітнього центру щодо підготовки та перепідготовки педагогічного персоналу, надання доступу до отримання вищої освіти, сприяння кар’єрному зростанню персоналу
6.	Педагогічна освіта батьків	Співробітництво агентств та представництв Хед Старт з батьками кожної дитини, батьківськими організаціями й комітетами з метою надання педагогічного супроводу та освіти (педагогічні консультації, тренінги, диспути, розповсюдження літератури необхідної для навчання та розвитку дитини дошкільного віку, інтернет-курси, надання технічного забезпечення та ін.)
7.	Вища освіта	Діяльність Центру спрямована на інтеграцію співпраці між агентствами “Хед Старт” та вищими навчальними закладами з метою забезпечення кваліфікованого надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти, тобто отримання кваліфікації відповідно до стандартів, встановлених законопроектом “Хед Старт”, та вимог, розроблених Національною асоціацією освіти дітей і Національною асоціацією спеціалістів дошкільної освіти

Джерело: Achieving Associate Degrees: Working with Community Colleges and Head Start Staff [Електронний ресурс] / “Head Start Research and Professional Development” Professional

Development. Head Start Bulletin № 79. – Administration for Children and Families Office of Head Start (OHS). – Режим доступу: <http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/Professional/Development>.

Робота Освітнього центру поділена на такі сім секцій: співпраця з батьками, основи роботи з дітьми раннього дошкільного віку, партнерство із сім'єю та громадськістю, ознайомлення громадськості з основними положеннями програми “Хед Старт”, професійний розвиток фахівців дошкільної освіти, науково-методичне забезпечення дошкільних установ, виконавче управління програми “Хед Старт” – секція “Дирекція” [120] (Додаток К). Відповідно до секцій роботи розроблено пріоритетні напрями діяльності Освітнього центру, що обумовлюються розробкою перспективних напрямів розвитку дошкільної освіти за положеннями Головного управління “Хед Старт”, структура якого представлена у Додатку К.1.

Характеризуючи сферу діяльності “Освіта дітей раннього дошкільного віку” Освітнього центру дошкільної освіти дітей у напрямі дошкільної освіти дітей від народження до 3-х років, можна відзначити, що напрями її дещо подібні до напрямів діяльності попередньої сфери. Так, наприклад, діяльність Центру “Хед Старт” у царині освіти дітей раннього віку теж включає розробку, удосконалення і впровадження освітніх програм та удосконалення змісту навчальних планів тощо. Різниця полягає в тому, що у сфері “Розвиток дитини / дошкільна освіта” розробляються програми та курікулуми, зорієнтовані на дітей від 3-х років (програми, за якими працюють дошкільні заклади, програми із залученням батьків в освітній процес, індивідуальні програми для дітей з особливими потребами); специфіка програм для ранньої освіти дітей – у тому, що вони зорієнтовані на дітей до 3-х років. Зокрема, програми, що передбачають відвідування та педагогічний супровід батьків вдома – “home-based programs”. Двічі на місяць група батьків разом із дітьми можуть збиратися вдома для проведення консультування з кваліфікованим представником Хед Старт, який проводить тренінги з навчання дітей. Центри обслуговування програм надають навчально-методичний матеріал для дітей раннього віку: пропонується навчальний та ігровий матеріал для дітей, література для батьків та інші послуги освітніх центрів –

areas in the classroom, establish schedules and routines, organize your days, and create a classroom community where children learn how to get along with others and solve problems peacefully.

Що вчать діти – в розділі окреслено знання уміння та навички дітей дошкільного віку, подано перелік компетентностей, що повинні бути сформовані у дитини в сферах літератури, мови, математики, соціальних наук, мистецтва, технологій виконання певної роботи.

Excerpt from Chapter 3: “What Children Learn”

“What Children Learn” identifies the knowledge, skills, and concepts that preschool children need to acquire along with the process skills they will use to learn content in the core areas of literacy, mathematics, science, social studies, the arts, and technology.

Сфера “Література”. Формування в дитини активного та пасивного словника, розуміння фонологічного складу мови, літер, слів, друкованої мови, художньої літератури та ін.

Сфера “Математика”. Знання дитини про число, форму, об'єм, геометричні фігури, величини, календаря, організацію часу, повторюваність та закономірність певних процесів та явищ.

Сфера “Науки”. Знання дитини про властивості об'єктів, живу і неживу природу, планету.

Сфера “Соціальне навчання”. Знання дитини про особливості життя людей, професії, особливості спілкування та взаємодії, будову тіла та ін.

Сфера “Мистецтво”. Танці, музика, драматичні ігри, малювання олівцями, фарбами, поробки з природного та штучного матеріалу.

Сфера “Технологія”. Знання дитини про знаряддя праці та їх функціональне призначення, вміння користуватися ними.

Сфера “Процесуальні вміння” (психологічні процеси). Вміння спостерігати, аналізувати, спів ставляти, приймати рішення, організуватись та організувати, спілкуватись та презентувати інформацію.

Роль вчителя – в розділі розроблено методичні рекомендації щодо способів взаємодії з дітьми, педагогічного супроводу їх діяльності, мотивації діяльності дітей та планування.

Excerpt from Chapter 4: “The Teacher’s Role”

вміння радитись з іншими, вміння висловлювати судження; 2. Логічне мислення – вміння порівнювати, спів ставляти, констатувати, сортувати, рахувати, розраховувати межі, знаходити подібність та відмінність між об'єктами, що оточують дитину; 3. Використання предметів за функціональним призначенням та імітаційна маніпуляція з об'єктами (використання мітли для імітації їзди на коні, використання палиці замість ложки). **Мовний розвиток:** 1. Слухання та говоріння – вміння користуватися мовою, як засобом для комунікації з іншими, розуміння усної, письмової та друкованої мови, участь у розмовах та вирішення проблеми шляхом комунікації з іншими, вміння вислуховувати інших, контролювати свої висловлювання щодо певного об'єкту, ситуації та особи; 2. Читання та письмо – розуміння знакової структури мови (друкованого та письмово тексту), розуміння функцій та мети графічної мови, знання абетки, вміння писати та розрізняти літери та слова.

II. Індивідуальні особливості – Опис таких аспектів: 1. Характеристика гендерної відмінності та особливостей розвитку (створення умов для комфортного перебування дітей у групі незалежно від статі, формування знань у дітей про особливості поведінки жінок та чоловіків); 2. Темперамент (рівень активності, біологічні ритми, прагнення дитини до діяльності, адаптація, фізичний стан дитини та самопочуття в групі, інтенсивність реакцій на діяльність, настрої дитини, сконцентрованість й увага, наполегливість дитини в досягненні мети); 3. Інтереси (знання педагога загальні інтереси дітей, про індивідуальні інтереси кожного з вихованців та кожної групи в цілому відповідно до вікових особливостей); 4. Опис стилів навчання дітей відповідно до особливостей сприймання матеріалу – аудійне навчання (дітям краще давати навчальний матеріал в усній формі), візуальне навчання (матеріал унаочнюють) та кінестетичне навчання (навчання в процесі фізичних видів діяльності дітей – праця, фізкультура, рухливі ігри, ігри з конструювання та ін); 5. Життєвий досвід дітей їх субкультура (обґрунтовується необхідність знань педагога про склад та походження сім'ї, дату народження дитини, особливості психічного та фізичного розвитку дитини, її стан здоров'я, мови, якою користуються в сім'ї, культури та релігії сім'ї, приналежність до певної комуні, професії батьків дитини, вік батьків, економічне благополуччя сім'ї, умови проживання, освіта батьків, робота та відраження пов'язані з нею, статус сім'ї – повна, не повна), характеристика обдарованих дітей та дітей з особливими потребами, дітей, що вивчають дві мови (англійську, як нерідну мову та інші мови, як другу мову); засоби розвитку – опис педагогічного інструментарію для реалізації завдань дошкільної освіти дітей.

Навчальне середовище – опис та рекомендації щодо облаштування групової кімнати та розвиваючого середовища, орієнтовний розклад режимних процесів та діяльності дітей протягом дня.

Excerpt from Chapter 2: “The Learning Environment”

“The Learning Environment” shows you how to set up and maintain interest

“Center-based services”. Комбіновані програми об'єднують програми домашнього обслуговування і програми центрів (combination services), програми виховання та навчання в сім'ї, тобто послуги нянь-гувернерок – “Family and child care services” [212].

Як і у сфері “Розвиток дитини / дошкільна освіта”, так і у сфері “Освіта дітей раннього дошкільного віку” діяльність Освітнього центру спрямована на отримання та підвищення працівниками відповідних кваліфікацій [298, с. 2]. Особливість роботи Центру – у співпраці з батьками; у напрямі “цільового обслуговування” здійснюється педагогічний супровід неповнолітніх та неповних сімей, які мають дітей раннього дошкільного віку, надаються спеціальні послуги щодо сприяння розвитку дітей з особливими потребами з раннього дитинства. Напрямок діяльності щодо “засобів навчання та освітнього середовища” передбачає створення розвивального навчального середовища в сім'ї та забезпечення батьків навчальним матеріалом відповідно до особливостей дитини раннього віку.

Вагому роль у системі дошкільної освіти відіграє **Національна асоціація освіти дітей** – НАОД (National Association for the Education of Young Children – NAEYC) – державна асоціація науковців, експертів та педагогів Сполучених Штатів. Їхні підрозділи представлені в центрах догляду за дітьми та центрами догляду за дитиною в сім'ї. На рівні штатів діяльність підрозділів регулюється Відділом зв'язку між філіями (Office of Affiliate Relations), що є структурними компонентами Освітнього центру раннього навчання дітей при Головному управлінні “Хед Старт”. Національна асоціація освіти дітей забезпечує розповсюдження методичного та дидактичного матеріалу, здійснює видавництво монографій та журналів, у яких науково обґрунтовано перспективний довготривалий вплив якісної дошкільної освіти на становлення та повноцінний розвиток дитини, а також ефективність використання методів розвивального навчання, його запровадження у практику дошкільних установ в усіх штатах країни. Асоціація впроваджує розробку нових підходів до організації дошкільної освіти, здійснює активну інтеграцію в міжнародний освітній простір у сфері дошкільної освіти, що реалізується через співпрацю з міжнародними освітніми

організаціями такими, як ЮНЕСКО, Міжнародна асоціація М. Монтессорі, Міжнародна асоціація Вальдорфської школи та ін. [266].

Історія заснування асоціації бере початок з 1920-го року, коли школа Петті Смітт Хілл (м. Вашингтон) ініціювала зустріч видатних та передових фахівців дошкільної освіти Америки для розробки вимог до програм дошкільної освіти. Результатом конференції у Вашингтоні стало видання документа “Основи дошкільної освіти”. У ньому вперше в історії дошкільної освіти США були сформовані стандарти щодо організації дошкільних навчальних закладів, побудови програм дошкільної освіти та основні методи роботи з дітьми дошкільного віку. Три роки потому та ж група педагогів заснувала професійну асоціацію експертів дошкільної освіти, яку зареєстрували як Національну асоціацію дошкільної освіти (NANE). У 1926 році Національна асоціація дошкільної освіти набула статусу міжнародної організації [266], а в 1964 році її було переіменовано на Національну асоціацію освіти дітей (NAEYC). Дев’яносторічне існування асоціації дозволило їй розширити свою діяльність за рахунок організації та проведення конференцій на загальнодержавному і міжнародному рівнях, публікації та оновлення педагогічної періодики (журнали “Діти раннього віку”, “Навчання дітей дошкільного віку”, “Діти дошкільного віку”, “Дослідження раннього дошкільного віку”, “Ранні роки – роки навчання” та ін.), активної співпраці з громадськістю.

Робота НАОД здійснюється на основі таких положень:

1. Кожна дитина має право на рівний доступ до отримання високоякісної дошкільної освіти, що передбачає розвивальний підхід в освітньому процесі. Діти мають право на отримання знань, що надаються висококваліфікованими працівниками педагогічної освіти; дітям повинні забезпечити право на психічне, соціальне та фізичне здоров’я, формування в середовищі, де з розумінням та повагою ставляться до осіб з особливими потребами.

2. Працівникам дошкільної освіти надається право та можливість особистісного розвитку, кар’єрного та професійного зростання, заохочується активна творча та наукова-пошукова діяльність.

Додаток С (продовження)

Дошкільний заклад “Ланс Круз”

Дошкільний заклад “Ланс Круз”(м. Харрісон) працює “Творчим курікулумом” (Creative Curriculum), що побудований відповідно до державного законопроекту дошкільної освіти – програми для освіти дітей “Хед Старт”. Курікулум має таку структуру (структура подана в мові оригіналу та з перекладом):

Частина 1: Рамки курікулуму (Методика впровадження курікулуму в практику дошкільного закладу) Part 1: The Curriculum Framework Part 1 of *The Creative Curriculum® for Preschool* presents the five components of the curriculum and gives you all the information you need to set up your program.

Як діти розвиваються та навчаються – в розділі окреслено компоненти курікулуму, здійснено опис вікових особливостей дітей кожного вікового періоду, особливості, що роблять дитину унікальною, мету та педагогічний інструментарій необхідний для розвитку дітей.

Excerpt from Chapter 1: “How Children Develop and Learn”

“**How Children Develop and Learn**” describes how children develop across the core domains, what makes each child unique, and the goals and objectives you can use to observe and assess their development.

Розділ поділяється на три секції:

1. Характеристика особливостей дітей дошкільного віку – соціально-емоційний, когнітивний, фізичний, мовний розвиток, якісні новоутворення, що формуються у дітей віком від 3-х до 5-ти років. **Соціально-емоційний розвиток** за Творчим курікулумом має характеризуватись наступними компетенціями: 1. Самоідентифікацію – розуміння своєї відмінності від інших, вміння встановлювати взаємозв’язки з однолітками та дорослими; 2. Почуття відповідальності за себе та інших – дотримання правил установлених суспільством, сім’єю, дошкільним закладом, повага до інших, ініціативність; 3. Поведінка в соціумі – позитивне ставлення до оточуючих: пропустити когось поза чергою, допомогти комусь на вулиці і т.д. **Фізичний розвиток** передбачає формування наступних аспектів розвитку дитини: 1. Оволодіння загальною моторикою тіла – розвиток рухової активності рук та ніг, сформованість вміння робити чіткі рухи – балансувати, стрибати, котити, кидати, ловити; 2. Оволодіння дрібною моторикою – розвиток дрібної моторики рук – вміння тримати предмети, вміння конструювати, елементарні вміння письма. **Когнітивний розвиток** включає: 1. Вміння навчатися та вирішувати проблеми та поставлені завдання – вміння користуватися раніше наданою інформацією для досягнення мети, вміння ставити завдання перед собою вирішувати їх шляхом запитань до дорослих та

8. Ознайомитися із пам'яткою для батьків у нашому садочку. У разі необхідності ознайомитися із правилами перевезення дітей, заключити договір із транспортною фірмою, проплатити послуги транспортування вчасно.

9. Познайомитися із майбутнім вихователем вашої дитини та отримати консультацію про особливості періода адаптації дитини до дитячого садочка.

10. Разом із дитиною назначити зустріч та відвідати нашого дитячого психолога у садочку.

11. Згідно із списком необхідних речей, до кожної вікової групи зібрати дитину до садочка.

12. Проплатити єдиноразовий, вступний внесок

13. Проплатити внесок на матеріальну базу та за перший квартал відвідування дитиною дитячого садочка вчасно.

3. Кожна сім'я має право на доступну високоякісну програму навчання та виховання своєї дитини, на активну участь у діяльності дошкільного навчального закладу.

4. Кожна громадська община, товариство чи спільнота повинна дбати про забезпечення високоякісної освіти своїх дітей [267].

Асоціація здійснює акредитацію програм дошкільної освіти та дитячих центрів, а також центрів догляду за дітьми. У 2009 році Асоціація акредитувала близько 10 тис. дошкільних центрів та 8 тис. програм дошкільної освіти, розробила різноманітні програми роботи з батьками, програми підвищення педагогічної майстерності педагогів, програми захисту дітей від насильства та програми вивчення особливостей раннього і дошкільного віку [267].

Стратегічним напрямом діяльності НАОД є забезпечення професійного розвитку педагогічних кадрів, упровадження загальноприйнятих стандартів, надання дошкільної освіти дітям від народження до восьми років, розробка програм професійної підготовки, формування громадської думки щодо важливості якісної дошкільної освіти, співпраця з неповними родинами, ініціювання створення організацій з контролю якості дошкільної освіти у кожному місті штатів [267].

Національна асоціація спеціалістів дошкільної освіти при Державному відділі освіти – НАСДО / ДВО (National Association of Early Childhood Specialists in State Departments of Education – NAECS / SDE) – національна організація Державного відомства освіти, робота якої спрямована на покращення ефективності та якості дошкільної освіти у США. Асоціація працює над поліпшенням послуг у сфері дошкільної освіти через удосконалення державних розпоряджень у галузі освіти, над розробкою курікулуму та удосконаленням контролю за впровадженням програм дошкільної освіти у практику роботи американських дошкільних установ.

НАСДО / ДВО було засновано у 1972 році групою спеціалістів дошкільної освіти, які окреслили такі завдання Асоціації: здійснювати підтримку державних ініціатив у сфері дошкільної освіти, здійснювати поширення та обмін інформації

між штатами та регіонами, здійснювати вплив на освітню політику щодо дітей дошкільного віку та їхніх сімей, здійснювати підтримку та супровід педагогічних кадрів у запровадженні та реалізації високих стандартів дошкільної освіти, стимулювати співпрацю між відділами освіти в усіх штатах [328].

Спеціалісти дошкільної освіти штатів, які входять до асоціації, – це група висококваліфікованих досвідчених працівників агентств, що надають освітні послуги у сфері дошкільної освіти, функції яких полягають у науково-методичному супроводі діяльності дошкільних установ і роботи вихователів, у розробці, впровадженні та оцінці ефективності освітніх програм для дітей дошкільного віку, розширенні співробітництва між різними дошкільними установами та науковими інститутами, співпраці з батьками.

Завдання НАСДО / ДВО полягають також у запровадженні державних програм дошкільної освіти, програм для дітей з групи ризику, удосконаленні систем управління дошкільною та шкільною освітою, у розробці курікулумів дошкільної освіти та оцінці ефективності, збір даних про загальні особливості розвитку дітей та їхнє здоров'я у кожному штаті [265].

Особливості співпраці Національної асоціації спеціалістів дошкільної освіти при Державному відділі освіти з Національною асоціацією освіти дітей полягають у тому, що асоціаціями спільно проводяться конференції з проблем дошкільної освіти, видаються науково-популярні журнали, монографії та брошури, що присвячені актуальним питанням дошкільної освіти. Спільно з Відділом співробітництва у сфері дошкільної освіти при університеті Урбана-Чемпейна в м. Іллінойс (The Early Childhood and Parenting (ECAP) Collaborative) НАСДО / ДВО організовує довгострокові проекти з публікування та поширення літератури, що розробляються Асоціацією спеціалістів. Асоціація здійснює збір та аналіз даних для Освітньої Комісії Штатів (Education Commission of the States). Члени Асоціації активно співпрацюють з регіональними освітніми лабораторіями з дослідження проблем дошкільного дитинства (SERVE). В останні роки посилилась співпраця Асоціації з Національним інститутом досліджень дошкільної освіти (NIEER) при університеті Ратджерс, Національним центром дошкільної освіти (National

			Анкетування, підготовка мультимедіа презентації, робота психолога. 5. День відкритих дверей №3 «Весняні барви» 6. Бесіда з батьками «Бачимо світ через гру!»	Продовження табл. С.7
Травень	1. Спортивне, родинне свято з батьками на природі: «Найспортивніша родина» 2. Останній концерт, або свято мами!»	1. Районний музично-танцювальний фестиваль «Семіотка» 2. Фестиваль науки та творчості «Наші таланти!» На базі Міжнародної школи «Меридіан» 3. Участь у концерті на церемонії нагородження «Перлина року 2010 року»	1. Консультація для батьків №8: «Як організувати заняття з художньої праці вдома?» 2. Спортивне, родинне свято з батьками на природі №2: «Найспортивніша родина»	1. Виступ на концерті присвяченому церемонії нагородження «Перлина року» 2. Організація екскурсії до Музею Пірогово. (Всі дошкільні групи)

Умови прийому

Набір дітей в дитячий садок здійснюється протягом навчального року (при наявності вільних місць). В групах максимальна кількість дітей 18. Перед прийомом дитини в дитячий садок дитина проходить співбесіду із дитячим психологом, знайомиться із садочком.

Батькам необхідно:

1. Заповнити заяву, щодо зарахування дитини в дитячий садок.
2. Заповнити форму «Процедура зарахування»
3. Надати секретарю фотокартки дитини 3*4, 3 штуки.
4. Надати копію свідоцтва про народження дитини.
5. Заключити договір із дитячим садочком на певний термін відвідування дитиною дитячого закладу.
6. Надати медичній сестрі дитячого садочка: індивідуальну медичну картку дитини, прививочний лист або форма 063.
7. Заповнити всі необхідні анкети, внести повністю всю необхідну інформацію про особливості харчування та життєдіяльності дитини, особливості характеру та інше для ознайомлення вихователя з інформацією перед тим, як дитина потрапить у групу.

Січень	1. Спортивне свято для дітей всіх дошкільних груп- «Веселі олімпійці»	1. Виставка робіт дітей №5 : «Відпочинок взимку, найвеселіша пора!» 2. Проект про зиму. (всі вікові групи)	1. Консультація для батьків: №4 «Як виростити щасливу дитину?»	<i>Продовження табл. С.7</i> 1. Театр на замовлення вистава «Новий рік» 2. Екскурсія до океанаріуму (Всі дошкільні групи)
Лютий	1. Свято спорту: «Веселі забави-козацькі розваги!» 2. Спортивна розвага для дітей середнього та старшого дошкільного віку. 3. Концерт дитячої творчості.	1. Виставка №5 Творчих робіт дітей «Мої фантазії»	1. Анкетування для батьків №2 на тему: «Чи знаєте ви своєю дитину?» 2. День відкритих дверей №2 «Наш садочок гомінкий!» Диспут для батьків №2: «Особливості розвитку дитини 3-х років. Криза віку»	1. Екскурсія до музею води (Всі дошкільні групи)
Березень	1. Спортивна розвага для дітей: «Хто режиму дотримується, тому здоров'я посміхається!». 2. Свято 8-го березня!»	1. Виставка дитячих робіт №6 на тему: «Портрет моєї мами!»	1. Консультація для батьків №5 та виготовлення пам'ятки для батьків: «По дорозі до садка» Дорожня грамота для дітей. 2. Консультація для батьків №6: «Роль батьків у формуванні у дітей початкових знань про безпеку ОБЖД» 3. Консультація для батьків №6: «Роль батьків у формуванні у дітей початкових знань про безпеку ОБЖД»	
Квітень	1. Естафети для дітей : Вистава театру для дітей всіх вікових груп на замовлення.	2. Конкурс №8 «Найкраща клумба» Виставка робіт дітей №7: «Весна красна і прекрасна!»	1. Анкетування батьків №3 на тему: «Чим ваша дитина любить займатися у вільний час?» 2. Консультація для батьків №7: «Мистецтво створення гри та ігрового середовища для дітей» 3. Валеологічний вісник для батьків. «Як правильно сформувати навички здорового життя» «Родинне сонцезоло» 4. Підготовка до дня відкритих дверей.	1. Тиждень безпеки для дітей 3 ОБЖД. 2. Розвага «День сміху»(всі групи) 3. Поїздка до зоопарку (Всі вікові групи)

Prekindergarten Center – NPC) при університеті Чепл Хілл, штат Північна Кароліна.

Співробітники Асоціації здійснюють консультування працівників дошкільної освіти з питань змісту програм, організації розвивального середовища у дошкільних закладах.

У Національній асоціації спеціалістів дошкільної освіти існують такі види членства: повноправне – надається особам, що очолюють державні організації та відділи дошкільної освіти; асоційоване – це повноправні члени у відставці, особи, що працювали у відділах дошкільної освіти і вийшли на пенсію або відсторонені від діяльності; партнерське членство – надається особам, що здійснюють управління державними дошкільними установами, відділами та структурними підрозділами [265].

Національний інститут досліджень дошкільної освіти – НІДДО (The National Institute for Early Education Research – NIEER) – незалежний інститут вивчення проблем ранньої освіти дітей, що проводить дослідження особливостей дошкільної освіти на території п'ятдесяти Штатів. Інститут заснований за сприяння Центру Джозефа Пью, при університеті післядипломної освіти Ратджерс (Rutgers University's Graduate School of Education), та є частиною проекту стратегії Дж. Пью, яка полягає у сприянні дослідженням і вивченню методів освіти дітей раннього віку та дітей трьох-чотирьох років. Завдання інституту полягає у розробці стандартів якості та оцінювання державних програм дошкільної освіти на основі незалежних досліджень і науково-обґрунтованої інформаційної бази даних.

Директором та співвласником інституту є відомий сучасний дослідник у галузі дошкільної освіти професор Стівен Барнет, який заснував дослідницький заклад при університеті Раджерс у 2002 році за сприянням Благодійного фонду Дж. Пью та державного управління. Праці С. Барнета та його колег присвячені вивченню економічного аспекту у сфері дошкільної освіти, вивченню інвестиційних перспектив державних та приватних програм дошкільної освіти.

Інститут працює з державними та національними законодавчими органами, іншими організаціями з метою обробки, формування, поширення передового педагогічного досвіду, передової педагогічної думки вчених щодо дошкільної

освіти, особливостей розвитку дітей раннього та дошкільного віку; впроваджує нові наукові знання й стратегії дошкільної галузі в практику дошкільних закладів країни; публікує науково-методичну літературу для педагогів-практиків і дослідників дошкільної освіти США; співпрацює з батьківськими організаціями для створення лаконічної, поетапної програми дослідження дошкільного дитинства.

НІДДО розроблено програму досліджень у галузі дошкільної освіти, основними цілями якої є:

1. Забезпечення інформації про законопроекти в галузі дошкільної освіти, висвітлення основних положень законів у науково-популярній літературі.

2. Моніторинг та оцінка стратегії державної та національної діяльності у сфері підвищення якості дошкільної освіти.

3. Розвиток та аналіз схеми державної реєстрації установ дошкільної освіти, прийняття стандартів, регулювання політики та контролю у сфері дошкільної освіти.

4. Обґрунтування витрат, прибутків та економічних переваг альтернативної політики у фінансуванні дошкільної освіти.

Партнерами Національного інституту досліджень раннього дитинства є Благодійна компанія Дж. Пью, Корпорація Корнегі в Нью-Йорку, Благодійний фонд у Нью-Джерсі, Фонд Джеральдін Р. Додж, Фонд Девіда та Люсі Пакард, Фонд Щуман в Нью-Джерсі, Фонд Смітта Річарда, Відділ освітніх досліджень та інновацій від департаменту освіти США (Office of Education Research and Improvement - OERI) [157, с. 2].

Варто наголосити, що територіальні особливості країни зумовлюють існування великої кількості науково-методичних установ, до яких належать різноманітні дослідницькі інститути, університети та асоціації: Асоціація розвитку дитини (Child Development Association – CDA), Національна асоціація розвитку дитини (The National Association for Child Development – NACD), Національна асоціація догляду за дитиною та оздоровчі агенції (The National Association of Child Care Resource and Referral Agencies – NACCRRA) і багато інших. Всі вони

Культурні заходи

Таблиця С.7

Місяць	Свята та концерти	Конкурси, виставки та проекти	Заходи для батьків	Екскурсії та вистави
Вересень	1. Свято знань.	1. Виставка №1: «Мій відпочинок влітку» 2. Конкурс №1 «Найкраща клумба» (Всі вікові групи)	1. Консультація для батьків №1: «Адаптація дитини до дитячого садочка» 2. Родинне спортивне свято на природі №1: «Мама, тато і я – спортивна сім'я» 3. Консультація для батьків №2: «Правильна організація режиму дня для дітей»	1. Похід до ботанічного саду (Всі дошкільні групи)
Жовтень	1. День здоров'я для дітей всіх вікових груп. 2. Концерт дитячої творчості на честь «Дня вихователя»	1. Виставка робіт батьків №1 та дітей, що виконувалися вдома: «Моя мама майстриня» та «Золоті батьківські руки» 2. Виставка №2 колективних робіт та екібан дітей на тему: «Багата Осінь до нас прийшла та врожай нам принесла» 3. Конкурс №2 Найкращий проект про осінь.	1. Анкетування для батьків №1: «Чи із задоволенням ваша дитина йде до дитячого садка?»	1. Тиждень безпеки «Зелений вогник» ПДР. 2. Поїздка до зоопарку.
Листопад	1. Веселі старті» конкурси, естафети та розваги для дітей середніх та старших груп. 2. Концерт родинної творчості «Виконуємо родинну пісню»	1. Виставка творчих робіт дітей на тему «Осіньзолота прийшла та врожай нам принесла» 2. Конкурс №3: «Найохайніша група в садочку!»	1. Складання фотоальбому разом із батьками «Мій садочок та моя родина» 2. День відкритих дверей №1 «Чарівна казка осені»: Диспут на тему: №1	1. Вистава лялькового театру (замовлення)
Грудень	1. Розвага на честь «Дня Святого Миколаю» 2. Проведення Свята Нового року!	1. Проведення благодійної акції у садочку напередодні Дня Святого Миколая: «Допоможемо дітям» Збір іграшок, канцтоварів для дітей сиріт у Дитячий будинок «Берізка» та до дитячого центру «Місто щасливих дітей» . 2. Провести конкурс №4 серед вихователів: «Найкращий батьківський куточок» 3. Виставка дитячих робіт №4 на тему: «Зимонька-зима, снігом заміла!»	1. Консультація для батьків №3: «Роль сім'ї у розвитку пізнавальних здібностей дітей»	1. Екскурсія до музею іграшки (Всі дошкільні групи)

	Образотворче мистецтвоArt Малювання	Образотворче мистецтвоArt Малювання	Практична робота Paper work Language	Продовження табл. С.6 Практична робота Paper work
	*****	Творчий проєкт групиGroup project	ЧитанняStory time Multimedia	Творчий проєкт групиGroup project
Ср.	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ
	ПриродаNature Science	МузикаMusic	ПриродаNature Science	ХореографіяChoreography
	МузикаMusic	ПриродаNature Science	ХореографіяChoreography	ПриродаNature Science
	*****	ХореографіяChoreography	ICPS lesson\Граматика	МузикаMusic
	ЧитанняStory time	Практична робота Paper work	МузикаMusic	ЧитанняStory time Multimedia
	*****	ЧитанняStory time Multimedia	Творчий проєкт групи Group project	ЕкспериментиExperiments
Чт.	Фізкультура \P.E.	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ
	Математика \ Math	Фізкультура \ P.E.	Математика \ Math	Математика \ Math
	ЧитанняStory time Puppet show	Математика \ Math	Фізкультура \ P.E.	Образотворче мистецтвоArt Аплікація\Ліплення
	*****	Експерименти\ Experiments	Образотворче мистецтвоArt Аплікація\Ліплення	Фізкультура \ P.E.
	Образотворче мистецтвоArt Аплікація\Ліплення	Образотворче мистецтвоArt Аплікація\Ліплення	БезпекаSafety	БезпекаSafety
	*****	ЧитанняStory time Puppet show	ЧитанняStory time Puppet show	Українська моваUkrainian
Пт.	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ
	МузикаMusic	Українська моваUkrainian	Розвиток мовиLanguage Reading readiness	Розвиток мовиLanguage Reading readiness
	Розвиток мовиLanguage	МузикаMusic	Практична робота Paper work	Практична робота Paper work Language
	*****	Розвиток мовиLanguage	МузикаMusic	ICPS lesson\Граматика
	Творчий проєкт групиGroup project	БезпекаSafety	ЕкспериментиExperiments	МузикаMusic
	*****	Практична робота Paper work	Українська моваUkrainian	ЧитанняStory time Puppet show

Починаючи із листопада місяця, в садочку починає працювати оздоровча програма «Здоров'ятко» до якої входять такі профілактичні заходи, як:

- кварцювання приміщень;
- аромотерапія під час денного сну дітей (якщо немає протипоказань);
- вживання фіточаю, що укріплює імунну систему кожної дитини;
- проведення точкового масажу (вранці та ввечері);
- гімнастику зору під час фіз.хвилинок на заняттях;
- діти ходять по каштанчиках із метою профілактики плоскостопості;
- вранці проводиться комплекс ранкової гімнастики;
- вихователі проводять гімнастику пробудження, після денного сну.

жорстко контролюються державним органом управління освітою – Міністерством освіти США.

Наступним компонентом схеми, на якій вважаємо за необхідне зупинитися докладніше, є *мережа дошкільних закладів* США, для якої характерна надзвичайна різноманітність і варіативність. Особливість організації дошкільних закладів у США полягає у тому, що робота в них ґрунтується на певному освітньому проєкті, який розроблений групою вчених та фахівців дошкільної освіти. Положеннями проєктів диктуються: стандарти, за якими повинні надаватися освітні послуги, особливості організації освітнього процесу у дошкільному закладі, форми організації та правила роботи дошкільної установи [260]. Проєкти можуть запроваджуватися представництвами міжнародних організацій дошкільної освіти у США, національними асоціаціями, науково-дослідними інститутами та регіональним управлінням штатів, тому мережу американських дошкільних закладів складають міжнародні, національні та регіональні дошкільні установи [356, с. 15–19].

Досліджуючи особливості організації освітнього процесу у дошкільних установах США та програми дошкільної освіти, ми дійшли висновку, що мережу дошкільних навчальних закладів США доцільно розглядати у контексті масштабу їхньої діяльності: міжнародні дошкільні заклади, які працюють за програмами, розробленими міжнародними організаціями дошкільної освіти; національні дошкільні заклади, які працюють за програмами, розробленими національними організаціями та асоціаціями дошкільної освіти; регіональні дошкільні установи, що зазвичай працюють за загальнодержавними національними програмами, які адаптовані до місцевих умов (окремого штату, регіону, рйону, міста тощо) [62]. Як зазначалось вище, робота американських дошкільних навчальних закладів ґрунтується на певному “проєкті”, який може розроблятися представництвами міжнародних, національних та регіональних організацій дошкільної освіти країни.

Міжнародні навчально-виховні проєкти передбачають не тільки підвищення компетентності дітей дошкільного віку, але й розвиток їх потенційних можливостей у різних сферах діяльності, формування особистості глобального

світу (самоідентифікація дитини у глобальному суспільстві, тобто розуміння нею належності до окремої спільноти та водночас приналежності до людства і планети в цілому). Нижче наведено приклади таких проектів та програм, учасниками яких є вихователі, керівники, батьки, діти.

Одним із найбільш відомих міжнародних проектів дошкільної освіти, до якої залучені дошкільні установи США, є “Міжнародний курікулум дошкільної освіти” (IPC – International Preschool Curriculum)). Освітній проект для дітей дошкільного віку (від 2-х до 6-ти років), мета якого полягає у підвищенні світових стандартів дошкільної освіти, що запезпечує кращу підготовку дітей до навчання у початковій та середній школі, залученні дітей, батьків і педагогів до всесвітнього руху формування гармонійного глобального суспільства через прогресивне навчання та виховання дітей [313]. У “Міжнародному курікулумі” концептуальною ідеєю окрім всебічного гармонійного виховання дітей дошкільного віку є вивчення іноземної мови та інтернаціональне виховання. На переконання фахівців проекту, вивчення мови сприяє полікультурному вихованню дітей та їх вихованню як особистості глобального суспільства.

У Сполучених Штатах до міжнародних дошкільних установ належать: мережа дошкільних закладів Міжнародної академії “Перші кроки”, Західної академії “Пайнс”, двомовний дошкільний заклад “Дошкільна освіта для VIP-дітей” та інші заклади, які переважно є приватними. Освітня програма Міжнародної академії “Перші кроки”, як і робота в інших міжнародних дошкільних установ передбачає динамічне навчання, цілями якого є: “навчити вчитися”, “навчити думати”, “думати, щоб навчитися”, “обмірковувати те, про що думаєш”. Навчання в академії відповідає стандартам розвивального навчання: діти “Міжнародної академії” здобувають знання і розвивають свої вміння через пошукову та ігрову діяльність, що організуються у закладі. В академії використовують як традиційні, так і інноваційні методи навчання: кожна дитина навчається таким чином, що у кожному виді діяльності вона має свої досягнення, що життєво важливо для її фізичного, соціального, емоційного та когнітивного розвитку. Окрім цього, працівники академії створюють комфортні умови для перебування

Продовження таблиці С.5

Arrival time, Morning exercises 9.00 – 9.30	
СНІДАНОК breakfast 9.30 – 10.00	
1 період the 1-st period	10.00-10.30
2 період the 2-nd period	10.30-11.00
3 період the 3-rd period	11.00 -11.30
ІГРИ, ПРОГУЛЯНКА Games, outside walking 11.30 – 12.30	
ОБІД DINNER 12.30 – 12.50	
ТИХА ГОДИНА NAP TIME 13.00 – 14.45	
<i>Друга половина дня The Second part of the day</i>	
ЗАГАРТОВУЮЧІ ПРОЦЕДУРИ, ГІМНАСТИКА Gymnastics 14.45- 15.00	
ПІДВЕЧІРОК SNACK TIME 15.00 – 15.15	
4 період the 4-th period	15.15 – 15.45
5 період the 5-th period	15.45-16.15
ІГРИ, ПРОГУЛЯНКА Games, outside walking 16.15 – 17.15	
ВЕЧЕРЯ Supper time 17.15– 17.30	
Гра по ігрових центрах Centers work 17.30-18.00	
ВІД'ЇЗД ДОДОМУ Leaving 18.00	

Розклад занять в усіх групах дитячого садочка

Таблиця С.6

	Молодша група № 1	Молодша група № 2	Середня група № 1	Середня група № 2
	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ
	Розвиток мовиLanguage ЕкспериментиExperiments	ХореографіяChoreography Математика \ Math	Математика \ Math ХореографіяChoreography	Математика \ Math Практична робота Paper work Math
Пн.	*****	Практична робота Paper work	Практична робота Paper work Math	ХореографіяChoreography
	ЧитанняStory time (Native) *****	ЧитанняStory time (Native) Розваги \Entertainments	ЧитанняStory time (Native) Українська моваUkrainian	ЧитанняStory time (Native) Українська моваUkrainian
	Фізкультура \ П.Е.	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ	КРГ\МЕ
	Математика \ Math Сенсорика	Розвиток мовиLanguage	Розвиток мовиLanguage Social studies	Фізкультура \ П.Е.
Вт.	Безпека\Safety *****	Фізкультура \ П.Е.	Образотворче мистецтвоArt Малювання	Розвиток мовиLanguage Social studies
		Українська моваUkrainia	Фізкультура \ П.Е.	Образотворче мистецтвоArt Малювання

<i>Продовження таблиці С.3</i>	
Графік роботи логопеда	
Вівторок	09.30-12.30
П'ятниця	09.30-12.30

Розпорядок дня на 2009/2010 н.р.
Молодша група № 1/Nursery group
Schedule of the day for 2009-2010 study year.

Таблиця С.4

<i>Перша половина дня</i> <i>The First part of the day</i>	
ПРИЇЗД ДО САДОЧКА, РАНКОВА ГІМНАСТИКА Arrival time, Morning exercises 9.00 – 9.30	
СНІДАНОК Breakfast 9.30 – 10.00	
1 період the 1-st period	10.00-10.30
2 період the 2-nd period	10.30-11.00
ІГРИ, ПРОГУЛЯНКА Games, outside walking 11.00 – 12.00	
ОБІД DINNER 12.10 – 12.40	
ТИХА ГОДИНА NAP TIME 13.00 – 15.00	
<i>Друга половина дня</i> <i>The Second part of the day</i>	
ЗАГАРТОВУЮЧІ ПРОЦЕДУРИ, ГІМНАСТИКА Gymnastics 15.00– 15.15	
ПІДВЕЧІРОК SNACK TIME 15.15 – 15.30	
3 період the 3-d period	15.30 – 16.00
ІГРИ, ПРОГУЛЯНКА Games, outside walking 16.00 – 17.00	
ВЕЧЕРЯ Supper time 17.00 – 17.30	
Гра по ігрових центрах Centers work 17.30-18.00	
ВІД'ЇЗД ДОДОМУ Leaving 18.00	

Розпорядок дня на 2009/2010 н.р.
Молодша група № 2/ Junior group
Schedule of the day for 2009-2010 study year.

Таблиця С.5

<i>Перша половина дня</i> <i>The First part of the day</i>	
ПРИЇЗД ДО САДОЧКА, РАНКОВА ГІМНАСТИКА	

дітей у дошкільній установі, забезпечують турботливе, бережливе ставлення до дітей, створюють розвивальне середовище, що сприяє їх мультикультурному вихованню та навчанню. Робота дошкільного закладу спрямована на формування таких якостей, як: допитливість, комунікабельність, розважливність, ініціативність, товарищескість, толерантність, врівноваженість, високоморальність, турботливість, відважність, позитивність та відкритість, що реалізуються через різні види діяльності, передбачених у курікулумі [199].

Одним із відомих міжнародних проектів дошкільної освіти у США є також проект Міжнародного Бакалаврату (International Baccalaureate (IB), що працює під егідою ЮНЕСКО – “*Міжнародна дошкільна освіта у США*” [232]. Міжнародним Бакалавратом представлено три освітні програми: 1) програма початкової освіти (The Primary Years Programme (PYP)) для дітей від 3-х до 12-ти років, що спрямована на розвиток дитини “в цілому” як у груповій чи класній кімнаті, так і на відкритому повітрі; 2) програма для дітей середньої школи (The Middle Years Programme (MYP)) охоплює дітей від 11-ти до 16-ти років, забезпечує належну академічну підготовку дітей та формування життєвої компетентності на основі знань; 3) дворічна Дипломна Програма (The Diploma Programme) для найбільш успішних у навчанні дітей віком від 16-ти до 19-ти років, по закінченню якої випускники отримують кваліфікацію та диплом міжнародного зразка. До діяльності Бакалаврату залучено більше половини Сполучених Штатів (Алабама, Джорджія, Міссурі, Іллінойс, Кентукі, Техас, Нью Джерсі, Коннектикут та ін.), в яких розташовані представництва організації [232].

Прикладом освітньої установи, що організована Міжнародним Бакалавратом у США, є *Міжнародна школа Бостона* – це сучасний навчально-виховний двомовний комплекс освітніх установ, які надають послуги у сфері дошкільної, початкової, середньої та загальної освіти. Установа заснована у 1962 році як французький дошкільний навчальний заклад, яка належала до однієї з перших американських дошкільних освітніх установ того часу, що забезпечувала двомовне навчання дітей. Згодом кількість дітей, які навчалися у дошкільній установі збільшилась і дошкільну установу було реорганізовано у комплекс “школа –

дошкільний навчальний заклад” і налічувала дітей 43-х національностей. З 1983 року діяльність школи була розширена і згодом при кожній школі організовувалися дошкільні дитячі табори (кемпи).

Дошкільна освіта при Бостонській школі представлена програмою “Матеніль”, концептуальними засадами якої є кооперативне навчання дітей дошкільного віку та двомовність освітнього процесу. На переконання працівників школи, двомовна освіта забезпечує не тільки вивчення другої мови, але й когнітивному, творчому, мовному розвитку дітей, вона сприяє всебічному гармонійному розвитку дитини. Фахівці Бостонської школи відстоюють твердження про те, що якщо дитина вивчає одну іноземну мову, їй легко буде оволодіти другою, третьою і т.д. У вихованців школи формується “металінгвістична свідомість”, тобто розуміння закономірностей побудови мови, її структури; діти, які вивчають іноземну мову з ранніх років, сприймають її як рідну і в подальшому житті розмовляють без акценту [144, с. 238].

Один із міжнародних проектів “Крок за кроком”, що відомий в Україні, у Сполучених Штатах Америки був заснований за підтримки Відкритого суспільного інституту, який співпрацює з міжнародною глобальною корпорацією РЕНД (з оригіналу аббревіатури RAND Corporation – Research ANd Development, що у перекладі скорочується як ДТАР та розшифровується як Дослідження та Розвиток). Проте проект не був поширеним на території США, оскільки мав на меті упровадження дитиноцентристських, особистісно-орієнтованих технологій розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку у дошкільну освіту 15-ти країн Центральної та Східної Європи. Історія запровадження цього міжнародного проекту бере початок з 1994 року, коли за ініціативи Відкритого суспільного інституту було започатковано проект, основною метою якого була допомога європейським країнам, що розвиваються, у пошуку шляхів реалізації принципів демократії та гуманізму в дошкільній галузі. Освітня програма “Крок за кроком”, яка розроблялася американськими науковцями Відкритого суспільного інституту (Кеслін Статц, Кессі Кроп, Ешлін Рестгар, Мірко Вуоль), була взята за основу і тепер функціонує більше ніж у 30-ти країнах світу. Програма концентрувала в собі

10	Консультація для батьків: «Особливості розвитку дитини 3-х років.Криза віку»	Лютий	Продовження таблиці С.2
			Вихователь-методист Психолог
11	Консультація для батьків: «Мистецтво створення гри та ігрового середовища для дітей»	Березень	Вихователь-методист Вихователі
12	Консультація для батьків: «Духовний розвиток дитини.Виховання гуманних почуттів у дитини»	Квітень	Директор Вихователь-методист Психолог
13	Робота з вихователями Анкетування на тему: «Мікроклімат у колективі»	Листопад 2009 року	Директор Вихователь-методист Психолог
14	Консультація для вихователів: «Емоційний комфорт у групі. Ефективна взаємодія вихователь-діти »	Грудень	Директор Вихователь-методист Психолог
15	Бесіда з вихователями: «Урахування індивідуальності дитини (стать,темперамент,нервова система,риси характеру,стан емоційно-вольової сфери»	Січень	Директор Вихователь-методист Психолог
16	Тренінг для вихователів: «Підвищення самоцінності педагога та розвиток гнучкості емоцій»	Лютий	Директор Вихователь-методист Психолог Лободіна Л.Б.
17	Консультація для вихователів: «Розвивальне значення різних видів діяльності дитини: і гра,спостереження,читання казок,сенсорний досвід,психогімнастика»	Березень	Вихователь-методист Психолог Лободіна Л.Б.
18	Тренінг для вихователів: «Особисте зростання самосвідомості. Розкриття цілей та бажань кожного педагога»	Квітень	Директор Вихователь-методист Психолог Лободіна Л.Б.
19	Анкетування вихователів на тему: «Психологічний мікроклімат в колективі»	Травень	Директор Вихователь-методист Психолог Лободіна Л.Б.

Графік роботи та графік консультацій психолога та логопеда

Таблиця С.3

Графік роботи психолога	
Понеділок	09.30-13.00
Вівторок	14.30-18.00
Середа	09.30-13.00
Четвер	09.30-13.00
П'ятниця	14.30-18.00

- досліди(1 заняття на тиждень);
  - розваги (1 заняття на тиждень);
  - мультимедія (1 заняття на тиждень);
  - ручна праця(2 заняття на тиждень);
  - валеологія/ОБЖД/Школа світлофора (1 заняття на тиждень);
  - робота з посібниками (2 заняття на тиждень);
  - читання (2 заняття на тиждень);
- Спеціальні предмети:
- хореографія (2 заняття на тиждень);
  - фізкультура (2 заняття на тиждень);
  - музика (2 заняття на тиждень);
  - образотворче мистецтво (ліпка, аплікація, малювання), (2 заняття на тиждень);

**Графік проведення консультацій, диспутів,
днів відкритих дверей для батьків.**

Таблиця С.2

№ п/п	Зміст роботи	Термін	Відповідальний
1	Консультації для батьків під час батьківських зборів, у період адаптації дітей до садочка. (Індивідуальні)	Цілий рік	Директор Психолог
2	Вивченні пізнавальної та емоційно-вольової сфер дітей. Складання індивідуальних карток дошкільника.	Протягом року	Психолог.
3	Оформлення стендів, листівок із психологічною інформацією	Протягом року	Психолог.
4	Робота з дітьми. Діагностика психічних процесів дітей в групі щодо адаптації до нового соціального оточення.	Вересень Жовтень 2009 року	Психолог
5	Робота з дітьми. Корекційно-розвивальна робота з дітьми за індивідуальною програмою.	Постійно	Психолог
6	Робота з дітьми. Групові психокорекційні заняття за програмами з розвитку психоемоційної сфери	Грудень-червень	Психолог
7	Робота з батьками: «Принципи та стратегія сучасного сімейного виховання»	Листопад 2009 року	Вихователь-методист, Психолог.
8	Робота з батьками: диспут на тему: «Правильне спілкування з дитиною»	Грудень	Вихователь-методист Психолог
9	Диспут для батьків: «Чому дитина неслухняна? Основні причини порушення поведінки дитини»	Січень	Вихователь-методист, вихователь, Психолог

сукупність сучасних методологічних підходів до розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку, найкращі зразки сучасних педагогічних технологій, досвід провідних спеціалістів США та Європи з організації дошкільної освіти дітей, що пропонувались вихователям країн, в яких здійснювалось упровадження програми. З цією метою Інститутом надавалися гранти для корпорації РЕНД, що реалізувала поставлені цілі проекту. Результатами проекту стало удосконалення програми “Крок за кроком” та її розповсюдження у країнах третього світу за підтримки Міжнародного фонду Сороса, Міжнародної асоціації “Крок за кроком”, Відділу США з міжнародного розвитку, Європейського союзу та Міжнародного світового банку [336, с. 15–24].

Серед **проектів дошкільної освіти національного рівня** насамперед відзначимо державні законопроекти “Хед Старт” та “Рання освіта Хед Старт”, характеристика яких була здійснена у попередньому підрозділі.

Відомим у США є також проект національного рівня “*Подолання різниці між дітьми*” (Improving the Odds for Young Children), заснований Національним центром малазабезпечених дітей при Колумбійському університеті (National Center for Children in Poverty). Проект покликаний регулювати національну політику у сфері дошкільної освіти, регулювати освітню політику окремих штатів, регіонів та місцевих адміністрацій через визначення конкретних задекларованих у документах напрямів реформування дошкільної галузі. Освітня політика у проекті розподілена на три категорії: 1) здоров’я і харчування дітей з неблагополучних та малозабезпечених сімей; 2) догляд та дошкільна освіта дітей; 3) економічна підтримка батьків. Проектом передбачено врахування державних вимог до дошкільної освіти (стандартів дошкільної освіти), якими можуть керуватися законодавці та громадські діячі [233].

До національних проектів належить проект “*ОПІС – стратегії дошкільної освіти*” (Early Childhood QRIS Quality Improvement Strategies), запроваджений альянсом “Від народження до п’яти”. Основною метою проекту є дослідження якості дошкільних освітніх програм, їх аналіз та перевірка ефективності [184]. Відомим є і проект “*Шлях до успішного раннього навчання: запровадження*

державних та місцевих проєктів” (Pathways to Early School Success: Building State and Local Capacity project), заснований Фондом Келлога В. К. (W. K. Kellogg Foundation). Проєктом фінансується навчання та виховання дітей у громадських спілках та організаціях, здійснюється супровід в організації дошкільної освіти у спілках [278].

Одним із загальновідомих проєктів дошкільної освіти є також проєкт “Розквіт” (Project Thrive), заснований за ініціативи Відділу матері й дитини та Адміністрації збереження та зміцнення здоров’я при Міністерстві охорони здоров’я і громадського обслуговування. Метою проєкту є поліпшення та регулювання державної політики відносно дошкільної освіти США, упровадження законопроєктів, які сприяють розвитку дошкільної освіти в усіх штатах. Основними напрямками роботи проєкту є забезпечення якісного медичного обслуговування дітей, надання якісної дошкільної освіти, реалізація соціальних програм здоров’я, підтримка та освіта батьків [294].

Більшість національних проєктів дошкільної освіти спрямовані на охоплення ними всіх державних освітніх установ для дітей дошкільного віку. Основою **регіональних проєктів дошкільної освіти** часто є національні, проте вони адаптовані до особливостей певного штату, району, міста, в яких розташовані дошкільні заклади. Особливістю освітньої роботи дошкільних установ національного та регіонального рівня, як і міжнародних, є широке використання міжпредметних зв’язків, створення реальних життєвих ситуацій, співжиття і співпраця з іншими дітьми. За національними та регіональними проєктами можуть працювати будь-які державні, громадські та комерційні дошкільні установи. Так, наприклад, у штаті Мічиган за національним проєктом “Хед Старт” працює дошкільний заклад “Ланс Круз”, а приватний “Дошкільний заклад св. Джозефа” працює за проєктом “Духовна родина”, що ґрунтується на національному проєкті “Розквіт”. Громадські дошкільні установи часто працюють за проєктом “Шлях до успішного раннього навчання: запровадження державних та місцевих проєктів”.

Форми організації американських освітніх закладів для дітей дошкільного віку відображають варіативність у підходах організації дошкільної освіти у США,

	<i>Продовження таблиці С.1</i>
	Для кожної вікової групи різне предметне навантаження, що визначається за віковим принципом

Діти, яким виповнилося 2 роки мають заняття:

- сенсорний розвиток (1 заняття на тиждень);
  - елементарні математичні уявлення (1 заняття на тиждень);
  - світ навколо нас (2 заняття на тиждень);
  - природа (1 заняття на тиждень);
  - слухання казок (3 заняття на тиждень);
  - досліди (1 заняття на тиждень);
  - безпека/ школа світлофора(1 заняття на тиждень);
  - розваги (1 заняття на тиждень);
  - мультимедія(1 заняття на тиждень);
  - ручна праця(1 заняття на тиждень);
- Спеціальні предмети:
- музика (2 заняття на тиждень);
  - фізкультура (2 заняття на тиждень);
  - образотворче мистецтво(ліплення, малювання, аплікація), (2 заняття на тиждень).

Діти, яким виповнилося повних 3 роки мають заняття:

- цікава лічба(1 заняття на тиждень);
  - сенсорний розвиток (1 заняття на тиждень);
  - українська мова (1 заняття на тиждень);
  - природа (1 заняття на тиждень);
  - розвиток мови (1 заняття на тиждень);
  - світ навколо нас (1 заняття на тиждень);
  - досліди (1 заняття на тиждень);
  - ручна праця (1 заняття на тиждень);
  - валеологія/ОБЖД/Школа світлофора (1 заняття на тиждень);
  - розваги (1 заняття на тиждень);
  - мультимедія (1 заняття на тиждень);
  - читання, слухання літератури (2 заняття на тиждень);
  - робота з посібниками (2 заняття на тиждень);
- Спеціальні предмети:
- хореографія (2 заняття на тиждень);
  - фізкультура (2 заняття на тиждень);
  - музика (2 заняття на тиждень);
  - образотворче мистецтво (ліпка, аплікація, малювання) . (2 заняття на тиждень).

Примітка: Діти, яким виповнилося 3 роки

починають займатися у групі з англійською мовою навчання. В такій групі, нові діти, пройшовши адаптаційний період на рідній мові, починають спілкуватися з вихователями та дітками паралельно на 2-х мовах, іншими словами застосовується синхронний переклад на протягом 2-х місяців, далі вихователь переходить повністю на спілкування лише англійською мовою. Всі режимні процеси, заняття, розваги проходять на англійській мові.

Діти, яким виповнилося повних 4 роки мають заняття:

- математика (2 заняття на тиждень);
- розвиток мови (3 заняття на тиждень);
- українська мова (2 заняття на тиждень);
- природа (1 заняття на тиждень);
- логіка (1 заняття на тиждень);

Таблиця С.1

Курикулум (навчальний план) в дошкільному навчальному закладі «Меридіан», м. Київ	
Загальна інформація	Дитячий садок працює за програмою «Дитина», «Зернятко» (для дітей раннього віку), починає знайомитися та працювати за новою Базовою програмою «Я у світі», працює за авторською програмою з англійської мови «Meridian curriculum progamme», використовує елементи інших методик видатних педагогів: М. Монтессорі, С. Русової, В. Сухомлинського, Ушинського, Б. Нікітіна. Вихователі дитячого садочка використовують різноманітні навчально-методичні комплекси для роботи з дітьми. Діти, яким виповнилося 3 роки починають займатися у групі з англійською мовою навчання. Дитячий садок підпорядковується Міністерству освіти і науки України, працює за його програмами та за авторською програмою з англійської мови
Професійний склад колективу та особливості роботи	З дітками у кожній групі постійно працюють 2 педагоги: вихователь та помічник вихователя. Вихователь проводить заняття за всіма основними методиками, керує всіма режимними процесами та життєдіяльністю групи в цілому, помічник вихователя допомагає під час навчально-виховного процесу, всіх режимних моментів. У кожній дитини в нашому садочку є свій щоденник, де вихователь кожен день відмічає, як дитина провела день, записує свої рекомендації, важливу інформацію та завдання по кожному пройденому тижню за всіма предметами для повторення на вихідних. Кожного місяця батьки отримують листа, з якого можуть дізнатися про успіхи у навчанні та вихованні своєї дитини.
Форми роботи	Заняття. Дитячий садочок використовує різноманітні форми роботи з батьками: спільні екскурсії, походи, анкетування, листування, відвідування дітей на дому та інше. В кожній групі працює няня, що відповідає за прибирання приміщення, де знаходяться діти, харчування, провітрювання приміщення
Спеціальний персонал	В дитячому садочку працюють педагоги: - дитячий психолог (кожен день), діагностика, індивідуальна робота з дітьми та батьками, заплановані консультації, семінари, тренінги для вихователів та батьків; - логопед (проведення групових занять з дітьми починаючи від 3-х років та індивідуальні починаючи з 4-х років);- хореограф, проведення занять з дітьми згідно розкладу, ведення секції спортивного танцю. - вчитель фізичної культури проведення занять з дітьми згідно розкладу, ведення секції;- вчитель образотворчого мистецтва, проведення занять з дітьми згідно розкладу, підготовка виставок та інше. - музичний керівник, проведення занять з дітьми згідно розкладу, підготовка до концертів, виступів, проведення музичних розваг та інше.
Секції	В дитячому садочку працюють секції: - спортивної гімнастики (заняття проводить вчитель з фізкультури перший розряд з гімнастики) - хореографії (заняття проводить викладач із школи спортивного танцю «Золота Лілія» під керівництвом Л. Підкопасвої.)

саме тому вони заслуговують на особливу увагу. Системний аналіз особливостей розвитку дошкільної освіти та ґрунтовне вивчення наукових праць дослідників дозволив класифікувати американські дошкільні установи (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Класифікація дошкільних установ США

Типи дошкільних установ у США за джерелом фінансування	Типи дошкільних установ за формою організації	Типи дошкільних установ за часом перебування
Приватні дошкільні навчальні заклади (Private preschools) – фінансуються за рахунок релігійних організацій, більшість із них працюють неповний робочий день Державні дошкільні установи Хед Старт (Head Start - State pre-schools) – працюють за державною програмою навчання та виховання дітей дошкільного віку Хед Старт, зорієнтовані на надання дошкільної освіти дітям з бідних і малозабезпечених сімей та дітей з особливими потребами Дошкільні громадські навчальні заклади (Public Pre-schools) – перебувають на утриманні громадських місцевих організацій, спонсором таких дошкільних установ можуть бути як влада штату, так і муніципальні органи управління освіти	Дошкільна ігрова група (pre-school play group, playgroup) Центр догляду за дитиною , або сімейний центр по догляду за дитиною (<i>day care, family childcare</i>) Дитячий дошкільний заклад для дітей раннього віку (nursery school) Дитячий садок , або дошкільна навчальна установа (<i>kindergarten</i>) Лісові дитячі садки або садки під відкритим небом (<i>forest/wood kindergarten, open-air kindergarten, nature kindergartens, outdoor nursery, nature preschool</i>)	Дитячі садки неповного робочого дня (Part-time kindergartens) – діти перебувають у дошкільній установі від 2 до 4 годин на день Дитячі садки з перебуванням дітей протягом дня (All-day kindergartens, Full-day kindergartens)

Джерело: систематизовано автором

Дошкільна ігрова група (pre-school play group, playgroup) – група дітей, яка організовується під керівництвом батьків для спільної ігрової діяльності. Ігрову групу відвідують діти, батьки яких працюють в одній організації, на заводі чи у компанії. Діяльність ігрової групи організовується специфічною категорією батьків, до якої можуть бути залучені ті батьки, які не працюють, перебувають у декретній відпустці чи за власним бажанням змінили вид діяльності, можуть бути також залучені люди пенсійного віку. У деяких штатах, де освіта вдома (*homeschooling*) досить поширена, ігрові групи організуються не у приватних домівках, а у спеціальних установах і центрах, заснованих церквою, комуною, громадською чи комерційною організацією. У соціально-мобільних комунах ігрові групи відіграють ключову роль у соціальній адаптації дітей національних меншин

в умовах мультикультурного середовища та дітей, сім'ї яких іммігрували до США. Віковий бар'єр ігрових груп лімітується окремою групою або ж не лімітується взагалі. Час перебування дітей в ігрових групах регламентується батьками за задалегідь запланованим графіком: від кількох годин до повного робочого дня. *Play group* – “ігрові групи” для дітей віком від двох до п'яти років, організовані приватними школами, громадськими організаціями та підприємцями; за функціональністю відіграють роль “шкіл для малят” (nursery school), проте переважно розраховані на дітей від народження до 3-х років [278, с. 217].

Центр догляду за дитиною, або сімейний центр по догляду за дитиною (*day care, family childcare*), надає послуги по догляду за дитиною раннього та молодшого дошкільного віку протягом дня за відсутності батьків. Переважно послугами центру користуються ті батьки, які працюють. Тому серед послуг, які надає центр, – перебування доглядальниці в будинку клієнтів та перебування дитини в центрах догляду за дітьми дошкільного віку. В обов'язки доглядальниці входять як догляд за дитиною, так і організація розвивальної ігрової та навчальної діяльності залежно від віку.

Досвід американських вихователів та сімей показав, що державні центри догляду за дітьми є ефективнішими за комерційні центри, зокрема в таких аспектах: у структурному плані центри є периферійними, особливо якщо вони співпрацюють з релігійними інстанціями, що дозволяє орендувати окремі приміщення церкви для організації центру догляду за дитиною; в аспекті фінансування державні центри отримують більше благодійних внесків, ніж комерційні; батьки віддають дітей до географічно ближчих центрів догляду за дитиною, ніж до дошкільних навчальних установ. Діяльність центрів регулюється місцевим (муніципальним) управлінням та управлінням штату (федеративним), що забезпечує залучення в дошкільну освіту більшої кількості дітей [250, с. 25].

У комерційних центрах догляду за дітьми доглядальниками можуть бути жінка, чоловік чи група батьків, що не працюють, які забезпечують догляд як у будинку клієнтів – догляд у сім'ї, так і у спеціально облаштованих установах – центрах. Догляд у сім'ї дешевший, ніж у центрах, оплата проводиться не через

Додаток Р.1

Особливості американської та українських програм “Крок за кроком”

Програма “Крок за кроком”, хоч і створена за ініціативою Міжнародного центру розвитку дитини, штаб якого знаходиться у Вашингтоні, вона не є програмою, яка практикується в дошкільних закладах США. Це пояснюється тим, що у США Міжнародний центр розвитку дитини розробляє та впроваджує інші за функціями освітні програми [235]. Проте у США існує освітня програма з такою ж назвою, але вона не має зв'язку з програмою “Крок за кроком”, яка функціонує в Україні, оскільки створена американською внутрішньодержавною комерційною організацією з одноіменною назвою з метою навчання людей та дітей з особливими потребами. Відмінність програм полягає в тому, що метою програми “Крок за кроком” в Україні є запровадження демократичних практик в систему дошкільної освіти та введення в практику роботи дошкільних освітніх закладів інклюзивної освіти [99] (Програма була ініційована за проектом американських провідних учених Відкритого суспільного інституту з метою поліпшення демократичних процесів в освіті країн Центральної та Східної Європи [343]), тоді як мета “Крок за кроком” (Step by Step) у США – забезпечення якісної спеціальної освіти дітям та дорослим з особливими потребами, і заснована програма американською комерційною організацією з одноіменною назвою [121]. І хоча в обох програмах йдеться про залучення дітей з особливими потребами до освітнього процесу в групах, де навчаються звичайні діти, функціональне спрямування програм різне: в Україні – побудова інклюзивного навчання, нові підходи в організації навчально-виховного процесу в дошкільних закладах; в США – забезпечення якості освіти всіх людей з особливими потребами.

Організаційно-структурні тенденції

До організаційно-структурних тенденцій розвитку дошкільної освіти *США* відносимо: збільшення терміну педагогічної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах та підвищенні якості їх професійної підготовки, здійснення педагогічної сертифікації працівників дошкільних навчальних закладів, незалежно від типів та форм власності; формування широкої мережі звичайних та альтернативних дошкільних закладів; проведення моніторингу ефективності програм дошкільної освіти, їх ліцензування; розширення співпраці дошкільних установ з батьками та громадськими, приватними, релігійними організаціями, фірмами, корпораціями, співпраця з міжнародними організаціями дошкільної освіти. В *Україні* до організаційно-структурних тенденцій належать: запровадження багаторівневої підготовки вихователів; розширення мережі дошкільних навчальних закладів; розширення форм співпраці з батьками, пошук шляхів співпраці з громадськими, приватними та релігійними організаціями, співпраця дошкільних закладів з зарубіжними організаціями дошкільної освіти.

банкову систему (на відміну від державних центрів), договірна зарплата видається доглядальникам готівкою. Недоліком таких індивідуальних доглядів є відсутність належного навчально-виховного впливу, оскільки догляд включає тільки дбайливе ставлення, забезпечення здоров'я і безпеки дитини [250].

Дитячий дошкільний заклад для дітей раннього віку, а також ясла-садок – (*nursery school*) – “школа для маленьких” – це освітній заклад для дітей віком від 2-2,5 до 4-5 років. Дошкільна освіта забезпечується кваліфікованими спеціалістами та професіональним складом дирекції. Метою діяльності закладів є стимулювання дітей до розвивально-навчальних ігор та педагогічний супровід різних видів діяльності протягом дня, а також надання послуг з догляду за дитиною. Дитячий дошкільний заклад є початковим етапом в освіті дітей дошкільного віку. У більшості Штатів Америки ясла-садки підпорядковані муніципальному (місцевому державному) управлінню, тому навчання дошкільників у цих закладах безкоштовне, а в приватних закладах плата за навчання – мінімальна.

Робота дитячих дошкільних закладів для дітей раннього віку ґрунтується на діяльнісному підході, пріоритетами якого є соціалізація дитини у повсякденному спілкуванні, формування елементарних знань про навколишній світ через безпосередній досвід – ігри, комунікативні заняття (заняття, які передбачають спілкування дітей один з одним за заданою вихователем схемою) з метою розвитку самосвідомості і соціальних навичок [194].

Дитячий садок, або дошкільна навчальна установа (*kindergarten*), – це освітня установа повного робочого дня для дітей віком від п'яти до шести років, де навчально-виховний процес організований відповідно до навчальної програми дітей дошкільного віку, зміст діяльності якої складається курікулумом. Дитячі садки входять до системи обов'язкової загальної освіти США.

У дошкільній навчальній установі діти перебувають протягом повного робочого дня, за винятком тих, хто проходить період адаптації (адаптується дитина поетапно від погодинного перебування його з батьками, без батьків – до перебування в дошкільному закладі спочатку протягом першої-другої половини

дня, а потім – протягом усього дня). За вимогами управління штатів, методичне, дидактичне та технічне обладнання дошкільних навчальних установ повинно створювати розвивальне середовище для дитини дошкільного віку. Проте, за даними Національної асоціації розвитку дитини, на сучасному етапі лише 20 % дошкільних закладів відповідають визначеним умовам, решта 80 % установ потребують зміни програмного забезпечення, удосконалення методичної бази, покращення матеріального забезпечення [211, с. 267–408].

Лісові дитячі садки, або садки під відкритим небом (*forest/wood kindergarten, open-air kindergarten, nature kindergartens, outdoor nursery, nature preschool*), – це дошкільні заклади табірної типу (літні та зимові дитячі табори, які розташовані в лісових місцевостях), навчально-виховна діяльність яких відбувається виключно поза межами дошкільних установ. Переважна більшість таких садків – сезонного типу. Вони не забезпечують повноцінну дошкільну освіту, основним їх завданням є формування гармонійної природобережливої особистості дитини та удосконалення математичних, конструктивних, пошукових, дослідницьких, спортивних, музичних та креативних здібностей вихованця під час перебування у таборі. Сучасні дитячі літні табори США працюють за принципом перших дитсадків під відкритим небом, які були відкриті в 1914 році сестрами Рейчл та Маргаритою МакМілан. Дошкільні заклади лісового типу підпорядковано Державному лісництву Сполучених Штатів (The United States Forest Service). Існує також поняття, близьке за значенням до поняття “Wood kindergarten”, – дошкільні заклади літнього типу для відпочинку дітей дошкільного віку.

Основним завданням дорослого в дитячих садках лісового типу є забезпечення активної фізичної діяльності дітей. Вихователь допомагає дитині в її діяльності, до якої включено різні ігри: з використанням природного матеріалу, рольові ігри з імітуванням об’єктів живої і неживої природи, будівництва будинків-сховищ із глілля, лічба об’єктів та пошук у природі об’єктів, які за зовнішнім виглядом схожі на геометричні величини, ігри на розвиток пам’яті (запам’ятовування об’єктів природи), творчі завдання на складання віршів, пісень

Додаток Р

Тенденції розвитку дошкільної освіти у США та Україні

Сутнісно-визначальні тенденції

До сутнісно-визначальних тенденцій *США* належать: домінування концепцій особистісно зорієнтованого підходу в організації педагогічного процесу в дошкільних закладах; суб’єкт-суб’єктна взаємодія між педагогом та вихованцем – співпраця між вихователем і вихованцем ґрунтується на інтерактивній взаємодії; прагматизм у виборі підходу до організації педагогічного процесу в дошкільних установах. До сутнісно-визначальних тенденцій *України* відносимо: домінування концепції особистісно зорієнтованого підходу до організації педагогічного процесу у дошкільних навчальних закладах; переорієнтація освітньої парадигми з об’єкт-суб’єктної на суб’єкт-суб’єктну; суб’єктивізм у виборі підходів до організації педагогічного процесу в дошкільних установах.

Змістовно-процесуальні тенденції

До змістовно-процесуальних тенденцій *США* зараховуємо такі: переоцінка ролі дошкільної освіти в контексті державних перетворень (збільшення асигнувань та інвестицій у дошкільну освіту); зростання ролі науково-дослідних та методичних установ у дослідженні дошкільної ланки освіти та підвищення їх функціональної значущості; виділення у програмах розвитку дітей та законопроектах компонента базових вимог до учасника освітнього процесу; поліпшення рівня знань та готовності дітей до школи; тенденції дошкільних установ до акредитації програм дошкільної освіти.

Змістовно-процесуальні тенденції *України* такі: надання пріоритету дошкільній освіті в освітній політиці держави; зростання ролі науково-дослідних та методичних установ, підвищенні функціональної значущості дошкільної освіти; виділення в освітніх програмах, законопроектах компоненту базових вимог до учасників педагогічного процесу; підвищення рівня компетентності дітей, їхньої готовності до школи; акредитація дошкільними установами програм дошкільної освіти.

Навчання за програмою *“Догляд за дітьми з особливими потребами”* орієнтоване за такими напрямками: організація виховання та навчання дітей з особливими потребами у звичайних групах; надання консультаційної допомоги батькам, які виховують дітей з особливими потребами; залучення до співпраці батьків та інших членів родини дітей з обмеженими можливостями. Після завершення навчання безробітні отримують свідоцтво про опанування спеціальності.

Джерело: Бідюк Н. Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика : [монографія] / Н. М. Бідюк; за ред. Н.Г. Ничкало; Акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. - Хмельницький : ХмЦНТЕІ, 2009. – 542 с. – С. 221-226.

та історій про природу, малювання природного оточення, лазіння по деревах, ігри в хованки, прогулянки по лісовій місцевості, скаутські походи з однією чи кількома ночівлями в наметах або під відкритим небом [354].

Після введення у 1975 році в дію Акту “Освіта для осіб з особливими потребами” передбачено “інклюзивне навчання” дітей з особливими потребами у навчальних закладах різного рівня, тому незалежно від типів та форм власності дошкільні установи відвідують діти з особливими потребами (children with special needs). З метою практичного впровадження закону в дію було здійснено такі етапи його реалізації: організовано спеціальну підготовку вчителів до педагогічного супроводу дітей з особливими потребами; розроблено програми впровадження “Індивідуалізованого освітнього плану” (Individualized Education Plan) [124] та “План індивідуального сімейного обслуговування” (Individual Family Service Plan) [276], які в сучасній дошкільній освіті є основним засобом забезпечення успішного навчання дітей з особливими потребами в школі. Виконання положень закону щодо розробки “Індивідуалізованого плану для кожної дитини” можна простежити на досвіді реалізації програм із забезпечення інклюзивної освіти (Додаток К.2).

Підсумовуючи, можна сказати, що до особливостей системи американської дошкільної освіти належать: інноваційні процеси в організації дошкільної освіти, що виявились у впровадженні різних підходів до педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах; розробка та впровадження національних освітніх стандартів дошкільної освіти, які передбачали акредитацію програм та формування основних вимог до компетентності дітей; диференціація навчального процесу, якою передбачалося врахування індивідуальних та психологічних особливостей дитини, розвиток її здібностей і талантів; гуманізація освіти; окреслення концептуально-змістових компонентів програм, основними з яких є здоров’язберігаюча, гуманітарна та полікультурна освіта, в якій зміст визначається концептуальними засадами та курікулумом, що презентовані у програмах дошкільної освіти США, характеристика яких здійснена у наступному підрозділі.

2.2 Програми та курікулум дошкільної освіти США – основа практичної реалізації завдань розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку

2.2.1. Роль курікулуму в педагогічній теорії США, специфіка та особливості програм американської дошкільної освіти

Програми та курікулум американської дошкільної освіти відображають особливості організації педагогічного процесу у дошкільних навчальних закладах країни, тому потребують ґрунтовного аналізу. Переваги впровадження курікулуму дошкільної освіти в когнітивному, емоційному, фізичному та соціальному розвитку вивчались у США з 1970-х років. Інвестиції уряду в розробку та удосконалення ефективного курікулуму дошкільної освіти сприяли розширенню її змісту, уточненню академічних дисциплін у дошкільних установах США. У 90-х рр. XX ст. реформи дошкільної ланки у США, які проводила Національна асоціація освіти дітей, сприяли впровадженню в практику роботи дошкільних закладів розвивального підходу в навчанні дітей дошкільного віку та розробці “Розвивального курікулуму освіти” (*Developmentally appropriate curriculum*) [148, с. 56; 149]. Тому на сучасному етапі курікулум сучасної дошкільної освіти у США є основоположною категорією підвищення якості дошкільної освіти та реформування цієї освітньої системи.

Курікулум (лат. *curriculum*) – багатоаспектне поняття освіти, що включає планування, зміст, перебіг та результат освітнього процесу [308]. Курікулум (або навчальний план) дошкільної освіти (*preschool curriculum*) включає мету, завдання, особливості організації педагогічного процесу в дошкільній установі, окреслення інформації щодо основних знань дітей про предмети та явища навколишнього середовища та взаємозв’язки між ними [224, с. 184]. Розробка курікулуму дошкільної освіти США стала об’єктом дослідження багатьох американських дослідників: Даян Т. Додж (Diane Trister Dodge) та Лаури Дж. Колкер (Laura Jean Colker) [178], Деррі Г. Коларек (Derry Gosselin Koralek) [246], Енн Естейн (Ann S. Epstein) та Майкл Хоман (M. Hohmann) [195; 227],

- розпізнавати, формулювати та виконувати вимоги та процедури з гігієни та охорони праці в дошкільних закладах;

- підтримувати та виконувати державні норми харчування, які сприяють фізичному розвитку дітей дошкільного віку;

- визначати способи задоволення особистісних потреб кожної дитини, обирати методи планування організації освітнього процесу, культурно-орієнтованих заходів для забезпечення пізнавального, фізичного, соціального та емоційного розвитку;

- визначати способи формування співпраці із сім’ями, шляхи обміну інформацією, ресурсами та рекомендаціями;

- розробляти та виконувати навчальний план відповідно до групових та індивідуальних потреб та вмінь дітей;

- забезпечувати розвиток дітей з особливими та вибудовувати співпрацю з батьками дитини;

- скласти професійне портфоліо для документування навчальних досягнень, вмінь та навичок дошкільного виховання та освіти дітей.

“Виховання та розвиток дитини” – прискорена програма для вчителів та інших педагогічних працівників, які бажають отримати базові знання з основ дошкільної та початкової освіти. По закінченню програми випускники отримують сертифікат асоціата з розвитку дитини. Зміст навчання безробітних за даною спеціальністю передбачає реалізацію взаємопов’язаних компонентів, а саме: гностичного (об’єднує здатність до аналізу, узагальнення, вміння формулювати стратегічні, тактичні й процесуальні завдання щодо виховання і навчання, виробляти стратегію їх вирішення, оцінювати проекти рішень і способи їхньої реалізації, знаходити продуктивні шляхи); прогностичного (формулювання системи цілей і завдань, планування власної діяльності та діяльності дітей); конструктивного (відбір та організація навчального матеріалу); організаторського (створення розвивального середовища, здійснення педагогічного процесу в ньому); комунікативного (вміння встановлювати та розвивати педагогічно доцільні взаємини з дітьми та батьками, колегами по роботі).

Додаток П.2

Програми непрофесійної освіти, що готують кадрів для дошкільної галузі (за дослід. Н. Бідюк)

Програма *“Управління дошкільною освітою”* – інтегрована програма розроблена для безробітних, які вже мають попередній досвід роботи з дітьми та бажають отримати знання з адміністративного менеджменту та управління. Заняття побудовані на концепції практичного оволодіння знаннями та навичками, включають кейс-навчання, моделювання, ігрові технології, тренінги. Після закінчення 10-ти годинного курсу, безробітні отримують сертифікат про підвищення кваліфікації *“Управління дошкільною освітою”*.

Програма *“Дошкільне виховання у ранньому дитинстві”* – розрахована на загальну дворічну підготовку, потім протягом двох-чотирьох років опановують дисципліни, які стосуються психічного і фізичного розвитку дитини. Випускники одержують ліцензійний сертифікат, високий бал якого дає змогу продовжити навчання для здобуття наукових ступенів бакалавра та магістра. Програма орієнтована на подолання авторитарних установок в практиці роботи вихователів дошкільних закладів і переорієнтації на особистісно орієнтоване виховання.

Ще однією програмою навчання безробітних за напрямом *“Дошкільне виховання дітей у ранньому віці”* дає можливість працювати в дошкільних навчальних закладах освіти на посадах вихователів, методистів, логопедів, практичних психологів, сімейних педагогів. Вихователь групи раннього віку – фахівець, який знає, що, коли і як потрібно дитині до трьох років. Шляхом оптимального поєднання аудиторних та практичних занять, проходження виробничої практики (стажування) дана програма створює основу для викладання та ефективної роботи з дітьми від народження до восьми років. Сертифікат про завершення надається у разі успішного проходження навчання відповідно до вимог базового курсу навчання. Випускники програми мають право та можливість:

- створювати і відповідно підтримувати безпечне, сприятливе навчально-розвивальне середовище;

Д. Вейкарт (D. P. Weikart) [348], Керолін Едвардс (Carolyn Pope Edwards) [284] та інших (Додаток Л).

Національною асоціацією освіти дітей і національною асоціацією спеціалістів дошкільної освіти було розроблено основні вимоги до змісту курікулуму дошкільної освіти та програм для дітей від 3-х до 8-ми років. За визначенням асоціацій, *“курікулум (curriculum) – це комплексне поняття, що включає основну ідею та завдання навчально-виховного процесу, зміст, концептуальні засади та навчальну діяльність в освітньому закладі; це організований план, що окреслює: зміст того, що повинні вивчати діти; процес, через який буде здійснюватися навчально-виховна діяльність для досягнення цілей плану; середовище, в якому буде відбуватися освітній процес”* [166]. У широкому значенні американські науковці визначають курікулум як домінуючу теорію розвитку, виховання та навчання дітей, підходи і моделі організації освітнього процесу у дошкільному навчальному закладі. Ефективність розробленого курікулуму дошкільної освіти визначається через спостереження за діяльністю дітей, ведення письмової документації щодо освітнього процесу з дітьми, реєстрацію досягнень дітей у різних видах діяльності, що слугує підґрунтям для прийняття педагогічних рішень, які позитивно впливають на розвиток дитини [212]. Вагоме значення при розробці курікулуму має врахування етно-культурних особливостей контингенту дітей дошкільного віку, їхніх потреб та інтересів, пов'язаних з національністю. Саме завдяки врахуванню зазначених особливостей визначається ефективність курікулуму та реалізується завдання полікультурного виховання дітей у американських дошкільних закладах [223].

На схемі (рис. 2.2) наведено класифікацію курікулумів за спрямованістю. Курікулуми, які існують у сучасній дошкільній освіті США, досить різноманітні, мають різне походження та спрямованість, що зумовлено історичним становленням системи дошкільної освіти країни.

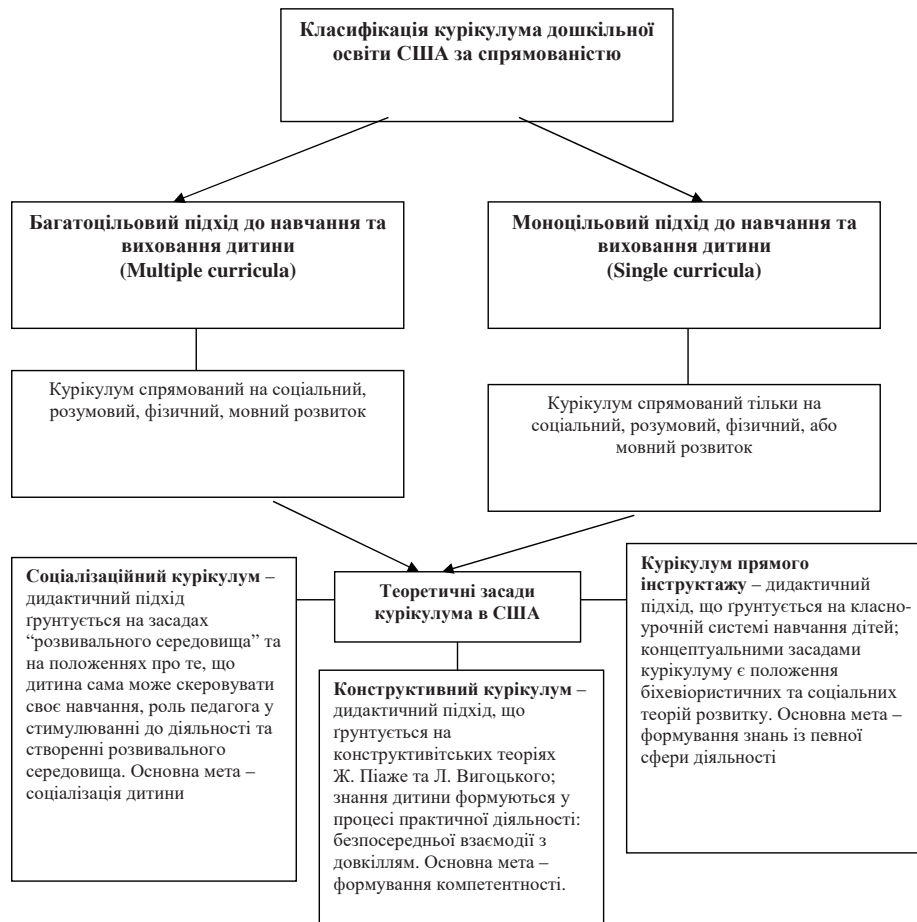

Рис. 2.2 Класифікація курікулума дошкільної освіти США за спрямованістю

Джерело: Preschool Curricula/Teaching Approaches for Infant and Toddler Care and Education. – [Електронний ресурс] // [Child Care Bulletin, Issue 31](http://nccic.acf.hhs.gov/poptopics/itcurricula.html). – Режим доступу: <http://nccic.acf.hhs.gov/poptopics/itcurricula.html>

Теоретичні засади курікулуму ґрунтуються на чіткому визначенні навчально-виховних завдань освітнього процесу, що лімітуються часом, потребують чіткого дотримання принципів організації навчально-виховної діяльності та взаємодії між педагогом та вихованцем [243]. Зазначені особливості властиві для організації розвивального навчання дітей, передбачають розвиток

Соціальний розвиток студентів відбувається через формування цілісної системи уявлень щодо принципів і норм соціальної поведінки педагога відносно дітей різної категорії. Увага студентів акцентується на тому, що в своїй професійній діяльності вони повинні керуватися принципами полікультурної освіти та толерантного ставлення до людей (доброзичливо та відкрито ставитись до дітей незалежно від кольору шкіри, соціального статусу, національності, віку та статті) [269].

В Сполучених Штатах Америки багато педагогічних університетів та коледжів співпрацюють з дошкільними закладами освіти, що забезпечує ефективну практику студентів педагогічних вузів [186].

засадах демократії” (200 год.); “розвитку дитини” (214 год.), а також з дисциплін за спеціальністю студента. Всього 75-78 заліків протягом чотирьох років навчання. Для диплому (або сертифікату) магістра потрібно скласти основні дисципліни по закінченню п'ятого-шостого (в залежності від спеціальності) року навчання та дисципліни в залежності від спеціальності студента, всього 36 заліків протягом одного двох років навчання на магістра [185].

По закінченні кожного курсу студенти складають тести, які передбачають 15 кредитів (заліків): 9 заліків з обов'язкових дисциплін та 6 заліків з профільних предметів. По завершенню 4-х років навчання здійснюється “Практичне тестування”, що було введено в практику університету зовсім недавно у 2009 році.

Під час навчання в університеті студенти проходять педагогічну практику, що розпочинається в останньому семестрі I-го курсу. Для допуску до педагогічної практики студенти повинні оформити “Відрядний лист” – цільове направлення (Posponement form), що видається у будь-якому представництві Педагогічних центрів. Цими ж центрами студентам при необхідності видаються лікарняні довідки та листи.

Практика починається з третього семестру I курсу і триває щонайменше протягом 30 тижнів, що узгоджується з тематичним наповненням курсів, наприклад: по завершенню вивчення теми з психології дитини трьохрічного віку, на практиці студенти працюють з дітьми трьох років, таким чином підкріплюючи теоретичні знання безпосереднім спостереженням та взаємодією з дитиною цього віку. По завершенню педагогічної практики студентами презентується уривок заняття, висвітлення теоретичного аспекту з проблем організації дошкільної освіти та портфоліо, в якому студентом описана вся діяльність під час практики в дошкільному закладі [170].

Закріплення знань студентів підкріплюються також проведенням таких форм роботи з ними, в яких вони мають можливість відчувати себе в ролі “дитини, яку навчають”. Самоорганізація студентів забезпечується через формування знань, умінь та навичок перспективного планування, педагогічної рефлексії та пошукових здібностей [170].

пізнавальних процесів та водночас забезпечують особистісне становлення дитини [148, с. 66; 149]. Тобто на думку американських спеціалістів, курікулум дошкільної освіти містить: аналіз причин необхідності впровадження нового змісту освіти; чітке визначення цілей навчання; окреслення цільових груп, на які розрахований цей курікулум; визначення педагогічного підходу та системи взаємодії між педагогами та дітьми, узгодженість методичних принципів із відповідними навчальними матеріалами; сучасні моделі й засоби навчання; систему і принципи контролю та оцінки успішності дітей. Практична реалізація курікулуму включає керівництво з організації розвивального середовища, структуру діяльності дошкільної установи, особливості взаємодії з дітьми та їхніми сім'ями, методичну підтримку працівників, їхню високоякісну підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у процесі впровадження програми.

Незважаючи на варіативність курікулумів дошкільної освіти, В. Ейснер та Е. Валленс виділяють п'ять спільних особливостей:

1. Курікулум ураховує когнітивний підхід у розвитку пізнавальних процесів.
2. Сприяє самопізнанню вихованця (на основі власного досвіду дитина пізнає навколишній світ та себе).
3. Курікулум як технологія передбачає отримання знань через використання певного шаблону організації освітнього процесу (використання педагогічної технології М. Монтесорі, Р. Штейнера, технологій активного навчання та ін.).
4. Курікулум сприяє соціалізації дітей.
5. Для курікулуму характерний академічний раціоналізм [190].

Отже, як показав аналіз визначень, запропонованих американськими вченими та науковими організаціями, курікулум дошкільної освіти у США є змістовою та структурною побудовою навчально-виховного процесу висвітлених у програмах освітніх закладів, що включає щоденну діяльність, поетапне планування педагогічного процесу, які сприяють соціалізації дитини, її фізичному, соціальному, емоційному та інтелектуальному розвитку дитини при

моноцільовому курікулумі та всебічному розвитку дитини при побудові програм, що ґрунтуються на багатоцільовому курікулумі.

Концептуальні засади курікулуму є вихідними в побудові програм дошкільної освіти у США. У сучасній дошкільній освіті США поширеними є такі моделі курікулуму: Творчий навчальний план (Creative curriculum), Хай Скоуп курікулум, (High/Scope curriculum), Реджіо Емілія курікулум (Reggio Emilia), тематична модель курікулуму (Theme-Based Model), модель курікулуму за Р. Штейнером (Waldorf/Steiner Model), курікулум за М. Монтессорі (Montessori Model), курікулум “множинного інтелекту” (Multiple Intelligences) та ін. Моделі сучасного курікулуму (Додаток Л) розробляються відповідно до сфер розвитку, представлених у програмах дошкільної освіти, в яких подано науково-методичні рекомендації щодо ефективного впровадження кожного окремого курікулуму (курікулум дошкільної освіти з навчання дітей математики, літератури, пошукової діяльності тощо).

З метою об’єктивного та ґрунтового аналізу взаємоузгодженості програм та курікулумів дошкільної освіти США слід зупинитися на характеристиці освітніх програм, якими користуються американські вихователі. Різноманітність та варіативність дошкільних закладів освіти обумовлюється наявністю цілої низки **програм дошкільної освіти**. Програма дошкільної освіти (*program of preschool education*) – це програма організації навчальної діяльності (Яка мета навчання? Кого навчати? Як навчати?), відповідно до якої діти дошкільного віку набувають знань, умінь та навичок, вчать виконувати навчальні завдання у практичній діяльності та використовувати отриманий досвід для вирішення проблем, що виникають у їхній повсякденній діяльності [224, с. 165]. Програми мають різні джерела фінансування, відрізняються за функціональним призначенням, тривалістю навчання та часом перебування дітей у дошкільному закладі (табл. 2.5). Наявність широкого спектру програм обумовлює їх варіативність та різноманітність. Так, фінансування державних програм дошкільної освіти здійснюється через виділення бюджетних коштів, що передбачені в кошторисі кожного окремого штату. До таких програм належать: освітня програма “Хед

повагою відноситися до кожної дитини; демонструє вміння налагоджувати контакт з дітьми їх родинами; добре володіє знаннями з конструктивістських теорій навчання та виховання дітей дошкільного віку, теоріями особистісно-орієнтованого підходу; знає принципи організації інклюзивного навчання та виховання дітей у дошкільних освітніх закладах.

використовує теоретичні знання на практиці: здійснює адекватну, об’єктивну оцінку якості своєї роботи, вміє організувати освітнє середовище відповідно до різних педагогічних підходів; здійснює організацію інклюзивного навчання та виховання дітей у дошкільних освітніх закладах; творчо здійснює професійну діяльність; налагоджує зв’язки з іншими установами дошкільної освіти (освітніми центрами, організаціями, соціальними службами та органами управління дошкільною освітою); використовує арсенал педагогічних технологій, як засобів для навчання та взаємодії: курікулум, професійний розвиток, співпраця зі школами, університетами та громадами [285, с.3].

За навчальним планом університету Монтклеа, студенти повинні пройти загальні курси з підготовки, до яких належать: біологія, хімія, танці, історія, природничі науки, мистецтво, економіка, політологія, французька (італійська, іспанська, латинська) мови, медицина, математик, музика, фізкультура, фізика. До предметів за спеціалізацією відносять: дошкільну педагогіку, вікову та дитячу психологію, основи початкової освіти дітей, соціальні науки, філософію освіти, розвиток мови дітей дошкільного віку, робота з дітьми з особливими потребами, гвернерство, методи дослідження сім’ї та дитини, інтегративне навчання та особливості інклюзивної освіти дітей, дитячу літературу в полікультурному суспільстві, перспективне планування у дошкільному навчальному закладі та початковій школі, лінгвістику (англійська мова та англійська мова, як іноземна), сімейне виховання тощо.

Для того, щоб отримати сертифікат бакалавра дошкільної освіти по завершенні четвертого року навчання необхідно успішно скласти іспити із основних дисциплін (дисципліни спеціальності) – “загальної психології” (101 год.); “основ мови” (101 год.); “організації дошкільної та початкової освіти на

and Literacy Education): магістр дошкільної та початкової (M.Ed. in Early Childhood and Elementary Education); магістр інклюзивної освіти (M.Ed. in Inclusive Early Childhood Education); магістр дошкільної освіти (M.A.T. in Early Childhood); магістр початкової освіти (M.A.T. in Elementary Education); магістр з читання (M.A. in Reading); подвійний диплом магістра дошкільної освіти та вчителя дітей з особливими потребами (Dual Certification: M.A.T. in Early Childhood Education (Preschool through Third Grade) and Teacher of Students with Disabilities (TSD)); подвійний диплом магістра вихователів дітей дошкільної віку та вчителя початкових класів (Dual Certification: M.A.T. in Elementary Education (Kindergarten through Fifth Grade) and Teacher of Students with Disabilities (TSD)); пост-бакалаврська освіта вихователів (Post-baccalaureate Program in Early Childhood Education), пост-бакалаврська освіта вчителів початкових класів (Post-baccalaureate Program in Elementary Education); вчитель дітей з особливими потребами з додатковим сертифікатом вихователя дітей до 3-х років (Teacher of Students with Disabilities (Additional Certification P-3)); спеціаліст логопед (Reading Specialist); спеціаліст з новітньої літератури, цифрих технологій і навчання (Graduate Certificate in New Literacies, Digital Technologies and Learning); альтернативний курс для вихователів дітей до 3-х років (Modified Alternative Route / P-3 Certification) [162].

Професійна підготовка студентів ґрунтується на реалізації чотирьох компонентів педагогічного процесу університету: 1) навчання та розвиток студента; 2) організація навчально-виховного процесу в дошкільних закладах та школах (групова кімната); 3) навчальний план; 4) професійні вміння [285]. По проходженню навчання студент набуває такі компетентності з професійної підготовки:

володіє теоретичними знаннями, що передбачають вміння розуміти, аналізувати та послуговуватися загальновідомими принципами дошкільної освіти; забезпечує зміцнення здоров'я та всебічного розвитку дітей; використовує культурологічний підхід в взаємодії з дітьми, тобто сприяє полікультурному, толерантному формуванню дитячої особистості; вміння чуйно, бережно та з

Класифікація дошкільних освітніх програм США

За джерелом фінансування	Державні
	Приватні
	Громадські
За тривалістю перебування дітей у дошкільній установі	Погодинне перебування дітей
	Програми повного дня
За тривалістю навчання	Короткі (від 2-х тижнів до 4-5 місяців)
	Довготривалі (від 1-го до 4 років)
За функціональним призначенням	Розумовий розвиток дитини
	Соціальний розвиток особистості дитини
	Креативний розвиток особистості
	Загальнорозвиваючі
	Програми спеціальної освіти (для дітей з особливими потребами)

Джерело: систематизовано автором

Старт”(Head Start), “Рання освіта Хед Старт” (Early Head Start), “Хайпі” (The Home Instruction for Parents of Preschool Youngsters – HIPPY), програма “Хай Скоуп” (High Scope). Приватні програми можуть фінансуватися комерційними установами такими, як приватні фірми, компанії, корпорації. Зазвичай такі програми закріплені за дошкільними установами при комерційних організаціях, які засновані за кошти організації за ініціативою батьків, що працюють у ній (програма “Бенк Стріт” (The Bank Street program).

Програми громадського фінансування передбачають залучення коштів окремих громад, національностей, релігійних організацій та об'єднань (програми розроблені у відповідності до методики М.Монтессорі (Montessori program), Вальдорфських програм (Waldorf approach program).

До програм погодинного перебування можуть належати “Хайпі” – програма навчання дітей удома та в центрах для дітей, розрахована на організацію навчальної діяльності батьків та дітей, що приходять до центру на кілька годин; програма “Рання освіта Хед Старт” – програма домашнього навчання дітей, передбачає погодинну організацію діяльності дитини вдома, що проводиться фахівцем дошкільної освіти – педагогом-гувернером.

До програм повного робочого дня належать програми “Хед Старт”, “Хай Скоуп”, “Бенк Стріт”, програми, розроблені на основі методики Марії Монтессорі, Вальдорфські програми – діяльність дітей розрахована на повний робочий день та організовується у дошкільних навчальних закладах та освітніх центрах.

Функціональне спрямування програм, як і курікулумів теж досить різноманітне. Так, наприклад, освітні програми дошкільної освіти “Хед Старт”, “Хай Скоуп”, “Бенк Стріт” – багатофункціональні, оскільки спрямовані на розумовий, творчий, соціальний розвиток особистості дитини, а програма Монтессорі зорієнтована здебільшого на навчання дітей з особливими потребами та їхній соціальний розвиток; прерогативою програми Вальдорфської школи є розвиток розумових здібностей дитини [194]. Велика кількість програм дошкільного виховання пропонується приватними компаніями та організаціями, релігійними громадами та установами.

За вимогами закону “Хед Старт”, кожна навчальна програма повинна включати такі компоненти: теоретичні засади дошкільної освіти дітей; забезпечення освіти дітей з особливими потребами; курікулум за сферами розвитку дітей; матеріальне забезпечення та обладнання (особливості освітніх матеріалів та вимоги до обладнання); співпраця з батьками (педагогічний супровід); управління та адміністрація (органи, що слідкують за якістю реалізації програми); професійне зростання працівників (передбачає освітні програми для персоналу та можливості кар’єрного зростання); наукові дослідження (аналіз ефективності програми та перспектива подальших змін програми); забезпечення перевезень (транспортне обслуговування дошкільних установ та сімей, що працюють за програмою).

Широкого поширення та популярності набула програма дошкільної освіти *Хед Старт* (Head Start, у перекладі – “*основний або головний старт*”), яка була результатом запровадження одноіменної державної програми із забезпечення освітою дітей дошкільного віку (1965). Керівництво, науково-методичний супровід та реалізація програми здійснюється під егідою Освітнього центру дошкільної освіти дітей, що підпорядкований Головному відділу Хед Старт [120].

фахівців, розробляти та удосконалювати освітні програми (програми навчання та виховання дітей для різних освітніх установ, програми підготовки кадрів, програми підвищення кваліфікації тощо).

Джерело: Wise A. Standarts in the new millennium: where we are, where we're headed / Arthur Wise, Jane Leibbrand // Journal of Teacher Education. – 2001. – Vol. 52. – № 3. – P. 244–255.

Додаток П. 1

Підготовка кадрів дошкільної освіти у Державному університеті

Монтклеа, штат Нью Джерсі

Факультет дошкільної та початкової освіти університету Монтклеа здійснює підготовку вихователів дошкільних закладів та вчителів початкової школи, які можуть отримати ступінь бакалавра та магістра дошкільної освіти. Бакалаврів дошкільної освіти готують за двома напрямками: “Консультант з проблем сім’ї та дитини” (Family and Child Studies), “Учитель” (Teacher Certification).

Студенти, що навчаються за першим напрямом можуть отримати такі спеціальності: спеціаліст з дитинознавства (Child Life Specialist); організатор педагогічного супроводу сім’ї, дітей та організатор навчання (Families, Children, and School Settings); організатор педагогічного супроводу сім’ї, дітей, організатор навчання з додатковою спеціальністю вихователів дітей до 3-х років (Families, Children, and School Settings and Teacher Certification in Early Childhood Education Preschool-Grade 3); організатор педагогічного супроводу сім’ї, дітей, організатор навчання з додатковою спеціальністю вихователів дітей до 5-ти років (Families, Children, and School Settings and Teacher Certification in Early Childhood Education Preschool-Grade 5); гувернер або сімейне обслуговування (Family Services); фахівець з геронтології (міждисциплінарної науки про соціальні та біологічні зміни людини) (Gerontology).

Студенти другого напрямку можуть отримати такі спеціальності: вихователь дітей до 3 років (Undergraduate P-3 Professional Sequence) та вихователь дітей до 5 років (Undergraduate K-5 Professional Sequence).

Магістрів готують за такими спеціальностями (Early Childhood, Elementary,

Додаток П

Вимоги до педагогічних кадрів, які сформульовані Національною радою з акредитації вчителів (National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE)):

1. **Професійне зростання.** Полягає у тому, що працівник повинен вміти працювати за курикулумом, що розроблений освітньою установою, в якій він працює; вміти розробляти та складати інноваційні моделі курикулума та забезпечувати шляхи його запровадження; педагог повинен постійно удосконалювати свою професійну майстерність та комунікаційні здібності.

2. **Кваліфікація.** Вимоги до кандидатів, що претендують на отримання педагогічної освіти: спеціаліст (педагог) повинен мати ступінь бакалавра; молодший спеціаліст (асистент педагога) – сертифікат про проходження курсів з педагогічної підготовки з відповідної спеціальності, або довідку проте, що асистент педагога здобуває освіту відповідного профілю і є студентом другого курсу; обслуговуючий персонал повинен мати сертифікат про проходження педагогічних курсів.

3. **Професійно-освітні здібності** передбачають: володіння теорією навчання та виховання дітей (історія педагогіки, філософія освіти, вікова та дитяча психологія, соціальна педагогіка, методику навчання та виховання дітей, підходи до організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах тощо); практичні знання, вміння та навички (вміння викладати навчальний матеріал, організувати та здійснювати педагогічний процес, здійснювати аналіз діяльності дітей та самоаналіз, корегувати недоліки в організації педагогічного процесу, здійснювати педагогічний супровід дітей та їх сімей, встановлювати позитивні взаємозв'язки з представниками різних громад, організацій підприємств з метою залучення суспільства до освітнього процесу в країні, будувати конструктивні зв'язки з різними державними, громадськими та комерційними установами).

4. **Вимоги до кадрів, що надають професійну освіту:** кадри, що залучені до організації педагогічної підготовки повинні мати щонайменше ступінь магістра та сертифікат з відповідної кваліфікації, здійснювати контроль за якістю підготовки

Концептуальні засади освітньої програми Хед Старт полягають у диференційованому, гуманному підході до освітніх потреб дитини. Вимоги до курикулума дошкільної освіти за Хед Старт окреслено в Бюлетні Хед Старт за № 67, який відображає зміст програми. Асоційований співробітник Відділу Хед Старт Хелен Тейлор зазначає, що “курикулум відіграє надзвичайно важливу роль у відборі змісту дошкільної освіти, оскільки його ефективна розробка забезпечує досягнення дітьми освітніх цілей Хед Старт, зокрема соціалізації дітей та їхньої підготовки до школи. Внесені Конгресом США у 1998 році, зміни до програми Хед Старт розширили її зміст додатковими сферами діяльності, а саме організацією додаткових видів діяльності, що сприяли розвитку письмових умінь та математичних уявлень, розширенню активного словника, ознайомленню з літературою неангломовних дітей” [167].

Зміст навчально-виховної діяльності за програмою Хед Старт відображено в “Креативному курикулумі дошкільної освіти” (Creative Curriculum), що був розроблений Національною асоціацією по догляду за дитиною під керівництвом Діани Трістер Дордж [293]. У “Креативному курикулумі” визначено десять основних цілей навчання та виховання дітей дошкільного віку (табл. 2.6), які забезпечують формування п'ятдесяти компетентностей дитини дошкільного віку у чотирьох сферах розвитку та сприяють її гармонійному розвитку.

Таблиця 2.6

Цілі розвитку дітей за “Креативним курикулумом”

Роз-виток	Соціально-емоційний розвиток	Фізичний розвиток	Когнітивний розвиток	Мовний розвиток
Цілі	Самопізнання: оцінка та адаптація до нової ситуації; взаємодія з дорослими; самоконтроль поведінки відповідно до ситуацій; відстоювання власних прав	Загальні показники: демонстрація вмінь у стрибках, бігові, швидкій ходьбі; вміння у лазінні, повзанні; балансування; вміння в киданні, ловінні, коченні предметів; їзда педальних та	Навчання та розв'язання проблем: зацікавленість до обстеження предметів; використання різних підходів до вирішення проблеми; наполегливість у досягненні результату; встановлення причинно-наслідкових зв'язків; використання	Слухання та говоріння: розпізнавання звукового складу мови; використання власних придуманих слів та формулювання речень; розуміння та виконання усних вказівок; вміння

за себе та інших: демонстрація самоконтролю та незалежності; догляд за собою; обережне ставлення до групової кімнати та матеріалів; дотримання режимних процесів; дотримання правил поведінки Соціалізація: гра з іншими дітьми; співпереживання з іншими; повага та доброзичливе ставлення до інших; вирішення конфліктних ситуацій	роликівих самокатах (колесний транспорт) Дрібна моторика: володіння дрібною моторикою рук; зорова координація; використання обладнання для письма та малювання	видах діяльності Логічне мислення: класифікація об'єктів порівняння; сортування; поєднання споріднених предметів; розуміння категорії часу; просторове уявлення; діалогічне мовлення; лічба Презентація та символічне мислення: виконання ролей у рольових іграх відповідно до ситуації; імітаційна гра та маніпуляція з предметами-замінниками; репрезентація навколишніх подій	<i>Продовження таблиці 2.6</i> давати відповіді на запитання та уміння запитувати; активна участь у розмовах Читання та письмо: отримувати задоволення від читання; знання друкованих знаків мови; знання алфавіту; встановлення взаємозв'язку з друкованим текстом та його смислового наповнення; відтворення прочитаного тексту; розуміння цілей письма; вміння писати літери та слова

Джерело: The Creative Curriculum for preschool [Електронний ресурс]: The Creative Curriculum for Preschool Knowledge Building Resources. – The Five Volumes of The Creative Curriculum for Preschool, Fifth Edition – Teaching strategies, Washington, 2002. – Режим доступу: <http://www.teachingstrategies.com/page/creative-curriculum-for-preschool-knowledge-building-resources.cfm>.

“Креативний курикулум” спрямований на організацію освітнього процесу в дошкільному закладі і охоплює такі аспекти: організація позитивного розвивального середовища у різних видах діяльності на відкритому повітрі та в приміщенні групової кімнати; визначення необхідності залучення дитини до сфери розвитку математики, літератури, науки, соціальної діяльності, мистецтва, технологій; опис педагогічного супроводу та обґрунтування його важливості у навчанні та вихованні дітей дошкільного віку; співпраця з батьками в організації освітнього розвивального середовища для дитини [324]. Курикулум має такі структурні складові: організація розвивального навчання шляхом використання

закінчення навчального року).

6. Вечірні свята. За пропозицією педагогічного колективу чи батьків в дошкільному закладі проводять вечірні свята, на яких виступають і діти, і дорослі (запрошують естрадний ансамбль, що виконує пісні для дітей, влаштовують маскарад чи бал, пригощають).

7. Суботники. За звичаєм суботники проводять 2 рази на рік: прибирають приміщення, територію дошкільної установи, при необхідності проводять дрібні ремонти, конструюють чи шиють для дітей. Присутність дітей не обов'язкова, але багато хто приходить з родиною. Варто уваги, що під час суботника батьки і педагоги організують спільну трапезу, що сприяє налагодженню особистісних відносин між ними.

8. Ярмарки. Ярмарки, чи базари, влаштовують звичайно перед Різдом, Паскою. На продаж виставляють випічку, каву, закуски, саморобки; організують лотереї, виступи дітей, виловлювання подарунків вудкою, ворожіння.

9. Робота батьків у дитячому садку. Батьки новачків залишаються з дитиною до тих пір, поки вона не звикне до садка. Батьки допомагають вихователю, більш того, можуть підмінити, якщо він захворів. Коли педагоги проводять загальні збори з планування роботи, з дітьми в цей час мають право працювати батьки. В США регулярні чергування батьків в дошкільному закладі не просто бажані – обов'язкові, більш того вони повинні допомагати матеріально, ремонтувати апаратуру, меблі, приносити непотрібний вже одяг, надавати автотранспортні засоби, проводити заняття в гуртках.

10. Видання газети чи журналу. У багатьох дошкільних закладах за участі дітей, батьків та вихователів видаються газети, журнали, що віддзеркалюють не тільки роботу педагогічного колективу, але і події з життя дошкільної установи. Це дає можливість висловлюватися і дітям, і батькам. Останні допомагають і в створенні відеофільмів, фотоальбомів тощо.

Додаток Н

Узагальнені форми роботи (як індивідуальні так і колективні)

дошкільних закладів з батьками в США:

1. Складання листів (директором, вихователем), в яких вміщується зміст і основні напрями виховної роботи дошкільної установи в цілому, кожної групи окремо, питання режиму дня, правил поведінки в приміщенні та поза межами групи, права та обов'язки батьків, завдання колективу дошкільного закладу і головні заходи впродовж року.

2. Бесіди. Вихователі вивішують об'яви, де вказані години прийому батьків (до речі, прийом може тривати до 2-х годин). До деяких вихователів батьки записуються завчасно. У визначений час вихователь залишає групу (де його заміняє колега) і за чашкою кави обговорює з батьками особливості поведінки, характер, звички дитини, умови її життя в сім'ї.

3. Батьківські збори, їх в традиційній формі проводять 2 рази на рік. Розпорядок є такий; загальна бесіда директора з батьками, а потім збори по групах. Однак за останні часи посилюється вплив батьків на зміст роботи педагогічного колективу. За ініціативи батьків на збори запрошують лекторів (наприклад, спеціалістів з педагогіки Монтесорі, Вальдорфської, з розвитку мовлення, з сімейної психотерапії), влаштовують перегляди і обговорення відеофільмів про перебування своїх дітей в дошкільному закладі, переглядають свята, які проводяться в групі, запрошують артистів, включають до програми самодіяльність, частування.

4. Батьківський комітет затверджують на загальних зборах батьків. Він складається з найактивніших батьків і одного представника педагогічного колективу (для зв'язку з педагогами). На щомісячних зборах батьки вирішують як і коли мають проходити загальні заходи, яким чином до них готуватися, як і куди витратити гроші, отримані на ярмарках (наприклад, запросити акторів театру чи цирку, оркестр, купити нові іграшки, побудувати на дворі гірку).

5. Дитячі ранки. Батьки за бажанням можуть бути присутніми на всіх святах, але вони обирають ті, які вважають найзначнішими (Різдво, День подяки,

навчального середовища, матеріалів та різних видів діяльності дітей, в яких вони здобувають знання через безпосередній досвід та практику; організація щоденної діяльності, яка сприяє фізичному, соціально-емоційному та розумовому розвитку дітей (ігри, іграшки, діяльність на відкритому повітрі та ін.); використання такого підходу до дітей, який сприяє формуванню самоорганізованості дитини; здійснення педагогічного супроводу розвитку кожної дитини; тісна співпраця з батьками.

Спеціалістами програми “Хед Старт” визначено чотири компоненти діяльності дітей за програмою та вісімнадцять функцій курікулуму, які розподілено нами на чотири групи (табл. 2.7) [311].

Таблиця 2.7

Компоненти діяльності освітньої програми для дітей дошкільного віку Хед Старт			
Цілі навчання та розвитку дітей	Діяльність дітей	Роль педагогів та батьків у досягненні цілей програми та завдань курікулуму	Матеріальне забезпечення (засоби навчання)
Функції “Креативного курікулуму” програми дошкільної освіти Хед Старт:			
I група			
1. Має цілі, які відповідають вимогам часу			
2. Забезпечує гнучку систему відносин між педагогом та вихованцем			
3. Передбачає “педагогіку успіху”			
II група			
1. Забезпечує комфортне перебування дитини в дошкільному закладі (обладнання та матеріальне забезпечення)			
2. Формує позитивні взаємини дитини з сім'єю			
3. Забезпечує соціальну взаємодію з дорослими та дітьми			
III група			
1. Розроблений відповідно до вікових та психологічних особливостей дитини			
2. Враховує фізіологічні потреби дитини: потребу в руховій діяльності, сенсорному пізнанні, відпочинку, харчуванні			
3. Передбачає інклюзивне навчання дітей з особливими потребами			
4. Ставить освітні цілі перед дітьми з особливими потребами та сприяє досягненню поставлених завдань.			
IV група			
1. Сприяє інтерактивному навчанню дитини, у процесі якого у неї розвиваються конструктивні знання (формування компетентностей)			
2. Сприяє досягненню цілей розумового, фізичного, мовного, емоційного, соціального розвитку дитини			
3. Забезпечує концептуальне навчання в інтегрованому навчально-виховному процесі			
4. Сприяє активному навчанню та передбачає самостійне прийняття дитиною суттєвих рішень			
5. Формує пізнавальну активність дітей, спрямовує на “процес пізнання”			
6. Сприяє розвитку вищих процесів: міркування, побудови умовисновків, прийняття рішень			
7. Забезпечує формування позитивних емоцій у процесі навчальної діяльності			

Джерело: Checklist Checklist for Early Childhood Curriculum. Planning and Curriculum. Definition and Requirements [Електронний ресурс]: Adapted from NAEYC. – Curriculum. Head Start Bulletin № 67. – 2001. – Режим доступу: http://eclkc.ohs.acf.hhs.gov/hslc/ecdh/eecd/Curriculum/Definition/and/Requirements/edudev_art_00527_030907.html

Останні десятиліття фахівцями, залученими до освітньої програми “Хед Старт”, проводяться дослідження, спрямовані на розробку ефективного курикулуму для дітей раннього дошкільного віку. Позитивним зрушенням у цьому напрямі є впровадження “Креативного курикулуму для навчання та виховання дітей від народження до 3-х років”, розробка якого була передбачена федеральною програмою “Рання освіта Хед Старт”.

Актуальною проблемою дошкільної освіти США є також дослідження американськими науковцями ефективності програми Хед Старт, що показало, що серед теоретиків сучасного американського дошкільля існують суперечності. Аналіз програми Хед Старт, який був проведений сучасними американськими дослідниками Е. Зільгером та С. Мьенчоу, показав, що ефективність програми залежить також від територіальних особливостей. Висока ефективність програми зафіксована на території штатів Мінесота, Мічіган, Нью-Йорк, Іллінойс. Дослідники проаналізували програму, починаючи від завдань, організаційних засад програми, роботи працівників дошкільних навчальних закладів і закінчуючи аналізом власного досвіду. На думку вчених, програма дає високі результати за умови правильного, ретельно організованого і реалізованого навчального плану [357].

Дослідники Стівен Левіт та Стефан Дарбен у своїй праці “Фрікономіка” висловлюють своє переконання в тому, що програма Хед Старт не має жодного впливу на результати тестів у початковій школі [248]. Однак Дж. Кюрі і Д. Томас, які аналізували групи дітей за національними особливостями, відзначають хорошу успішність (читання, математики) дітей у школі після проходження навчального курсу програми. Проте останніми роками спостерігається “послаблення ефективності програми Хед Старт” [169]. За словами В. Лі, С. Барнета, С. Лоеб, феномен “послаблення ефективності програми Хед Старт” виявляється в другому-

• Заняття за методикою М.Монтессорі / How to present lessons the Montessori Way • Як повинна бути обладнана група за методикою Монтессорі/ How to organize a Montessori classroom • Організація занять / Classroom management • Початок навчання – вересень / Starting off right in September • Залучення батьків / Parental involvement • Діти з особливими потребами / Special needs • Абсорбуючий (поглинаючий) розум / The absorbent mind • Кризові періоди розвитку / Critical periods of development • Пільги та перевезення / Grace and courtesy • Д. Монтессорі та її метод / Dr. Montessori and the Montessori method	View Table of Contents
Montessori 6-12 Classroom Guide (318 page manual) Національним американським центром Монтессорі розроблено комплексний путівник, який забезпечує навчання та виховання та розвиток дітей у наступних сферах: / NAMC has created the most comprehensive Guide ever that provides much-needed and asked-for direction in the following areas: • Цілі програми початкової освіти / Goals of the elementary program • Навчальне середовище початкової школи / Elementary environmental design • Навчання за методикою Монтессорі / Teaching the Montessori way • Забезпечення активності та зацікавленості / Keep it exciting and inspiring • Реалізація програми / Program implementation • Спостереження, ведення документації / Observation, recordkeeping • Організація класної кімнати / Classroom management • Практичний аспект / Starting elementary classes off right • Плани занять / Sample forms • Джерела / Resources • Д. Монтессорі та її метод / Dr. Montessori and the Montessori method	

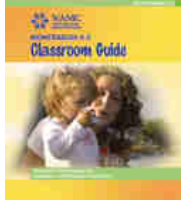
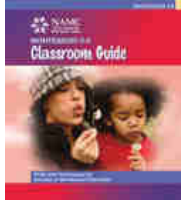
Джерело: Pulling it All Together in the Montessori Classroom! [Електронний ресурс] /Cornerstone Montessori Pre-School Ltd. – Режим доступу: http://www.montessoritraining.net/curriculum_materials/classroom_guides.htm

Курікулум для дітей раннього дошкільного віку (0-3) / Infant/Toddler (0-3) Curriculum	<i>Продовження таблиці М.1</i> Навчання та виховання дітей раннього дошкільного віку за методикою Монтессорі: особливості розвитку дітей від народження до трьох років та організація всебічного розвитку дітей.
Кошторис програми / Price Lists	Ціна навчально-методичного комплексу за методикою Монтессорі.
Бланк замовлення / Order Forms	Форма та способи замовлення і доставки навчальних матеріалів.

Джерело: Curriculum Materials. Introduction. [Електронний ресурс] / Cornerstone Montessori Pre-School. – Режим доступу: http://www.montessoritraining.net/curriculum_materials/introduction.htm

Таблиця М.2

Структура путівників по методиці Марії Монтессорі

Montessori 0-3 Classroom Guide - Now Available! (185 page manual) (Що Ви знаєте про метод Монтессорі та педагогічну стратегію) What You Need to Know About the Montessori Method and Teaching Strategies Шість обов'язкових навчально-методичних комплексів для забезпечення якісної організації навчання та виховання дітей від народження до трьох років. / An indispensable informational companion for the other six curriculum manuals. Study this Guide to immerse yourself with Montessori ideas and methods for working with children under three. • Самопідготовка до використання методики Монтессорі / Preparing Yourself As a Montessori Caregiver • Взаємодія та спілкування з дітьми за методикою Монтессорі/ Communicating with Young Children the Montessori Way • Навчальне середовище за Монтессорі/ Preparing the Montessori Environment • П'ять концептуальних основ методики Монтессорі / Five of the Most Important Ideas in Montessori • Навчальна діяльність / Presenting Activities • Д.Монтессорі та її метод / Dr. Montessori and the Montessori Method • Ріст та розвиток / Growth and Development • Характеристика / Sample Record Forms • Засоби (матеріали) та обладнання / Materials and Equipment	View Sample Pages View Table of Contents
Montessori 3-6 Classroom Guide (275 page manual) (Найбільш змістовий та розширений навчально-методичний комплекс “Як навчати” 3-6 років). This is the most extensive Montessori 3-6 “How to Teach” manual ever published. Теми навчально-методичного комплексу: /Some of the topics covered are:	View Sample Pages <i>Продовження таблиці М.2</i>

третьому класі, коли успішність дітей, залучених програмою, падала порівняно з тими дітьми, які проходили навчання за курікулумом інших програм [247]. Усі зауваження та відгуки беруться до уваги і ретельно вивчаються Освітнім центром дошкільної освіти та Головним управлінням програми “Хед Старт”, де на чолі з Патріцією Браун постійно розробляються та вдосконалюються структура програми, її зміст.

Відомою та поширеною програмою дошкільної освіти є *програма “Хайпі”* (Home Instruction for Parents of Preschool Youngsters – HIPPY) – міжнародна програма домашньої дошкільної освіти, спрямована на організацію домашньої освіти дитини дошкільного віку, допомогу у вихованні дитини в сім'ї. Спочатку програма була заснована в Ізраїлі (1969), а згодом, набувши міжнародної популярності, була реалізована і в США (1984). У країні у 1988 році було засновано державну некомерційну організацію з однойменною назвою, метою якої було розгортання діяльності організацій “Хайпі” у всіх штатах. Результатом впровадження програм “Хайпі” стало відкриття та функціонування організацій дошкільної освіти “Хайпі” у 25 штатах, а також розробка 146 програм, основаних на моделі курікулуму “Хайпі” програми. Станом на 2006 рік до цієї програми було залучені 16000 дітей та їхніх сімей [133]. Важлива роль у розгортанні програми Хайпі належить колишньому президенту Америки Б. Клінтону та його дружині Х. Клінтон, які протягом понад двадцяти років фінансували проект. У своїй книзі “Дарунок: Як кожен з нас може змінити світ” Б. Клінтон пише, що хотів би, щоб програма охоплювала кожную малозабезпечену родину, кожную матір-одиначку по всій країні. Навіть ті сім'ї, в яких ще немає дітей, можуть допомагати у запровадженні програми дошкільної підготовки “Хайпі” у своїй громаді, місті чи штаті, бути волонтером або ж меценатом у її впровадженні [161].

Концептуальними засадами програми є положення про особистісно-діяльнісний підхід в організації навчально-виховного процесу в дошкільних установах; суб'єктом його є вихованець, а навчальна діяльність спрямовується на розвиток і саморозвиток суб'єкта цієї діяльності. Діяльність педагога полягає в передачі соціокультурного досвіду, організації освітнього процесу таким чином,

що засвоєння вихованцями навчального матеріалу відбувається швидко і непримусово. “Хайпі”-програма – це програма розвитку навичок, загальних уявлень та набуття досвіду у різних видах діяльності: читанні, письмі, малюванні, слуханні, комунікативній діяльності, співах, римуванні, іграх, приготуванні страв, вишивці, іграх із формами та кольорами, складанні пазлів, розгадуванні загадок тощо.

Програма містить такі складові компоненти: трирічна програма навчання “НІРРУ” (складається з 27 книг-оповідок, набору з 16 пластикових шаблонів та набору з 90 видів дитячої діяльності), курікулум, інструкції для батьків, набір обов’язкового матеріалу для різних видів діяльності. Програмне забезпечення (curriculum) включає: науково-теоретичне обґрунтування педагогічного підходу у навчанні та вихованні дітей дошкільного віку; матеріально-дидактичну частину – 9 книг-оповідок, 20 наборів фігур для маніпулятивної діяльності з предметами та формами (на кожен рік – 20 нових наборів), набір кольорових крейд, олівців, маркерів, акварельних та гуашевих фарб; соціально-інтегративну частину – програма забезпечує батьків підтримкою та педагогічним супроводом у навчанні дітей. Розклад програми “Хайпі” розрахований на період 30 місяців, відповідно до якого розписані всі види діяльності дитини.

Основним у програмі є положення про те, що батьки відіграють найважливішу роль у розвитку дитини. Курікулум, за яким розроблена програма, орієнтований на виховання та навчання дітей віком 3-5 років удома, розподіляється за окремими сферами (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Сфери розвитку дитини за програмою Хайпі			
Когнітивний розвиток: фонетичне і фонематичне розуміння мови, розрізнення букв алфавіту, знання про книги, навички письма	Соціальний розвиток: комунікативна діяльність із батьками, педагогами, групами дітей, спілкування з однолітками, сусідами	Емоційний розвиток: сприймання музики, літературних творів, відвідування мистецьких заходів	Фізичний розвиток: достатня моторна щільність занять та фізична активність під час прогулянок

Додаток М

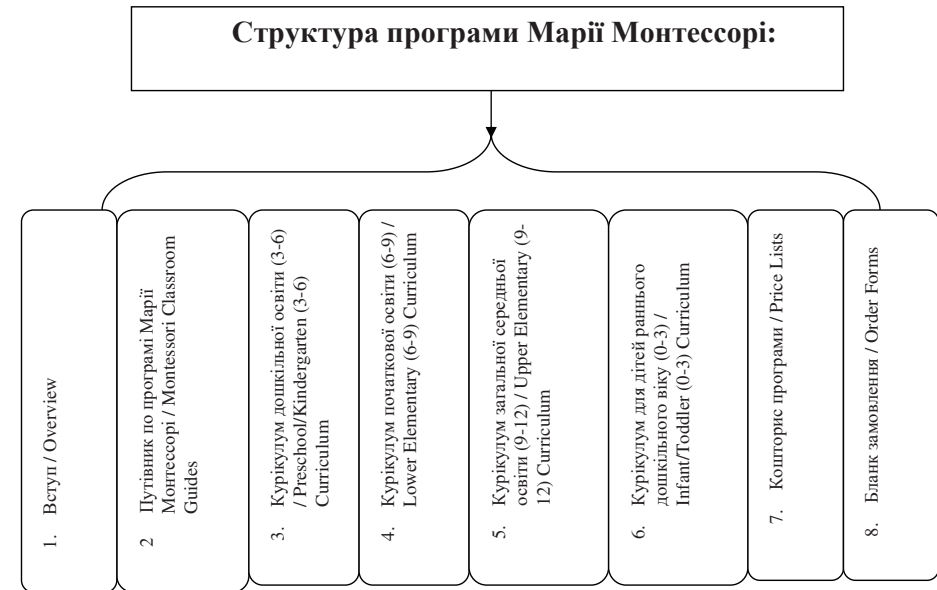

Рис. М.1

Таблиця М.1.

Назва розділу	Зміст розділу
Вступ / Overview	Опис особливостей програми Марії Монтессорі, характеристика матеріально методичного забезпечення.
Путівник по програмі Марії Монтессорі / Montessori Classroom Guides	В путівнику здійснено науково-методичний опис методики Марії Монтессорі та особливостей практичної реалізації завдань курікулумів освіти дітей різного віку. Складається з трьох путівників: “Путівник по заняттях для дітей від 0-3”, “Путівник по заняттях для дітей дошкільного віку 3-6”, “Путівник по заняттях для дітей від 6 до 12”, структуру яких подано в таблиці “Структура путівників по методиці Марії Монтессорі”.
Курікулум дошкільної освіти (3-6) / Preschool/Kindergarten (3-6) Curriculum	Керівництво по організації навчання та виховання дітей від трьох до шести років за методикою Монтессорі: принципи, форми, засоби, методи.
Курікулум початкової освіти (6-9) / Lower Elementary (6-9) Curriculum	Організація навчання та виховання дітей від шести до дев’яти років за методикою Монтессорі.
Курікулум загальної середньої освіти (9-12) / Upper Elementary (9-12) Curriculum	Освітній процес за методикою Монтессорі в середній школі: особливості реалізації завдань курікулуму на цьому етапі.

Second Edition)	після роботи з дитиною. Навчально-виховний процес здійснюється із повним залученням сім'ї у виховний процес	<i>Продовження таблиці Л.1</i>
Профільне дошкільне навчання за гавайською системою (ГПДН – гавайське профільне дошкільне навчання) / Hawaii Early Learning Profile (HELP)	ГПДН курикулум розроблений для дітей від народження до 3-х років. Оцінка знань дітей ґрунтується на засадах курикулума, що забезпечує визначення адекватних шляхів розвитку та зростання дітей. Курикулум включає ігрову діяльність та допоміжні засоби, що сприяють формуванню кожної з 685 компетентностей у 6-ти сферах розвитку: когнітивній, мовній, фізичній та розумовий розвиток, соціальній та самообслуговуванні. Курикулум передбачає крос-дисциплінарний, інтегративний підхід, що може бути використаний у фізінструкторами та логопедами, вихователями та спеціалістами, що працюють з новонародженими дітьми, психологами, соціальними працівниками та нянями	Практично в усіх штатах
Пошукове навчання / HighReach Learning (HRL)	Курикулум пошукового навчання розроблено для дітей від 12-ти місяців до 5-ти років, орієнтований на збалансованому поєднанні педагогічного впливу педагога та активній діяльності дітей. Курикулум розподілений по місячно. Програми сформовані за тематичним принципом, інтегрованих занять з мови та літератури, математики, науки, творчого мистецтва, фізичного розвитку; сфери здоров'я, соціально-емоційної сфери. Курикулум містить також методичні рекомендації для вихователів, опис матеріалів та інструментарію для різних видів діяльності	Джорджія

Джерело: Curricula/Teaching Approaches for Preschool Education [Електронний ресурс] / National Child Care Information and Technical Assistance Center. – Режим доступу: <http://nccic.acf.hhs.gov/poptopics/curricula-ece.html>.

Джерело: Gomby D. Home Instruction for Parents of Preschool Youngsters (HIPPY) / Deanna S. Gomby. – Building School Readiness Through Home Visitation: [report and appendices are a statewide project funded by the First 5 California Children and Families Commission]. – Appendix C. – 2003. – 51 p.

Діяльність дитини за програмою “Хайпі” спрямована на мовний розвиток, розвиток сенсорики та перцептивних умінь (умінь розпізнавати), розвиток математичних та граматичних уявлень, на “проблемне навчання” (дитину вчать самостійно вирішувати поставлені перед нею завдання). Основною формою організації освітнього процесу в дошкільному закладі, за визначенням фахівців мережі дошкільних закладів “Хайпі”, є гра, в яку залучаються не тільки діти та педагоги, що займаються з ними, але й батьки. Навчання проводиться батьками, але під чітким керівництвом менеджерів-координаторів (педагогів), які раз на квартал організують групові зустрічі дітей з різних сімей з метою соціалізації вихованців, які здобувають дошкільну освіту вдома. Дослідники ефективності програми Е. Баркер, Ч. Піотровські, Дж. Брукс-Ган у своїх статтях відзначають, що успішність дітей, залучених до програми, краща, а процес адаптації та соціалізації в групі проходить швидше [133, с. 285; 205]. Директор програми “Хайпі” Марвін Шварц (Marvin Schwartz) та його команда щороку вдосконалюють програму, розробляючи її стратегічне планування та здійснюючи дослідження ефективності курикулумів.

Важливо зазначити, що програма “Хайпі” є однією з багатьох програм у США, які передбачають навчання та виховання дітей педагогами-гувернерами вдома. До таких програм належать також: “Рання освіта “Хед Старт”, “Здорова американська родина”, “Батьки як учителі”, “Програма домашньої освіти для батьків та дітей”, “Партнерська програма нянь та батьків”, “Сакраменто: програма для новонароджених та старших дітей” та ін.

Програма *Хай Скоуп* (High Scope) – державна програма раннього розвитку дитини, заснована у 1960 році Девідом Вейкартом (David Weikart) – директором громадської школи в м. Япсіланті, штату Мічиган. Працюючи над розробкою методів та програм, Вейкарт заснував “Початкову школу Перрі” (Perry Elementary School, 1962). Вчителями, які почали працювати в початковій школі Перрі, була

розроблена спеціальна програма, яка, на відміну від поширених на той час програм, спрямованих на інтелектуальний, соціальний та емоційний розвиток, відрізнялась тим, що підпорядковувалась комерційним структурам; мала обґрунтовану теорію навчання та учіння; мала чітко сформовану та документально окреслену структуру; сприяла виявленню та розвитку дитячих талантів через активний процес учіння; забезпечувала безпосередню співпрацю родини з адміністрацією управління дошкільних установ та контролюючих установ, що працюють над впровадженням програми. Назва програми, за словами Вейкарда, виникла в ході дискусії: слово “хай”, що в перекладі означає “високий, найвищий стандарт, неперевершений”, було обрано для позначення високого статусу, якості; другу частину назви “скоуп” - “межі, галузь дій, широта, кругозір”, – обрали для позначення широти кругозору, якої можуть досягнути діти [348].

Структура програми Хай Скоуп включає: путівник для педагогів, зміст навчально-виховної діяльності та сітку оцінювання програми. Керівництво для педагогів передбачає інструктаж та методичні рекомендації з організації навчального середовища. Завдання програми полягають у навчанні та догляді за дітьми раннього дошкільного віку, наданні дошкільної освіти дітям до 5-ти років, розвитку граматики, організації рухової активності та музичної діяльності дітей. Науково-методичний супровід педагогічної діяльності передбачає реалізацію програми в “три кроки”: а) вивчення теоретичних засад педагогічної системи, за якою розроблена програма; б) зміст навчально-виховної діяльності у дошкільному закладі, шляхи реалізації; в) практична реалізація [197].

Зміст програми ґрунтується на навчальному плані, розробленому Дж. Хантом, який був повністю спрямований на навчання в активній діяльності. За програмою “Хай Скоуп”, завдання педагога полягає у розвитку сорока однієї компетентності дитини дошкільного віку, які формуються в десяти сферах діяльності. Роль учителя, який працює за програмою “Хай Скоуп”, полягає у заохоченні дітей до навчання та соціальної взаємодії, плануванні заняття та облаштуванні такого навчального середовища, яке сприяло б формуванню всіх ключових компетентностей, запропонованих програмою [332].

	літературної діяльності з дітьми в інші види навчальної діяльності. Курікулум презентує надбання останніх досліджень і описує сім компонентів для формування літературної компетентності дітей: література як джерело для розваг, словниковий запас та активна мова, фонологічне розуміння мови, знання про графічне позначення звуків мовлення, літер та слів, володіння мовою відповідно певної ситуації та знання різних жанрів художньої літератури	<i>Продовження таблиці Л.1</i> Пенсільванія
	Інтеграція Творчого курікулуму в математиці полягає в формуванні знань про: - числа, фігури, час, об'єм та шаблони; У формуванні в дітей умінь: - обдумування, аналіз, вирішення проблеми, спілкування, встановлення причинно-наслідкових зв'язків; В упровадженні навчання математики протягом щоденної діяльності та режимних процесів. Відповідно до курікулуму в програмах дошкільної освіти передбачено навчання математики, з акцентом на формуванні елементарних математичних уявлень в усіх видах діяльності, плануванні та структуруванні математичної діяльності дітей, адаптуванні інструкцій для дітей, які вивчають англійську мову	
Curiosity Corner/Цікавий куточок	Цікавий куточок – чітко структурований за темою курікулум, який розроблений згідно державних вимог до побудови курікулуму дошкільної освіти. Навчальний план складається з детальних інструкцій та переліку необхідного матеріалу, що спрямований на стимулювання розвитку дітей. Відповідно до курікулуму розроблено дві окремі програми для 3-х річних та 4-х річних дітей, що мають однакові теми з варіативними видами діяльності для кожної вікової групи	Практично в усіх штатах
Засади курікулумів дошкільної освіти / Педагогічні підходи Resources for Preschool Curricula/Teaching Approaches		
Активне навчання / Active Learning	Серія “Активне навчання” розроблена Інститутом розвитку дитини Френка Потера Браама та опублікована товариством “Пірсон Ленінг”. Розділи курікулуму розподілені за віковими групами та охоплюють дітей від народження до 4-х років та дітей з особливими потребами. Кожний розділ містить більше 300-т видів діяльності, що перевірені практичною діяльністю інституту. Ці матеріали розраховані також на організацію дитячої діяльності вдома та освітні програми, що ґрунтуються на дитиноцентриській теорії.	Меріленд
Система характеристики та оцінки навчання дітей дошкільного віку / (Assessment, Evaluation, and Programming System (AEPS) for Infants and Children,	Система характеристики та оцінки навчання дітей дошкільного віку пов'язана з методикою оцінки знань дітей з особливими потребами від народження до 6-ти років та дітей, що мають проблеми з розвитком. СПН визначає основну мету навчання та виховання дітей відповідно до їх потреб, в курікулумі СПН сформульовані відповідні цілі розвитку, розроблено рекомендації щодо поведінкової тактики педагога до і	Практично в усіх штатах

	членство громади та участь місцевого управління освіти	<i>Продовження таблиці Л.1</i>
Схоластична програма дошкільної освіти(СПДО) / Scholastic Early Childhood Program (SECP)	СПДО – однорічний курікулум для дітей дошкільного віку, який передбачає використання друкованих та не друкованих матеріалів для розвитку літературної сфери. Орієнтований на когнітивний розвиток, літературний та мовний розвиток дітей дошкільного віку. За принципами СПДО педагог у свої діяльності керується такими принципами: - Ефективним науково обґрунтованим курікулумом; - Професійний розвиток; - Тісний взаємозв'язок з сім'єю та педагогічний супровід сім'ї	Джорджія,
Вальдорфський підхід / Waldorf Approach	Концепція Вальдорфської освіти була розроблена Рудольфом Штейнером у 1920 році. В США існує біля 100 Вальдорфських шкіл. Мета дошкільної освіти за вальдорфських курікулум – освіта дитини відомо – розум, серце та руки. Навчальний план розроблений відповідно до етапів розвитку дитини і охоплює такі аспекти: інтелектуальний, мистецький, духовний і фізичний розвиток. Курікулум розроблений для дітей дошкільного віку і до старшої школи	Практично в усіх штатах
Curricula/Teaching Approaches: Single-Domain		
Пізнання через літературу / Breakthrough to Literacy	Пізнання через літературу спрямований на формування експресивної, перцептивної та діалогічної мови, сприяє розумінню літер та вивченню абетки, розвитку фонологічного та фонематичного слуху. Курікулум передбачає також формування у дітей знань про взаємозв'язок між звуком та графічним позначенням літери та формуванням навичкам письма. Курікулум розрахований на дітей віком 4-5 років. За навчальним планом робота організовується для всієї групи, поетапний інструктаж проводиться з індивідуальним підходом. Курікулум включає літературні центри, письмові інструкції, трудове виховання, педагогічний супровід батьків, методичні рекомендації щодо формування фонематичних знань дітей та професійний розвиток педагогів. Курікулум містить компонент для дітей, які вивчають англійську мову – Пізнання через літературу та англійську мову	Джорджія,
Формування мови через літературу / Building Language for Literacy	Навчальний план Формування мови через літературу розроблений американками Кетрін Сноу, Сюзан Ньюман та Сюзан Кенізарс. Спрямований на формування у дітей дошкільного віку базових знань з мови та літературних навичок. Курікулум складається з трьох компонентів: мотивації до вивчення мови, формування любові до мови, навчання мовної поведінки. Кожний компонент презентує одну з трьох сфер літературного розвитку: усне мовлення, фонологічне сприймання та знакове розуміння мови)	Пенсільванія
Творчий курікулум / The Creative Curriculum	Творчий курікулум для літератури передбачає інструктаж діяльності педагога для інтеграції	Північна Дакота, Міссурі,

Педагоги створюють також базу даних за результатами проведеної роботи, розробляють методику оцінювання успішності дітей, що входять до Загальної бази даних програми “Хай Скоуп” (High/Scope Preschool Child Observation Record). Програма “Хай Скоуп” отримала високу оцінку та відмінні рекомендації Національної Асоціації освіти дітей (NAEYC), Відділу Стандартів “Хед Старт” та іншими провідними інститутами дошкільної освіти, що працюють за технологіями розвивального навчання.

Незважаючи на наявність стандартів, що існують в дошкільній освіті США, програма “Хай Скоуп” має свої унікальні відмінності: створення щоденного циклу “планування-робота-аналіз” в освітньому процесі дошкільного закладу, окреслення 41-ї ключової компетентності дітей складають зміст навчального плану програми “Хай Скоуп” (рис. 2.3).

З 1995 року Організація освітніх досліджень “Хай Скоуп” (High Scope Educational Research Foundation) стала членом Хед Старт-центру з дослідження якості дошкільної освіти (Head Start Quality Research Center), заснованого головним бюро “Хед Старт”. Спільна робота сприяла поширенню технологій навчання і виховання дітей дошкільного віку, розроблених авторами програми “Хай Скоуп”. Таким чином, з 2001 року елементи програми “Хай Скоуп” стали використовуватись у південній частині штату Мічиган, у штатах Масачусетс та Джорджія [138].

У США сьогодні за програмами “Хай Скоуп” працюють як державні, так і приватні та громадські дошкільні установи. Концептуальні засади курікулуму “Хай Скоуп” ґрунтуються на ідеях Ж. Піаже, за поглядами якого діти повинні бути активними учасниками навчальної діяльності, захоплюватись нею та, отримуючи задоволення, навчатись”. Принципи роботи за навчальним планом “Хай Скоуп” полягають у “розвивальному навчанні”. Особливістю розвивального навчання за програмою Хай Скоп є те, що діти самі обирають матеріал, з яким вони будуть працювати, а вихователь, “підлаштовуючись” під їхній вибір, здійснює педагогічний супровід діяльності. Такий підхід забезпечує ненав'язливе, природне навчання дітей. Важливою частиною програми Хай Скоуп є послідовність етапів

“планувати-робити-аналізувати”, тобто спочатку діти обирають матеріал, з яким будуть працювати, потім планують, що будуть робити, а в кінці аналізують те, що

Рис. 2.3. Сфери розвитку та компетентності дитини за програмою “Хай Скоуп”.

Джерело: Escobar A. Curriculum.The HighScope Difference: Active Participatory Learning [Електронний ресурс] / Escobar Alice // HighScope Educational Research Foundationю – Режим

	основи розвиваючих наборів у різних сферах: соціально-емоційній, когнітивно-творчій, мовній та моториці. В курикуліумі описано 200 видів щоденної діяльності, що допомагає батькам розвивати дитину від народження до 60 місяців. Кожна гра включає інструкції по догляду за дитиною таким чином щоб сприяти її психіко-фізичному розвитку. В додаток до ігор курикуліум містить методичні рекомендації та керівництво для батьків і педагогів, що забезпечують досягнення навчальних цілей навчального плану	<i>Продовження таблиці Л.1</i>
Дошкільний курикуліум / Montessori Montessori Preschool Curriculum	Цей курикуліум включає інформацію щодо організації групової кімнати, способи адаптування навчального середовища до умов дошкільного закладу, їх впровадження та рекомендації для якісної реалізації педагогічного процесу за методикою Марії Монтессорі, охоплює дітей від народження до 3-х років. Деякі центри Монтессорі надають можливості дистанційного навчання дітей	Джорджія, Пенсільванія
Відкриваючи світ знання (BC3) / Opening the World of Learning (OWL)	В ВС3 курикуліумі навчально-виховний процес ґрунтується на літературному розвитку дітей та охоплює всі сфери дошкільної освіти: мова, література, математика, соціальний розвиток, науки, мистецтво, фізичний та соціально-емоційний розвиток. ВС3 включає шість розділів, діяльність для кожного з них розподілена на чотири тижні. Зміст кожного з розділів побудований навколо щоденних видів діяльності. Супровід діяльності вихователя забезпечується наданням всього інструментарію необхідного для організації освітнього процесу	Джорджія, Меріленд, Пенсільванія
Проектний підхід / Project Approach	Проектний підхід базується на знайомих для дітей видах діяльності, але ним передбачено використання різних шляхів взаємодії з людьми, предметами та середовищем. Мета Проектного підходу – вивчити якомога більше про об'єкт дослідження через активне навчання, що забезпечує глибоке вивчення теми у підгрупах, малих групах, дітьми всієї групи та кожною дитиною окрема. Курикуліум орієнтований на інтегративне навчання, що передбачає розвиток математичних вмінь чи літературних вмінь у різних видах діяльності. Навчальний план передбачає планування занять та діяльності	Меріленд, Міссурі
Підхід Реджіо Емілія / Reggio Emilia Approach	Курикуліум Реджіо Емілія має походження з Італії. Увага акцентується на символічній мові дітей у контексті проектно-орієнтованого курикуліуму. Навчання сприймається як подорож; освітній процес – як спосіб взаємодії з людьми (однолітками і дорослими) та розвитку встановлення логіко-предметних зв'язків. Роль педагога в курикуліумі Реджіо Емілія полягає в допомозі дітям розуміння того, що вони роблять, аналізі та описі процесу їх діяльності, в постійному діалозі педагога з вихованцями. В додаток до навчального курикуліуму дошкільної освіти розроблено не навчальний, який включає співпрацю з батьками, педагогічні дискусії,	Практично в усіх штатах

Моделі курікулумів сучасної дошкільної освіти США

Назва курікулума/ Curriculum	Засади та особливості курікулума /Curriculum Description	Штат в якому використовується курікулум/ Using of Preschool Curricula in States
Curricula/Teaching Approaches: Multi-Domain		
Розвиваючий взаємодіючий підхід Бенк Стріт / Bank Street Developmental Interaction Approach	Розвиваючий взаємодіючий підхід Бенк Стріт ґрунтується на твердженні про те, що розвиток обумовлюється процесом, цей процес відбувається порізному та в різний час для кожної дитини індивідуально. Педагоги опираються на дослідження та практику розвиваючого навчання дітей. Методичний посібник Бенк Стріт Курікулуму охоплює дітей віком від трьох років до закінчення старшої школи. Сфери розвитку: соціалізація, література, математика, наука, іспанська та французька мови, мистецтво, шопінг, музика, бібліотека та фізичний розвиток	Північна Дакота, Теннессі, Джорджія, Пенсільванія.
Переддошкільний творчий курікулум / The Creative Curriculum for Preschool	Серія Творчого курікулуму розроблена компанією “Педагогічні стратегії”, включає створення джерельної бази для розвитку дітей від народження до п’яти років та дітей шкільного віку, дітей, що виховуються в сім’ї. Курікулум ґрунтується на створенні навчального середовища: як діти навчаються, що діти вчать, ролі батьків та педагогів, фізичне виховання. “ Педагогічні стратегії” розробили Творчий курікулум на основі вимог програми Хед Старт (Head Start Outcomes Framework), стандартів та критеріїв до побудови програм та курікулуму, що розроблені НАОД та Державними стандартами дошкільної освіти	Північна Дакота, Джорджія, Міссурі, Пенсільванія.
Хай Скоуп курікулум для дошкільної освіти / The High/Scope Curriculum for Preschool	Освітній підхід Хай Скоуп зібрання методичних рекомендацій та принципів роботи з дітьми від народження до 3-х років, з дітьми 4-х та 5-ти років та дітьми шкільного віку. Ці принципи та рекомендації покликані розширити рамки спільної роботи дорослих та дітей з особливими потребами в умовах їх соціальної групи, об’єднання та громади. Курікулум ґрунтується на засадах активного навчання – положення про те, що діти повинні навчатися в процесі діяльності з дорослими, в процесі практичної маніпуляції з предметами, в ході соціальної взаємодії, в процесі побудови та обґрунтування своїх думок, а не через пряме навчання чи вправи, які пропонує педагог. Принципи є однаковими для всіх вікових груп	Джорджія, Міссурі, Пенсільванія.
Навчальні ігри / Learninggames	Навчальні ігри, вперше опубліковані в 1979 р. і оновлена в 2004 р. Це курікулум розроблений для організації навчально-розвиваючого процесу вдома та для діяльності дітей в умовах організованої групи батьків, охоплює дітей віком до п’яти років. Діяльність організовується на	Масачусетс,

доступу: <http://www.highscope.org/Content.asp>

зробили (діти можуть це робити як самостійно, так і в групах).

Девід Вейкарт відзначає, що розробка програм раннього розвитку “Хед Старт” та “Хай Скоуп” вимагає високої якості, наукового підходу для забезпечення довготривалого впливу програмного навчання на подальшу успішність дітей, що і становить перспективу для подальших пошуків шляхів її удосконалення [273].

Однією з найпопулярніших програм дошкільної освіти у США є *програма розвитку дітей за методикою Марії Монтессорі*. У США за програмами Монтессорі працює близько 24 % початкових шкіл та дошкільних закладів, які належать переважно до шкіл та закладів громадського сектору, тобто заснованих церквами та громадськими організаціями; близько 5 % відсотків дошкільних установ приватного сектору працюють за програмами Монтессорі, їх кількість у Північній Америці складає близько п’яти тисяч.

Концептуальними засадами програми є положення, за якими визнається важлива роль зв’язку між навколишнім середовищем та потребами кожної особистості знайти своє місце у світі. Діти вивчають культуру, рослинний і тваринний світ у гармонійному поєднанні з навчанням мови, математики, читання [349]. Сфери діяльності спрямовані на формування у дитини різних компетентностей у самообслуговуванні, у вмінні використовувати всі аналізатори для сприймання об’єктів та явищ навколишнього середовища (розпізнавання кольорів, запахів, звуків, форми та об’єму предметів тощо), у мовленні (акцент ставиться на навчання спілкування дітей з однолітками та дорослими, що забезпечує їхню соціалізацію), у математиці (компетенції формуються через ігри з іграшками, характерною особливістю яких є те, що вони складаються з кількох частин; кожний раз, коли дитина бере такі іграшки, в неї формується розуміння цілого та частини, іграшки, що складаються спонукають дитину до лічби), у толерантній поведінці з представниками інших країн, у бережливому ставленні до навколишнього тощо [262, с. 177–182].

Особливості структури програми полягають у тому, що вона містить кілька

курікулумів: курікулум для дітей віком від народження до трьох років, курікулум для дітей від трьох до шести років, курікулум початкової школи (6-9 р.), курікулум середньої школи та курікулум для старшої школи (9-12 р.). Структура програми подана у Додатку М. Педагог виконує роль помічника, який спонукає дитину до власної самостійної діяльності. Навчальний план програм Монтессорі фокусується на п'яти сферах, які представлено в табл. 2.9.

Таблиця 2.9.

Сфери розвитку дитини за програмою Марії Монтессорі				
Практичні навички самообслуговування (практичне життя)	Розвиток сенсорного сприймання (сенсорика)	Мовне мистецтво (мова)	Математика і геометрія (математика)	Культуроформувальні предмети та наука (культура)
1) діти навчаються шнурувати своє взуття 2) навчаються одягатися; 3) вчать готувати собі їжу та напої 4) купатися без допомоги дорослого; 5) прибирати за собою, застилати ліжко і т.д.	1) вправи спрямовані на навчання дітей використовувати всі п'ять органів чуття: 2) вчать сприймати запахи, смаки різних продуктів харчування; 3) слухати природу та музичні твори; 4) вести спостереження за живими і неживими об'єктами природи та навколишнього світу 5) описувати предмети на дотик.	Дітей заохочують до вербального спілкування – вчать писати листи, читати їх	математичні поняття формуються у дітей за допомогою використання конкретного наочного матеріалу.	1) дітей ознайомлюють з культурами різних країн; 2) формують елементарні уявлення з географії; 4) ознайомлюють з тваринами та рослинним світом планети; 5) формують уявлення про науку та художнє мистецтво

Джерело: NAMC's Curriculum Materials are Available for Purchase for Your Classroom or Home Schooling Environment. [Електронний ресурс]: North merican Montessori Center. –режим доступу: http://www.montessoritraining.net/curriculum_materials/preschoolkindergarten_program.htm

Навчальний план програм Монтессорі орієнтований на дітей віком від трьох до шести років, проте у Сполучених Штатах існує тенденція до заснування дошкільних установ та центрів догляду за дитиною віком від дев'яти місяців. Курікулум програми спрямований на формування у дитини усвідомлення своєї незалежності: дітей завжди запитують, чи хочуть вони виконувати певні завдання,

Американські спеціалісти приділяють особливу увагу проблемі побудови курікулуму і вважають її досить актуальною для сучасного американського дошкільця. Основними концептуальними положеннями курікулуму сучасної дошкільної освіти США є теорії розвивального підходу до навчання та виховання дітей дошкільного віку, основоположниками яких є Ж. Піаже (1952), Л. Вигоцький (1978) та Е. Еріксон (1963). На переконання американських вчених С. Камі та Б. Сподека, курікулум дошкільної освіти у США повинен охоплювати основні принципи розвивального навчання [240]. Б. Сподек наголошує, що при розробці курікулума дошкільної освіти повинні враховуватися такі чинники: розумовий розвиток дітей, психічні особливості вихованців, рівень знань дітей з різних дисциплін, особливості американської культури, бажання батьків та пізнавальні потреби дітей, що необхідні для повноцінного функціонування в соціумі [323]. Національна асоціація освіти дітей та Національна асоціація спеціалістів дошкільної освіти визначають чинники, які впливають на розробку курікулуму в США: суспільні цінності, стандарти змісту, наукові дослідження, валідність педагогічної системи, вимоги певної спільноти, культура, мова, індивідуальні особливості дітей [311, с. 6].

У своєму виданні “Курікулум дошкільної освіти, оцінка та ефективність програм: Побудова ефективних та валідних систем у програмах для дітей від народження до 8-ми років” НАОД та НАСДО / ДВО виокремили наступні показники ефективності курікулуму:

1. Курікулум має чіткі цілі та визначені критерії розвитку дітей.
2. Курікулум має науково обґрунтований, цілісний зміст.
3. Для курікулуму характерна загальнорозвивальна спрямованість.
4. В курікулумі визначено вимоги до кваліфікації педагогічного персоналу та професійні стандарти.
5. Освітній процес побудований таким чином, що діти виявляють активність протягом всього заняття.
6. Знання дітей формуються шляхом безпосередньої практики та досвіду.

Додаток Л

Актуальність курікулуму дошкільної освіти
у працях американських учених

За визначенням Д. Додж та Л. Колкер, курікулум дошкільної освіти повинен відображати компоненти програми, серед яких найважливішими є: навчальне середовище (облаштування класної кімнати та щоденний розклад різних видів діяльності); навчальна діяльність, що відповідає національним і державним стандартам та вимогам щодо шести сфер знань дітей – літератури, математики, знань дослідницької діяльності, знань про суспільство, мистецтво; діяльність учителя у навчанні та розвитку дитини та роль батьків у формуванні курікулуму програми [177, с. 3]. За Л. Шейнгартом та Д. Вейкартом, курікулумом дошкільної освіти слід вважати ефективний, науково обґрунтований план навчання і виховання дітей, що охоплює зміст навчально-виховної діяльності, відображає її організацію та кінцеві результати, якими керується педагог у своїй роботі [310]. Державне управління Мічигану пропонує таке визначення курікулуму дошкільної освіти: “Курікулум дошкільної освіти (*Preschool curriculum*) – це зміст та структура повсякденної діяльності в дошкільному навчальному закладі, що мають вплив на фізичний, соціальний, емоційний та розумовий розвиток дитини” [291].

Більшість національних асоціацій дошкільної освіти у США вважають, що основними засадами побудови курікулуму для дітей повинні бути: активне, практичне навчання (навчання, що ґрунтується на практичному досвіді та діяльності дитини); концептуальне навчання, яке сприяє накопиченню та удосконаленню практичних умінь; змістовне навчання, пов’язане з досвідом; взаємодіюче (інтерактивне, засноване на діалогічній взаємодії) та кооперативне (спільне з іншими) навчання; інтегративне навчання (комплексне навчання, що передбачає предметну взаємодію в організації освітнього процесу). Водночас, наголошується на тому, що такий підхід до побудови курікулуму не повинен мати прийомів академічного навчання: інструктажу (що і як робити), заучування та класно-урочної системи [212].

чи готові вони до вирішення цих завдань.

Серед відомих дослідників ефективності програм Монтесорі такі американські педагоги, як Р. Біззер, Н. Валлес, К. Глен, Т. Докс, М. Доусон, А. Келендер, Л. Міллер, Д. Райнікер, Т. Селді, К. Фінн, І. Харріс та інші. Так, К. Глен відзначає, що програми Монтесорі мають ефективний вплив на всебічний та розумовий розвиток дитини, забезпечують її гармонійне зростання, тому поширення дошкільних установ Монтесорі сприятиме збільшенню кількості дітей, у яких на високому рівні сформовані компетентності, необхідні для повсякденної діяльності [268].

Варто зауважити, що наявність широкої мережі дошкільних навчальних закладів на території США обумовлює наявність великої кількості варіантів програм, що працюють за принципом Монтесорі, проте характерною ознакою новорозроблених програм залишається спрямованість на розвиток п’яти сфер життя дітей [132].

Навчально-виховний процес у традиційних закладах Монтесорі ґрунтується на кооперації, а у варіативних – на конкуренції [132]. У традиційних групах Монтесорі вихователь сприяє формуванню внутрішньої дисципліни дитини, дозволяючи вихованцям самим спрямовувати своє навчання, на відміну від підходу, що використовується у варіативних, де вихователь керує діяльністю дитини [116]. Педагог використовує прийом “інструктажу” для маніпуляцій та дій з об’єктом, тоді як у дошкільних закладах з варіативними програмами Монтесорі часто використовується прийом “презентації”, а також ведеться робота з літературою, зошитами для дітей дошкільного віку, застосовується покарання, заохочення, нагороди. У традиційних закладах Монтесорі така система відсутня [132, с. 123-127].

Програми, які ґрунтуються на методиці Марії Монтесорі, характеризуються варіативністю, відрізняються методикою подання навчального матеріалу для ознайомлення дітей з певним об’єктом чи явищем. Проаналізуємо відмінності між дошкільними установами з варіативними програмами Монтесорі та установами, що працюють за традиційними програмами Монтесорі (табл. 2.10).

Відмінності в організації освітнього середовища в американських дошкільних установах, що працюють за варіативними та традиційними програмами Монтесорі

Установи з варіативними програмами Монтесорі	Установи, що працюють за традиційними програмами Монтесорі
Організація освітнього середовища:	
- <i>групові кімнати</i> облаштовані так, що передбачають переважно колективну діяльність дітей, зазвичай обладнані столиками круглої форми; - <i>тематичні зони</i> розподілені відповідно до навчального матеріалу за п'ятьма сферами, частково інтегровані; - <i>навчальний та ігровий матеріал</i> зазвичай підібраний у відповідності до занять; частково використовується природний матеріал, логічні куби, іграшки, конструктори тощо	- <i>групові кімнати</i> є "відкритими", тобто дитина може обирати самостійно індивідуальну чи колективну діяльність, групові приміщення обладнані столиками неправильної форми, що передбачають інтерактивну взаємодію між тими, хто сидить за столиком; - <i>тематичні зони</i> створені за принципом інтегрованого навчання за п'ятьма сферами (наприклад, ігри з "намистинками" чи "шнурівками" сприяють розвитку елементарних математичних уявлень – це розумовий розвиток; у дітей розвивається дрібна моторика рук – це фізичний розвиток); - використовуються <i>матеріали</i>, нетипові для звичайних дошкільних закладів: природний матеріал, іграшки, що складаються з кількох частин, набори з "намистинок", "шнурівки", "циліндри"
Організація освітнього процесу:	
- <i>підхід</i>: диференційований, компетентнісний, де увага акцентується на знаннєвій та практичній сферах життєдіяльності дитини; - <i>роль вихователя</i>: педагог відіграє провідну роль у виборі діяльності дітей; - <i>самостійна діяльність</i>: 1-2 години, 3-4 години діяльність дітей супроводжується вказівками вихователя	- <i>підхід</i> особистісно зорієнтований, увага приділяється соціалізації та самопізнанню дитини; - <i>роль вихователя</i>: педагог виступає в ролі помічника та спостерігача, він супроводжує дитину в обраному нею виді діяльності; - <i>самостійна діяльність</i>: 3-4 години, 1-2 години відводиться на "інструктаж" вихователя

Проте, не зважаючи на відмінності у програмах, їх ефективність залишається високою у порівнянні з традиційними. Дослідження багатьох сучасних американських учених (М. Бейн, Д. Снотум, М. Доусон, В. Краян) показали, що хоч варіативні програми й відрізняються від типових програм Монтесорі діти, які пройшли курс дошкільної підготовки за ними, мають кращу успішність порівняно

Схема реалізації програм із забезпечення інклюзивної освіти

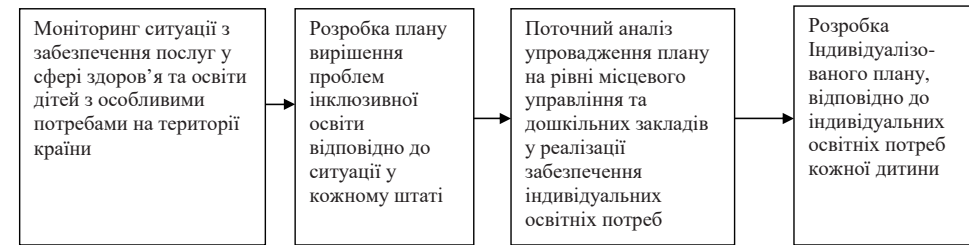

Рис. К.2 Алгоритм реалізації закону "Про осіб з особливими потребами" (1975 р.)

Джерело: Shackelford J. State and Jurisdictional Eligibility Definitions for Infants and Toddlers with Disabilities Under IDEA / J. Shackelford // NECTAC Notes. – National Early Childhood Technical Assistance Center, 2006. – Issue № 21. – P. 1–16.

Примітки. На схемі чітко видно залежність реалізації закону щодо розробки "Індивідуалізованого плану освіти дитини з особливими потребами" від постійного моніторингу ситуації із забезпечення освітніх послуг на загальнодержавному рівні, на рівні кожного штату та локального вирішення проблеми. На основі аналізу ситуації визначається коло освітніх потреб дітей з особливими потребами у суспільстві, у відповідь на які розробляються спеціальні програми для кожного Штату, регіонального органу управління та індивідуальне навчання дитини, відповідно до програм окремої дошкільної установи.

Додаток К. 1

**Формування перспективних напрямів розвитку дошкільної освіти за
положеннями Головного управління “Хед Старт”**

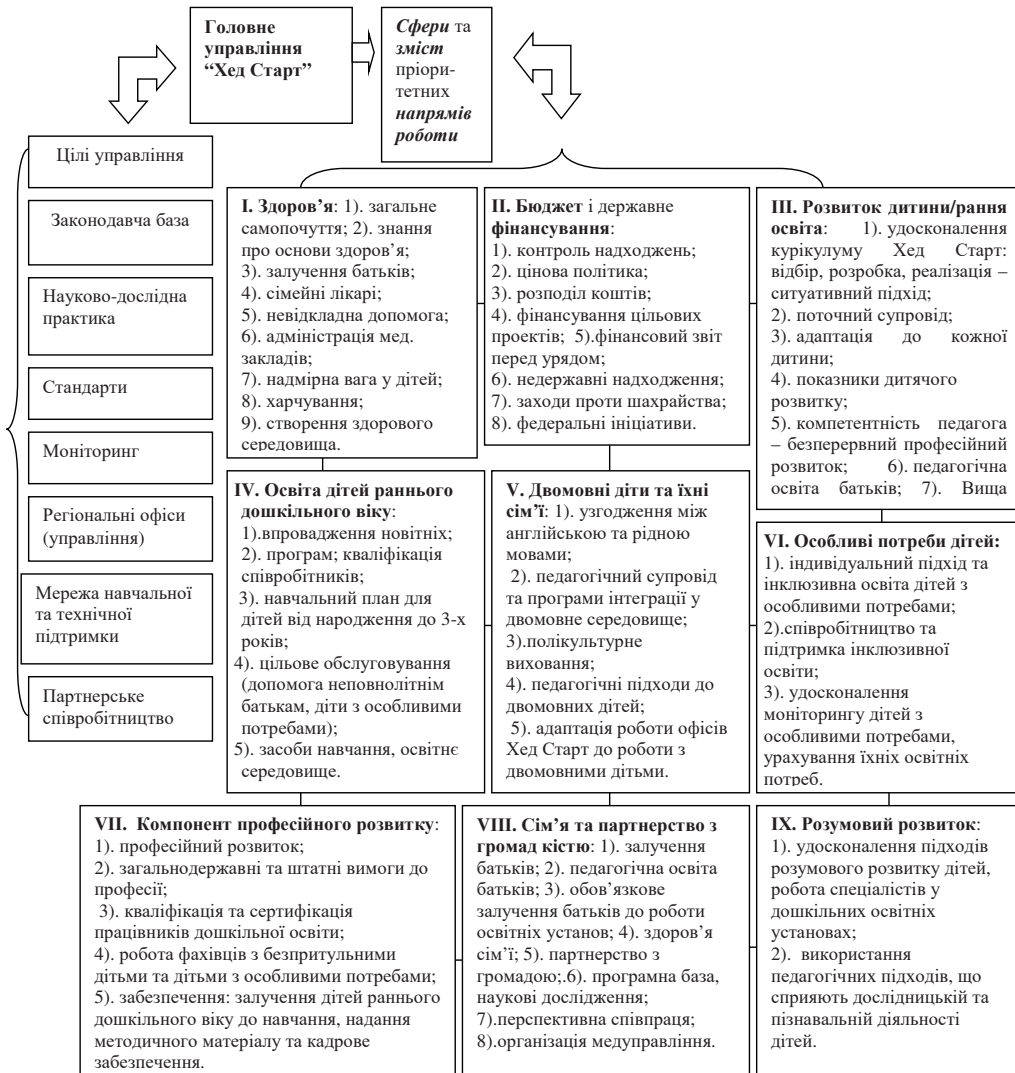

Рис. К.1.1

з дітьми, що пройшли курс програм обов'язкової підготовки до школи [132].

Останніми роками в дошкільній педагогіці США набули популярності програми “Вальдорфської школи”. Основною метою дошкільних освітніх вальдорфських програм є виховання особистості, орієнтованої на навколишній світ, чутливої до нового, здатної приймати усвідомлені рішення і брати на себе відповідальність за них та за свої дії. Р. Штайнер характеризував дитину дошкільного віку як “суцільний орган чуття”, який особливо сприйнятливий до вражень зовнішнього світу, тому вчений закликав берегти психіку дитини від негативних емоцій. Він доводив, що те, що відбувається протягом перших семи років життя, налаштовує весь організм дитини і проектує її подальше життя: “щаслива у дитинстві дитина – успішний у житті громадянин суспільства” [289].

Концептуальною засадою роботи педагогів за вальдорфською методикою є дух, душа та тіло, що ґрунтується на вченнях антропософії. У США програми вальдорфських дошкільних навчальних закладів, як і закладів Монтесорі, є альтернативними до традиційних освітніх програм, вони включають навчально-методичний інструктаж з організації освітнього процесу в дошкільних закладах; навчальних закладах, що надають середню та загальну освіту; у вищих навчальних закладах.

Завдання педагога у закладах, що працюють за методикою “вальдорфської школи”, полягає у створенні комфортного, домашнього середовища, яке облаштоване таким чином, щоб спонукати дитину до мислення, самостійного планування своєї діяльності та ігор. Щоденна діяльність у вальдорфському дошкільному закладі передбачає: малювання, співи, розфарбовування улюблених книг-розмальовок, роботу з воском, складання віршів, випікання тістечок, конструювання з блоків, пластин та дощечок, моделювання одягу, рольові ігри. Вальдорфська методика роботи з дітьми спрямована, насамперед, на групову діяльність, на відміну від методики Монтесорі, де ініціативність дитини відіграє провідну роль.

Сфери розвитку дитини у програмі “вальдорфського дошкільного закладу” розподілені на вісім “блоків”, що забезпечують усебічний розвиток дитини

(табл. 2.11).

Таблиця 2.11.

Сфери розвитку дитини за програмою “Вальдорфської школи”	
Назва блоку	Зміст блоку
Мова і література	Усні перекази, читання казок, оповідань, ознайомлення з алфавітом, складання складів, віршів.
Математика	Ознайомлення з елементарними математичними уявленнями.
Природа та дослідження	Ознайомлення з природою, явищами природи, проведення лабораторних досліджень із ґрунтом, піском, водою, льодом.
Історія та географія	Ознайомлення з міфічними та античними героями, вивчення елементарних відомостей про країну та планету.
Іноземні мови	Усне мовлення, вивчення слів окремої тематики.
Мистецтво та ручна праця	Малювання олівцями, фарбами, кольоровими крейдами, маркерами, моделювання скульптур з воску та пластиліну, виготовлення аплікацій; виготовлення “форм для малювання” – шаблони геометричних форм.
Музика	Танці, співи, гра на дитячих музичних інструментах.
Ритміка	Евритмія – розвиток почуття ритму.

Джерело: Rawson M. The Educational Tasks and Content of the Steiner Waldorf Curriculum / Martyn Rawson, Tobias Richter // Steiner Schools Fellowships Publications. – 2004. – Vol. 38. – № 1 – 3. – P. 48-67.

Побудова курікулуму сприяє формуванню знань “за спіраллю”. Заняття, що триває протягом кількох годин, об’єкт, на якому зосереджується увага всіх вихованців протягом дня, вивчення однієї теми протягом кількох тижнів – усе це слугує “витком” для поглиблення знань дитини. Завдяки такій формі занять педагог може легко здійснювати інтеграцію “за вертикаллю”, тобто ґрунтовно вивчати тему. Водночас курікулум передбачає інтегрованість занять “за горизонталлю”, що реалізується через поступовий перехід від вивчення однієї теми до наступної – педагог, підсумовуючи тему, пов’язує її з іншою, тобто створюється ефект “гачка”, який стимулює прагнення до вивчення нового предмета [345]. Усі предмети, відповідно до вікових особливостей дітей, починають вивчатися з трьох років і надалі з віком ускладнюються [326].

У вальдорфському дошкільному закладі день розпочинається одним “безперервним заняттям”. Спрямованість заняття – дослідження певного об’єкта, який вивчається дітьми щоранку упродовж всього тематичного тижня. Таке “безперервне заняття” може тривати протягом двох годин, що дозволяє

Примітки. Національна дирекція програми Хед Старт регулюється Головним управлінням Хед Старт, Адміністрацією дітей та сім’ї, Міністерством здоров’я та громадського обслуговування. Дирекції підпорядковані освітні агентства, яким надаються гранти для забезпечення освіти дітей. Національна дирекція може співпрацювати з іншими агентствами, які називають “Похідними”, до таких агенцій належать: освітні програми Хед Старт та програми дошкільної освіти “Рання освіта Хед Старт” (Head Start та Early Head Start programs), розроблених відповідно до потреб окремих верст населення (американських індіанців, дітей іммігрантів, та дітей жителів Аляски) і Сезонна програма дошкільної освіти дітей Хед Старт (Seasonal Head Start) [128].

Національна мережа навчальної та технічної підтримки Хед Старт забезпечує інформаційний та інтерактивний супровід працівників “Хед Старт” в таких сферах, як: планування та побудова освітніх програм, навчальна та технічна підтримка в підготовці кадрів дошкільної освіти, супровід в структурній організації, поліпшення змісту освітніх програм, консультування, забезпечення технічної підтримки в різних сферах (здоров’я, допомоги особам з особливими потребами, співпраці з батьками та громадами, фінансова підтримка, освітні послуги). Національною мережею організуються також зустрічі та конференції працівників, здійснюється налагодження зв’язків з федеративними агентствами освіти в регіонах країни з метою забезпечення високоякісних освітніх послуг для дітей та родин, охоплених “Хед Старт” [328].

Офіси державного співробітництва Хед Старт є допоміжними інстанціями в реалізації завдань програми: підтримка та розбудова державної системи дошкільної освіти в регіонах країни, залучення дітей з малозабезпечених сімей; сприяння співробітництва програми “Хед Старт” з програмами інших організацій по забезпеченню дошкільної освіти дітей, організацій, що надають послуги по догляду за дітьми, педагогічний супровід батьків, допомога безпритульним дітям та дітям з малозабезпечених сімей; впровадження основних положень “Хед Старт” в освітню політику кожного штату [219; 220].

Додаток К
Діяльність Освітнього Центру “Хед Старт”

Таблиця К.1

Секції	Робота Освітнього центру
Співпраця з батьками	Надання необхідного психолого-педагогічного супроводу батькам та опікунам дітей з метою підвищення їхньої педагогічної компетентності, що реалізується через використання навчально-методичних комплексів для батьків “Безпечна і здорова родина”, “Пізнаючи Хед Старт”, “Зростаючи”, “Батьківство повсякчас”
Основи роботи з дітьми раннього дошкільного віку	Це освітня сфера, в якій надається інформація щодо особливостей догляду та розвитку дітей від народження до п’яти років: статті, інформаційні листи, фрагменти занять, перелік матеріалів для заняття та ін.
Партнерство із сім’єю та громадськістю (співпраця)	Робота Освітнього центру полягає в поширенні інформації щодо навчання та виховання дітей дошкільного віку за освітньою програмою “Хед Старт”, ознайомлення з принципами її роботи, з персоналом і т.д.
Ознайомлення громадськості з основними положеннями програми “Хед Старт”	Висвітлено документальну базу програми, що представлена в державному Акті про “Хед Старт” та Стандартами програми “Хед Старт”
Професійний розвиток фахівців дошкільної освіти	Діяльність Освітнього центру раннього навчання дітей передбачає умови підготовки та професійного зростання кадрів, що залучені до програми Хед Старт
Науково-методичне забезпечення дошкільних установ	Забезпечення супроводу у впровадженні освітніх програм для дітей дошкільного віку та методичні рекомендації щодо програмного наповнення; надання інформації щодо конференцій, матеріалів для організації занять у дошкільних установах та ін.
Виконавче управління програми “Хед Старт” – секція “Дирекція”	Включає установи, що надають інформацію про програму Хед Старт, її характеристику, особливості роботи дошкільних установ за програмою Хед Старт, надання консультаційних послуг з питань дошкільної освіти дітей та ін. До таких установ належать: Національна дирекція програми Хед Старт (National Head Start Program Directory), Національна мережа навчальної та технічної підтримки Хед Старт (National Head Start Training and Technical Assistance (T/TA) Network), Офіси державного співробітництва Хед Старт (Head Start State Collaboration Offices)

Джерело: Areas of Interest [Електронний ресурс] / Administration for Children and Families.

– Washington, D.C., November 10, 2009. – Режим доступу:
<http://www.acf.hhs.gov/programs/ohs/eclkc/eclkc.html>.

вихователю організувати різноманітні види діяльності навколо предмета дослідження.

Вивчення предмета може відбуватися через розучування дітьми римівок про нього, складання розповідей та віршів, вивчення скоромовок, приказок та ін. Пообідній час за курікулумом вальдорфських програм відводиться на діяльність, у якій дитина активно розвивається: евритмії – почуття ритму і такту розвивається руховою діяльністю у супроводі музики чи мови вихователя; ручній праці, фізкультурі. У кінці дня діти разом з вихователем підсумовують отримані протягом дня знання про предмет.

Райян Ліндсей (Ryan Lindsay), президент Вальдорфської Асоціації в Онтаріо в Канаді, зауважує, що основною стратегією вальдорфської освіти є принцип “у потрібному місці, в потрібний час”. Ліндсей критикує сучасну тенденцію інтелектуалізації дошкільної освіти і наголошує на важливості та обов’язковості фізичного, соціального, емоційного і креативного розвитку дитини [249]. Р. Ліндсей зазначає, що особливої уваги необхідно надавати не заучуванню дітьми певного предмета, а всебічне його дослідження, вивчення його властивостей, якості, форми, кольору тощо. Такий підхід до розвитку, навчання та виховання дітей забезпечує “легке навчання” і комфорт, а також невимушену атмосферу у групі, адже діти пізнають оточуючий світ разом (з педагогом, однолітками)[249].

На основі аналізу праць американських педагогів можна виокремити відмінності організації освітнього процесу в дошкільних установах, що працюють за Вальдорфською педагогікою та педагогікою М. Монтесорі. Так, американська дослідниця Керолін Поуп Едвардс у своїй праці “Три підходи з Європи: Вальдорф, Монтесорі та Ріджо Емілія” зазначає, що “відмінності організації освітнього процесу у вальдорфських та монтесорівських дошкільних закладах суттєві [284, с. 9–15], що доводить також і порівняльна таблиця 2.12. Саме тому в сучасній американській педагогіці ще виникають дискусії щодо досконалості запропонованих підходів навчання та виховання дітей, хоча проведені дослідження з ефективності програм показали їх досить високу результативність” [284, с. 9–15].

Таблиця 2.12

Порівняльна характеристика освітнього процесу в Вальдорфських дошкільних закладах та закладах М. Монтесорі у США

	Освітній процес у Вальдорфських дошкільних закладах	Освітній процес у дошкільних закладах, що працюють за методикою М. Монтесорі
Вікові терміни для навчання у дошкільному закладі	- навчання розпочинається з 3-х років і здійснюється через практичну діяльність та активність дитини до 5-6 років, потім діти вступають до початкової школи	- навчання розпочинається з раннього віку, дітей поділено на три різновікові групи: з народження до 3 років, від 3 до 6 років, від 6 до 9 років (ця група включає початкову школу)
Навчальна діяльність	- навчальна діяльність передбачає вивчення певного об'єкта чи явища, проходить під постійним супроводом педагога	- дитина сприймається як особистість, що здатна робити свій вибір, яку заохочують до саморозвитку і самостійного пізнання навколишнього; педагог спонукає до діяльності
Забезпечення розвитку дитини	- розвиток дитини визначається її активністю та залученістю у процес дослідження об'єкта	- розвиток кожної дитини визначається шляхом опосередкованого спостереження, самостійної діяльності дитини
Матеріал для навчання	- матеріали допомагають дитині вивчити предмет, пропонуються вихователем під час дослідної діяльності з метою вивчення властивостей об'єкта	- матеріали та діяльність розвивають сенсорику, що дозволяє дітям практикуватись у маніпуляції з предметами
Особливості соціалізації	- соціалізація відбувається в ході колективної співпраці з іншими; увага акцентується на формуванні соціальної відповідальності та почуття колективізму	- соціалізація дитини відбувається завдяки перебуванню дитини в різновіковій групі, дитина соціалізується самостійно (але педагог здійснює супровід); увага акцентується на особливостях індивідуальності кожної людини

Джерело: Pope C. Three Approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia / Carolyn Pope Edwards. – Early Childhood Research & Practice. – 2002. – Vol. 4. – № 1. – P. 7-14.

Однією з порівняно нових програм виховання і навчання дітей дошкільного віку є розроблена американськими педагогами *програма “Бенк Стріт”* (The Bank Street program), яка сфокусована на дитячоцентристській освіті. Навчання у закладах, що працюють за цією програмою, починається з 3-х років. Концептуальними засадами програми “Бенк Стріт” є положення про те, що дитина є активним учнем, дослідником, експериментатором, митцем. Вихователі, які працюють за програмою “Бенк Стріт”, повинні сприяти форсованому розвитку

	<i>Продовження табл. І.1</i>
	результатом спонуки з боку дорослих [226]. Активність дітей проявляється як вияв практичної дії, це передусім рух тіла (ходьба, біг, стрибки), ручна діяльність (дрібна моторика – ліплення, конструювання, вишивка) та активність як сприймання навколишнього світу, яка досліджувалась американськими педагогами у грі, вправі, експерименті (спостереження, аналізування, порівняння, повторення, дослідження об'єкта чи явища за допомогою зору, дотиком, нюхом і т.д.) [293]
Принцип зв'язку з життям	Передбачає самостійне практичне застосування дітьми знань, отриманих у дошкільному закладі. Принцип зв'язку з життям реалізується не тільки через заняття, ігри та пояснення, але й ставиться в безпосередню відповідність до змісту освіти, який повинен охоплювати увесь світ людського життя: 1) знання про власну особистість (тіло, одяг) та відповідні уміння; 2) світ іграшок; 3) нове оточення (дитячий дошкільний заклад, шлях до нього); 4) світ нових людей (вихователь, інші діти, незнайомці); 5) навколишній світ (супермаркети, магазини, пошта, вулиця, парк, водоймища, роздоріжжя і т.д.); 6) об'єкти природи (рослини – дерева, кущі, овочі, фрукти (істівні, неістівні); тварини – домашні, тварини зоопарку, дикі тварини (хижі, нехижі); 7) світ інформації (газети, телебачення, розваги, комп'ютер); 8) космос (планети, сонячна система, зірки, сузір'я і т.д.) [293]
Принцип урахування вікових та індивідуальних особливостей	Педагоги акцентують увагу на тому, що переважно групова діяльність дитини в дошкільному закладі не повинна нівелювати індивідуальні та вікові особливості особистості. З метою реалізації принципу врахування вікових та індивідуальних особливостей педагогами враховуються такі критерії: вікові особливості, рівень розвитку дитини-дошкільника та психічний стан дитини [315]
Принцип індивідуалізації й диференціації	Американські вчені вважають одним із необхідних у процесі організації та проведення ігор, пізнавальних занять, повсякденної діяльності дітей. Індивідуалізація означає цілковите визнання неповторності, особливості, самостійності дитячої особистості. Диференціація здійснюється відповідно до здібностей дитини, тобто заняття в американських дошкільних закладах організують відповідно до особливостей та можливостей кожної дитини залежно від статі, віку, соціального походження, рівня розвитку, обдарувань [176]
Принцип послідовності	Грунтується на тому, що навчальний матеріал чи обсяг роботи, заданий дитині, виконується легше, швидше і простіше, якщо завдання становлять певну логічну послідовність, розчленовані із складних на прості. Американські вчені наголошують на тому, що фізична чи розумова діяльність, розподілена на окремі та часткові завдання, дозволяє одержати цілісний образ роботи і полегшує дитині виконання [293]
Принцип самостійності та принцип добровільності	За твердженням Національної асоціації освіти дітей дошкільного віку, принцип самостійності реалізується через заохочення вихователем дитини до самостійної дії, спонукання до самостійного вирішення завдань. Принцип добровільності полягає у тому, що вихователь не нав'язує дітям конкретний вид діяльності, а шляхом гри залучає їх до неї. Як вважають американські педагоги, дітям краще запам'ятовується те, що вони обрали добровільно, а не те, що регламентує розклад [182]

Додаток И

Принципи дошкільної освіти США

Таблиця И.1

Принципи дошкільної освіти США	Характеристика
Принцип доступності	Полягає у доступі до освітніх послуг кожного громадянина Америки, незалежно від соціального статусу, матеріальних можливостей, національності, у рівності умов для гармонійного всебічного розвитку та виявлення талантів і задатків [283]
Принцип єдності розвитку, навчання, виховання та оздоровлення дітей	Ґрунтується на вченнях американських учених про те, що дитина повинна розвиватися і навчатися гармонійно, отримувати їх відповідно до її психічних та фізичних можливостей, при цьому не тільки зберігаючи, а й зміцнюючи своє здоров'я [293]
Принцип наступності	Реалізується через створення навчально-виховних комплексів “Дитячий дошкільний заклад – школа – вищий навчальний заклад”. У США існує широка мережа таких комплексів, вони забезпечують наступність між різними ланками освіти, сприяють підвищенню ефективності навчання та всебічному розвитку дитини від ранніх років до юності [226]
Принцип єдності виховних впливів сім'ї та дошкільного закладу	Реалізується через активну співпрацю з батьківськими комітетами, програми поглиблення співробітництва з батьками (розділи програм Хед Старт, “Жодної дитини поза увагою” та ін.), активне залучення батьків до діяльності з дошкільним закладом (спільне з дітьми та вихователями відвідування літніх та зимових баз відпочинку, колективне проведення громадських заходів, вечірок для дітей та ін.)
Принцип демократичності та гуманності педагогічного процесу	Полягає в наданні учаснику навчально-виховного процесу свободи дії у своїй діяльності (для вихователя – свобода у виборі методів та педагогічних технологій навчання та виховання, для вихованця – свобода у виборі своєї діяльності, інтересів, переконань і т.д.); у сприйманні особистості дитини як найвищої цінності для педагога, розумінні того, що дитяча психіка є підґрунтям для розвитку особистісних якостей дорослої людини [293]
Принцип особистісно-орієнтованого підходу	Педагог повинен ставити дитину в центр навчально-виховної діяльності, враховувати особливості фізичного, психічного і соціального розвитку вихованця [226]
Принцип відповідності змісту дошкільної освіти віковим особливостям дітей	Полягає у тому, що зміст програм дошкільної освіти та навчальний план (курікулум) повинен складатися відповідно до вікових особливостей вихованців дошкільних навчальних закладів [293]
Принцип наочності	Передбачає насамперед використання якісного наочно-дидактичного матеріалу. Демонстрація та ілюстрація об'єктів та явищ широко використовується в гармонійному поєднанні із безпосереднім спостереженням дітей. Вихователі повинні вміти керувати процесом сприймання, доцільно використовувати наочність у навчально-виховному процесі для ілюстрації процесів, явищ, речей, предметів тощо. Все, що має наочне підкріплення, легко запам'ятовується й довше зберігається в пам'яті. Наочність для дітей у віці від чотирьох до шести років має особливе значення. За допомогою цих внутрішніх наочних картин дитина добре орієнтується в навколишньому середовищі [275]
Принцип активності	Американські дослідники розуміють активність як сукупність усіх зовнішніх і внутрішніх процесів організму: збільшення, дозрівання, удосконалення функцій окремих органів і всього організму. Вчені розмежовують поняття “активність” та “ініціативність”, оскільки вони різняться за чинником виявлення. Ініціатива розглядається з погляду власної практичної діяльності, тоді як активність може бути

дітей шляхом відкритих можливостей для фізичного, емоційного, когнітивного та соціального розвитку. Увага педагогів акцентується також на тому, що діти на кожному віковому етапі навчаються по-різному, з різним темпом та за різними способами [156].

Програма ґрунтується на розумінні того, що якщо діти можуть учитися і вивчати світ людей, вони здатні зрозуміти те, з чим вони стикаються. Найкращими для цього є п'ять ключових соціальних предметів: культурна антропологія, історія, політичні науки, економіка та географія. Мистецтво та наукова освіта виокремлені у групу соціально спрямованих предметів, це та діяльність, яка сприяє розумінню дитиною світу навколо них.

Структура програми “Бенк Стріт” має такі складові: дитиноцентристська програма розвитку, співпраця з батьками, спеціальна освіта дітей, освітній центр для батьків і передбачає розвиток дитини у восьми сферах (див. табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Сфери розвитку дитини за програмою “Бенк Стріт”	
1. Мистецтво	Художня праця з фарбами, різними матеріалами: пластилін, штучні матеріали для виготовлення виробів. Спрямованість на процес діяльності як такої, що розвиває, а не навчає
2. Конструювання або Блоки	Ігри з кубиками: м'які (з тканини) куби для дітей раннього дошкільного віку, куби з пластмаси; великі, малі та середні куби. Увага – на процесі творення, а не на результаті
3. Комуникативна сфера	Ігри, пов'язані з відтворенням професій, соціальної поведінки дорослих: “Магазин”, “У лікаря”
4. Сфера “Спілкування”	Ігри, пов'язані з потребою дитини почувати себе могутньою та сильною: “Пірати”, “Міліція”, “Капітани”. Педагог проводить настановчі бесіди: “Що може причинити біль”, “Що може становити загрозу для життя людини”, пояснює особливості батальних ігор
5. Сенсорний розвиток	Пісок, вода, піна для бриття, приготування їжі – все це сприяє розвитку сенсорики; діти вивчають середовище через дотик, зір, маніпуляцію, запах, смак
6. Музика, фізкультура та рухливі ігри	Музичний розвиток дітей пов'язують з руховою активністю: ігри та рухи під музику, слухання музики, співи. Фізичний розвиток формує у дітей розуміння дій (угору, вниз), формує орієнтацію у просторі (над, під, в, через, біля, навколо)
7. Дозвілля	Діяльність поза межами групової кімнати включає: екскурсії до банківської установи, в супермаркет, хімічтку і т.д., а також прогулянки до парку, лісу

Джерело: The Bank Street Family Center Staff Handbook: Staff Manual / Bank Street Family

Center, 2010. – P. 14-18.

Групові кімнати дошкільних установ, що працюють за програмою “Бенк Стріт” облаштовані таким чином, щоб вони сприяли розвитку дитячої уяви; ігри та іграшки мають таку ж мету. Облаштування групової кімнати передбачає наявність цільових куточків, тобто “блоків”: куточок для гри з водою, обладнання для малювання, куточок для маніпуляцій з глиною, землею, куточок настільних ігор – пазли, картки, дитяче доміно. Таке середовище дозволяє дітям на власне вподобання обирати предмети та ігри для своєї діяльності і гратись у групах чи самостійно, вчитись по-своєму маніпулювати предметами, вивчати їх самостійно у власному темпі [156].

У сучасній системі дошкільної освіти США існують ще сотні незалежних приватних, громадських, релігійних та державних дошкільних установ та груп по догляду за дітьми, що працюють за найрізноманітнішими методиками, розробляють власні навчальні програми. Багато американських сімей віддають дітей до дошкільних закладів, що створюються при релігійних установах, програми яких передбачають вивчення релігії. Поширеним явищем у США є наявність дошкільних програм, що засновані національними меншинами та їх спільнотами, до яких належить міжнародна організація “Християнський союз молодих людей” – YMCA (Young Men Christian Association). Окремі великі компанії пропонують програми домашньої дошкільної освіти, зокрема, серед найбільш відомих – Брайт Хорзон (Bright Horizons) та Чайлдтайм Ленінг Центри (Childtime Learning Centers).

Зауважимо, що зусилля закладів дошкільної освіти спрямовані не тільки на успішну реалізацію програми, але й на активний пошук джерел фінансування на спонсорування дошкільної галузі. Так, постійними інвесторами дошкільної освіти є науково-дослідні інститути, комерційні, державні та громадські організації, фонди, приватні особи, що надають гранди на навчання дітей з особливими потребами, дітей з малозабезпечених та неповних сімей, обдарованих дітей тощо. Таким чином, активна пропаганда освітніх центрів дошкільної освіти та дошкільних навчальних закладів щодо необхідності здобуття дитиною дошкільної

Додаток 3

Основні положення сучасних підходів дошкільної освіти у США

Таблиця 3.1

№ п/п	Положення підходів
1.	Найкраще діти навчаються тоді, коли почувають себе комфортно та в безпеці [1; 5]
2.	Знання дитини мають логічну структуру [2, с. 19]
3.	Діти навчаються шляхом соціальної взаємодії з дорослими [4, с. 4-6]
4.	Знання дитини формуються через вивчення, пізнання та практичне використання [3, с. 112]
5.	Діти навчаються через гру [2, с. 25]
6.	Діти повинні розуміти “навіщо вони навчаються” [2, с. 25]
7.	Отримані знання характеризуються індивідуальністю (кожна дитина по різному сприймає навчальну інформацію) [6]

Джерела:

1. Bredekamp S. The developmental characteristics of three-and-a-half- to five-and-a-half-year-olds and implications for learning / S. Bredekamp, T. Rosegrant // Curriculum assessment for young children – 1989. – Vol.1. – P. 16
2. DeVries R. Constructivist early education: Overview and comparison with other programs. / Rheta DeVries, Lawrence Kohlberg - Washington, DC: NAEYC, 1987. – 423 p.
3. Elkind D. Child development and education: a Piagetian perspective / D. Elkind. – New York: Oxford University Press, 1978. – 728 p.
4. Erikson E. Childhood and society / Erik Homburger Erikson. – New York: Norton, 1993. – 445 p.
5. Rothman R. What to teach: Reform turns finally to the essential question / R. Rothman // Education Week – 1989. – Vol.1 – № 8. – P.10–11.
6. Smith-Burke M. T. Reading and talking: Learning through interaction / M. T. Smith-Burke // Observing the language learner. - Newark, DE: International Reading Association, 1985. – P. 199-211).

навчального процесу, ознайомлення дітей із загальнолюдськими цінностями, створення виховних ситуацій, проведення виховних заходів, впровадження системи винагород. На наш погляд, способи прищеплення дітям базових моральних цінностей, запропоновані прибічниками концепції виховання характеру, після відповідної адаптації можуть успішно використовуватися у виховному процесі вітчизняних дошкільних закладів.

освіти, а також їх орієнтація на якість освітніх послуг (розробка ефективних програм) відповідно до потреб суспільства дають підстави стверджувати, що така пропаганда є ефективним та дієвим механізмом удосконалення системи дошкільної освіти США.

Отже, аналіз змісту американських програм дошкільної освіти дав змогу визначити їхні особливості, а саме: навчання та виховання дітей на міждисциплінарній основі, гнучкість та мобільність курікулумів та програм, інтегрованість навчальної діяльності, збалансоване поєднання теоретичних знань дітей з їх практичним використанням, залучення до підготовки досвідчених фахівців. Ці особливості свідчать про креативність та варіативність в організації навчання та виховання дітей в умовах дошкільної установи. Різноманітність програм полягає не тільки у назвах, але й у підході до визначення завдань навчально-виховного процесу. Варіативність дошкільних програм визначається мережею дошкільних установ, що працюють за певною програмою у різних штатах країни. Зміст програми та її педагогічна система навчання адаптується до конкретних умов, тобто відповідно до матеріального забезпечення дошкільної установи та потреб окремого населеного пункту чи штату.

Успішна реалізація програм дошкільної освіти здійснюється через доступ та якість освітніх послуг, дослідження попиту на програму, наукове підґрунтя для навчання дітей дошкільного віку, фінансову підтримку, технологізацію освітнього процесу, успішність дітей у різних видах діяльності. Аналіз програм засвідчив, що важливими чинниками успішного їх запровадження є: розробка змісту програм дошкільної освіти відповідно до потреб населення; застосування маркетингових досліджень для вивчення ринку, інтересів населення, дошкільних установ штату і всієї країни в цілому; рівність доступу до освітніх програм усіх дітей незалежно від віку, статі, раси, соціального статусу, фінансового становища тощо; контроль якості освіти та освітніх програм; організація освітнього процесу в дошкільних закладах на засадах наукових досліджень та інновацій; сформованість компетентностей дітей дошкільного віку; застосування різноманітних підходів до навчання та виховання дітей у дошкільних закладах; пошук джерел фінансування.

Проте характеристика програм буде не цілісною без форм, методів та засобів, якими послуговуються американські педагоги для організації педагогічного процесу і забезпечення його успішної практичної реалізації, аналіз яких здійснено у наступному підрозділі.

2.2.2. Форми, методи та засоби практичної реалізації основних завдань дошкільної освіти у США

Наявність великої кількості програм дошкільної освіти зумовлює різноманітність форм, методів та засобів організації освітнього процесу, аналіз яких забезпечить цілісне уявлення про особливості їх використання у практичній діяльності дошкільних навчальних закладів у США. Враховуючи вимоги останніх урядових документів і державної програми “Хед Старт” щодо забезпечення рівності можливостей всіх без винятку дітей у плануванні освітнього процесу, американські педагоги, співробітники міністерства освіти та інших державних установ, місцевих освітніх адміністрацій, працівники різних комерційних, приватних організацій та фондів дошкільної освіти постійно працюють над удосконаленням і урізноманітненням педагогічних форм, методів навчання та виховання дітей у дошкільних навчальних закладах. Відповідно до концепції, курикулуму та програм дошкільної освіти в дошкільних закладах США використовується цілий арсенал форм, методів і засобів навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Організація ефективного навчально-виховного процесу у дошкільних закладах здійснюється американськими вихователями завдяки використанню широкого спектру форм, методів та засобів.

Основними організаційними формами, які застосовуються в організації педагогічного процесу в американських дошкільних установах, є:

- а) навчально-пізнавальна (ігрова та розвивальна) діяльність – організація освітнього процесу у формі розвивальної гри;
- б) діяльність поза межами групи – культурно-дозвіллева, громадсько-

старанності, пунктуальності, самоорганізації; привчання дітей до виконання завдань педагога, формує у них такі якості, як дисциплінованість, сумлінність, активність. Діти вчать не шукати легкого вирішення поставленого завдання, а самостійно, методом спроб і помилок, шукають шляхи його вирішення.

Традиційним способом реалізації виховання характеру є також його впровадження через навчальну програму дошкільного закладу, особливо під час занять з розвитку мовлення, ознайомлення з правилами поведінки, проведення творчих та виховних заходів, які відкривають можливості для обговорення та осмислення моральних цінностей і норм поведінки. Існує чимало видів діяльності, що надають вихованцям можливість приймати рішення, наприклад, участь у драматичних та мистецьких гуртках, спортивних секціях. Більшість із них сприяють практичному формуванню таких цінностей, як ініціатива, старанність, лояльність, тактовність, щедрість, альтруїзм, сміливість [354, с. 38-39].

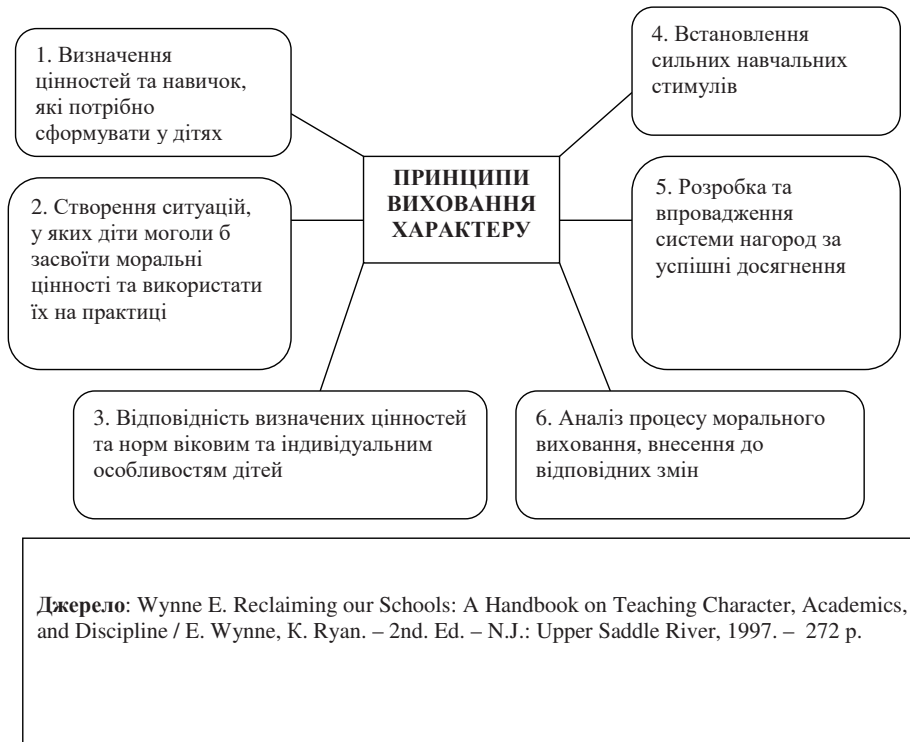
Прибічники концепції виховання характеру приділяють особливу увагу проведенню різних церемоній на рівні всього дошкільного закладу (зборів, асамблей, посвят, церемоній вручення грамот та нагородження за особливі досягнення у різних видах діяльності), які вважаються важливим засобом акцентування на певних моральних цінностях, які є зразком для молодших дошкільників. Церемонії можуть проводитися як у групі, так і на рівні всього колективу дошкільної установи. Організація та проведення церемоній вимагає від вихованців та педагогів залучення чималих зусиль та неабиякої уяви (підготовка постерів, костюмів, промов, подарунків, музичного супроводу, оформлення інтер’єру). Однак такі громадські, колективні заходи згуртовують всіх дітей групи, сприяють засвоєнню таких моральних цінностей, як дисциплінованість, відповідальність, вміння працювати у колективі та досягати поставленої мети, повага, толерантність, вміння використовувати свої вміння для виконання певної справи, усвідомлення того, що порушення визначених правил хоча б одним із організаторів церемонії може призвести до загальної невдачі [344, с. 203–205].

Таким чином, ефективними засобами практичної реалізації концепції виховання характеру в американській дошкільній освіті є належна організація

Додаток Ж

**Принципи виховання характеру та навчання дітей моралі
за К. Райаном та А. Уінном**

Примітки. Однією з умов успішної реалізації засад концепції “виховання характеру” визнається належна організація навчального процесу, тобто вивчення матеріалу, який відповідає віковим та індивідуальним особливостям дітей, систематична перевірка знань, умінь і навичок, вимогливість з боку педагога та вихованця, відповідність освітніх цілей загальноприйнятим державним стандартам тощо [344, с. 57].

Причинами залежності виховання характеру від навчальної діяльності є: спостерігаючи під час навчання за педагогом, який сумлінно виконує свою роботу, діти отримують зразок певних моральних якостей, зокрема, відповідальності,

корисна, соціально-комунікативна діяльність: організація свят (фестивалів, тематичних виставок дитячих робіт, тематичних тижнів, днів творчості), ігри на відкритому повітрі, ігрова, навчальна та трудова діяльності на групових майданчиках, навчальні екскурсії, прогулянки у місто (до лісу, водоймища);

в) діяльність поза межами дошкільних установ – участь у культурних заходах місцевої громади (громадські фестивалі), залучення дітей до інших дитячих дошкільних організацій (танцювальні гуртки, участь у хорах при церкві, театральних студіях), участь у змаганнях та конкурсах місцевого та державного рівня (спортивні змагання, мистецькі конкурси) тощо.

Найбільш широко в американських дошкільних установах використовуються інтерактивні методи навчання та виховання дітей дошкільного віку, серед яких:

1) навчально-виховні (словесні) – пояснення, розповідь, переконання, приклад, проблемна бесіда, дискусія;

2) практично-діяльнісні – вправи, колективна та самостійна діяльність, спостереження, ігри, досліди, робота в парах, колективно та індивідуально над проектом (навчальні, творчі, дослідницькі проекти); соціальне включення – активне залучення дітей до спілкування та взаємодії з однолітками і дорослими, інтерактивне спілкування між дітьми (обмін подарунковими картками, листівками);

3) методи стимулювання та контролю – позитивне ставлення до досягнень дитини, схвалення її дій щодо розв’язання конфліктних ситуацій та проблемних завдань, підтримка комфортного для всіх психологічного мікроклімату у групі дітей; дисциплінарні зауваження у випадку порушень правил дошкільної установи (порушення міжетнічних, міжрасових, гендерних стосунків у групі та поза її межами);

4) наочні – ілюстрація, демонстрація, комп’ютерні презентації, перегляд кінофільмів та мультфільмів, використання комп’ютерів, ЗМІ тощо;

Аналіз американських програм та курікулуму дошкільної освіти дає підстави стверджувати, що до найбільш поширених засобів навчання дітей дошкільного

віку, які американські педагоги широко використовують, належать:

1). Прості засоби:

а) словесні: слово педагога, як засіб передачі навчального матеріалу, сюжетні книги для дітей з абеткою (використовуються для мовного розвитку дитини);

б) прості візуальні засоби: реальні предмети, дидактичний навчальний матеріал для занять (картини, карти, фотокартки, схеми, таблиці, моделі, колекції, гербарії, тематичний навчальний матеріал, безпосередні предмети та об'єкти вивчення (пісок, ґрунт, вода рослини, макети об'єктів тощо), дидактичний ігровий матеріал – розвиваючі настільні ігри, конструктори, папки шнурівки; об'ємні книги (книги використовуються для розвитку просторових уявлень дітей, мовного розвитку).

2). Серед складних засобів навчання розповсюдженими є:

а) механічні візуальні пристрої: діаскоп, мікроскоп, діафільми, графопроектори та інші;

б) аудіовізуальні засоби: магнітофон, радіо;

в) аудіовізуальні: навчальні відеофільми (звуковий фільм), мутфільми, телебачення, відеомагнітофон, DVD-плеєри.

г) засоби, які автоматизують процес навчання: кабінети для проведення дослідницької діяльності, групові майданчики під відкритим небом для проведення дослідів, пов'язаних з вивченням природи, лабораторні кабінети, комп'ютери, мультимедійні дошки [241], ці засоби дають можливість показати дітям динаміку, рух, зміну, процес перебігу явища вивчення, виділити предмет вивчення і пред'явити його для засвоєння.

На увагу вітчизняних фахівців заслуговує досвід роботи американського державного дошкільного закладу “Ланс Круз” (L'Anse Creuse Kindergarten) м. Харісон та громадського “Дошкільного закладу св. Джозефа” (St. Lorenz Lutheran) в м.Франкенмус, штат Мічиган, які працюють за державною програмою “Хед Старт”, адаптованою до особливостей установ (див. Додаток С. 1).

Основною формою організації освітнього процесу у цих установах є

Додаток Е

Рушійні чинники розвитку дошкільної освіти у США
(друга половина XX ст. – початок XXI ст.)

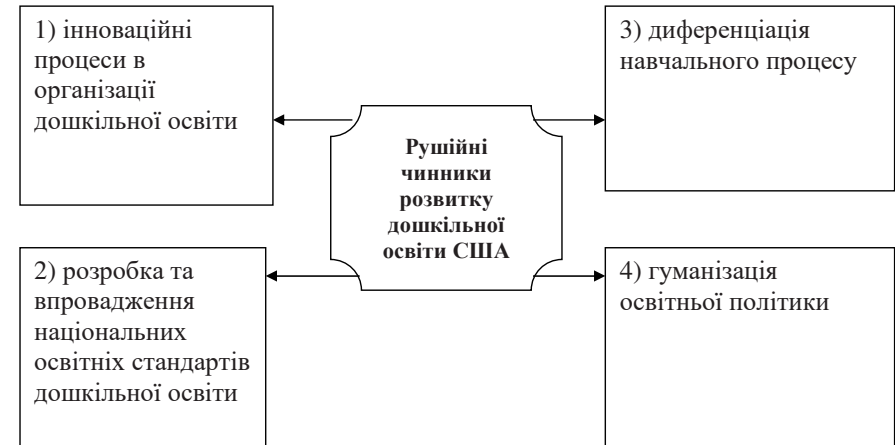

Рис. Е.1

Джерело: систематизовано автором

1. Інноваційні процеси в організації дошкільної освіти проявлялись у впровадженні нових концептуальних програм та різних підходів до навчально-виховного процесу в дошкільному закладі.

2. Розробка та впровадження національних освітніх стандартів дошкільної освіти передбачали акредитацію програм та формування основних вимог до компетентностей дітей.

3. Диференціація педагогічного процесу передбачала врахування індивідуальних і психологічних особливостей дитини, розвиток її здібностей і талантів.

4. Гуманізація освітньої політики виявлялася в окресленні концептуально-змістових компонентів інноваційної політики в системі дошкільної освіти США, основними з яких є екологічна освіта, сучасні технології, гуманітарна та полікультурна освіта.

Додаток Д

Модель полікультурної освіти за Дж. Бенксом

Таблиця Д.1

Модель	Характеристика
Модель „А”	Більшість курсів у сучасній американській освіті відображають навчальний матеріал з точки зору лише англійських чи американських дослідників
Модель „В”	Передбачає полікультурний підхід до процесу реформування змісту навчання. У цій моделі основний зміст навчання, який залишається англо-американським, доповнено курсами вивчення історії і культури афро-американців, мексикано-американців та спеціальними темами, присвяченими різним етнічним групам
Модель „С”	Модель “С” є перспективною, на думку Дж. Бенкса, оскільки у ході навчання, побудованого відповідно до цієї моделі, діти вивчають історію і соціальні події з точки зору різних етнічних груп. Вивчення будь-якого історичного періоду не зводиться до його розгляду лише з позицій англо-американських істориків і письменників. Навпаки, діти знайомляться з різними поглядами на події американської і світової історії
Модель „D”	Розглядається Дж. Бенксом як кінцева мета реформування змісту освіти. Діти вивчають історію в багатонаціональній перспективі з позицій етнічних груп, що населяють інші держави. Модель „D” створює великі можливості для поєднання полікультурної освіти з глобальною. Оскільки американці – це частина світового співтовариства, відзначає Дж. Бенкс, молодим людям необхідно вчитися бути ефективними його членами.

Джерело: Banks J. A. Multicultural education: issues and principles / J. A. Banks, C. A. Banks. – Boston: Allyn and Bacon, Inc., 1989. – 282 p.

навчально-пізнавальна діяльність – пізнавальна та розвивальна гра. Навчально-пізнавальна діяльність у дошкільних закладах, зазвичай, передбачає: дитячу навчально-ігрову діяльність, що ґрунтується на створенні певного образу, наприклад, казкового героя (кролика Банні, Мікі-Мауса), що навчає дітей; навчально-пізнавальну ігрову діяльність (письмо, лічба, читання); ігрову діяльність (соціальні рольові ігри); розвивальну діяльність (вивчення певних тематичних блоків – кольори, форма, шаблони, об’єм, кількість, властивості предметів); культурно-розвивальну діяльність (співи, танці, художня праця, лабораторні досліди) тощо [224].

Форми організації навчально-пізнавальної діяльності в цих дошкільних установах можуть бути як індивідуальними, так груповими (3-4 дитини) і колективними, що передбачають інтерактивні методи роботи в навчально-виховному процесі американських дошкільних установ таких, як “мозковий штурм”, диспут, консультування, експериментальне дослідження тощо. Так, прикладом навчально-пізнавальної діяльності, в якій використовується метод “мозкового штурму”, може бути конспект діяльності із сфери “Блоки”, що часто практикується у дошкільній установі “Ланс Круз”:

Мета заняття: когнітивний аспект – навчити дітей аналізувати, робити висновки, класифікувати об’єкти за величиною та порівнювати їх, розвивати пізнавальний інтерес до об’єкту вивчення; соціальний – розвивати навички комунікації з однолітками та дорослим, фізичний розвиток – розвивати дрібну моторику рук; мовний – збагачувати активний та пасивний словник дітей (великий-малий, довгий-короткий, широкий-вузький).

Обладнання та створення проблемної ситуації: мініатюрний макет двох берегів, будиночку на одному з берегів та річки між ними, герой-учасник Міккі-Маус (може бути супер-герой Біффо, Плуто та ін.); проблемна ситуація полягає в тому, що Міккі необхідно потрапити на берег, де розташований будинок, навчальна діяльність проводиться у куточку зі сфери “Блоки”.

Вихователь: “Малята, як вигадаєте, чому Міккі знаходиться на тому березі річки, на якій немає будиночку?” Діти висловлюють свої здогадки. Вихователь: “А

що ж Ви можете поради́ти нашому герою? Як він може потрапити на інший берег? Ви гадаєте, що він зможе перепливти її? Але ж річка глибока і широка, що ж тоді? Добре, згодна, можна ще перелетіти, але ж літака немає! Правильно, треба будувати міст. А з чого ж Ви пропонуєте його побудувати?”. Діти пропонують матеріали. Вихователь: “А який матеріал найкращий для будівництва мосту? А з чого можна побудувати міст для Міккі? Правильно, в цьому нам допоможуть блоки, які знаходяться у куточку “Блоки” у нашій групі. А хто ж, буде будівельниками?”. Діти висловлюють своє бажання бути будівельниками. Вихователь: “Хто відповідає за будівництво мосту? Правильно, інженери та архітектори. А хто буде? Правильно, будівельники. То ж, давайте для будівництва нашого мосту оберемо їх за допомогою лічилки”. Після того, як обрано “ролі” дітей, вихователь пропонує інженерам висловити свої думки щодо того як повинен будуватися міст, скільки необхідно блоків для побудови, а архітектори повинні сказати, якої форми повинен бути міст. Будівельники висловлюють свої побажання щодо будівництва мосту, які матеріали ще потрібно. Вихователь: “А чи має значення, якої довжини будуть блоки для побудови мосту? Чому?”. Після завершення будівництва вихователь спонукає дітей до висновків: “Отже, навіщо Вами було побудовано міст? Що Ви використали для його будівництва? Чим Ви допомогли Міккі?”

Всі запитання, які ставляться вихователем, спрямовані на активацію пізнавальної діяльності дітей: вихователь здійснює “мозковий штурм” шляхом постановки таких запитань до дітей, які потребують колективного вирішення, висловлення дітьми власних думок, змушує їх осмислити зміст запитання та дати обмірковану відповідь.

Ефективною в процесі навчально-пізнавальної діяльності є взаємодія вихованців у парах, мінігрупах, групах, що здебільшого застосовується під час пошуку вирішення навчального завдання, аналізу проблемної ситуації, проблемної дискусії тощо [218, с. 26; 370]. Така форма роботи часто використовується вихователями дошкільному закладі “Ланс Круз” для організації навчальної діяльності зі сфери “Музична діяльність та фізичний розвиток” та їхніми колегами

Додаток В

Цільові програми Головного управління “Хед Старт” у сфері дошкільної освіти

1. Програма “Співробітництво з громадою та сім’єю” (Family and Community Partnerships) – “Хед Старт” надає можливості батькам у розробці цілей навчання для їхньої дитини, відповідно до національних чи етнічних особливостей; співпраця здійснюється на основі конструктивної взаємодії персоналу та батьків, підтримується ініціатива сім’ї в поширенні інформації щодо їхньої культури.

2. “Хед Старт” для мігрантів та Сезонна програма “Хед Старт” (Migrant and Seasonal Head Start), яка здійснює обслуговування імігрантських та фермерських дітей від 6-ти міс. до 5-ти років. Через особливості роботи сім’ї діти навчаються за скороченою програмою дошкільної освіти (кілька місяців), а не за традиційною освітньою програмою “Хед Старт” (протягом року).

3. Програма “Хед Старт” для корінних жителів Америки (індіанців) та жителів Аляски” (American Indian-Alaska Native Head Start), яка забезпечує корінних жителів Америки (індіанців) та жителів Аляски різними видами послуг у таких сферах, як: охорона здоров’я, освіта, харчування, соціалізація дітей, що сприяють підготовці дитини до школи. Обслуговування надається переважно дітям з особливими потребами.

Джерело: As Early Head Start Programs Design and Adapt Their Program Models Based on the Needs of the Families They Serve, How Do They Determine Which Program Option(s) to Offer, and the Flexibility Within Those Program Options? [Електронний ресурс] / EHS Tip Sheet, 2010. – № 23. – Режим доступу: http://www.acf.hhs.gov/opa/fact_sheets/headstart_factsheet.htm.

Діяльність підрозділів Головного управління “Хед Старт”

Таблиця Б.1

The Head Start Roadmap to Excellence Архівні документи Хед Старт Від А до Я (Всі документи та закони, що стосуються програми Хед Старт): Можуть включати: Програмні інструкції (йдеться про надання грантів організаціям, які займаються забезпеченням освітніх послуг; звітність про використання коштів); Меморандум Хед Старт (кожній освітній організації, що підпорядкована Офісу Хед Старт надається керівництво що включає реалізацію програми в 4-и етапи: Планування, Вплив, Забезпечення, Кошторис); Вимоги до кваліфікації педагогічних працівників та ін. Гранди: - Умови отримання грандів; - Перелік штатів, яким надано гранди; - Аплікаційні документи. Про Офіс Хед Старт: Місія, мета, опис програми, Інформаційні листи Хед Старт, Звіти. Сфери обслуговування програми: Розвиток та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку; Співпраця з сім'єю та громад кістю.	Законодавче забезпечення програми 1. Акт про Хед Старт (Head Start Act) 2. Хед Старт стандарти до освітніх програм та інші регуляційні документи (Head Start Program Performance Standards & Other Regulations (45 CFR Parts 1301-1311)) Освітня політика та меморандуми програми: 1. Програмні інструкції; 2. Інформаційні меморандуми. Сфери дослідження: 1. Хед Старт дослідження; 2. Дослідження Хед Старт в сфері раннього навчання. Освітній центр раннього навчання дітей (Early Childhood Learning and Knowledge Center (ECLKC)): 1. Про ECLKC; 2. Сфери діяльності; 3. Місцеві офіси Хед Старт.

Джерело: The Head Start Roadmap to Excellence [Електронний ресурс] / Administration for Children and Families. – Washington, D.C., 2007. – Режим доступу: <http://www.acf.hhs.gov/programs/ohs/>

з “Дошкільного закладу св. Джозефа” зі сфери “Музика”, зокрема, пальчикова музична навчальна гра “П’ятірка”, під час якої діти сідають у кола по підгрупах та розучують пальчикову гру-пісню.

До форм організації навчання за курікулумом дошкільних закладів належать також: колективні та індивідуальні проектні презентації зі сфер “Кулінарія”, “Блоки”, “Комп’ютер” (Ланс Круз), “Релігія”, “Мистецтво”, “Мова” (дошкільний заклад св. Джозефа) тощо. Результатом навчальної гри із цих сфер можуть бути презентації, відповідно: колективної страви, споруди пісочного міста, макет “Різдяного вертепу”, спільна картина, пісня, колективна казка тощо.

Цікавими формами освітньої діяльності у дошкільних закладах є також спільні мистецькі презентації (реалізується через засоби образотворчої діяльності, роботи з природного та штучного матеріалу, ліплення, аплікації, оригамі); акторська ігрова діяльність (передбачає розповідання та драматизації віршів, оповідок, казок, постановка дитячих мюзіклів); музична діяльність (реалізується через слухання музики, гру на дитячих музичних інструментах, танці, співи); діяльність, спрямована на фізичний розвиток дитини (організуються колективні рухливі ігри, забіги, аеробіка переважно для дівчаток, бойові мистецтва переважно для хлопчиків), екскурсії (екскурсії до парку, лісів, водоймищ; навчальні екскурсії по місту до супермаркетів, бібліотек, місця відпочинку, історичні екскурсії, спільні з вихователями та батьками подорожі по штату, походи з ночівкою під відкритим небом у дитячих літніх кемпінгах).

Допоміжною формою організації освітнього процесу у громадському дошкільному закладі “св. Джозефа” є також започаткування проекту “Духовна родина” що покликаний реалізувати наступні завдання: духовне виховання на засадах релігії; моральне виховання дітей дошкільного віку (формування ціннісних орієнтацій дитини); громадське виховання (формування толерантної поведінки, взаємоповаги). На думку директора дошкільного закладу Адели Корф “духовне виховання є основою виховання високоморального громадянина держави” [330]. Прикладом навчально-пізнавальної діяльності відповідно до проекту може бути освітня діяльність із сфери “Література”, в якій вихователь

разом з дітьми розучує молитву, читає релігійні оповідання, притчі тощо.

Американськими вихователями дошкільних закладів “Ланс Круз” та “св. Джозефа” широко використовується комплекс методів за Д. Едгаром: драматичне розігрування, демонстрація, проектування, методи інтерактивного спілкування з дітьми [187].

У практиці дошкільних закладів використовують також методи дедуктивного та індуктивного навчання. Дедуктивний метод навчання використовується у таких формах роботи: навчально-пізнавальній діяльності у роботі над проектом, дидактичних іграх, навчально-пізнавальній діяльності у проведенні дослідів. Практикується під час навчально-пізнавальної діяльності з малювання, ліплення, аплікації, музики, кулінарії тощо. Метод полягає у тому, що вихователь демонструє кінцевий результат якогось процесу, а потім дає схему його отримання. Яскравим прикладом є навчально-пізнавальна діяльність у сфері “Кулінарія” (дошкільний заклад “Ланс Круз”) приготування десерту “Банановий човник”.

Мета заняття: когнітивний аспект – навчити дітей розрізняти та називати інгредієнти десерту, розвивати математичні здібності (вчити рахувати компоненти страви, кількість приготовлених “човників”), розвивати пізнавальний інтерес до процесу приготування страви; соціальний – розвивати навички спілкування та взаємодії з однолітками, фізичний розвиток – здійснювати розвиток дрібної моторики рук; мовний – збагачення дитячого активного та пасивного словника (інгредієнти, страва, шоколадні пластівці тощо).

Заняття вихователь розпочинає демонстрацією популярного серед американських дітей десерту “Банановий човник” (це може бути будь-який інший кулінарний виріб, які люблять та можуть проготувати діти, – “Фруктове барбек’ю”, “Бутерброди”, “Банановий човник” тощо). Вихователь: “Малюта, погодьтесь, що “Бананові човники” є улюбленим десертом всіх дітей. Сьогодні ми навчимося готувати його. Для цього нам необхідно... Як Ви гадаєте, які інгредієнти? Правильно, банани, зефір та шоколадні пластівці. А що нам потрібно з обладнання? Добре, я підкажу – пластмасові ножі, чайні ложки та мікрохвильова

Додаток Б

Структура Головного управління “Хед Старт”

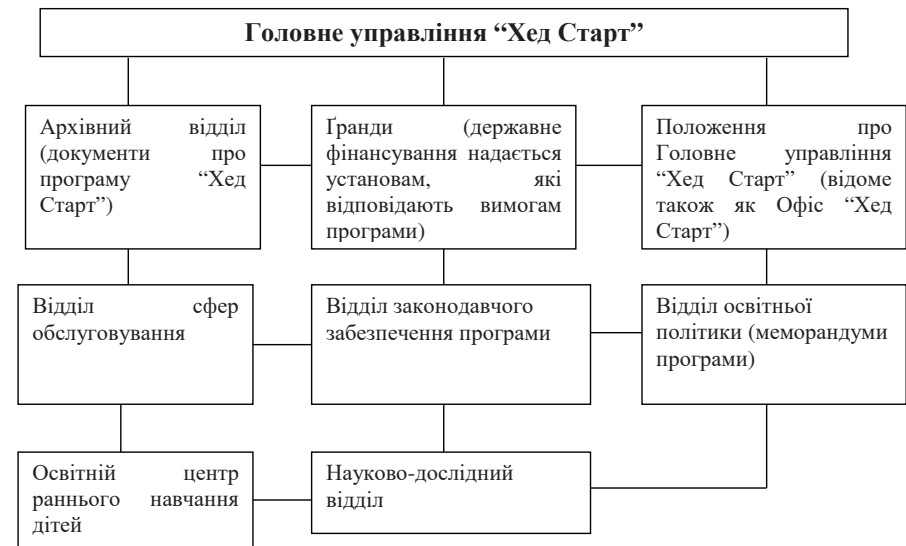

Рис. Б.1

Джерело: The Head Start Roadmap to Excellence [Електронний ресурс] / Administration for Children and Families. – S.W. • Washington, D.C. 2007. – Режим доступу: <http://www.acf.hhs.gov/programs/ohs>.

Примітки. Сучасна система освіти США включає: дошкільну (pre-school education), початкову (elementary education), середню (secondary education), вищу – коледж, університет (college, university education) та післядипломну освіту (graduate education), яка поділяється на освітні рівні за наступною віковою градацією: переддошкільна освіта: діти 3-х років (nursery school); дошкільна освіта: діти 4-5 років (kindergarten); перший рівень початкової школи – 6 років (1st grade); початкова школа для дітей до 8-ми років (primary, elementary); середня школа для підлітків – 12-14 років (middle school junior high school); середня вища – 15-17 років (high school), вища – 18-21 рік (university), післядипломна або професійна вища школа – від 21 року (professional school).

Обов'язкова початкова (elementary) в США починається з 5-6 років, на цьому рівні зміст (curricula), фінансування (funds), навчання (teaching) та політика (policy) розвитку регламентуються загальнодержавним і місцевим управлінням, а також юрисдикцією освіти країни. Вимоги до обов'язкової освіти включають переважно наступне: закінчення громадських (public schools), приватних шкіл ратифікованих державними (штатними) органами (state-certificated private schools), державних шкіл (state-founded schools) та проходження курсу домашніх шкільних програм (home school programs), така ж класифікація для дошкільних закладів освіти, які працюють за відповідними державними, громадськими та приватними програмами раннього розвитку дитини в дошкільних установах. Дошкільна освіта не є обов'язковою у більшості штатів, але на сучасному етапі простежується тенденція до запровадження її як обов'язкової.

піч”. Далі вихователь демонструє та дає інструкції щодо приготування страви: “Спочатку необхідно взяти ту кількість бананів, з якої Ви плануєте приготувати банановий човен. Потрібно помити банани, потім ножом обережно зробити надріз і обчистити лише одну смужку фрукту. Охайно під обчищеною смужкою необхідно ложечкою зробити заглиблення-ямки, але не глибокі. Таким чином у Вас вийде банан у формі човна. Після цього необхідно насипати в човник “скарбів” – шоколадних пластивців та зефіру. Можна відправляти його “у плавання” до мікрохвильової печі, не більше ніж на 1-2 хвилини”. Після інструкцій вихователя діти починають готувати. Завдання вихователя полягає у допомозі та консультації дітей у приготування страви.

Метод індуктивного навчання полягає в тому, що вихователі спочатку надають певну інформацію, формулюють проблему, демонструють дослід, організовують виконання вправ та ігор, а потім підводять дітей до узагальнень, визначення понять, формулювання висновків. Прикладом також може бути приготування “Бананового човника”, але на відміну від наведеного вище прикладу вихователь спочатку демонструє інгредієнти, пояснює, що можна з них приготувати та пропонує приготувати разом з ним страву і побачити: “...що вийде”.

Серед традиційних методів навчання вихователями дошкільних установ активно використовується репродуктивний метод, що передбачає активне сприймання дітьми навчального матеріалу, який подається педагогом через різні засоби (кінофільм, картинки) джерелами інформації та його подальше відтворення в своїй діяльності. При цьому використовуються також розглянуті раніше словесні, наочні і практичні методи навчання.

Методи активного навчання використовуються для тренування та розвитку творчого мислення дітей, формування в них відповідних практичних умінь та навичок. Вони стимулюють і підвищують інтерес до занять, активізують та загострюють сприймання навчального матеріалу [287].

У практичній діяльності американських вихователів широко використовуються й інноваційні методи активного навчання, зокрема, методи

навчання математики за З. Меверіч та Б. Крамарські, що ґрунтуються на метапізнавальній діяльності (вивчення об'єкту через різноманітні підходи: дослідження з точки зору математики – форма, об'єм, величина; з практичної точки зору – функції об'єкту і т.д.). Принципи використання методу полягають у рівній взаємодії педагога і вихованця, систематичному контролю знань (визначення успіхів дитини, допомога при виникненні труднощів та збагачення вже накопичених знань). Методика передбачає використання таких методів, як розігрування ролей, аналіз проблемних ситуацій, програмового навчання [258].

Розігрування ролей включає наявність ігрового моделювання та розподіл ролей між учасниками гри; наявність загальної мети всього ігрового колективу, досягнення якої забезпечується взаємодією учасників гри, підкоренням їх різнобічних інтересів цій загальній меті. Розігрування ролей передбачає колективну співпрацю, тому часто використовується американськими педагогами, що працюють за програмами Хед Старт, Хай Скоуп та їх варіантами. Ігрове проектування є простішим методом навчання в порівнянні з рольовим розігруванням і потребує менших затрат часу та засобів для використання педагогом цього методу в практичній діяльності. Використання методу полягає у проведенні пізнавальної діяльності шляхом організації гри. Наведемо уривок із діяльності у сфері “Досліди” (“Дошкільний заклад св. Джозефа”). Уривок з навчальної гри “Вивчення кольорів”.

Мета заняття: когнітивний аспект – навчити дітей розрізняти та називати кольори, розвивати пізнавальний інтерес до об'єкту вивчення; соціальний – розвивати навички комунікації, фізичний розвиток – дрібну моторику рук; мовний – збагачення дитячого активного та пасивного словників. Вихователь: “Сьогодні ми будемо дослідниками та художниками.” Діти розділяються на тих, хто бажає бути дослідниками, і тих, хто хоче бути художниками. Таким чином, навчання відбувається на основі гри “Художники та дослідники”. Перед дітьми ставляться різнокольорові фарби, посудина для змішування та пензлі. Потім вихователь пояснює, що у “художників” не вистачає фарб для того, щоб домалювати картини (дітям-художникам дають мольберти з недомальованими

Продовж. табл. А.1

Документ про освіту	Вік			Клас	Освіта	
Диплом про закінчення загально-освітньої школи	17	Чотирирічні старші школи	Підготовчі школи (школи, що готують учнів до навчання в ВНЗ, професійні школи)	12	Середня школа (освіта)	
	16			Комбіновані школи: підліткові та старші		11
	15					10
	14	Середня школа	Школи для підлітків	9		Елементарна (або початкова) школа
	13			8		
	12			7		
	11			6		
	10			Елементарна (або початкова) школа	5	
	9	4				
	8	3				
	7	2				
	6	Дошкільні навчальні заклади, “дитячі садки”		1	Передшкільна освіта	
	5			Ясла, ясла-школи		
	4					
	3	Установи, у яких здобувається освіта		Дошкільна освіта		

Джерело: A diagram of the education system in the United States [Електронний ресурс] / US Department of Education. National Center for education statistic. – Режим доступу: <http://nces.ed.gov/programs/digest/d99/fig1.asp>.

Система вищої та обов'язкової освіти США (переклад)

Документ про освіту	Установи, в яких здобувається освіта		Роки навчання	Освіта
Диплом доктора професійної освіти	Постдокторантська освіта та дослідження		7	Вища освіта (коледжі, університети, професійні й технічні училища та інститути)
	Навчання у докторантурі	Вища професійна освіта (медицина, теологія, закон, історичні науки тощо)		
Диплом магістра	Навчання у магістратурі		6	
	Професійні курси для випускників загальноосвітніх шкіл		5	
Диплом бакалавра	Професійні курси для випускників загальноосвітніх шкіл		4	
	Асоційований диплом, або сертифікат	Профтех училища	Громадські коледжі, університети та інші вищі навчальні заклади для випускників загальноосвітніх шкіл	
2				
1				

фрагментами). Вихователь: “Художники потребують допомоги у дослідників, які спробують створити кольори, які потрібні для завершення картини. Давайте спочатку художники скажуть нам, які кольори є, а потім – яких не вистачає. Отже, у нас є червоний, жовтий і синій, а не вистачає зеленого та чорного. Ну що ж, дослідники, давайте спробуємо спільними зусиллями створити кольори. Як ми будемо їх створювати, які ідеї є у дослідників, а художники, як вважають?”. Діти висловлюють свої припущення, вихователь вислуховує їх. Вихователь: “Я пропоную взяти пензлі та спробувати змішати фарби і почаклувати. З яких кольорів розпочнемо?” Діти пропонують кольори та змішують їх. Вихователь: “Який колір ми отримали, змішавши блакитну та жовту фарби? Правильно, зелену! А перемішавши блакитну і червону? Правильно, фіолетову” [178; 246]. Шляхом спроб і помилок діти за допомогою супроводу вихователя вирішують проблемно-пошукове завдання, а вихователь, використовуючи метод рольового розігрування, забезпечив ігровий перебіг навчання.

Аналізу конкретних ситуацій як нетрадиційному методу навчання властиві: наявність складної задачі чи проблеми, формулювання вихователем контрольних запитань з даної проблеми, обговорення можливих варіантів її вирішення. У дошкільних закладах, що працюють за державними програмами Хед Старт, Хай Скоуп та приватними програмами Бенк Стріт, Хайпі, активно використовується метод аналізу конкретних ситуацій. Поряд з тим не можна стверджувати, що ці методи не використовуються у дошкільних закладах, які працюють за програмами Монтессорі та програмами Вальдорфських шкіл. Особливістю використання кожного з методів є адаптація їх під конкретну педагогічну систему навчання. Наприклад, у дошкільних закладах Монтессорі у вирішенні завдань дитина має більшу можливість самостійного розв'язання завдання, аніж, наприклад в традиційних дошкільних установах. Прикладом використання методу аналізу ситуації може бути інтегрована навчальна гра зі сфери “Комп’ютер” (дошкільна установа “Ланс Круз”). У процесі навчально-пізнавальної діяльності вихователь запитує дитини: “Як правильно потрібно вмикати комп’ютер? Що може статися, якщо ми не дотримаємось правил користувача? Як ми можемо знайти

розташування потрібної нам гри в меню комп'ютера? Хто є головним героєм гри? Як ти гадаєш, що станеться, якщо ми натиснемо на клавіатурі кнопку “Delete” (видалення), а кнопку “Enter” (вхід)? Яку кнопку потрібно натиснути для того, щоб герой почав рухатися? Як ти плануєш привести героя до місця призначення?” Дитина відповідає та обгрунтовує свої думки щодо дій, які планує здійснити [178]. Метод активного програмового навчання широко використовується вихователями при ознайомленні дітей з комп'ютером та при використанні навчальних комп'ютерних програм для дітей дошкільного віку.

Популярності останнім часом в американській дошкільній педагогіці набув “метод проектів” [153, с. 404, 412]. “Метод проектів” передбачає складання дітьми чи окремою дитиною певних творчих проектів (постановка вистави, розробка презентації групи чи колективу) з наступною їх презентацією. Цей метод навчає вмінням самостійно розв'язувати проблеми, раціональному, критичному і творчому мисленню, розробці альтернативного мислення, верифікації результатів та стимуляції дослідницької діяльності дитини, що в подальшому формує її прагнення до навчання. На противагу методу аналізу ситуацій, для даного методу, процес проектно-конструкторського вироблення варіантів вирішення, їх захисту та обговорення може тривати на протязі кількох днів, що зумовлено специфікою проектного методу. На відміну від закладів Монтессорі, метод проектів широко використовується у Вальдорфських дошкільних закладах. Тут педагог відіграє більш вагомую роль в організації навчальної діяльності дітей.

У соціально-педагогічному аспекті “метод проектів” формує критичне мислення, яке становить цінність для суспільства, оскільки воно сприяє розвитку здібностей особистості до прийняття обдуманих і зважених рішень. З 80-х рр. розвиток критичного мислення засобами самостійного розв'язання проблемних питань під час навчання у вищому навчальному закладі введено у перелік освітніх цілей у більшості штатів країни [208, с. 55]. Самостійне вирішення проблем та творчих завдань-проектів приводить дітей до самопізнання, відкриття своїх можливостей, розуміння того, що думки інших дітей відрізняються від власних, і ці думки можуть бути або правильними, або хибними.

Додаток А. Система освіти США

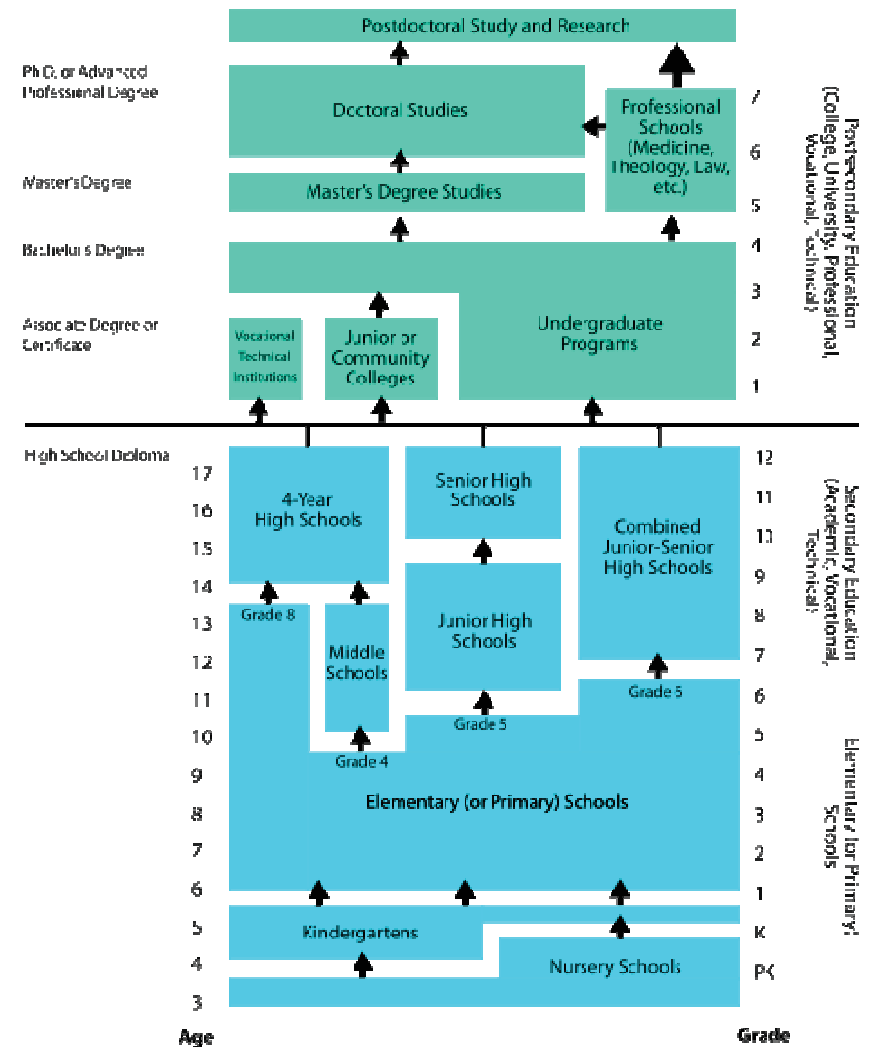

рис. А.1

*Оригінал документу представлений Національним центром відділу освітньої статистики США при Міністерстві освіти, Інститут освіти і науки

Додатки

Яскравим прикладом застосування “методу проєктів” є уривок навчальної гри зі сфери “Пісок та вода”. Гра організовується на основі того, що вихователь пропонує: “разом побудувати місто за проєктом художника з Єгипту”. Тобто проєктом виступає “Єгипетське місто”, а діти відіграють роль архітекторів. Навчально-пізнавальна діяльність відбувається у куточку зі сфери “Пісок і вода”. Куточок облаштований спеціальним столом-пісочницею, який може регулюватись відповідно до зросту дітей. По периметру встановлені індивідуальні прилади для гри з піском (лопатка, відерце, сито, лійка, граблі, мітелочка). Над столом встановлені крани з водою для того, щоб діти могли роботи фігури з піску та будувати пісочні споруди; подача води регулюється вихователем. Спочатку вихователь пропонує дослідити якості піску та води (з метою когнітивного розвитку дітей). Він може ставити різні запитання: “Який звук виникає, коли сиплеться пісок? А чи однаково води у посудинах? Який на дотик пісок? А вода? Що сталося, коли ти набрав пісок у сито?”. З метою соціалізації дітей та розвитку зв’язного мовлення вихователь пропонує їм наступні дії: “Ти вже побудував такий чудовий будинок, а чи хочеш ти допомогти тим, хто ще не закінчив будівництво? Не забудь запитати, чи вони не проти?”. Фізичний розвиток здійснюється шляхом стимулювання дітей до таких маніпуляцій з піском та водою: “Спробуйте набрати у долоні воду. А тепер – пісок. Що легше затримати в долоні? Давайте спробуємо зробити “водоспад”, а зараз – “годинник з піску”. Завершення проєкту передбачає побудову кожною дитиною будинку для “Єгипетського міста” [178]. Домашнє завдання дітей повинно полягати у тому, щоб вони з допомогою батьків написали назви тварин (або намалювали), які живуть на території Африки, Індії, Австралії, США [237]. Таким чином, може реалізовуватись метод проєктів.

Важливим аспектом реалізації завдань дошкільної освіти у всіх дошкільних закладах США є освітнє середовище, як один із найважливіших засобів навчання, яке повинно відповідати положенням концепції дошкільної освіти країни. Американський дослідник Д. Ломбарді вважає, що організація навчального середовища дошкільної установи повинна ґрунтуватися на розвивальному підході. До ефективного навчального середовища науковець відносить не тільки

меблювання груп у дошкільних установах, але й такі засоби навчання, що спонукають дітей до пізнавальної діяльності: навчальний матеріал (математичні набори, логічні, мовні набори) та розвивальні ігри (лото, пазли, доміно, настільні ігри) [251]. Фахівці Відділу освіти зі штатів Небраски та Айови стверджують, що навчальне середовище саме по-собі є соціальним, тому повинно також забезпечувати соціалізацію дитини, формувати вміння взаємодії дітей з однолітками та дорослими, виховувати толерантність та полікультурність, що може забезпечуватись такими засобами навчання, як: сюжетні картинки, фільми, настільні рольові ігри тощо [335, с. 36]. Аналізуючи практику роботи дошкільних закладів США в цілому, можемо зазначити, що *засоби навчання* у дошкільних закладах США досить різноманітні і відіграють першочергову роль в реалізації програмних завдань. Зазначимо, що за визначенням американських учених, засоби навчання (materials) – це комплекс матеріально-методичного забезпечення, яким користується педагог дошкільного закладу для навчання дітей [315, с. 55–80].

Засоби навчання дітей дошкільного віку у США розробляються відповідно до особливостей педагогічного підходу, що використовується в практиці дошкільної установи. Так, наприклад, засоби навчання, що використовуються в дошкільних закладах Хед Старт, будуть кардинально відрізнятися від засобів, які використовуються в дошкільних установах, що працюють за методикою М. Монтесорі. У програмах дошкільної освіти Хед Старт, Монтесорі, Вальдорфських шкіл, дошкільних закладів Реджіо Емілія та інших відводиться окремий розділ, в якому окреслюються вимоги до ігрового та навчального матеріалу, детально обґрунтовано вимоги і способи створення навчального середовища. Як показав аналіз роботи окремих дошкільних закладів, до найбільш розповсюджених засобів навчання та виховання дітей дошкільного віку у США належать: прості візуальні засоби (настільні ігри, логічні пазли, таблиці, тематичні набори, власне предмети та об'єкти вивчення); популярними і широкоживаними є технічні засоби навчання (відео- та аудіотехніка) та засоби, що автоматизують освітній процес (лабораторні куточки, комп'ютери).

Взаємодія дітей та вихователя в педагогічному процесі ґрунтується на

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів організації дошкільної освіти у США. Подальшого вивчення потребують такі проблеми: особливості реалізації концепції “глобального виховання” в дошкільних закладах США; удосконалення змісту американської дошкільної освіти в різних типах навчальних закладів; науково-методичні засади співпраці дошкільного навчального закладу та батьків у США.

створити умови для залучення кваліфікованих американських спеціалістів у інноваційну діяльність вітчизняних дошкільних навчальних закладів; створити умови для функціонування гнучкої, варіативної системи післядипломної освіти, основу якої становлять курси підвищення кваліфікації фахівців дошкільної освіти; розширити участь вітчизняних дошкільних установ в міжнародних освітніх проєктах дошкільної освіти через їх інформування щодо наявних міжнародних освітніх проєктів та програм з дошкільної освіти; удосконалити організацію та діяльність дошкільних навчальних закладів через урізноманітнення їх типів (дошкільні ігрові групи, центри догляду за дитиною, дошкільні заклади для дітей раннього віку, лісові дошкільні установи, приватні, державні, громадські дошкільні заклади, повного і неповного робочого дня);

– задля оновлення змісту дошкільної освіти, форм і типів дошкільних установ: удосконалити зміст дошкільної освіти через ґрунтовне вивчення американських програм дошкільної освіти; збільшити питому вагу самостійного розвивального навчання дітей дошкільного віку; враховувати прогресивний досвід американських науковців та практиків з організації дошкільної освіти (здійснені реформи для удосконалення системи дошкільної освіти, альтернативні підходи до розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку); посилити увагу до розвитку, виховання та навчання обдарованих дітей та дітей з особливими потребами через їх інклюзивне навчання;

– задля удосконалення технологічного та навчально-методичного забезпечення вітчизняних дошкільних навчальних закладів: розробити альтернативні підходи до формування змісту освітніх програм з розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку; розширити навчальний план з урахуванням інтересів дітей – діяльність за вибором дитини (додаткові заняття); залучати приватні та громадські організації до діяльності дошкільних установ через створення умов для додаткових інвестицій у дошкільну освіту; урізноманітнювати підходи до організації педагогічного процесу через використання окремих американських форм, методів та засобів розвитку, навчання та виховання дітей.

партнерстві, спільній співпраці, актуалізації самостійної пізнавальної ініціативи дітей. Аналізуючи методіку, якою користуються американські педагоги як у міжнародних, так і національних та регіональних дошкільних закладах США, можемо стверджувати, що вона ґрунтується на інтерактивній взаємодії педагога і дітей, що була розроблена фахівцями Національної асоціації освіти дітей у 1991 році, є актуальною і сьогодні (таблиця 2.14).

Таблиця 2.14

Взаємодія вихователя з дітьми у дошкільних навчальних закладах США

Діяльність дітей	Діяльність вихователя
Усвідомлення: Досвід Інтереси Усвідомлення проблеми Увага Відтворення	Створює середовище Забезпечує можливість вивчення нових об'єктів, подій, людей Створює ситуацію, що зацікавляє дітей, створює зацікавлюючий момент Організовує діяльність відповідно до інтересів дітей
Пізнавальна діяльність: Спостереження Вивчення властивостей матеріалів Збір інформації Дослідження об'єктів чи явищ Творче використання Виокремлення основних компонентів Формування власного розуміння Самоконтроль (виправлення власних недоліків у рішенні проблеми) Формування власної думки	Забезпечує наявність різноманітних об'єктів для спостереження Підтримує пізнавальний інтерес дітей Забезпечує можливість активного вивчення предмету Організовує навчання на основі гри Здійснює спостереження за діяльністю дітей Ставить відкриті запитання: “Що ще ти пропонуєш зробити...?” З повагою відноситься до суджень кожної дитини Дозволяє дітям робити хибні припущення
Вияв зацікавленості: Обстеження Вивчення Висловлювання власного пояснення Концентрація уваги Порівняльна характеристика Висновки Встановлення зв'язків з уже відомою інформацією Пристосування до загальних правил	Допомогає дітям краще зрозуміти предмет зацікавленості Здійснює педагогічний супровід, зосереджує увагу Ставить конкретні запитання: “Що ще працює, як...?”, “Що станеться, якщо...?” Допомогає дитині при необхідності “А ти пам'ятаєш, що цей об'єкт ми говорили...?” Допомогає дітям встановлювати зв'язки
Вміння користуватися набутими знаннями (компетентність): Використання вивченого у повсякденній діяльності; навчання стає функціональним Презентація отриманих знань різними	Створює механізм, за яким діти адаптують отримані знання у повсякденну діяльність Допомогає дітям використовувати отримані знання у нових ситуаціях Створює навчально-ігрові ситуації, в яких діти використовують отримані раніше досвід та

способами Використання знань у нових обставинах Формування нового підходу до використання отриманих знань	Знання

Продовження таблиці 2.14

Джерело: The primary program: Growing and learning in the heartland / Office of Child Development. – Nebraska Department of Education: Centennial Mall South. – Lincoln, 1993. – P. 38.

Актуальним завданням дошкільної освіти США сьогодні є також співпраця дошкільних установ з батьками вихованців [304, с. 117]. Узагальнені форми роботи з батьками представлені у Додатку Н. Проте зазначене не достатньо розкриває особливості та форми співпраці американських дошкільних установ з батьками, тому детальніше ми розглянемо цей аспект у контексті порівняльного аналізу у наступному розділі. На основі аналізу практичного досвіду американських вихователів, програм дошкільної освіти, нами виокремлено шість видів взаємодії між дошкільним закладом та сімєю, які представлені у таблиці 2.15.

Таблиці 2.15.

Види взаємодії американського дошкільного навчального закладу з батьками	
1.	Допомога педагогів дошкільного закладу батькам в організації вдома розвивального середовища для розвитку дитини; навчання навичкам спілкування з дитиною, надання інформації про здоровий спосіб життя та харчування, забезпечення інформації, пов'язаної з соціальними службами
2.	Надання педагогами батькам інформації про розвиток дитини, організація зустрічей батьків та педагогів, здійснення електронного листування через сайт дошкільного закладу
3.	Надання педагогами інформації щодо курікулуму, за яким організовується педагогічний процес; планів занять та забезпечення батьків необхідним для цього навчально-методичним матеріалом
4.	Залучення батьків до управління дошкільною установою, до участі у раді батьківського комітету, до складання кошторису дошкільного закладу та розробки вимог до набору педагогічних кадрів
5.	Залучення педагогами батьків до організації додаткової діяльності дітей, проведення педагогічних зустрічей з колективом педагогів та спільне з ними планування й організація діяльності дітей, допомога педагогу в організації навчально-розвивальної діяльності: читання дітям книг, навчання в'язанню, малюванню; допомога у прибиранні дошкільної установи та території навколо неї, активна участь батьків у різних заходах.
6.	Співпраця дошкільних установ і батьків з громадськими, приватними та релігійними організаціями, які забезпечують реалізацію та фінансову підтримку навчальних програм для дітей дошкільного віку.

Джерело: систематизовано автором

Аналіз роботи американських дошкільних установ дозволяє зробити

від типів та форм власності; формування широкої мережі звичайних та альтернативних дошкільних установ; проведення моніторингу ефективності програм дошкільної освіти, їх ліцензування; розширення співпраці дошкільних установ з батьками та громадськими, приватними, релігійними організаціями, фірмами, корпораціями; співпраця з міжнародними організаціями дошкільної освіти. До організаційно-структурних тенденцій розвитку дошкільної освіти України зараховуємо: запровадження багаторівневої підготовки вихователів; розширення мережі дошкільних навчальних закладів; розширення форм співпраці з батьками, пошук шляхів співпраці з громадськими, приватними та релігійними організаціями, співпраця дошкільних закладів із зарубіжними організаціями дошкільної освіти.

5. Вивчено та проаналізовано американський досвід з організації дошкільної освіти, що полягає у розробці механізмів регулювання регіональної політики для стимулювання діяльності підприємств з надання освітніх послуг; налагодженні співробітництва міжнародних організацій дошкільної освіти з вітчизняними дошкільними установами через їх залучення до міжнародних проектів дошкільної освіти; а також досвід, який доцільно враховувати в практиці вітчизняних дошкільних навчальних закладів: формування стратегії розвитку дошкільного закладу; забезпечення дистанційної співпраці дошкільних установ з різними соціальними інституціями; залучення до розробки змісту дошкільних освітніх програм та навчальних планів представників різних громад, організацій, товариств, приватних організацій.

Порівняльний аналіз організації педагогічного процесу в сучасних американських та українських дошкільних установах засвідчив, що вітчизняна практика дошкільної освіти поступається американській в цілеспрямованості й системності, методичному і матеріально-технічному забезпеченні, гнучкості й конструктивності. У зв'язку з цим з метою вдосконалення організації дошкільної освіти в Україні рекомендовано:

– задля удосконалення управління дошкільною освітою: забезпечити концептуальне та науково-методичне обґрунтування усіх вагомих нововведень;

належать: домінування концепцій особистісно зорієнтованого підходу в організації педагогічного процесу в дошкільних закладах; суб'єкт-суб'єктна взаємодія між педагогом та вихованцем; прагматизм у виборі підходу до організації педагогічного процесу в дошкільних установах. Сутнісно-визначальні тенденції розвитку дошкільної освіти України становлять: домінування концепції особистісно зорієнтованого підходу до організації педагогічного процесу у дошкільних навчальних закладах; переорієнтація освітньої парадигми з об'єкт-суб'єктної на суб'єкт-суб'єктну; суб'єктивізм у виборі підходів до організації педагогічного процесу в дошкільних установах.

До змістово-процесуальних тенденцій розвитку дошкільної освіти США належать: надання дошкільній освіті пріоритету в освітній політиці держави; зростання ролі науково-дослідних та методичних установ, підвищення функціональної значущості дошкільної освіти; виділення в освітніх програмах, законопроектах компоненту базових вимог до учасників педагогічного процесу; підвищення рівня компетентності дітей, їхньої готовності до школи; акредитація дошкільними установами програм дошкільної освіти. До змістово-процесуальних тенденцій розвитку дошкільної освіти України зараховуємо: зростання ролі державної політики в дошкільній сфері – запровадження обов'язкової дошкільної освіти та реалізація концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року; державне фінансування дошкільної освіти та пошук альтернативних джерел фінансування; формулювання вимог до компетентності дітей дошкільного віку; зростання ролі науково-дослідних та методичних установ, підвищенні функціональної значущості дошкільної освіти; вдосконалення змісту Базового компонента дошкільної освіти, запровадження базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” та вдосконалення змісту програм “Дитина”, “Малятко”, “Дитина в дошкільні роки”, “Українське дошкілля” тощо.

До організаційно-структурних тенденцій розвитку дошкільної освіти США належать: збільшення терміну педагогічної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах та підвищення якості їх професійної підготовки; здійснення педагогічної сертифікації працівників дошкільних навчальних закладів, незалежно

висновок про те, що практична реалізація завдань дошкільної освіти у США здійснюється завдяки коректно підібраними формам, методам та засобам, а також різним видам взаємодії працівників закладу із сім'ями вихованців. Важливо зазначити, що державними органами управління здійснюється контроль не тільки за змістом навчальних програм, але й за їх матеріально-методичним забезпеченням, саме тому в програмах дошкільної освіти в обов'язковому порядку виокремлюється інформація щодо форм, методів, засобів організації педагогічного процесу у дошкільній установі та способів взаємодії вихователів із сім'єю вихованців, громадністю. У США спостерігається тенденція до пошуку інноваційних підходів до розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку, нових форм, методів та засобів організації педагогічного процесу, які б дозволяли активізувати пізнавальну діяльність та творче мислення дітей. Дошкільна освіта і виховання стають престижними, часто обов'язковими елементами усієї системи освіти у країні; відбувається інтеграція дошкільних закладів і школи до створення освітніх комплексів.

Аналіз форм, методів та засобів практичної реалізації концептуальних завдань дошкільної освіти у США показав, що проблема пошуку оптимальної організації освітнього процесу у дошкільних навчальних закладах є особливо актуальною для американської дошкільної освіти. Підвищення її якості здійснюється за рахунок перегляду та оновлення традиційних форм, методів та засобів організації педагогічного процесу, створення необхідних умов для навчання дітей шляхом індивідуалізації та диференціації, застосування нових нетрадиційних методів у педагогічному процесі дошкільної установи. Одночасно підвищення ефективності дошкільної галузі провідні американські спеціалісти вбачають у професійній компетенції всього персоналу дошкільних закладів країни. Тому останнім часом особлива увага приділяється професійній підготовці педагогів, окрім того, в багатьох програмах (Хед Старт, Хайпі, програми Монтессорі, Хай Скоуп) виокремлено інформацію щодо професійної компетентності працівників дошкільної установи та їхньої кваліфікації. З огляду на це, вважаємо за необхідне розглянути професійну підготовку фахівців

дошкільної освіти у США.

2.3. Підготовка фахівців дошкільної освіти у США

Аналіз наукових джерел, документів, прийнятих як європейськими організаціями, так і американським урядом, свідчить про те, що в розвинених країнах світу великого значення надається підготовці кадрів до професійної діяльності в освітніх закладах, контингент яких на сучасному етапі характеризується не тільки психофізичними, інтелектуальними та індивідуальними особливостями дітей, але й культурно-етнічними, соціальними, релігійними тощо. У зв'язку з цим, українська дослідниця Л. Пуховська зазначає: "...в професійній підготовці педагога постає багато питань концептуального змісту. На відміну від предметно орієнтованої чи педагогічно спрямованої підготовки кадрів в минулому, глобальна освіта педагога на сучасному етапі набуває актуальності та зумовлює культурологічну спрямованість підготовки фахівців освітньої галузі" [102, с. 25].

Актуальність якості професійної підготовки кадрів в сфері дошкільної освіти є нагальною проблемою в США. Відомий сучасний американський дослідник Х. Вайтбук зазначає, що: "...якість дошкільної освіти, яка надається у дошкільних закладах США, залежить від кваліфікованості та якісної підготовки вихователя. Кваліфіковані педагоги працюють відповідно до сучасних стандартів дошкільної освіти (Додаток П), педагогічно правильно відбирають форми, методи та засоби навчання дітей дошкільного віку." [229, с. 399]. Більш того, висококваліфіковані педагоги розробляють свої власні інноваційні підходи до організації навчально-виховного процесу в дошкільній установі, забезпечуючи цим високий рівень розвитку своїм вихованцям [140]. Американський психолог, педагог, філософ Ф. Скінер писав, що "педагоги повинні навчитися, як навчати, а для того, щоб вони добре навчали, їх повинні навчати ще краще і ще більш ефективніше" [317, с. 4–6].

Сучасна система управління підготовкою кадрів дошкільної освіти

дітьми через концепцію гуманістичного виховання і концепцію виховного середовища до компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів у дошкільній освіті. Сучасні концептуальні засади дошкільної освіти у США ґрунтуються на технократичних та ліберально-гуманістичних концепціях освіти, що передбачають спрямованість педагогічного процесу на всебічний гармонійний розвиток особистості, формування її життєвих компетентностей.

3. Сучасна система американської дошкільної освіти обумовлюється адміністративним устроєм країни, до складу входять п'ятдесят штатів. Управлінням кожного штату розробляються нормативні положення, вимоги, стандарти дошкільної освіти, які забезпечують реалізацію обов'язкових для всіх штатів законів: "Хед Старт", "Цілі 2000", "Жодної дитини поза увагою", "План від 0 до 5". Охарактеризовано специфіку функціонування американської системи дошкільної освіти, яка полягає у: злагодженій роботі освітніх представництв дошкільної освіти кожного штату та Міністерством освіти; провідній ролі національних асоціацій і дослідних центрів дошкільної освіти; впровадженні в практику дошкільної освіти результатів педагогічних досліджень, здійснених науково-методичними установами; різноманітності та варіативності дошкільних установ, програм розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку; широких можливостях вибору форм, методів та засобів дошкільної освіти; конструктивній співпраці дошкільних установ з громадськими, релігійними, приватними організаціями, з батьками; гнучкій системі підготовки фахівців дошкільної освіти.

4. З'ясовано, що провідними тенденціями розвитку сучасної дошкільної освіти США та України в контексті глобалізації міжнародного освітнього простору є підвищення статусу дошкільного дитинства, як самоцінного, важливого й неповторного періоду життя людини та спрямованість освітньої політики на охоплення дошкільною освітою якомога більшої кількості дітей; а також визначено сутнісно-визначальні, змістово-процесуальні та організаційно-структурні тенденції.

До сутнісно-визначальних тенденцій розвитку дошкільної освіти у США

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Основні результати дослідження можна коротко резюмувати у наступних положеннях:

1. Аналіз наукових джерел уможливив уточнення змісту і сутності базових понять “дошкільна освіта” (pre-school education), “передшкільна освіта” (pre-school, pre-kindergarten), “рання дошкільна освіта” (early childhood education (ECE)), “дошкільня” (kindergarten), “дошкільне виховання” (early childhood upbringing) у педагогічній науці США. Встановлено, що термінологія американської теорії дошкільної освіти має свою специфіку і обумовлюється складністю освітньої системи країни та інтеграційними процесами у цій галузі, варіативністю закладів для дітей дошкільного віку.

2. Розкрито особливості розвитку теорії і практики американської дошкільної освіти в другій половині ХХ – початку ХХІ, які полягають у визначенні пріоритетності дошкільної галузі для країни; зміцненні демократії та гуманності в підходах до розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку; розробці та впровадженню національних освітніх стандартів дошкільної освіти; утвердженні та захисті прав і свобод дітей; використанні інновацій у педагогічному процесі дошкільних навчальних закладів.

Найвищими цінностями дошкільної освіти у США визначено: неповторність та самоцінність дошкільного дитинства, визнання його пріоритетності у житті людини; захист прав дитини; визнання права дитини на вільний вибір видів діяльності в умовах дошкільної установи; рівність шансів дітей для розвитку, виховання та навчання, отримання якісної дошкільної освіти, незалежно від національності, етнічної приналежності, статті, віку, особливостей психофізіологічного розвитку; інклюзивність дошкільної освіти; визнання індивідуальності, неповторності та унікальності кожної дитини.

Визначено, що концептуальними засадами дошкільної освіти США у другій половині ХХ – початку ХХІ є положення провідних концепцій американської філософії освіти, які еволюціонували від індивідуального підходу до роботи з

складається із Ради професійного розвитку у дошкільній освіті (Center for Career Development in Early Care and Education), до якої входять Національна асоціація освіти дітей (NAEYC), Міжнародна асоціація освіти дітей (Association for Childhood education International - ACEI) та Головне управління “Хед Старт” (OHS – Office of Head Start), функції яких полягають у формуванні освітньої політики в сфері підготовки педагогічних кадрів (зміст програм професійної підготовки); розробці стандартів та вимог до рівня знань дитини; формуванні стандартів професійної компетентності вихователя тощо [157]. Координуючі функції у сфері державної освітньої політики США в регулюванні професійної підготовки вихователів належать також Освітньому центру дошкільної освіти дітей при Головному управлінні Хед Старт, метою якого є вдосконалення інформаційного забезпечення для всіх, хто залучений в сферу дошкільної освіти: розробка програм кар’єрного зростання, персонального розвитку та освіти, програм дистанційного навчання та організація навчальних курсів з підвищення кваліфікації [123]. Як зазначає американська дослідниця Марція Мантер: “Важливим у підготовці педагогічного персоналу є насамперед самовизначення людини у професії, яку вона обирає. Заснування в 2006 році Освітнього центру раннього навчання дітей за ініціативою Головного управління Хед Старт є важливим кроком у створенні ефективної підготовки педагогічного персоналу у системі дошкільної освіти США. Положення програми Хед Старт визначають основні принципи підготовки фахівців та стандарти, яким вони повинні відповідати, що є обов’язковою умовою надання якісної освіти” [252, с. 82].

Професійну підготовку фахівців дошкільної освіти забезпечує наявність низки навчальних закладів різних типів, які розробляють програми для професійної підготовки вихователів, до них належать:

- *навчальні заклади, які надають професійну підготовку з можливістю отримання відповідного академічного ступеня (університети);*
- *комплексні навчальні заклади, університети та коледжі, що пропонують навчання за навчальними планами загальної гуманітарної підготовки та спеціалізованої професійної підготовки;*

- гуманітарні коледжі (4 роки навчання);
- муніципальні (2-х річні) коледжі та інститути;

Після розробки Радою директорів коаліції організацій з освіти дорослих Біллу “Про права дорослих на отримання освіти” (“A Bill of rights for the Adult Learner”, 1991 р.) та прийняття закону “Про вищу освіту” (1965 р.) Американською асоціацією комунальних коледжів у США з’явилися *навчальні заклади нетрадиційного типу* [22, с. 148]. До них належать: альтернативні муніципальні коледжі та університети; центри; громадські організації та установи; корекційні заклади; заклади, що готують вихователів, які працюватимуть за певною педагогічною технологією (вихователі вальдорфських, монтессорівських дошкільних установ тощо). Пріоритети в отриманні професійної підготовки та освіти мають 4-річні коледжі та університети, а також 2-річні коледжі та інститути [229, с. 403-407]. Відмінність альтернативних навчальних закладів полягає у наявності неформальних освітніх послуг для студентів (центри професійного розвитку, консультативні кабінети, підрозділи благодійних організацій та ін.). До багатьох навчальних закладів США приймаються всі охочі без вступних іспитів, незалежно від матеріального забезпечення, оскільки державна політика спрямована на надання рівних умов для здобуття вищої освіти, що регулюється Законом “Про освіту для всіх” (The Education for All Act of 2007) [22, с. 152]. Серед форм професійної підготовки кадрів дошкільної освіти популярними є денна та заочна. Поряд з тим існують такі форми, як вечірня, екстернат та дистанційна освіта.

Зміна парадигми навчання та виховання дітей дошкільного віку зумовлює зміну у парадигмі професійної підготовки вихователів, яка не обмежується лише удосконаленням техніки та засвоєнням нових педагогічних технологій, а й передбачає досягнення високого рівня майстерності і творчої діяльності. З огляду на це, основною метою підготовки кадрів дошкільної освіти є формування професійної компетентності вихователя. У контексті дослідження спробуємо визначити, якими саме компетентностями повинні володіти фахівці, що здійснюють навчання та виховання дітей дошкільного віку у системі загальної

розвитку дошкільної освіти на загальнодержавному рівні; надання дошкільним закладам вільного вибору програм, форм, методів, засобів розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку; здійснення ліцензування освітніх програм; формування вимог до компетентності дітей дошкільного віку; співпраця дошкільних установ з батьками та громадськими організаціями; розширення мережі дошкільних навчальних закладів; збільшення терміну підготовки фахівців дошкільної освіти. **Відмінними ознаками** розвитку дошкільної освіти США та України є: різниця підходів до взаємодії між суб’єктами педагогічного процесу; вибір підходів до організації освітнього процесу; джерела фінансування дошкільної освіти. Порівняльно-педагогічний аналіз дозволив дійти висновку, що, маючи власну специфіку тенденцій розвитку дошкільної галузі, сучасній американській та українській дошкільній освіті у багатьох аспектах притаманна спільність із світовим тенденціями розвитку освіти дітей дошкільного віку, яка обумовлюється прагненням відповідати сучасному світовому рівневі педагогічної теорії і практики.

3. Здійснений порівняльний аналіз організації педагогічного процесу в американських та вітчизняних дошкільних установах дозволив теоретично обґрунтувати та розробити рекомендації щодо врахування американського досвіду з організації дошкільної освіти в практиці дошкільних навчальних закладів України. Детального вивчення та окремої уваги українських фахівців заслуговують: концептуалізація сутності організації дошкільної освіти з метою перетворення освітньої діяльності в сучасних дошкільних закладах з об’єкт-суб’єктної в суб’єкт-суб’єктну діяльність дитини і вихователя; удосконалення змісту програм дошкільної освіти, які забезпечували б вихованців ґрунтовними знаннями та компетенціями, готовність до успішного навчання; співпраця дошкільних установ з батьками тощо. Основною метою педагогічного процесу в дошкільному закладі повинно стати формування особистості дитини як суб’єкта власного процесу навчання та виховання, тобто формування у дитини самостійності, самоорганізації, критичного самооцінювання за умови належного забезпечення системи психолого-педагогічних умов.

організація спільних з батьками екскурсій, подорожей, літнього кемпінгу; співпраця дошкільних установ і батьків з громадськими, релігійними та приватними організаціями; видання журналів дошкільної установи.

Викладене вище не означає відмову від здобутків вітчизняної системи дошкільної освіти, її системності та ґрунтовності. Ідея полягає в тому, щоб, зберігаючи власний позитивний досвід та враховуючи досвід зарубіжних країн, підвищити якість та ефективність української дошкільної освіти.

Висновки до третього розділу

1. Здійснений порівняльний аналіз тенденцій розвитку дошкільної освіти в Україні та США дав підстави стверджувати, що, маючи власну специфіку тенденцій розвитку дошкільної освіти, у багатьох аспектах сучасній дошкільній освіті США притаманна схильність до спільних світових тенденцій в освіті дітей дошкільного віку, що проявляється у прагненні відповідати сучасному світовому рівневі розвитку педагогічної теорії і практики освіти дітей. Як свідчить аналіз, провідними тенденціями розвитку дошкільної освіти США та України у контексті глобальних перетворень є: утвердження статусу дитинства як неповторного, особливого періоду життя дитини; спрямованість державної освітньої політики на сприяння забезпеченню дошкільною освітою більшої кількості дітей, сприяння державної політики розвитку системи дошкільної освіти у обох країнах; розширення мережі дошкільних закладів.

2. Порівняльно-педагогічний аналіз тенденцій розвитку дошкільної освіти у США та Україні дозволив виокремити сутнісно-визначальні, змістово-процесуальні та організаційно-структурні тенденції розвитку дошкільної освіти і з'ясувати серед них спільні та відмінні ознаки. До *спільних ознак* розвитку дошкільної освіти у США та України належать: значне посилення демократизації й гуманізації освіти, нове бачення ролі дошкільної освіти в системі безперервної освітньої парадигми, зміна підходів до організації педагогічного процесу у дошкільних закладах на основі особистісно орієнтованої освіти; регулювання

освіти громадян США і що є результатом їхньої діяльності.

Взагалі, американські експерти розглядають компетентність педагога як здатність творчо та ефективно застосовувати знання та вміння в міжособистісних відносинах і професійних ситуаціях. Компетентність характеризує рівень включення в активну діяльність, здатність ефективно розв'язувати конкретну ситуацію, мобілізуючи при цьому знання, уміння, досвід, взаємодії між вихователем та дітьми, іншими словами – здатність до дії як уміння використовувати набуті знання у своїй діяльності [231, с. 4]. Для компетентної особистості притаманним є високий рівень володіння всіма складовими професійної компетентності, які включають сукупність знань, умінь, навичок, способи і мотивацію діяльності. Тому американські експерти стверджують, що компетентний вихователь – це особистість, яка має високий рівень міжособистісної, психолого-педагогічної й організаційної взаємодії з будь-яким контингентом дітей.

Успішність формування професійної компетентності вихователя у США багато в чому залежить від змісту освітніх програм, який зорієнтований переважно на практичну діяльність студентів і дозволяє здійснювати професійну підготовку вихователя в процесі діалогічної взаємодії викладача і майбутніх вихователів, що забезпечує особистісне та професійне самовизначення, сприяє прояву суб'єктності студента, формує особистісно-значущі та професійні якості фахівців.

У зв'язку з цим Національною асоціацією освіти дітей у 1991 році було внесено пропозицію про те, що освітні програми для вихователів повинні принаймні на половину складатися із курсів, необхідних для оволодіння спеціальністю (професійних курсів).

Традиційно програми підготовки вихователів включали дисципліни професійної спрямованості: педагогіку, філософію освіти, психологію навчання, методологію навчання, соціальні науки, мистецтво, літературу, музику, фізкультуру, педагогічні ігри, які становлять теоретичну підготовку вихователя. Для підвищення професійного рівня кадрів дошкільної освіти в навчальні курси було запропоновано ввести додаткові предмети такі, як комп'ютерні технології

навчання, інноваційну педагогіку, соціологію тощо. Головний акцент у нових навчальних планах та програмах зробили на розширення практичної підготовки фахівців. Разом з тим, було збережено автономність навчальних закладів у визначенні нормативної та варіативної частин навчального плану, яка komponується з врахуванням фахової спеціалізації. Переважна більшість сучасних програм зорієнтовані на самостійну роботу студентів педагогічних навчальних закладів. Кожна із програм, які пропонуються вищими освітніми закладами з підготовки фахівців дошкільної освіти, акредитується Національною Радою акредитації вчителів (National Council for Accreditation of Teacher Education) та Радою з акредитації освіти педагогів (Teacher Education Accreditation Council).

Важливо наголосити на варіативності програм підготовки фахівців, що з одного боку викликає схвалення. З іншої точки зору, варіативність програм та децентралізованість університетських стандартів підготовки вихователів породжує суперечність між загальнодержавними вимогами до професійної підготовки вихователя та вимогами, які формуються на рівні окремого штату, тому перспективними напрямками університетів є робота над подоланням цієї суперечності [286, с. 63].

Важливу роль у окресленні вимог до професійної компетентності у США відіграють національні, загальнодержавні організації та установи, які розробляють *Стандарти педагогічної освіти та вимоги до професійної компетентності вихователя*. Важливо зазначити, що кожна з організацій встановлює свої вимоги до вихователів, на які повинні орієнтуватися і які повинні враховувати всі штати країни при формуванні регіональних вимог до професійної підготовки кадрів дошкільної освіти [228]. Проблема стандартів освіти розглядалася світовою спільнотою з кінця 80-х років XX століття, а у Сполучених Штатах вона набула актуальності ще з 1975 року. Рада коледжів дійшла висновку про те, що середній інтелектуальний рівень дітей різко погіршився порівняно з 1963 роком [107, с. 166].

Під поняттям “стандарт освіти” (або “освітній стандарт”), розуміється опис мінімальних обов’язкових вимог до окремих аспектів освіти або освіти в цілому,

дошкільного закладу з метою забезпечення його ефективної співпраці з соціальними інституціями: місцевими органами самоврядування, регіональними органами виконавчої влади, освітніми центрами, громадськими організаціями та сім’ями вихованців; 2) створення фахової комісії контролю за якістю дошкільної освіти, незалежної ради, до якої входять батьки, вихователі та працівники інших дошкільних установ, що спільно працюють над упровадженням інноваційних технологій розвитку, виховання та навчання дітей дошкільного віку; 3) забезпечення дистанційної співпраці дошкільних установ із соціальними інституціями (громадськими, приватними, релігійними організаціями) та сім’ями; 4) запровадження в педагогічний процес дошкільних навчальних установ інформаційних технологій; 5) залучення до розробки змісту дошкільних освітніх програм та навчальних планів закладу представників різних громад, організацій, товариств, приватних організацій, що забезпечить створення альтернативних програм дошкільної освіти; 6) збагачення програм дошкільної освіти *змістом*, який формує полікультурність (антистереотипний курс), духовність (курс виховання духовності) дітей дошкільного віку, сприяє їхній соціалізації (розділ, присвячений соціалізації дітей); 7) *запозичення форм, методів та засобів* організації педагогічного процесу; 8) *збагачення розвивального середовища* дошкільних навчальних закладів; 9) *розширення співпраці педагогів з батьками* через урізноманітнення форм роботи з ними: психолого-педагогічний супровід просвіти батьків; створення умов для електронного листування вихователів з батьками вихованців через сайт дошкільного закладу; розсилання інформаційних листів звичайною та електронною поштою; залучення педагогами батьків до організації додаткової діяльності дітей, проведення зустрічей батьків з педагогічним колективом для спільного з ним планування діяльності дітей, допомога педагогу в організації навчально-розвивальної діяльності (читання дітям книг, навчання в'язанню, малюванню); залучення батьків до трудової діяльності, яка передбачає допомогу в прибиранні дошкільної установи та території навколо неї; залучення батьків, до управління дошкільною установою до складання кошторису дошкільного закладу та розробки вимог до педагогічних кадрів;

удосконалення співвідношення теорія – практика зі зміщенням акцентів до практичних питань навчання дітей дошкільного віку, тобто забезпечення діяльнісного підходу у вітчизняній дошкільній освіті; надання дітям можливостей вибору діяльності відповідно до їхніх інтересів; навчання та виховання дітей з особливими потребами у звичайних дошкільних закладах; забезпечення рефлексивності освітнього процесу; розширення співпраці з батьками.

На основі порівняльної характеристики організації педагогічного процесу у дошкільних закладах США та України вивчено та проаналізовано американський досвід з організації дошкільної освіти, який доцільно враховувати в практиці вітчизняних дошкільних навчальних закладів.

На регіональному рівні: 1) послідовний розвиток державної системи дошкільної освіти, що забезпечує всім дітям рівні можливості в отриманні освітніх послуг незалежно від соціального статусу, національності, вікових, статевих та фізіолого-психологічних особливостей; 2) розробка механізмів щодо регулювання регіональної політики у напрямі стимулювання діяльності підприємств з надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти, а саме: створення при підприємствах, фірмах, кооперативних об'єднаннях широкої мережі дошкільних закладів чи окремих громадських дошкільних установ і центрів; 3) налагодження співробітництва міжнародних організацій дошкільної освіти та вітчизняних дошкільних установ через їх залучення до міжнародних проектів дошкільної освіти; 4) створення умов для проведення наукових досліджень у дошкільній сфері, забезпечення на цій основі постійних взаємозв'язків дошкільних установ із вищими навчальними закладами; 5) підвищення статусу дошкільних педагогів, покращення їхнього фінансового забезпечення; 6) залучення до фінансування дошкільної освіти альтернативних до державного бюджету джерел; 7) розробка фінансового механізму соціального захисту дітей, який передбачає фінансування дітей з неблагополучних та малозабезпечених сімей; 8) контроль за коштами, що виділяються державним та місцевим бюджетом на реалізацію регіональної політики із забезпечення дошкільної освіти.

На рівні дошкільних навчальних закладів: 1) формування стратегії розвитку

що відповідають таким умовам: освітній стандарт можливо використати до певного педагогічно обґрунтованого освітнього феномену (якість особистості, зміст навчальної дисципліни, якість засвоєння тощо), якому притаманна цілісність; досягнення в діагностичних показниках якості феномена, який задовольняє вимоги цілей освіти; містить кількісні критерії оцінки якості освітнього феномену [14]. Об'єктами стандартизації в освіті США виступають: зміст освіти (програми, плани); якість освіти (методики, дидактичний матеріал); якість засвоєння матеріалу тих, хто навчається (тести, контрольні роботи, інші форми оцінки знань, умінь, навичок); матеріальне забезпечення освітніх закладів (дошкільних закладів, школи, коледжу, університету тощо) [43, с. 245]. У дошкільній освіті стандартизації підлягають тіж самі об'єкти.

Координаційні функції у розробці *Стандартів педагогічної освіти* (стандарти професійної підготовки педагогічних кадрів вцілому) виконують: Національна асоціація державних директив педагогічної освіти (The National Association of State Directors of Teacher Education and Certification – NASDTEC), Національна рада з акредитації вчителів (National Council for Accreditation of Teacher Education (NCATE)), Акредитаційна Рада педагогічної освіти (Teacher Education Accreditation Council (TEAC)), Національною Радою професійних педагогічних стандартів (National Board for Professional Teaching Standards (NBPTS)). Узагальнені вимоги до американських педагогів представлені у Додатку К.

Для дослідження особливий інтерес становлять організації, що формують *вимоги до професійної компетентності вихователя та стандарти професійної підготовки кадрів дошкільної освіти*. До них належать: Освітній центр дошкільної освіти (Early Childhood Learning and Knowledge Center), Національна академія програм дошкільної освіти (National Academy of Early Childhood Programs), Національна асоціація освіти дітей (NAEYC), Національна асоціація спеціалістів дошкільної освіти (NAECS/SDE). Проаналізуємо вимоги, що встановлюються зазначеними організаціями.

Так, вагома функція у сфері професійної підготовки вихователів належить

Освітньому центру дошкільної освіти дітей, яким було внесено поправки до програми “Хед Старт” стосовно професійної діяльності вихователів. Зокрема у підрозділі “Професійна кваліфікація і розвиток” (Improving Head Start for School Readiness Act of 2007 № Sec. 648A. Staff Qualifications and Development) сказано, що вихователь дошкільного закладу: “здійснює планування, організацію та оцінку освітнього процесу, відповідно до сфер розвитку дітей, що визначені програмою дошкільної освіти “Хед Старт” (мова, математика, наука, соціально-емоційний та фізичний розвиток); створює безпечне середовище та забезпечує зміцнення здоров’я дитини; сприяє соціалізації дітей; залучає родини до навчання та виховання дитини, встановлює партнерські стосунки з ними” [163].

У поправках також визначено кваліфікаційний рівень осіб, що залучені до дошкільної освіти: “...для того, щоб мати право працювати у дошкільному закладі, у вихователя має бути ступінь бакалавра чи старшого спеціаліста, або бакалавра та сертифікат про проходження курсів підвищення кваліфікації. Координатори дошкільної освіти, спеціалісти з розробки курікулуму дошкільної освіти, працівники національних центрів дошкільної освіти зобов’язані мати таку ж кваліфікацію, як і вихователі дошкільних закладів; асистент вихователя повинен мати щонайменше кваліфікацію молодшого спеціаліста і здобувати ступінь бакалавра або пред’явити довідку про проходження дворічних курсів підвищення кваліфікації” [163].

Список вимог до вихователів, складений Національною академією програм дошкільної освіти (National Academy of Early Childhood Programs), було розроблено і презентовано у пунктах “Програми дошкільної освіти” (1991) Д-1 та Д-2.

У пункті програми Д-1 визначено осіб, які можуть допускатися до роботи з дітьми у дошкільній установі: “До програм навчання та виховання дітей можуть бути залучені особи, які досягли 18-ти років, пройшли курс підготовки з дошкільної освіти та мають ступінь бакалавра чи спеціаліста дошкільної освіти; особи, що відповідають особистісній характеристиці вихователя. Працівники, які залучені до освітнього процесу початкової школи, повинні мати підготовку з

батьками, яка забезпечує успіх навчально-вихованого впливу на дітей і заслуговує на впровадження зазначених форм роботи з батьками у вітчизняних дошкільних установах.

Можливості запозичення американського досвіду вбачаємо у таких формах роботи з батьками: в організації спільних з батьками екскурсій, подорожей, літнього кемпінгу, у створенні батьківської ради та комітету, проведенні психологічних тренінгів, педагогічному супроводі, організації педагогічних ситуацій, суботники, організації ярмарок-продажів дитячих та спільних з батьками робіт, у створенні умов для електронного листування, проведенні вечірніх свят та концертів, видання журналів дошкільної установи, розсилці інформаційних листів.

На основі здійсненого нами порівняльного аналізу можна підвести такі підсумки:

а) досвід США в організації системи дошкільної освіти, в організації навчання та виховання дітей може служити цінним джерелом ідей при реформуванні дошкільної освіти України; запровадження окремих елементів досвіду повинне передувати їх детальне вивчення, аналіз та інтерпретація відповідно до національних умов; механічне перенесення радше нашкодить, ніж сприятиме зростанню ефективності педагогічного процесу у дошкільних закладах;

б) здійснене дослідження та порівняльний аналіз змісту дошкільної освіти України та США показали наявність як спільних рис (сфери діяльності; окремі форми організації навчання у дошкільних установах; розробка особистісно зорієнтованих технологій навчання), так і відмінних особливостей (співвідношення діяльнісного компонента в дошкільній освіті обох країн різне; зв’язок між теоретичним та практичним аспектами освіти дітей; можливість вільного вибору дитиною виду діяльності в американських дошкільних закладах);

в) проаналізувавши позитивний вплив окремих організаційних елементів дошкільної освіти у США, а також врахувавши особливості національної системи дошкільної освіти, приходимо до висновку, що детального вивчення з перспективою творчого використання в Україні заслуговують: позитивні ідеї організації різних видів діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах;

У дошкільному навчальному закладі “Меридіан” співпраця включає такі аспекти: ознайомлення батьків із принципами та умовами роботи дошкільного закладу, з успішністю дитини, залучення батьків до організаційної роботи дошкільної установи, проведення батьківських зборів. Зауважимо, що “Меридіан” є приватною дошкільною установою і має хороше матеріальне забезпечення, що дозволяє педагогам спілкуватися з батьками через електронне листування. На жаль, у державних дошкільних закладах (№ 10, “Дзвіночок”, № 566, “Іскорка”, № 596, “Славутич”, № 597 “Вербонька” та інших закладах м. Києва, дошкільних навчальних закладах м. Умані № 15, № 18, № 24; дошкільних навчальних закладах м. Черкаси № 45) такі форми роботи з батьками не практикуються. Співпраця українських комерційних дошкільних закладів (“Святошинська гімназія”, “Меридіан”) дещо ширша і до вищезазначеного можна додати: залучення батьків до організації та проведення свят у дошкільних установах, залучення до спільної діяльності з дітьми (походи, екскурсії), детальне ознайомлення батьків з навчальним планом та програмами.

В американських дошкільних закладах (“Ланс Круз” та “ДНЗ св. Джозефа”) використовують такі форми роботи з батьками: організація адекватного розвивального середовища вдома, надання інформації про здоровий спосіб життя; організація зустрічей батьків та педагогів, на яких здійснюється проведення тренінгів, розв’язання психолого-педагогічних ситуацій тощо; електронне листування та робота сайту дошкільного закладу; батьки залучаються до роботи дошкільної установи (допомагають вихователям в організації занять, у догляді за груповою кімнатою, за потреби замінюють вихователя); надання інформації щодо курікулуму програми; батьків залучають до управління дошкільною установою (створюється рада батьківського комітету); проводяться вечірні свята та концерти, видання журналів дошкільної установи, суботники; здійснюється розсилка особистих інформаційних листів для батьків; дошкільна установа також інтегрує батьків до співпраці з громадськими та комерційними організаціями. Узагальнені форми роботи з батьками в американських дошкільних закладах представлені у Додатку (Форми роботи з батьками) Таким чином, відбувається тісна співпраця з

дошкільної та початкової освіти чи мати спеціальність, пов’язану з цими сферами. Термін підготовки залежить від кваліфікації фахівця та його професійності. Персонал, що працює безпосередньо з дітьми, повинен щонайменше скласти іспит з “Навчання та виховання дітей дошкільного віку” або мати ступінь “асоційованого спеціаліста дошкільної освіти” [122, с. 30].

У пункті Д-2, зазначеної програми, визначено обов’язки працівників дошкільної освіти та кваліфікаційні вимоги: “Спеціаліст дошкільної освіти повинен організовувати освітній процес у дошкільному навчальному закладі. Кваліфікаційний рівень спеціаліста передбачає наявність ступеня бакалавра дошкільної освіти, що має 3-х річний досвід роботи з дітьми, або спеціаліста, що отримав повну вищу освіту з відповідної спеціальності. Такі особи можуть бути як методистами дошкільних установ, так і їх керівниками. Керівники дошкільних навчальних закладів повинні мати кваліфікацію, пов’язану з дошкільною освітою, менеджментом, бізнесом та фінансами. Працівники, які здійснюють професійний супровід вихователів, та особи, що відповідають за впровадження програми, зобов’язані мати ступінь спеціаліста дошкільної освіти” [122, с. 32].

З метою окреслення професійної компетентності вихователя Національною асоціацією освіти дітей (NAEYC) та Національною асоціацією спеціалістів дошкільної освіти (NAECS/SDE) у 2009 році було розроблено шість основних вимог: (1) сприяти розвитку та навчанню дитини, (2) будувати позитивні взаємовідносини з сім’єю та громадою, (3) систематично ознайомлюватися з науковою періодикою, (4) працювати з дитиною за принципом розвиваючого навчання, (5) володіти теоретичними знаннями та використовувати їх на практиці, (6) постійно працювати над своїм професійним зростанням [275].

На підставі узагальнень та результатів досліджень американських педагогів нами виокремлено професійно-педагогічні компетентності вихователя: педагогічно-методична, інформаційно-комунікаційна, загальнонаукова та психологічна (табл. 2.16).

Професійна компетентність американського вихователя

Компетентність вихователя	Характеристика
Педагогічно-методична	Вихователь володіє предметно-методичними компетентностями під час організації освітнього процесу у дошкільному закладі, вміє цілеспрямовано вдосконалювати їх. Ця компетентність передбачає удосконалення педагогічної майстерності упродовж життя.
Інформаційно-комунікаційна	Вміння вихователя орієнтуватися в потоці інформації, вміння працювати з різними видами інформації, знаходити необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично сприймати, на основі здобутих знань вирішувати інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю. Ця компетентність включає: загальну інформаційну, діагностичну та предметно орієнтовану компетентності. <i>Загальна інформаційна компетентність:</i> передбачає уміння: (1) створювати документи, таблиці, малюнки, комп'ютерні презентації, діаграми, графічні об'єкти; (2) використовувати інтернет, організувати телеконференції, користуватися інтерактивними дошками тощо; (3) здійснювати власні електронні розробки. <i>Діагностична:</i> здатність вихователя здійснювати моніторинг, діагностувати, прогнозувати свою та дитячу діяльності. <i>Предметно орієнтована:</i> здатність вихователя використовувати: готові програми дошкільної освіти; демонстраційні програми; психолого-педагогічну літературу; електронні засоби навчання дітей тощо.
Загальнонаукова	Здатність вихователя отримувати необхідну інформацію щодо наукових відкриттів, відстежувати нові розробки вчених щодо методів та підходів у навчанні та вихованні дітей дошкільного віку, прогнозувати можливості їхнього застосування в освітньому процесі дошкільних установ та роботі вихователів, розробляти свої педагогічні новації та доповідати про них на методичних засіданнях та конференціях, володіти теоретичними та методичними знаннями щодо особливостей навчання дітей тощо.
Психологічна	Вихователь здатний здійснювати особистісно орієнтований підхід в освітньому процесі дошкільного навчального закладу, стимулювати пізнавальний інтерес у дітей, створювати творчу атмосферу під час пізнавальної діяльності, розв'язувати конфлікти у групі, консультувати дітей та їхніх батьків з приводу освіти, толерантно та з повагою ставитися до всіх учасників освітнього процесу (дітей, батьків, колег), формувати довірливі відносини з дітьми, допомагати їм у самоорганізації, визнавати і поважати думки дітей, вміти емоційно контролювати себе тощо.
Загальнокультурна	Вихователь знає та володіє національною та світовою спадщиною, культурою міжособистісних стосунків, дотримується принципів толерантності.

Джерело: систематизовано автором

розваги; дні відкритих дверей; школи для батьків; сімейні педради; батьківські конференції. Індивідуальні форми роботи передбачають: бесіди; консультації; відвідування дітей удома; залучення батьків до роботи дошкільної установи (організаційно-господарська допомога вихователю, допомога у проведенні екскурсій, культпоходів тощо). Найпоширенішими формами роботи з батьками в Україні Т. Поніманська називає наочно-інформаційні: виставки дитячих робіт; рекламу книг; публікації у періодиці; інформацію в Інтернеті з проблем виховання [96, с. 425]; у деяких дошкільних закладах використовують також електронне листування.

Порівняльний аналіз у таблиці 3.6. дозволяє простежити відмінності у співпраці американських та українських дошкільних закладів з батьками.

Таблиця 3.6

Форми співпраці з батьками в американських та українських дошкільних закладах

Назва ДНЗ	“Ланс Круз”	“ДНЗ Джозефа” св.	“Меридіан”	“Святошинська гімназія”
Форми роботи з батьками	Інтерактивні програми співпраці з батьками, збори, спільні екскурсії, подорожі, літній кемпінг, консультація, батьківські комітети, тренінги, електронне листування, психолого-педагогічний супровід батьків у вихованні дітей, вечірні свята та концерти, видання журналів дошкільної установи, суботники, розсилка інформаційних листів та ін.	Консультації, бесіди, тренінги для батьків, літні кемпінги, спільні екскурсії та подорожі, електронне та особисте листування, проведення вечірніх концертів дітей, анкетування, розв'язання психолого-педагогічних ситуацій, батьківські комітети, батьківські комісії, ярмарки та ін.	Бесіди, консультації, спільні з батьками екскурсії, культпоходи, залучення до організаційної роботи дошкільної установи, анкетування, листування, батьківські комітети, заняття-тренінги, відвідування дітей на дому, проведення спільних розваг та свят, реклама книг, електронне листування, виставка дитячих робіт тощо.	Зустрічі з батьками, засідання “круглого столу”, бесіди, листування, батьківські збори, консультації, проведення спільних з батьками розваг, дитячі ранки, конкурси, виставка дитячих робіт тощо.

педагог вбачав у тому, щоб “боротися за людину, переборювати негативні впливи і давати простір позитивним” [109, с. 420]. Зазначене актуалізує такий аспект організації дошкільної освіти, як *співпраця дошкільних навчальних закладів з батьками*, оскільки вона безпосередньо впливає на успішне навчання та виховання дитини.

На наш погляд, недостатньо вираженим як у Базовому компоненті дошкільної освіти України, так і у чинних програмах не достатньо розкриті такі важливі напрями педагогічної діяльності дошкільних закладів, як робота з батьками щодо спільного створення розвивального для дитини середовища, через яке вона сприймає дружність соціуму; робота стосовно сумісного створення умов для розвитку соціальних якостей дітей; розширення і оновлення стосунків дошкільних установ та сімей, що передбачають педагогічну освіту батьків. У Стандартах курікулуму дошкільної освіти США та в усіх американських освітніх програмах чітко розписано принципи, правила, особливості, форми, методи і навіть засоби співпраці дошкільної установи з батьками дитини. В окремих програмах розписані всі види роботи та конспекти різних педагогічних бесід, які повинен провести вихователь з батьками протягом тижня, кварталу, року.

Велика роль у педагогічній освіті батьків належить саме вихователю, співпраця з батьками якого реалізується у різних формах роботи. Професійна допомога вихователів дошкільних закладів батькам у навчанні та вихованні дитини полягає у створенні умов для усвідомлення останніми особистісного і соціального значення батьківства, відповідальності родини за сьогодення та майбутнє дитини, у допомозі розвитку батьківських рис (батьківське самовдосконалення), у пізнанні своєї дитини, її здібностей, темпераменту, страхів тощо, у підтримці при подоланні перешкод у виховному процесі [96, с. 426].

Т. Поніманська виокремлює колективні, індивідуальні та наочно-інформаційні форми роботи з батьками у вітчизняному дошкільному закладі. До колективних форм роботи науковець відносить: батьківські збори (групові та загальні); зустрічі з батьками; вечори запитань та відповідей; засідання “круглого столу”, заняття-тренінги; спільні з дітьми, батьками та вихователями свята і

Отже, професійну компетентність американських вихователів можна охарактеризувати як єдність чотирьох складових: когнітивної (педагогічні та спеціальні предметні знання, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток); операційно-технологічної (володіння методами навчання та виховання дітей дошкільного віку, педагогічними технологіями, способами педагогічної взаємодії); особистісної (етичні і соціальні позиції й установки, відповідальність за результати своєї діяльності); індивідуальної (володіння прийомами самореалізації, саморозвитку, готовність до професійного зростання, самоорганізація). Представлений у Додатку П.1, аналіз педагогічної підготовки спеціалістів у сфері дошкільної освіти в державному американському університеті Монтклеа (штат Нью Джерсі) є яскравим прикладом підготовки фахівців дошкільної освіти у США.

Підготовка фахівців дошкільної освіти у США здійснюється не тільки у вищих навчальних закладах країни і центрах дошкільної освіти, але й, як доводить дослідження Н. Бідюк, в коледжах та центрах професійної підготовки безробітних. Н. Бідюк, в контексті аналізу програм професійної освіти безробітних, розкрила особливості програм з підготовки працівників дошкільної освіти, серед яких: “Управління дошкільною освітою”, “Дошкільне виховання у ранньому дитинстві”, “Дошкільне виховання дітей у ранньому віці”, “Виховання та розвиток дитини”, “Догляд за дітьми з особливими потребами” (Додаток П.2) [22, с. 221–228]. Автор зазначає, що: “найбільшими попитом у безробітних користуються спеціальності, пов’язані саме з дошкільною освітою та вихованням, оскільки надають широкі можливості для працевлаштування” [22, с. 221–226].

Проведений аналіз дає підстави виокремити основні вимоги до професійно-педагогічної компетентності вихователів у США: усвідомлення особистісної та соціальної значущості своєї професії; знання загальних закономірностей розвитку дитини і її соціального становлення; володіння системою знань про закономірності та принципи освітнього процесу у дошкільному навчальному закладі, уміння використовувати їх у своїй професійній діяльності; володіння системою знань про взаємозв’язки фізичного, психічного і соціального здоров’я

дитини; знання форм та методів наукового пізнання, володіння різними способами пізнання; розуміння ролі науки та наукового саморозвитку у житті суспільства і кожної людини зокрема; знання концептуальних основ американської дошкільної освіти та загальних засад розвитку, навчання і виховання дітей; володіння сучасними методами пошуку, обробки та використання інформації; використання інноваційних форм і методів роботи у своїй професійній діяльності; здатність до самоорганізації, самоаналізу, творчого та особистісного розвитку; знання законодавчої бази щодо сфери дошкільної освіти; уміння знаходити, приймати і реалізовувати управлінські рішення у своїй діяльності тощо.

Отже, якісна підготовка вихователів у США здійснюється шляхом організації педагогічного процесу спрямованого на практичну діяльність студента, який у процесі навчання набуває професійно-особистісні якості кваліфікованого фахівця, серед яких моральність, майстерність, ініціативність, професіоналізм, інтелект, творчість, здатність адаптуватися до вимог суспільства, генерувати нові ідеї, бути динамічною й оптимістичною особистістю є провідними. Основною метою підготовки кадрів дошкільної освіти є формування професійної компетентності вихователя. Важливу роль у якісній професійній підготовці вихователів відіграє злагоджена робота у системі управління підготовкою кадрів дошкільної освіти, яка забезпечує формування освітньої політики в сфері підготовки педагогічних кадрів, розробку стандартів та вимог до рівня знань студентів педагогічних освітніх установ, формування стандартів професійної компетентності вихователя. Провідна роль у підготовці кадрів дошкільної галузі належить Освітньому центру дошкільної освіти дітей. Професійну компетентність американських вихователів можна охарактеризувати як єдність чотирьох складових: когнітивної, операційно-технологічної, особистісної та індивідуальної, що сприяє формуванню професіоналізму кожного педагога.

гігієнічних аспектів), але й у збагаченні освітнього середовища різними засобами: *простими візуальними засобами* – макетами об'єктів живої та неживої природи (мініатюрними муляжами тварин, рослин, комах); дослідним обладнанням для проведення експериментів (мікроскопами, лінзами, лійками, посудинами для зберігання насіння, біноклями, наборами кольорового скла, дзеркалами, ліхтарями, магнітами, магнітними рамками, дрібними металічними частинками, намистинками, контейнерами для комах, банками з надписами “сода”, “мука”, “сілі”, “вода”, “блакитна вода”, “жовта вода” та посудинами для змішування); блоками для будівельної діяльності; дидактичними наборами до занять; *механічними візуальними та іншими технічними засобами* навчання – комп'ютерами, відеоманітофонами, мультимедійними дошками, аудіокнигами, телевізійними передачами (які дуже рідко використовуються у вітчизняних дошкільних закладах). Це – сучасні підходи до створення “розвивального освітнього середовища” у дошкільному навчальному закладі, що ґрунтуються на новій філософії соціал-конструктивізму та постмодернізму і сприяють розкриттю сутності та таланту людини. Вони передбачають більш дитиноцентричний підхід у дошкільній освіті та використання методів дискусії, проєктів, рольових ігор, експериментальних досліджень, вправ, аналізу ситуацій, експериментів, досліджень, які по-новому і широко розкривають потенціал дитини.

Сучасні вчені Л. Артемова, А. Богуш, І. Бех, В. Кремінь, В. Кузь, О. Савченко наголошують на необхідності визнати активними суб'єктами виховного процесу не тільки особистість дитини, але й батьків. Однією із важливих умов реалізації завдань дошкільної освіти є узгодженість співпраці сім'ї з дошкільним навчальним закладом. Узгодженість цієї співпраці полягає у наявності системи спільних для вихователя та батьків поглядів на навчання та виховання дитини. Слушною тут є думка О. Сухомлинського, який неодноразово наголошував, що “на дитину впливає багато людей і явищ життя, на неї впливають мати, батько, шкільні товариші, так зване “вуличне середовище ... вплив на дитину може бути позитивним і негативним. Трапляються сім'ї, в яких важка гнітюча обстановка накладає відбиток на все життя людини”. Місію освітнього закладу

ігрове, природне та соціальне середовище [55, с. 118]. Т. Поніманська визначає “розвивальне середовище” як “комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життя дітей у дошкільному закладі” [96, с. 400]. За словами дослідниці: “Усі елементи розвивального середовища покликані забезпечувати і стимулювати вільний вибір і зміну видів діяльності дитини, створювати актуальні для неї і доступні для її розвитку проблемні ситуації. Для цього вони повинні бути інформативними, емоційними, втілювати в собі пізнавальну та емоційну новизну” [96, с. 401]. Розвивальне освітнє середовище передбачає єдність соціальних і природніх засобів забезпечення повноцінної життєдіяльності дитини, до яких відносять архітектурно-ландшафтні та природничо-екологічні об’єкти; художні студії; ігрові та спортивні майданчики; конструктори; тематичні набори іграшок, посібників; аудіовізуальні та інформаційні засоби виховання та навчання. Оснащення приміщень у вітчизняних дошкільних закладах здійснюється згідно з Типовим переліком обов’язкового обладнання, навчально-наочних посібників та іграшок [11]. У програмі “Крок за кроком”, за зразком американських, виокремлено інформацію щодо цілеспрямованого оформлення простору групової кімнати, який повинен часто оновлюватися з ініціативи педагога і дітей. Зокрема, про це йдеться у розділах “Сюжетно-рольова гра”, “Будівництво”, “Література”, “Мистецтво” та ін. Проте наявність нормативно-правової бази щодо питання створення розвивального освітнього середовища та дослідження науковців не достатньо розкривають вимоги до засобів навчання та виховання дітей дошкільного віку. На відміну від України, у США вимоги до всіх засобів навчання, а також створення освітнього середовища відповідно до певної освітньої концепції представлено у кожній окремо взятій програмі дошкільної освіти, що відрізняє їх від українських.

Враховуючи цей факт, можливості запозичення американського досвіду ми бачимо не тільки у розробці вимог до засобів навчання та освітнього середовища відповідно до концепції освітньої програми (створення тематичних куточків, групових майданчиків відповідно до фізіологічних, психологічних, вікових та

Висновки до другого розділу

Проведений аналіз особливостей функціонування сучасної системи дошкільної освіти США дає змогу зробити наступні висновки:

1. Система дошкільної освіти США у єдності усіх її складових – дошкільних навчально-виховних закладів, програм, науково-методичних центрів та установ, державних органів управління освітою та громадських фондів і товариств, шляхів і форм їх організації, особливостей інтеграції теоретичних знань з практичним досвідом педагогів, Стандартів та вимог до якості дошкільної освіти заслуговує на глибоке осмислення та адаптивне впровадження позитивного досвіду американських працівників дошкільної освіти у багатьох країнах з урахуванням соціально-культурної ситуації та рівня розвитку держави і особливостей реформування освіти.

У процесі дослідження системи американської дошкільної освіти, на основі аналізу наукових джерел *уточнено* сутність понять “дошкільна освіта”, “дошкілля”, “рання дошкільна освіта” “передшкільна освіта”, якими послуговуються американські педагоги. Розмежовано відмінності між поняттями “дошкільна освіта” (Pre-school education), “рання освіта дітей” (Early childhood education), “передшкільна освіта” (Pre-school), “дошкілля” (Pre-kindergarten та Kindergarten), які полягають у наступному:

- поняття “передшкільна освіта” (Pre-school) та “дошкілля” (Pre-kindergarten) близькі за значенням (кожне з визначень включає чотири основних компоненти розвитку дитини), вони є ширшими за значенням ніж поняття “дошкілля” (kindergarten), оскільки розкривають сутність американської дошкільної освіти в цілому та охоплюють вік дітей від трьох до п’яти років;

- поняття “дошкілля” (kindergarten) – вужче за значенням, оскільки є частковою складовою систем елементарної (або початкової) обов’язкової освіти;

- особливість визначення “передшкільна освіта” (pre-school) полягає також у тому, що термін використовується у відношенні приватних та релігійних дошкільних установ, інколи у відношенні до дошкільних закладів, що

адмініструються громадськими школами, тоді як “дошкілля” (pre-kindergarten) – у відношенні громадських дошкільних закладів, що засновані штатом, федеральними місцевими фондами чи благодійними організаціями громадського сектору;

- визначення “рання освіта дітей” (early childhood education, early childhood upbringing) є тотожним визначенню “дошкільна освіта” (pre-school education);

- поняття “preschool education” найбільш широко розкриває змістовний аспект, оскільки означає навчання та виховання дітей від народження до 5-6 років з метою соціального, розумового, мовного та фізичного розвитку дитини.

2. Особливістю функціонування американської системи дошкільної освіти є збалансована організація між всіма її компонентами, до яких належать: Міністерство освіти США, мережа науково-методичних установ, мережа дошкільних навчальних закладів, програм дошкільної освіти.

Особлива увага американських науковців, педагогів-практиків та управлінців приділяється: управлінню дошкільною освітою на рівні штатних органів дошкільної освіти, зокрема дотриманню прийнятих на загальнодержавному рівні вимог до якості дошкільної освіти (запровадження ефективних програм дошкільної освіти, ведення контролю за дотриманням законодавства у галузі дошкільної освіти у провінційних районах штатів, моніторинг якості освітніх послуг, що надаються різними за формами і типами власності дошкільними установами). Окремим аспектом удосконалення системи дошкільної освіти та ефективності програм американські науковці вважають удосконалення курікулуму дошкільної освіти таким чином, щоб діти отримували безперервну освіту; забезпечення безперервного професійного розвитку працівників дошкільної освіти; створення широкої мережі дошкільних закладів, урізноманітнення та вдосконалення форм, методів і засобів дошкільної освіти, розширення співробітництва дошкільних установ з батьками, що забезпечить успішне навчання та розвиток дітей дошкільного віку.

3. Аналіз американської системи дошкільної освіти дозволив встановити, що різноманітність та варіативність дошкільних закладів освіти зумовлюється

встановлюється саме в процесі активної взаємодії з предметним світом” [11, с. 5]. З огляду на це, відповідно до чинних нормативно-правових документів, до створення у дошкільних навчальних закладах спеціально організованого, педагогічно доцільного, розвивального предметного середовища ставляться певні вимоги, обумовлюються основні підходи та принципи його облаштування. Так, вітчизняна дослідниця Т. Поніманська широко розглядала проблему освітнього середовища. Вона окреслює такі вимоги до “приміщення, в якому відбуваються заняття”: “воно має бути чистим, провітреним, добре освітленим, обладнаним меблями відповідно зросту дітей” [96, с. 393].

Актуальність та питання створення розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах досліджувалось у низці психолого-педагогічних праць вітчизняних учених (Л. Артемова, О. Кононко, Л. Лохвицька, С. Новосьолова, А. Петровський та ін.). Так, Л. Лохвицька зазначає, що “дошкільна освіта сьогодення характеризується зміною педагогічних підходів щодо організації навчально-виховної роботи з дітьми. Зокрема, для того, щоб дитина могла самовиявитися, самореалізуватися і самоствердитися, необхідно створити таке розвивальне предметне середовище, яке сприятиме задоволенню її потреб у пізнанні навколишньої дійсності, що у свою чергу, забезпечить повноцінний і гармонійний розвиток у період дошкільного дитинства і формуванню особистості дитини” [78, с. 6]. А. Богуш підкреслює, що: “Розвивальне предметне середовище повинно бути сучасним, відповідним критеріальним показником комфортності дитини та відповідати вимогам ергономіки дитячої діяльності. ...Відсутність розвивального предметного середовища (застаріле обладнання, відсутність іграшок, відеотеки, комп’ютерів, телевізорів, навчальних матеріалів, дитячих книг, посуду, переважаність груп, пусті дитячі майданчики й т. ін.), що характерне, на жаль, для більшості сучасних дошкільних закладів, у дітей з’являється почуття байдужості, роздратованості, внутрішнього і зовнішнього дискомфорту” [42, с. 93]. О. Кононко висловлює думку про те, що розвивальне середовище можна представити у вигляді круга, в центрі якого знаходиться “Я” (мій простір, середовище мого внутрішнього життя) і який поділено на сегменти – предметно

доступності, форми, текстури, якості, тривалості користування тощо. Розроблено чіткі вимоги до дидактичного матеріалу, створення навчального середовища, вимоги до меблів у груповій кімнаті, вимоги до облаштування групових майданчиків [201]. Допоміжним засобом для американських вихователів у організації освітнього середовища є програми дошкільної освіти. У кожній з них виокремлено розділ, присвячений вимогам до створення освітнього середовища, яке відповідає концептуальним засадам програми, а також вимогам до засобів навчання та виховання дітей дошкільного віку. В описі процесу створення освітнього середовища та розробці засобів розвитку, виховання та навчання дітей автори американських програм обов'язково враховують вимоги, визначені Стандартами курикулуму дошкільної освіти країни.

Відповідно до положень та стандартів програми “Хед Старт” узагальнені вимоги до освітнього середовища передбачають дотримання таких умов: приміщення групових кімнат має бути поділено на зони (куточки) для організації різних видів діяльності: центр соціального розвитку (сюжетно-рольові ігри, ляльковий театр), центр мистецтва (матеріали для художньої праці, ліплення), центр кулінарії, де дітей навчають готувати різні страви, науково-математичний центр (логіко-розвивальні ігри, геометричні фігури, математичні пазли, доміно), куточок будівництва і конструювання (ігри для конструювання), куточок природи (рослини, тварини) тощо. Куточки сприяють самостійній творчій діяльності дітей та реалізують завдання з реалізації принципу рівних можливостей для всіх дітей, що потребує створення у педагогічному процесі умов для врівноваження свободи і порядку, вимогливості і поблажливості щодо кожної дитини [201].

В Україні питання організації освітнього середовища представлено у стандарті дошкільної освіти – “Базовому компоненті дошкільної освіти України”, в якому сказано, що дошкільний заклад, ...відповідальний за процес суспільного розвитку зростаючої особистості [11, с. 3–4]. Він забезпечує “створення таких соціально-педагогічних умов, таку організацію життєдіяльності дитини, які допоможуть їй реалізуватися й самоствердитися, забезпечить її життєву компетентність. Реальний зв'язок між дитиною й навколишнім життям

наявністю цілої низки програм дошкільної освіти. Програми відрізняються джерелами фінансування, функціональним призначенням, тривалістю навчання та часом перебування дітей у дошкільному закладі. Відповідно до програми дошкільної освіти складаються навчальні плани (курикулами), які окреслюють принципи організації навчання і виховання дітей дошкільного віку в США. Програми та курикулум американської дошкільної освіти відображають особливості функціонування сучасної дошкільної освіти в країні. Курикулум сучасної дошкільної освіти в США є основоположною категорією підвищення якості дошкільної освіти та реформування цієї освітньої системи.

Основними концептуальними положеннями курикулуму сучасної дошкільної освіти США є теорії розвивального підходу до навчання та виховання дітей дошкільного віку, тому більшість національних асоціацій дошкільної освіти у США вважають, що основними засадами його побудови повинні бути: активне, практичне навчання (навчання, що ґрунтується на практичному досвіді та діяльності дитини); концептуальне навчання, яке сприяє накопиченню та удосконаленню практичних вмінь; змістовне навчання, пов'язане з досвідом; взаємодіюче (інтерактивне, основане на діалогічній взаємодії) та кооперативне (спільне з іншими) навчання; інтегративне навчання (комплексне навчання, що передбачає предметну взаємодію в організації освітнього процесу).

4. Виявлено, що у дошкільних навчальних установах США зміст, форми й методи освітнього процесу спрямовані на організацію дошкільної освіти та її практичний аспект – всебічний розвиток дітей. Педагогічний процес передбачає використання форм і методів, які сприяють загальному всебічному розвитку дітей: спостереження, дискусії, проблемні ситуації, робота в лабораторії, презентації тощо. Великого значення надається соціально-емоційному розвитку особистості, який забезпечує соціалізацію дитини. У зв'язку з цим у численних програмах дошкільної освіти виокремлено окремі розділи, присвячені практичній реалізації завдань із соціального розвитку дітей.

Аналіз роботи американських дошкільних закладів свідчить про те, що вихователі у США послуговуються цілим комплексом форм, методів та засобів,

які сприяють реалізації завдань дошкільної освіти, сприяють створенню позитивного “розвивального середовища” для дітей дошкільного віку.

5. За результатами психолого-педагогічних джерел вітчизняних та зарубіжних учених проаналізовано підготовку фахівців дошкільної галузі у США. Встановлено, що успішність формування професійної компетентності вихователя у США багато в чому залежить від змісту освітніх програм, які характеризуються яскраво вираженою прагматичною спрямованістю, що дає змогу підготувати студента до практичної діяльності у дошкільній установі, дозволяє здійснювати професійну підготовку вихователя в процесі діалогічної взаємодії викладача і майбутніх вихователів, забезпечує особистісне та професійне самовизначення студентів. До основних компетентностей фахівців дошкільної освіти належать: педагогічно-методична, інформаційно-комунікаційна, загальнонаукова та психологічна.

Професійну компетентність американських вихователів можна охарактеризувати як єдність чотирьох складових: когнітивної (педагогічні та спеціальні предметні знання, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток); операційно-технологічної (володіння методами навчання та виховання дітей дошкільного віку, педагогічними технологіями, способами педагогічної взаємодії); особистісної (етичні і соціальні позиції й установки, відповідальність за результати своєї діяльності); індивідуальної (володіння прийомами самореалізації, саморозвитку, готовність до професійного зростання, самоорганізація). Професійна підготовка вихователів у США враховує: структуру професійних кваліфікацій, зміст американської дошкільної освіти, форми і методи навчання, компоненти дошкільної освіти – методичні засади підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

6. Одним із основних завдань системи дошкільної освіти США є організація сприятливого розвивального середовища, яка здійснюється через управління спеціалістів дошкільної освіти педагогічним процесом в умовах дошкільного навчального закладу, освітнього центру, сім'ї тощо. Іншими, не менш важливими цілями, є розвиток творчої активності, всебічний фізичний, психічний та

дітей дошкільного віку в Україні та США ідентичні. Методи навчання, наголошують українські педагоги-дошкільники, необхідно розширювати завдяки включенню у навчальний процес розвивальних ігор та вправ, проблемних запитань, логічних задач, пошукових ситуацій, елементарних дослідів, ребусів, кросвордів тощо. Враховуючи різний рівень інтелектуального розвитку дітей, потрібно диференціювати роботу з ними на заняттях. Для цього треба об'єднувати дошкільнят у підгрупи, добираючи для кожної з них навчальний матеріал різної складності та відповідні методи й прийоми роботи [115, с. 351].

Інтерес для вітчизняного запозичення американських методів становлять: диспут, “мозковий штурм”, консультування, комп'ютерні презентації, демонстрації (діапозитивів, фільмів, мультфільмів для дітей), “метод проєктів”, ігрове проєктування, навчання на комп'ютері.

Сучасною парадигмою вітчизняної дошкільної освіти стала її переорієнтація на особистісно зорієнтоване виховання дітей, яке передбачає відмову педагогів від звичних стереотипів педагогічної діяльності, стереотипів *організації освітнього середовища* у дошкільному навчальному закладі.

На думку Л. Артемової, розвивальне предметне середовище найбільше сприяє розвитку дитини, спонукає її до пізнання дійсності, збуджує спостережливість і допитливість дитини, сприяє створенню образів уяви, активізації пригадування та ін. Основою розвитку є практичні цілеспрямовані дії, ігрова діяльність, під час яких дитина сприймає предмети і явища навколишньої дійсності [6]. А. Богуш визначає “розвивальне предметне середовище дошкільного дитинства” як “сукупність умов, що забезпечують повноцінний розвиток усіх видів дитячої діяльності й особистості дитини на позитивно-емоційному тлі з урахуванням віку дитини та її індивідуальності” [42, с. 93].

У США вимоги до організації “розвивального відповідного освітнього середовища у дошкільних освітніх установах” (developmentary appropriate educational interior (area) визначаються Стандартами курікулуму дошкільної освіти. Вимоги до створення освітнього середовища сформульовано та визначено за параметрами: безпечності, відповідності віковим особливостям, доцільності,

дошкільної освіти.

Наступним, не менш важливим аспектом порівняння, є *методи навчання* дітей дошкільного віку, які використовуються в американських та українських дошкільних установах. В американських дошкільних закладах “Ланс Круз” та “ДНЗ св. Джозефа” широко використовуються такі *методи* роботи: *наочні* – демонстрація (показ схем, таблиць, плакатів, слайдових презентацій тощо), спостереження (ознайомлювальні, розпізнавальні, репродуктивні, короткотривалі, довготривалі, індивідуальні та колективні); *словесні* – індивідуальні та колективні роз’яснення, розповідь, обговорення, пояснення, уточнення, бесіда (вступна, підсумкова); *практичні* – вправління (використання вправ для розучування певної теми, відтворення та використання знань з неї), ігри, моделювання, прості досліди (використовують під час організації дослідів, лабораторної діяльності дітей).

До нетрадиційних методів роботи можна віднести: *наочні* – комп’ютерні презентації на мультимедійній дошці, демонстрації (діапозитивів, фільмів, мультфільмів для дітей), спостереження (розпізнавальні, за зміною і перетворенням об’єктів, репродуктивні, які можуть бути котрокчасними та довготривалими); *словесні* – розповіді педагога, представників різних професій чи однолітків, читання, бесіди, “мозковий штурм”, диспут, консультування; *практичні* – “метод проектів”, ігрове проектування, навчання на комп’ютері, робота над проектами, аналіз проблемних ситуацій, розігрування ролей.

Працівники вітчизняних дошкільних установ “Меридіан” та “Святошинська гімназія” теж послуговуються низкою методів: *наочні* – спостереження, показ, демонстрація; *словесні* – бесіда, пояснення, роз’яснення, порада, навіювання, інструкція, уточнення, навіювання, проблемна бесіда; *практичні* – вправління, наслідування, розігрування, створення проблемних та пошукових ситуацій, ігрова колективна та самостійна діяльності, вирішення проблемно-пошукових завдань тощо. Серед нетрадиційних методів використовуються такі наочні: комп’ютерні презентації; практичні – самостійна та колективна проектна діяльність.

Як свідчить аналіз, багато в чому традиційні та інноваційні методи навчання

соціальний розвиток дитини. Американські моделі суб’єкт-суб’єктних відносин між педагогом та дітьми у групі представлені організацією навчально-розвивальної діяльності у співпраці, партнерстві, діалогами, дискусіями і т. д. Характерною ознакою такої організації педагогічного процесу є дотримання засадничих положень особистісно орієнтованої взаємодії суб’єктів цього процесу.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВРАХУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ДОСВІДУ В ПРАКТИЦІ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

3.1. Провідні тенденції розвитку дошкільної освіти США та України в контексті глобалізації міжнародного освітнього простору

Здійснюючи характеристику тенденцій розвитку дошкільної освіти США та України, важливо враховувати світові педагогічні досягнення, які зумовлюють розвиток дошкільної освіти в міжнародному просторі та проявляються у специфіці розвитку дошкільної освіти в інших країнах світу. В цьому аспекті мова йде про розвиток української та американської дошкільної освіти в контексті глобалізаційних процесів у сфері дошкільної ланки освіти. Аналізуючи перспективу творчого використання результатів дисертаційного дослідження в організації дошкільної освіти України, особливу увагу приділяємо вивченню проблеми сучасних тенденцій розвитку вітчизняної та американської дошкільної освіти в умовах глобалізаційних процесів у світі.

На кінець ХХ – початок ХХІ століть унаслідок економічних, соціальних, політичних, культурних процесів у світі дедалі зростає орієнтація на інтернаціоналізацію державної діяльності в різних сферах, зокрема на Європейському континенті розширили свою діяльність міжнародні європейські організації – Рада Європи (1949 р.), ЄЕС (1957 р.), розширилося міждержавне співробітництво. Інтеграція у сфері освіти, що відбувається у західноєвропейському та світовому просторі, інформатизація світового співтовариства унеможливають ізольований розвиток американської та української освіти, зокрема і дошкільної. Макроструктурний підхід дозволяє проаналізувати тенденції розвитку дошкільної освіти окремої країни в контексті надбань людства.

Глобалізаційні процеси в освіті зумовлюють перенесення проблем освіти з місцевих чи національних рівнів на міжнародний і навпаки. В Україні та на Заході

соціально-емоційного розвитку дітей (спілкування між однолітками та дорослими), мистецької діяльності (вивчення кольорів – забарвлення птахів, тварин, листя тощо), фізкультури та спорту (ходьба, рухливі ігри, перебування на свіжому повітрі тощо). Комплексність екскурсії часто проявляється у тому, що вихователь під час зупинки на галявині, чи у місці культурного відпочинку пропонує дітям намалювати тих птахів чи тварин, яких діти побачили під час прогулянки лісом. Особливість екскурсій (прогулянок), які проводяться в американських дошкільних установах і полягає у тому, що діти можуть малювати під час екскурсії, а не після повернення в групу, як це часто відбувається у вітчизняних дошкільних закладах.

На особливу увагу серед американських форм організації освітнього процесу заслуговують екскурсії-подорожі, які зазвичай передбачають організовану, спільну з батьками поїздку до іншого району міста, за місто (до лісу, водоймища, парку, кемпу тощо), іншого міста (з метою ознайомлення зі штатом), штату (з метою ознайомлення з країною) чи навіть країни (з метою вивчення географії світу) (Додаток С (продовження)).

Особливістю проведення тренінгів в американських дошкільних навчальних закладах є їх спрямованість на закріплення вивченого матеріалу. Тренінги (training – походить від слова тренуватися, розучувати, вправляти) зазвичай проводяться у формі гри: вихователь дає дітям різні види завдань з метою всебічного вивчення певного об'єкта, діти пізнають його шляхом виконання інструкцій, порад та рекомендацій, що пропонуються педагогом. Проведення тренінгів з теми має дещо спільне з проведенням вправ, тому вправи і є основним методом проведення тренінгів.

Вважаємо, що досвід американських педагогів в організації навчального процесу в дошкільних закладах заслуговує на увагу, а саме такі організаційні форми, як: лабораторна діяльність дітей, проведення тренінгів, екскурсії-подорожі до інших міст та ігрові шоу. Вважаємо що, організація та проведення різних видів діяльності за участю двох вихователів також є позитивним досвідом організації роботи дошкільного закладу і заслуговує на належну увагу вітчизняних фахівців

розкриття сутності певної теми, що реалізується через компонентну взаємопов'язаність між різними предметами); 3) комплексні (різнобічне розкриття сутності певної теми, що реалізується через вивчення теми різними способами: помалювали, тепер пограємо, а потім послухаємо каку) заняття [38, с. 22].

- за дидактичними цілями Н. Гавриш виокремлює: 1) заняття з формування нових знань (предметне); 2) заняття із закріплення раніше засвоєних знань (інтегроване, комплексне); 3) заняття з контролю за якістю засвоєних знань, умінь та навичок (інтегроване, комплексне, предметне), що можуть організовуватись у формі навчально-ігрового, навчально-пізнавального, сюжетно-ігрового заняття, заняття у формі змагань, вікторин, конкурсів, турнірів, шоу, гри [38, с. 24].

- за способом організації Н. Гавриш поділяє заняття на: 1) групові (інтегровані, комплексні); 2) підгрупові (предметні); 3) індивідуальні (предметне на основі дидактичного матеріалу) [38, с. 29].

Освітній процес у вітчизняних дошкільних установах урізноманітнюють різними видами занять (предметних, інтегрованих, комплексних): заняття-змаганнями (вікторини, конкурси, турніри), заняття-ігри, заняття-шоу, сюжетні тощо. Організуються екскурсії, вагому роль відіграють дидактичні ігри та прогулянки.

Такі форми організації освітнього процесу, як екскурсії та дидактичні ігри використовуються й американським дошкільним установам. Проте, як підтверджує практика в американських дошкільних установах, суттєва різниця полягає не тільки у способі їх організації, але й, насамперед, у кількості. Так, у дошкільних закладах “Меридіан” та “Святошенській гімназії” екскурсії плануються відповідно 1-2 рази на два тижні, тоді як в дошкільних установах “Ланс Круз” та “ДНЗ св. Джозефа” мінімальна кількість екскурсій на протязі двох тижнів становить 4-5 разів. Особливостями екскурсій є їх інтегрованість та комплексність до вивчення певної теми. Наприклад, інтегрованість екскурсій до лісу може включати у себе елементи пізнавальної діяльності з математики (порахувати кількість птахів, яких діти можуть зустріти у лісі), мовленнєвого розвитку (вивчення чи повторення назв птахів, опис зовнішнього вигляду птахів),

вже стало загальновизнаною істиною, що глобалізація є визначальною особливістю сучасного соціального життя [93, с. 33]. У сучасному тлумачному словнику “глобалізація” визначається як дія за значенням глобалізувати, тобто надавати чому-небудь глобального (всесвітнього) значення [29, с. 246].

На думку В. Кременя, тенденція до глобалізації суспільного розвитку передусім характеризується зближенням націй, народів, держав, кроками до створення спільного економічного поля, інформаційного простору [70, с. 7]. Водночас науковець наголошує на тому, що в умовах глобалізації „не зменшується, не щезає, а навпаки, актуалізується завдання зміцнення внутрішньо національних, громадянських зв'язків, патріотичного єднання нації, народу” [70, с. 12-13]. Збереження своєї самобутності, мови, культурних особливостей національних меншин не повинно обмежуватись рамками лише однієї країни. Традиційний поділ політичних і економічних реалій на внутрішні та зовнішні (міжнародні) зживає себе. Майже кожен внутрішній аспект життя країни має важливі глобальні зв'язки: екологія, охорона здоров'я, трудові ресурси, імміграція тощо. Необхідність інтеграції України у світове співтовариство є практичним завданням, що охоплює й галузь дошкільної освіти.

Вітчизняний науковець А. Кузьмінський трактує поняття “глобалізація” як “тенденцію до єдності світу і загострення в цивілізованих рамках конкуренції між державами, націями... Держава матиме успіх тоді, коли її громадяни виявляться здатними до спілкування зі світом” [77, с. 82].

У праці “Суспільство і освіта” В. Добренькова та В. Нечаєва глобалізація визначена як “побудова уставленого суспільства, здатного підтримувати баланс інтересів у структурних взаємодіях, зберігати їх, вводити у коло спілкування розвинуті культурні практики людства” [43, с. 228.]. Учені відзначають, що глобалізація була спровокована двома історичними подіями: першою подією було припинення “холодної війни”, а другою – розвиток комп'ютерних інформаційних систем та поява мережі Інтернет, що на сучасному етапі розвитку міжнародного суспільства відіграє провідну роль [43, с. 227].

Розвиток дошкільної освіти в міжнародному просторі безумовно має колосальний вплив на специфіку розвитку дошкільної освіти США, України та інших країн світу. У світлі сучасних глобалізаційних перетворень дошкільна освіта опановує новий соціокультурний простір, що характеризується інноваційністю та інтеграційністю. Як зазначає Н. Гавриш, цей простір "...не просто кардинально змінює (не запитуючи, чи готові ми до цього) форми, методи навчання, реалії взаємин суб'єктів навчального процесу, він вимагає принципового оновлення сутності найважливіших понять і категорій педагогічної науки. Зокрема поняття *освіта* сьогодні пов'язується з процесом і результатом висвітлення, розкриття в особистості кожної людини найпотаємнішої її суті, формування нею образу свого Я. ...*Освіта* передбачає принципово іншу методологію навчального процесу, орієнтовану на інші цінності, інше розуміння ролі особистості в навчанні, яка має стати не просто суб'єктом навчання на певних ланках освіти, а суб'єктом життєдіяльності" [38, с. 5]. Провідні українські вчені (А. Богущ, І. Бех, О. Кононко, В. Кремінь, М. Киященко, Й. Лейнер, І. Рогальська) вважають, що умовою реалізації такої освіти є пізнання та освоєння досягнень культури людства. Із зазначеного зрозуміло, що тенденції розвитку дошкільної освіти обумовлюються світовими надбаннями у дошкільній освіті, які утверджують та підвищують статус дитинства у всьому світі.

На сучасному етапі розвитку міжнародного освітнього простору однією з визначальних глобальних тенденцій розвитку дошкільної освіти є **піднесення та утвердження статусу дитинства** як невід'ємного, неповторного періоду життя людини. Зростання цікавості науковців усього світу до особистості дитини, її розвитку, особливостей взаємодії з суспільством зробило феномен дитинства найважливішою складовою способу життя і культури будь-якої людини, народу і людства в цілому, одним із пріоритетних об'єктів загально-гуманітарних досліджень.

На міжнародному рівні визнано, що парадигма розвитку суспільства та освіти з технократичної переорієнтовується на антропософську, тобто орієнтується на особистість. Підтвердженням цього є наявність технократичних та

шоу – організація навчально-пізнавальної діяльності у вигляді популярного серед американських дітей дошкільного віку шоу "Телепузики", "Маленький Ейнштейн" та ін. Суть шоу полягає у тому, що його учасники (діти) у ролях героїв телепередачі досліджують певний об'єкт чи вивчають тему. Обираючи собі роль певного героя діти, намагаються знайти шлях вирішення так, як би це зробив він. "Перевтілення" також сприяє кращій соціалізації дітей, вони більше готові до спілкування та взаємодії з іншими. "Образ певного героя" допомагає їм стати більш розкутішими у колективі, діти не бояться висловлювати своїх припущень щодо вирішення завдання. Це пояснюється тим, що якщо діти і припускаються помилки, то вони ідентифікують цю помилку не з собою, а з "героєм", що є для дітей своєрідним психологічним захистом: "Помилку зробив не я, а герой. А герой може помилятися і потім знову шукати рішення". Таким чином, діти знову починають висловлювати свої думки чи продовжують вирішувати певне завдання, не боючись допустити помилку.

Особливої уваги становлять такі форми роботи, як досліди та лабораторна діяльність дітей. В американських дошкільних установах такі організаційні форми є досить розповсюдженими, оскільки реалізують концепцію "навчання через особистий досвід" [331, с. 398]. Проведення дітьми дослідів та лабораторних робіт сприяють їх всебічному розвитку: соціальному, емоційному, фізичному, розумовому (когнітивному), творчому (Додаток С (продовження), тобто є ефективним засобом формування широкого уявлення дитини про об'єкт дослідження.

В українських дошкільних закладах, як зазначає Н. Гавриш, основною формою навчання дошкільників у процесі організованої пізнавальної діяльності було і залишається заняття [38, с. 101]. Науковцем було систематизовано та класифіковано цю форму організації освітнього процесу, за якою у сучасних дошкільних навчальних закладах України використовують такі види занять:

- за спрямованістю змісту: 1) односпрямовані, до яких відносяться предметні заняття (математика, розвиток мовлення, образотворча діяльність тощо); 2) різноспрямовані (або міжпредметні), до яких належать інтегровані (цілісне

матеріали для діяльності; дає інструкції з користування матеріалом; допомагає вивчити чи дослідити предмет або явище, пізнати його. Особливість роботи полягає в тому, що вихователь не просто навчає, а є особою, що постійно співпрацює з дитиною.

Педагогічна практика у США доводить також, що специфіка роботи американських дошкільних закладів полягає у тому, організація навчально-пізнавальної ігрової діяльності залежить від вибору дітей, тобто протягом дня вихователь організовує діяльність дітей за їх вподобаннями. Так, у дошкільному навчальному закладі “Ланс Круз” це здійснюється шляхом попереднього опитування дітей та анкетування батьків. Опитування дітей здійснюється за присутності батьків під час зарахування до дошкільної установи. Дітей опитують щодо видів діяльності, які їм до вподоби, коли їм подобається малювати, а коли хочеться грати у рухливі ігри тощо. Опитавши дітей, вихователі разом з батьками складають розклад різних видів діяльності відповідно до інтересів окремих підгруп дітей. Розклад в американських дошкільних установах складається на місяць та квартал, проте може коригуватися вихователями, але за згоди батьків. Проблема різноманітності інтересів дітей вирішується гнучкістю роботи педагогів (у американських дошкільних закладах зазвичай працюють два вихователі на одну групу дітей, співвідношення 1:5 (максимум 10 дітей). Коли ж вихователь один, то навчання здійснюється по підгрупах: спочатку проводиться навчально-пізнавальна діяльність з однією підгрупою дітей, друга в той час залучена до самостійної ігрової діяльності, а третій підгрупі зазвичай пропонують діяльність, пов’язану з художньою працею або мистецтвом (ліплення улюблених мультиплікаційних героїв, малювання на вільну тему тощо). Потім підгрупи міняють: перша – залучається до мистецької діяльності, друга – до самостійної гри, третя – до навчально-пізнавальної діяльності. Все це забезпечується завдяки зональному розподілу групової кімнати (Додаток С (продовження)).

Організація навчально-пізнавальної (ігрової та розвивальної) діяльності в американських дошкільних закладах забезпечує розвиток дитини через найкращий для неї спосіб пізнання – гру. Інтерес для запозичення можуть становити ігрові

ліберально-гуманістичних концепцій дошкільної освіти у США. Так, Т. Поніманська зазначає, що у світі сформувалося два основних підходи до розуміння дитинства: традиційний і нетрадиційний. Прибічники традиційного підходу вбачають залежність закономірностей механізмів і темпів психічного розвитку дитини від суспільно історичних умов її життя. Нетрадиційний погляд, який на сучасному етапі розвитку міжнародної педагогічної думки набув особливої популярності, ґрунтується на спробах тлумачити дитинство і розвиток дитини передусім як історичний феномен, що передбачає виявлення унікальної і самобутньої функції дитинства у соціокультурних процесах [96, с. 22]. На думку українських дослідників Л. Артемової [6], І. Беха [18], Н. Бібік [21], А. Богущ [25], В. Бучківської [28], Н. Гавриш [39], І. Зязюна [52], О. Кононко [59], І. Котик [66], М. Красовицького [68], В. Кременя [69], К. Крутій [74], Н. Кудикіної [75], Т. Пироженко [91], Т. Поніманської [94; 95], А. Фоміна [113], сучасна концепція дитинства ґрунтується на визнанні його провідної ролі у психічному розвитку і становленні особистості.

Європейськими науковцями ще з кінця ХХ століття утверджено статус дитинства як важливого, неповторного етапу становлення особистості [33, с. 26].

Про зміцнення статусу дитинства та дошкільної освіти у суспільстві свідчить поява міжнародних документів про охорону дитинства, підвищення уваги до дитячої субкультури, дитячої творчості [42, с. 5]. Основні положення щодо дитинства окреслено в міжнародно-правових актах ЮНЕСКО: програмі “Освіта для всіх” (1990), “Конвенції ООН про права дитини” (1989), “Конвенції про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти” (1960) тощо. Саме ці міжнародні правові акти глобалізують сучасну дошкільну освіту у всьому світі.

Вченими всього світу – психологами, фізіологами, педагогами доведено, що дошкільний вік є “золотим віком” у розвитку людини. Чим більше пізнає дитина у ранньому віці, тим допитливішою, розумнішою вона буде [95, с. 6]. Міжнародна тенденція щодо підвищення статусу дитинства позначилася на тенденціях розвитку дошкільної освіти у США та в Україні. В американському історичному словнику дитинство тлумачиться як “послідовність зміни вікових періодів,

набуття дитиною нового соціально-емоційного досвіду та розвитку природних можливостей протягом дошкільного віку, що сприяє її дорослішанню (від народження до повноліття)” [175]. Відомий дослідник С. Барнет наголошує на необхідності особливої уваги до дитинства. На думку вченого, “дитинство – це один із найважливіших етапів життя людини. Саме у дитинстві формуються перші уявлення про навколишній світ, тому необхідно створити всі умови для гармонійного, всебічного розвитку дитини, сприяти формуванню дитячої неповторної субкультури та світогляду” [141, с. 54.].

Статус дитинства у США змінювався упродовж історичного становлення країни і характеризувався тенденціями до демократичного, гуманного підходу до навчання та виховання дітей дошкільного віку. Як зазначає у своїй монографії Б. Бітті, “якщо в колоніальну еру дитинство визначалося як “життя маленької дитини”, то згодом, наприкінці XIX століття, до дитинства почали ставитися з увагою і наголошувати на тому, що цей період людського життя відрізняється емоційною, духовною та соціальною складовими. Проте в той час діти все ще продовжували відігравати роль “помічника дорослого”. В XX столітті якісно змінився статус дитинства, його стали розглядати не просто як віковий період, а як повноцінне, невід’ємне життя, яким живе дитина” [155].

Відомим американськими психологами та філософами освіти (Дж. Вотсон, Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) неодноразово наголошувалося на тому, що дитинство – це той період людського життя, який необхідно оберігати від стресів, негараздів, насилля: “Чим щасливіша дитина у дитинстві, тим успішнішою вона стає, коли дорослішає” [192, с. 145–166]. Американські вчені (С. Барнет, Е. Манн, Л. Массі, А. Рейнолдс, Д. Робертсон, Д. Темпл.) переконані в тому, що інвестиції у дитинство, зокрема у дошкільну освіту і виховання дітей, мають переваги не тільки в тому, що діти розвиваються розумово та соціалізуються, але й в економічному аспекті. Інвестуючи в забезпечення “щасливого повноцінного дитинства” долар, країна отримує сім доларів прибутку в майбутньому [302].

Українськими науковцями теж неодноразово наголошувалося на

формі лабораторних досліджень, проєктів, тренінгів; екскурсії, екскурсії-подорожі в різні міста штату; дидактичні ігри в різних видах діяльності, ігрові шоу	колективно), навчальна діяльність, що організовується у формі над проєктом; пізнавальна діяльність, що організовується у формі дослідів, дидактичних ігор, екскурсій, екскурсій-подорожей, екскурсій-прогулянок	конкурс, сюжетне заняття, заняття-подорож, екскурсії, прогулянки; дидактичні ігри, тренінги	прогулянки, дидактичні ігри

Дані таблиці свідчать про те, що в основному форми організації освітнього процесу в американських дошкільних закладах відрізняються від форм організації, які використовуються в українських дошкільних установах. Зазначимо, що американські педагоги, на відміну від українських, не ототожнюють форми організації педагогічного процесу з терміном “заняття” (lesson), оскільки в англійській мові цей термін вживається і до поняття “урок” (lesson). Проте вихователі у США послуговуються ним. Інколи використовують і термін “урок, заняття” (class), під яким розуміють навчально-пізнавальну діяльність дітей у дошкільній установі, а не урок у класичній його формі, який проводиться у школі. Американські фахівці схильні використовувати словосполучення “навчально-пізнавальна (розвивальна) або дошкільна діяльність” (educational appropriate developmental activity або pre-school activity), яка сутнісно відрізняється від понять “заняття”, “урок”. Вона кардинально відрізняється від занять, які проводяться в українських дошкільних установах. Якщо у вітчизняних закладах заняття є близьким за своєю структурою до уроку, то навчально-пізнавальна діяльність у американських дошкільних закладах, хоч і є спланованою, проте їй притаманні елементи гри. Педагогічна практика у США свідчить про те, що американські вихователі називають навчально-пізнавальну діяльність дітей не заняттям, а наприклад “зібрання класу” (class meeting), “оповіді” (story time), “настільні ігри” (table games). Натомість, як термін “заняття” (lesson) використовується у навчально-методичних збірниках для вихователів, у яких подано конспекти занять з різних сфер розвитку [207, с. 5-8].

Під час організації будь-якої навчально-пізнавальної діяльності вихователь відіграє роль посередника між розвагами та навчанням: допомагає знайти

закладах США та України.

Американські та українські дошкільні освітні заклади повністю автономні у виборі форм і методів реалізації змісту дошкільної освіти. Принцип диференціації й індивідуалізації навчання в рамках особистісно орієнтованої системи навчання стає основоположним у роботі вітчизняних дошкільних навчальних закладів. У зв'язку з цим використання традиційних підходів, розрахованих “на всіх”, не дозволяє враховувати індивідуальні особливості психічного розвитку кожного зокрема [64], тому актуальності набувають педагогічні інновації, які покликані розширити методологічну базу вітчизняної дошкільної освіти.

Одним із критеріїв порівняльної характеристики у нашому дослідженні є **форми організації навчального процесу** у дошкільних установах США та України. Система української дошкільної освіти переживає період реконструкції, потребує переорієнтації на нові, оригінальні форми організації навчально-виховного процесу, відповідно до парадигми дитиноцентризму, яка є провідною у сучасній концепції дошкільної освіти. Л. Корміліцина зазначає, що “у системі сучасного дошкільного виховання простежуються нові тенденції: організаційно змінюється зміст, форми роботи дошкільних установ, відбувається інтенсивний пошук нових, нетрадиційних підходів, орієнтирів у роботі з дітьми, кожний дошкільний заклад має змогу віднайти “своє обличчя” і, висловлюючись мовою ринкових відносин, що досить активно проникли в освіту, вибороти свого споживача” [65].

Проаналізуємо форми організації навчально-виховної діяльності на прикладі згаданих вище американських вітчизняних дошкільних закладів (“Ланс Круз”, “ДНЗ св. Джозефа”, “Меридіан”, “Святошинська гімназія” (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Форми організації педагогічного процесу у дошкільних навчальних закладах США та України

“Ланс Круз”	“ДНЗ св.Джозефа”	“Меридіан”	“Святошинська гімназія”
Інтегрована та комплексна навчально-пізнавальна діяльність (індивідуальна, групова, колективна) у	Навчально-пізнавальна діяльність (інтегрована і комплексна, що проводиться індивідуально, у групах та	Заняття (предметне, інтегроване, комплексне, індивідуальне, колективне в підгрупах), заняття-вікторина, заняття-	Заняття-гра, заняття-подорож, заняття-турнір, екскурсії та

суспільному значенні дитинства та його ролі у житті окремої людини. У колі вітчизняних науковців сьогодення існує погляд на дитинство як на самоцінний, самобутній і неповторний період життя особистості.

Звертаючись до визначення поняття “дитинство” у великому тлумачному словнику сучасної української мови, знаходимо, що воно трактується як “дитячий вік, дитячі роки, стан дитини до повноліття” [30, с. 300].

А. Богуш визначає дитинство як “динамічне соціальне утворення в межах вікового періоду від народження до повноліття, що характеризується специфічними ознаками, має власну субкультуру та будується на особливих соціальних зв'язках і відносинах” [42, с. 26]. Як свідчить аналіз, визначення дуже близьке до запропонованого американськими вченими (С. Барнет, Дж. Мартен), воно влучне, а в деяких аспектах ширше розкриває сутність поняття.

О. Кононко визначає дитинство як “етап виникнення та становлення особистості, закладання її ціннісного фундаменту, формування первинних світоглядних уявлень”. У своїй праці “Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника” дослідниця відзначає зміну у поглядах науковців на особистість та її становлення у дитинстві за останнє століття, що виявилась “у сприйманні особистості як суми рис до реалізації системного підходу, від сприймання дитини як об'єкта засвоєння зовнішніх впливів до утвердження її як суб'єкта життєдіяльності,...від визнання пріоритету однієї з детермінант розвитку до усвідомлення важливості ставати і бути автентичним суб'єктом життя” [56, с. 29].

В Україні, як і в інших країнах Європи та світу, актуальним залишається питання захисту прав дитини та дитинства, у зв'язку з цим здійснюються всі можливі заходи щодо їх реалізації. Так, українським урядом у 1991 році було ратифіковано Конвенцію ООН про права дитини, на основі якої було розроблено й прийнято Національну програму “Діти України” [85]. Про визнання особливого статусу дитинства в Україні свідчать також положення Базового компонента дошкільної освіти [11], Національної доктрини розвитку освіти [84], концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року

[63] положення у законах України “Про дошкільну освіту” [49], “Про освіту” [50], “Про охорону дитинства” [97], Сімейному кодексі України [106, с. 4-6] та у низці інших нормативно-правових документів.

Аналіз української та американської законодавчої бази і наукових праць свідчить про те, що в Україні та США приділяється значна увага організації ефективної системи дошкільної освіти, забезпеченню рівного доступу дітей до всіх видів освітніх послуг, сприянню реалізації завдань всебічного, гармонійного розвитку дітей дошкільного віку. Порівняльний аналіз праць провідних вітчизняних науковців підтвердив, що проблема дослідження дитинства в Україні, як і у США, є актуальною і широко досліджуваною. В багатьох аспектах думки українських та американських дослідників щодо статусу та сутності дитинства є співзвучними. Спільною для вітчизняних та зарубіжних науковців є положення щодо цінності та самобутності дитинства. Так, Л. Варяниця та Н. Гавриш вважають, що “світ дитинства – невід’ємна частина людського життя. Суспільство не зможе пізнати себе, не зрозумівши закономірності дитинства, ... особливості культури дитинства” [42, с. 97]. Схоже твердження знаходимо у праці американського вченого С. Аткинса-Бенета “Окреслюючи досягнення дітей від дошкільної освіти до третього класу”. Вчений зазначає, що: “дитинство є важливим періодом життя людини. Науковці повинні досліджувати феномен дитинства через пізнання дітей, які своєю ж таки самобутністю забезпечують отримання важливої для дослідників інформації про особливості їхнього розвитку” [130, с. 37].

Варто зазначити, що міжнародною спільнотою також визначено, що освіта має стати процесом неперервного й постійного навчання впродовж життя, здобуттям і оновленням наукового й практичного знання, інформації, соціального досвіду кожного члена суспільства [40]. Як зазначає І. Рогальська: “Дошкільна освіта є першою ланкою системи неперервної освіти, що поряд з сімейним вихованням закладає основи соціокультурного становлення особистості” [104, с. 22].

У зв’язку з актуалізацією проблеми неперервності освіти у міжнародному освітньому просторі, провідною тенденцією розвитку дошкільної освіти у світі

	зарядки, розминки, біг тощо); соціальні науки: дитина і навколишній світ, антистереотипний курс	науки: виховання духовності, творчий розвиток	мультимедія, читання, слухання літератури, робота з посібниками; спеціальні предмети: хореографія, фізкультура, музика, мистецтво	<i>Продовження таблиці 3.4</i> музичні заняття, хореографічні заняття, фізкультура з елементами східної гімнастики

У сучасному мультикультурному та багатонаціональному суспільстві США все ще зустрічаються такі явища, як “білий етноцентризм” та деяка зневага до інших культур та національностей, актуальною проблемою є і гендерна нерівність у різних видах діяльності. Схожі проблеми існують і в сучасному українському суспільстві, тому засади, на яких ґрунтується цей підхід до навчання та виховання дітей дошкільного віку є корисними і такими, що заслуговують на впровадження у зміст вітчизняних програм.

Окрім того, впровадження “антистереотипного курсу” в українські програми дошкільної освіти є надзвичайно актуальним і тому, що він змусить вихователів замислитися над власними поглядами та ставленням до відмінностей між людьми. Рекомендаціями програми за “антистереотипним курсом” є: виховання толерантності до людей іншої національності, формування гендерної рівності, ознайомлення з життям людей з особливими потребами та ін.

Особливістю занять “виховання духовності” є їх релігійна наповненість, оскільки дошкільний заклад заснований релігійною організацією “святого Джозефа”. Метою занять є не просто вивчення певних розділів Біблії, молитв, але й формування моральних цінностей дитини (Додаток С.1 (продовження), тому деякі аспекти релігійного виховання можуть бути включеними до вітчизняних програм дошкільної освіти з метою ознайомлення дітей з різними релігіями та використання релігійних норм для сприяння морального розвитку дітей.

Наступним аспектом у вимогах до змісту дошкільної освіти, викладених у Базовому компоненті дошкільної освіти України та Стандартах курікулуму дошкільної освіти США, є **форми і методи**, що слугують другим критерієм порівняльного аналізу підходів до організації освітнього процесу у дошкільних

італійська (хоча в багатьох закладах на вивчення пропонується іспанська мова).

Співставимо навчальні плани американських дошкільних закладів “Ланс Круз” та “ДНЗ св. Джозефа” і вітчизняних дошкільних установ “Меридіан”, “Святошинська гімназія”, зокрема, розділи, в яких відображено заняття та навчально-пізнавальна діяльність (табл. 3.4).

З таблиці стає очевидним, що у навчальні плани американських дошкільних закладів обов’язково включено “соціальні науки”, а у навчальних планах вітчизняних дошкільних закладів сфера, яка спрямована на сприяння соціалізації дитини не виокремлюється, проте реалізується на різних заняттях (наприклад, з ОБЖД, школа світлофора, світ навколо нас тощо). У цьому аспекті на увагу вітчизняних фахівців заслуговує досвід американських дошкільних закладів з упровадження “антистереотипного курсу” навчання дітей, що був розроблений у 1990 році. Курс був уведений для реалізації концепції диверситивності освіти в дошкільній освіті США, тому основною метою курсу є ознайомлення дітей з різними культурами світу, виховання полікультурності у дітей, формування толерантності. Курс має на меті розвиток соціальних якостей дітей, перш за все, формування у дітей критичного ставлення до соціальних стереотипів та дискримінації за соціокультурною, статевою, психофізичною ознаками.

Таблиця 3.4

Порівняльна характеристика занять, що проводяться у вітчизняних дошкільних закладах, та навчально-пізнавальної діяльності, яка проводиться в американських дошкільних установах

Дошкільний заклад	“Ланс Круз”	“ДНЗ св. Джозефа”	“Меридіан”	“Святошинська гімназія”
Назва заняття/ курсу	математика, мова, художня література, музика, фізичний розвиток (фізична культура –	математика, мова, вивчення іноземної мови, музичне мистецтво, трудове навчання соціальні	цікава лічба, сенсорний розвиток, українська мова, природа, розвиток мови, світ навколо нас, дослідження, ручна праця, валеологія (ОБЖД), школа світлофора, розваги,	математика, сенсорика, грамота, розвиток мовлення, англійська мова, малювання, ручна праця, ознайомлення з навколишнім світом,

стало також *охоплення* якомога *більшої кількості дітей обов’язковою дошкільною освітою*, тобто реалізація положень міжнародної програми “Освіта для всіх” (1990). Проблема доступу до якісної освіти всіх верств населення, незалежно від країни, національного походження, соціального походження, віку, статі людини, набула міжнародного статусу в 1990 році за ініціативи п’яти міжурядових установ, що займаються заохоченням програми “Освіта для всіх”, Організації Об’єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО); ЮНІСЕФ (United Nations Children’s Fund); Фонду ООН з народонаселення (ЮНФПА); Програми розвитку ООН (ПРООН); Світового банку. В задекларованих положеннях програми “Освіта для всіх” наголошено на важливості того, що кожна людина (діти, молодь та дорослі) повинна мати можливість отримати освіту, яка повинна задовольняти їх основні освітні потреби. У цьому сенсі освіта “для всіх” передбачає упровадження заходів та послуг у державному і приватному секторах, спрямованих на задоволення основних освітніх потреб дітей, молоді та дорослих як в освітніх закладах, так і за їх межами.

У 1999 році організацією ЮНЕСКО було зафіксовано перші позитивні зрушення в галузі дошкілля щодо охоплення дітей дошкільною освітою: “...відсоток дітей, залучених у дошкільну освіту та виховання, збільшився від 0,7 % до 3,6 %, хоча зовсім незначні зміни сталися у сфері вдосконалення дошкільної ланки. Десятиліття роботи, спрямованої на реалізацію цілей Джимтейна, дали зовсім незначні результати. Це означає, що ще багато зусиль необхідно докласти для того, щоб рівень якості дошкільних освітніх програм відповідав вимогам сучасного глобального суспільства, а зміст програм забезпечував довготривалий позитивний вплив на розвиток дитини в подальшому майбутньому” [215]. У найрозвинутіших країнах світу дошкільною підготовкою охоплено значну частку дітей. Так, наприклад, у Чілі 83 % дітей віком 5-6 років відвідують дошкільні навчальні заклади, 35 % дітей трирічного віку теж відвідують дитячі садки; у Японії, відповідно, 97 % п’ятирічних дітей, 58 % – дітей 2-3 років; в Аргентині, Коста-Риці, Кубі, Мексиці, Уругваї та інших країнах – 80 %

п'ятирічних дітей, 30 % – трирічних; у країнах Європи та США – близько 85% дітей п'яти років, 55 % – трирічних дітей залучені до навчально-виховного процесу у дошкільних навчальних установах [264, с. 46].

У Сполучених Штатах динаміка охоплення дітей дошкільною освітою в кожному штаті різна. Проте спостерігається загальна тенденція до збільшення кількості дітей, що здобувають дошкільну освіту у дошкільних установах, різних за типами і формами власності. Після затвердження програми із забезпечення дошкільної освіти “Хед Старт” у країні з 1965 року відсоток дітей від народження до 5-ти років, що відвідували дошкільні установи, збільшився з 50 % до 82 % , а в період з 1990-х років до початку XXI століття – від 82 % до 95 % від загальної кількості дітей (4 мільйони) [193, с. 24-25] На той час в Україні цей показник становить лише 57 % дітей дошкільного віку. Тобто, у США на 38 % дітей, охоплених дошкільною освітою, більше, ніж в Україні. Динаміку залучення дітей до дошкільної освіти за останні роки у США відображає діаграма на рис. 3.1.

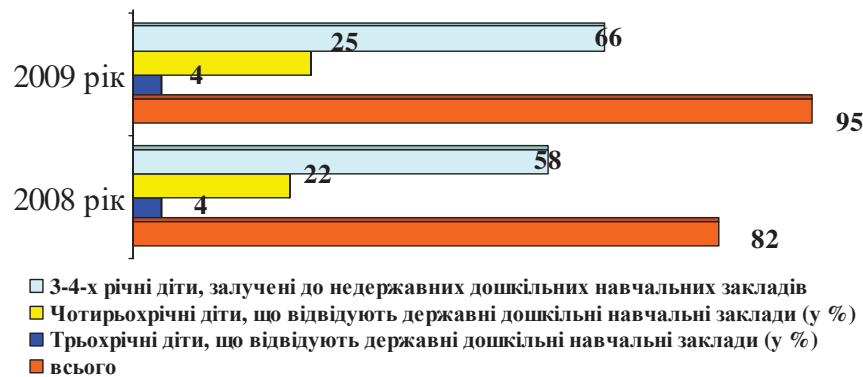

Рис. 3.1 Динаміка охоплення 3-4-річних дітей дошкільною освітою у США

Джерело: Barnett S. State Preschool Yearbook / Steven Barnett. – The National Institute for Early Education Research Supported by The Pew Charitable Trusts. – Rutgers Graduate school of education, 2009. – Р. 5.

Як свідчать дані діаграми, відсоток, 3-річних дітей, охоплених дошкільною освітою, коливається від 3 % до 4 %, відповідно 4-5-тирічних – від 22 % до 25 %.

Таблиця 3.3

Сфери діяльності у дошкільних навчальних закладах “Святошинська гімназія” (Україна) та “ДНЗ св. Джозефа” (США)

Дошкільний навчальний заклад “Святошинська гімназія” (Україна)	Дошкільний навчальний заклад “ДНЗ св. Джозефа” (США)
1. Сенсорика	Сенсорний розвиток у всіх сферах діяльності
2. Математика	Математична компетентність
3. Грамота	Мовне мистецтво
4. Розвиток мовлення	Мовна компетентність
5. Ознайомлення з навколишнім світом	Дослідницька діяльність
6. Англійська мова	Італійська мова
7. Сфера не виокремлена	Соціальна компетентність
8. Сфера не виокремлена	Духовний розвиток (Релігійний)
9. Художня діяльність здійснюється у сфері сенсорики	Художнє мистецтво та творчість

Дані таблиці свідчать про наступні відмінності у сферах діяльності: у “Святошинській гімназії” окреслено 6 сфер, у які залучається дитина, що на 5 менше, ніж у “Меридіані” (що працює за державною програмою), і на три сфери менше, ніж, в американському релігійному дошкільному закладі.

Аналіз доводить, що у дошкільних установах як американських, так і українських, які працюють за державними програмами, навчальний план ширший і охоплює більше сфер діяльності, ніж у дошкільних установах, які працюють за авторськими програмами, де курікулум не деталізований та вужчий за сферами. Так само як і у державних дошкільних установах, діти американців, які відвідують приватні дошкільні заклади, отримують більший багаж знань за менший період часу порівняно з вихованцями українських приватних дошкільних установ.

Як свідчать дані таблиць, як в українських, так і в американських дошкільних закладах практикується вивчення дітьми іноземної мови: в українському – англійської мови (є також дошкільні заклади, в яких навчають німецької, французької та італійської мов); в американському – вивчається

пасивного словника поняттями, що пов'язані з комп'ютерною технікою “монітор”, “клавіатура”, “мишка”, “дисковод” тощо. (Додаток С (продовження)).

Сфера “Блоки” спрямована на розвиток дитини через конструювання дерев'яними кубами, ця сфера є однією з базових сфер “Творчого курікулума”. Вона впливає на: соціальний розвиток відбувається у процесі взаємодії дітей – гра в будівництво; фізичний розвиток полягає у розвитку моторики рук, координації рухів; когнітивний – у розвитку творчої уяви; мовний розвиток проходить у процесі “будівництва”, коли діти обговорюють об'єкти, які вони будують, обмінюються думками.

Сфера “Приготування їжі” передбачає готування дітьми різних та легких за приготуванням страв: випічка печива, приготування омлету, бутербродів, легких десертів та десертів із фруктів тощо. Сфера сприяє соціальному розвитку – взаємодія з дітьми; фізичному розвитку – дрібна моторика рук (діти набирають цукор, борошно, сіль; використовують у роботі мірні ложки, склянки тощо); когнітивний розвиток – розвиток пам'яті, уваги, логічного мислення (вивчення рецептів, запам'ятовування інгредієнтів, спостереження за діями вихователя тощо); мовному розвитку – збільшення лексики словами, пов'язаними із назвами страв та процесом їх приготування, наприклад, “інгредієнти”, “склад”, “насипати”, “розмішати”, “додати” тощо.

Для аналізу сфери діяльності нами було взято ще дві дошкільні установи (табл. 3.3), що дозволяє розширити базу аналізу та простежити відмінність сфер діяльності у дошкільних закладах, які працюють за державними програмами (Меридіан, Ланс Круз) та закладами, які працюють за авторськими програмами (Святошинська гімназія (Україна, м. Київ) (Додаток С.1), ДНЗ св. Джозефа (США, штат Мічиган, м. Франкенмус) (Додаток С.1 (продовження)).

Така тенденція зумовлена насамперед тим, що батьки з кожним роком стають більш свідомі того, що дітей чотирьох років потрібно готувати до школи, належна освіта в дошкільних закладах – умова успішного навчання в школі.

Головною метою державної політики України в галузі освіти є реалізація конституційного права громадян на загальнодоступну й безкоштовну дошкільну освіту, забезпечення рівних стартових можливостей для дітей із різних соціальних груп і верств населення. Це означає, що держава зобов'язана забезпечити кожній дитині, незалежно від місця її мешкання, той рівень розвитку, ті стартові можливості, які дозволять їй успішно навчатися в початковій школі [72, с. 16-18]. Особливо важливим зрушенням у вирішенні цього завдання стало прийняття Верховною Радою 6 червня 2010 року змін до закону України “Про дошкільну освіту”, які визначають дошкільну освіту обов'язковою. У змінах до Закону “Про дошкільну освіту” зазначено, що держава “забезпечує доступність і безоплатність дошкільної освіти в державних і комунальних дошкільних навчальних закладах у межах державних вимог до змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти (Базового компонента дошкільної освіти) та **обов'язкову дошкільну освіту дітей старшого дошкільного віку**” (Стаття 3). У змінах до Статті 9 п. 5 визначено, що “дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють ...у сім'ї (до досягнення п'ятирічного віку)” [58, с. 4]. Ця поправка свідчить про те, що діти можуть виховуватися та здобувати освіту у сім'ї лише до п'яти років, з моменту досягнення п'яти років дитина повинна здобувати обов'язкову дошкільну освіту. Внесені до закону зміни передбачають не тільки залучення більшої кількості дітей до дошкільної освіти, а й підвищення якості їхньої підготовки до школи.

У зв'язку з актуалізацією суперечностей, які виникли з прийняттям змін до Закону “Про дошкільну освіту”, Н. Омеляненко зазначає, що питання обов'язковості здобуття дітьми старшого дошкільного віку назріло вже давно, бо всі (як педагоги, так і батьки) розуміли, що це є необхідністю, насамперед для дитини [89, с. 6]. Як наголосив Д. Табачник, введення обов'язкової дошкільної освіти наближає Україну до світових стандартів. Він зазначив: “Це абсолютно

корисне і своєчасне нововведення, яке наближає систему освіти України до кращих світових і європейських традицій, тому що охоплення дошкільною освітою дітей 5-тирічного віку запроваджено законодавчо у США і переважній більшості країн Європи”. Д. Табачник підкреслив, що у зв’язку із введенням обов’язкової дошкільної освіти батьків не будуть примушувати віддавати дітей до дитячих садків, а вони зможуть отримати дошкільну освіту вдома за допомогою вчителів. За його словами, планується, що дошкільна освіта буде проходити у формі розвивальних ігор, які дадуть дітям базові навички рахунку, читання та психологічно підготують їх до отримання середньої освіти [89]. На І-му всеукраїнському з’їзді працівників дошкільних навчальних закладів, який відбувся у листопаді цього року, Д. Табачник відзначив, що за прикладом США в Україні розроблено та затверджено Програму “Впевнений старт”, метою якої є забезпечення державного стандарту дошкільної освіти для усіх дітей [89].

У ході аналізу сучасної динаміки охоплення дітей (від 1-го до 6-ти років) дошкільною освітою в Україні нами встановлено, що для нашої країни характерне динамічне зростання кількості дітей, які відвідують дошкільні заклади. За даними результатів моніторингового дослідження стану дошкільної освіти в Україні, проведеного Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, встановлено, що станом на 2008 рік **57 %** дітей (від загальної кількості дітей дошкільного віку) здобували освіту в дошкільних навчальних закладах (у містах – **69 %**, селах – **33 %**) [98, с. 6] (див. діаграму на рис. 3.2).

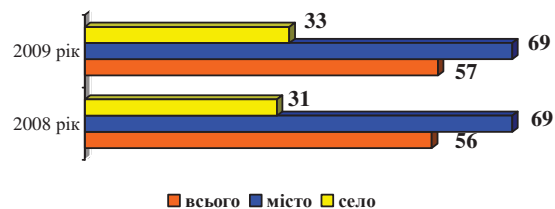

Рис. 3.2 Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (у відсотках)

На думку Д. Табачника, в Україні на сьогоднішній день існує можливість забезпечити дошкільною освітою 93,5 %, тобто 394 773 дитини [87]. Як свідчить

10. Конструювання	Продовження таблиці 3.2 Блоки (куби) / Excerpt from Chapter 6: "Blocks"
11. У світі музики	Музика та рухи / Excerpt from Chapter 13: "Music and Movement"
12. Як окрема сфера діяльності відсутня	Комп'ютери / Excerpt from Chapter 15: "Computers"
13. Як окрема сфера діяльності відсутня	Експерсії / Excerpt from Chapter 16: "Outdoors"
14. Відсутня	Приготування їжі / Excerpt from Chapter 14: "Cooking"

Аналізуючи навчальні плани (Додаток С) та сфери діяльності у дошкільних закладах США та України, маємо такі дані: навчання і виховання у дошкільному закладі “Меридіан” розраховане для дітей віком від 2-х до п’яти років, в американському закладі “Ланс Круз” – для дітей віком від 18 місяців до 4-х років. У Сполучених Штатах дитина протягом 2,5-3 років (якщо батьки були залучені до домашніх програм дошкільної освіти, то – 3) перебування в дошкільному закладі залучена у 14 сфер діяльності, в Україні протягом 3-3,5 років – в 11 сфер діяльності, що на 3 менше ніж, у США. Як бачимо, в американських дошкільних закладах педагогічний процес хоч і менший у часі, ніж в українських, проте за цей період діти отримують більший обсяг уявлень про світ, тобто в дошкільних установах США, на відміну від вітчизняних дошкільних закладів, які працюють за державними програми, навчальний план ширший і охоплює більше сфер діяльності.

Дані таблиці свідчать про те, що інтерес для запозичення можуть становити такі сфери діяльності: “Компютер”, “Блоки”, “Приготування їжі”. Зокрема, сфера “Комп’ютер” передбачає ознайомлення дітей із правилами користування комп’ютером та комп’ютерною технікою. Дітей привчають правильно користуватися комп’ютером, не перебільшувати час, дозволений для роботи з ним. Сфера впливає на соціально-емоційний розвиток (у дитини формується почуття самостійності, вміння приймати рішення у процесі гри на комп’ютери); фізичний розвиток передбачає формування вміння роботи з клавіатурою; когнітивний розвиток забезпечується розвивальними програмами, що розроблені спеціально для дітей; мовний розвиток передбачає розширення дитячого активного та

(The High/Scope Curriculum for Preschool), “Проектного підходу” (Project Approach) та ін.

На прикладі дошкільних установ “Меридіан” (Україна, м. Київ) та “Ланс Круз” (США, штат Мічиган, м. Харісон) проаналізуємо особливості сфер діяльності американських та українських дошкільних закладів, які відображають зміст дошкільної освіти в обох країнах. Вибір закладів обумовлений тим, що вони працюють за державними програмами дошкільної освіти: “Меридіан” – за програмою “Малятко”, “Дитина” та авторською програмою з англійської мови “Meridian curriculum programe” (Додаток С); “Ланс Круз” – за програмою “Хед Старт”, що ґрунтується на “Творчому курікулумі” (Додаток С (продовження)). На основі порівняльного аналізу нами визначено ідентичні та відмінні сфери діяльності, які включають у свою роботу американський та український дошкільні заклади (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Сфери діяльності у дошкільних навчальних закладах “Меридіан”(Україна) та “Ланс Круз” (США)

Дошкільний навчальний заклад “Меридіан” (Україна)	Дошкільний навчальний заклад “Ланс Круз” (США)
1. Сенсорне виховання	Сенсорне виховання здійснюється у всіх сферах діяльності
2. Виховуємо здорову дитину	Зміцнення здоров'я здійснюється у всіх сферах діяльності
3. Гра	Рольові ігри / Excerpt from Chapter 7: "Dramatic Play" Іграшки та ігри / Excerpt from Chapter 8. "Toys and Games"
4. Дитина і навколишній світ	Дослідження / Excerpt from Chapter 11: "Discovery"
5. Рідна природа	Пісок і вода / Excerpt from Chapter 12: "Sand and Water"
6. Мовленнєве спілкування	Бібліотека / Excerpt from Chapter 10: "Library"
7. Художня література	Здійснюється в усіх сферах діяльності
8. Цікава математика	Здійснюється в усіх сферах діяльності
9. Образотворче мистецтво	Мистецтво / Excerpt from Chapter 9: "Art"

порівняльний аналіз, тенденція до збільшення кількості дітей, охоплених дошкільною освітою, притаманна як для США, так і для України. Варто зазначити, що наша держава досягла значних результатів у цьому, проте залишається ряд суперечностей між задекларованими у законодавчих документах завданнями із забезпечення доступності дошкільної освіти “для всіх дітей” та проблемою недостатньої кількості дошкільних установ, що покликані реалізувати це завдання, тому зусилля держави насамперед повинні бути спрямовані на розширення цієї інфраструктури.

Отже, нами окреслено провідні тенденції розвитку дошкільної освіти США та України у міжнародному контексті, до яких належить глобальна тенденція до підвищення статусу дитинства та тенденція до збільшення кількості дітей охоплених дошкільною освітою.

Окрім означених тенденцій, визначено також сутнісно-визначальні, змістовно-процесуальні та організаційно-структурні тенденції розвитку української та американської дошкільної освіти. Зазначимо, що **сутнісно-визначальні тенденції** розвитку дошкільної освіти становлять педагогічні підходи навчання та виховання дітей дошкільного віку та філософські засади освіти дітей в українській та американській педагогічних науках; до **змістово-процесуальних тенденцій** розвитку дошкільної освіти відносять принципи регулювання роботи науково-методичних установ і дошкільних установ, контроль за виконанням завдань дошкільної освіти на загальнодержавному та місцевому рівнях, державний контроль за змістом програм дошкільної освіти тощо; **організаційно-структурні тенденції** розвитку дошкільної освіти передбачають державне регулювання функціонування структурних компонентів системи дошкільної освіти (Додаток Р).

У порівняльній таблиці 3.1, представлено провідні тенденції розвитку сучасної дошкільної освіти США та України, що дозволяє візуально простежити їх спільні (позначка “+”) та відмінні (позначка “–”) ознаки.

Таблиця 3.1

Спільні та відмінні тенденції розвитку дошкільної освіти США та України

Країна Тенденції	Сполучені Штати Америки	Україна	Спільне / Вімінне
Сутнісно-визначальні	1) домінування концепцій особистісно зорієнтованого підходу в організації педагогічного процесу в дошкільних закладах; 2) суб'єкт-суб'єктна взаємодія між педагогом та вихованцем – співпраця між вихователем і вихованцем ґрунтується на інтерактивній взаємодії; 3) прагматизм у виборі підходу до організації педагогічного процесу в дошкільних установах	1) домінування концепції особистісно зорієнтованого підходу в організації педагогічного процесу у дошкільних навчальних закладах; 2) переорієнтація освітньої парадигми з об'єкт-суб'єктної на суб'єкт-суб'єктну; 3) суб'єктивізм у виборі підходів до організації освітнього процесу	+ - -
Змістовно-процесуальні	1) надання пріоритету дошкільній освіті в освітній політиці держави; 2) збільшення асигнувань та інвестицій держави та недержавних організацій у дошкільну освіту; 3) надання дошкільним закладам вільного вибору програми, засобів, форм та методів навчання дітей дошкільного віку; 4) виділення базових вимог до учасника освітнього процесу; 5) зростання ролі науково-дослідних та методичних установ, підвищення функціональної значущості дошкільної освіти; виділення в освітніх програмах, законопроектах компоненту базових вимог до учасників педагогічного процесу; ліцензування програм дошкільної освіти, відповідно до чинних стандартів	1) зростання ролі державної політики в дошкільній сфері - запровадження та реалізація концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року; 2) державне фінансування дошкільної освіти та пошук альтернативних джерел фінансування; 3) надання дошкільним закладам вільного вибору програми, засобів, форм та методів навчання дітей дошкільного віку; 4) формулювання вимог до компетентності дітей дошкільного віку; 5) зростання ролі науково-дослідних та методичних установ, підвищенні функціональної значущості дошкільної освіти; розробка вимог до програм дошкільної освіти, затвердження освітніх програм, їх ліцензування	+ - + + +
Організаційно-структурні	1) формування широкої мережі звичайних та альтернативних дошкільних закладів; 2) розширення співпраці дошкільних установ з батьками та громадськими, приватними, релігійними організаціями, фірмами, корпораціями; співпраця з міжнародними організаціями дошкільної освіти; 3) збільшення терміну педагогічної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах та підвищення якості їх професійної підготовки	1) формування мережі дошкільних закладів; 2) розширення співпраці з батьками, пошук шляхів співпраці з громадськими приватними, релігійними організаціями, фірмами, корпораціями; співпраця дошкільних закладів з зарубіжними організаціями дошкільної освіти; 3) формування багаторівневої підготовки вихователів, збільшення терміну підготовки вихователів	+ + +

для дітей дошкільного віку, які складаються в сучасній Америці, повинні визначатися тим, що враховують усі вимоги до побудови курікулуму дошкільної освіти. Навчальні плани повинні бути побудовані так, щоби враховувати не тільки особливості умов, у яких надається дошкільна освіта, але й особливості території кожного окремого штату, що актуалізує сутнісний зміст дошкільної освіти США” [215].

В Україні побудова змісту дошкільної освіти за принципами курікулуму (навчального плану) лише починає набувати актуальності. Вітчизняна дослідниця О. Плахотнік визначає курікулум як продуману освітню концепцію, що охоплює максимум взаємопов'язаних факторів, чинників та впливів [92]. Проблему визначення національного курікулуму України вивчав В. Кремінський; методологію розвитку курікулуму в контексті компетентнісного підходу в освіті досліджувала О. Пометун; питання формування курікулуму в освітніх закладах США висвітлено в працях М. Жука, Л. Крамаренко, Н. Голубкової та інших [31].

Як зазначалось у попередніх підрозділах, зміст дошкільної освіти в Україні презентований у чисельних програмах, за якими працюють як державні, так і приватні дошкільні заклади. Працівники дошкільних установ мають право самостійно обирати програму виховання дітей з комплексу варіативних програм, затверджених Міністерством освіти і науки України (“Я у Світі”, “Малютко”, “Дитина”, “Українське дошкілля”, “Дитина в дошкільні роки”; “Створення умов природного розвитку дітей у системі дошкільного виховання”, “Ладки”, “Веселка”, “Розвиток”, “Обрадована дитина”, “Витоки”, “Пралеска”, програми дошкільного виховання за методикою Марії Монтесорі та програма, розроблена американськими колегами “Крок за кроком” (Додаток Р.1).

У Сполучених Штатах зміст дошкільної освіти викладено у програмах: “Хед Старт”, “Бенк Стріт”, “Хайпі”, “Хай Соуп”, програми Монтесорі, Реджіо Емілії, програми, що ґрунтуються на Вальдорфській педагогічній системі та ін., а зміст навчально-виховної діяльності дошкільного закладу побудовано на принципах “Творчого курікулуму” (The Creative Curriculum for Preschool), “Бенк Стріт-підходу” (Bank Street Developmental Interaction Approach), курікулуму “Хай Скоуп”

дошкільної освіти має розвивати у дитини такі фундаментальні якості, як здатність конструктивно впливати на довкілля та самозмінюватися в ході своєї життєдіяльності; самовдосконалюватися в різних видах діяльності та формах активності; гармонійно і різнобічно розвиватися за сприяння авторитетних дорослих як індивід, суб'єкт, особистість та індивідуальність. Увага у проєкті Концепції акцентується на реалізації компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходів у дошкільній освіті: “Свідомість, компетентність, спільність і діяльність – засадові характеристики особистісного способу життя дошкільника, загальні способи його буття. Вихідною тезою у впровадженні у педагогічну практику особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти є діяльне буття дитини, її суб'єктність: у свідомості – самосвідомість, у спільності – самобутність, у діяльності – самодіяльність. Це і є основними лініями розвитку дитини як суб'єкта власного життя, розвитку, саморозвитку” [64, с. 4].

Для українського дошкільця орієнтиром змісту дошкільної освіти є “Базовий компонент дошкільної освіти”, що був затвердженом у жовтні 1998 р. “Базовий компонент дошкільної освіти – це зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до рівня освіченості та вихованості дитини дошкільного віку. Він визначає сумарний кінцевий показник компетентності дитини на час її виходу з дошкільного віку і вступу до школи та забезпечує єдність освітньо-виховного простору, є основою для створення варіативних програм” [44, с. 3–4.]. Зміст сучасної дошкільної освіти спрямований на збереження дитячої субкультури, зорієнтований на цінності та інтереси дитини, врахування її вікових можливостей. Головне завдання дошкільної освіти на сучасному рівні розвитку цивілізації – “не засвоєння дитиною системи галузевих знань, а розкриття перед нею науки життя у доступній формі – формування практичних і життєво необхідних умінь, навичок орієнтуватися у нових умовах життя, знаходити своє місце серед інших, відчувати межу припустимої поведінки” [55].

На відміну від України, у США орієнтиром у побудові змісту дошкільної освіти є *курукулум*, який визначає змістове наповнення програм дошкільної освіти. Американська дослідниця Б. Лейбович наголошує на тому, що “освітні програми

Порівняльний аналіз тенденцій розвитку дошкільної освіти України та США дозволяє узагальнити *спільні та відмінні* ознаки.

Спільними ознаками є:

1) Значне посилення демократизації й гуманізації освіти, нове бачення ролі дошкільної освіти в системі безперервної освітньої парадигми, дотримання особистісно зорієнтованого підходу в організації педагогічного процесу у дошкільних закладах.

Дослідження зарубіжних тенденцій розвитку освіти, висвітлених у наукових працях Б. Вульфсона [36], А. Джуринаського [41], В. Кудіного [76], З. Малькової [80], свідчать про посилення міжнародної освітньої тенденції до подолання схеми авторитарного управління педагогічним процесом, акцент робиться на все більшому забезпеченні активності і самостійності дітей, створенні умов для їхнього самостійного пізнання суспільного довкілля та людей. За твердженням Б. Вульфсона, у США педагогічний процес прагне до природної багатоманітності, причому ця множинність реалізується на різних рівнях і у різних формах – у межах роботи з кожною дитиною, у контексті співіснування різних моделей і відповідних технологій [34, с. 25-50].

Останнім часом увага українських дослідників фокусується на запровадженні якісної дошкільної освіти в Україні, у зв'язку з чим прийнята Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, метою якої є “розроблення механізму розвитку дошкільної освіти та його впровадження в практику роботи; забезпечення захисту конституційних прав дітей дошкільного віку і державних гарантій щодо доступності та безоплатності здобуття такої освіти у державних та комунальних дошкільних навчальних закладах, зокрема дітьми п'ятирічного віку” [63, с. 3]. Впровадження якісної дошкільної освіти у керівництві країни вбачають насамперед через її модернізацію, концептуалізацію, які повинні ґрунтуватись на засадах компетентнісної парадигми, на особистісно зорієнтованій моделі розвитку, виховання та навчання дітей. Гуманістичні інновації у дошкільній освіті в Україні пов'язані з утвердженням у цій сфері особистісно зорієнтованого підходу, з реалізацією полікультурного підходу до формування змісту освіти, з її

гуманітаризацією. Концептуальні положення сучасної дошкільної освіти, впровадження нових форм, методів та засобів для організації педагогічного процесу, удосконалення фахової підготовки педагогів-вихователів у нових соціально-економічних умовах обґрунтовано у наукових працях провідних вітчизняних дослідників Л. Артемової [9], А. Богуш [25], О. Кононко [61], Т. Поніманської [94], Н. Кудикіної [75] та ін. Н. Гавриш зазначає, що для українського дошкільця характерна тенденція до побудови освітнього процесу на концептуальних засадах особистісно орієнтованої освіти, це “не просто мода, а жорстка вимога сучасного життя, адже соціально-педагогічна, суспільно-економічна діяльність кожного дошкільного закладу відбувається в загальному соціально-економічному контексті державного господарювання й має відповідати його “правилам гри” [38, с. 18]. Вітчизняна дошкільна освіта все більше прагне суб’єкт-суб’єктного характеру взаємодії між педагогом та вихованцем, її пріоритетним завданням стає цілісний, всебічний розвиток особистості.

2) Тенденція до регулювання розвитку дошкільної освіти на загальнодержавному рівні.

Рух за підвищення якості дошкільної освіти та зміни ролі державної політики у цій сфері у США починається з середини 60-х років ХХ століття і продовжується до сьогодні. У країні постійно відбувається хвиля нових, безпрецедентних зрушень у розвитку та реформуванні дошкільної освіти. Визначальним у державній політиці США у напрямі сприяння розвитку системи дошкільної освіти було запровадження загальнодержавної програми із забезпечення дошкільної освіти “Хед Старт” (1965) [125], а також таких законопроектів, як “Цілі 2000: Освітній акт Америки” (1991) [272] та “Жодної дитини поза увагою” (2002) [126].

Аналізуючи питання державної освітньої політики в Україні щодо сприяння розвитку та удосконалення системи дошкільної освіти, варто вказати, що важливу роль у формуванні та реалізації державної освітньої політики України відіграє Колегія Міністерства освіти і науки. За останні десять років державна освітня політика була спрямована на гуманізацію, демократизацію освіти; формування

2) *форми і методи організації* освітнього процесу у дошкільних закладах США та України;

3) *освітнє середовище*;

4) *співпраця* дошкільних установ з батьками у США та Україні.

У підрозділі також подано розроблені нами методичні рекомендації та умови творчого використання практичного досвіду американських вихователів у практиці дошкільних навчальних закладів України.

Останніми роками проблема розвитку дошкільної галузі освіти, вдосконалення організації системи дошкільної освіти в кожній окремій країні, концептуалізація її змісту набули міжнародного статусу. Вперше проблему переорієнтації змісту дошкільної освіти на парадигмальні засади, його концептуалізації, структуризації відповідно до сучасних вимог суспільства було винесено на обговорення у 1962 році на міжнародних освітніх конференціях під егідою ЮНЕСКО та після виходу праці американського методолога науки Т. Куна “Структура наукових революцій”. Саме завдяки праці Т. Куна набуло широкого поширення поняття “парадигма” (від грецького *παράδειγμα* – приклад, зразок), яке було введене в освітній простір позитивістом Г. Бергманом [32].

Парадигмальні засади дошкільної освіти США та України реалізуються через програми дошкільної освіти. В цьому контексті актуальним для сучасних практиків та науковців є питання *змісту дошкільної освіти*, що є першим аспектом порівняльного аналізу. Проблема змісту дошкільної освіти була предметом вивчення відомих українських дослідників дошкільної освіти: Л. Артемової [7], І. Беха [17], А. Богуш [25], Н. Гавриш [37], О. Кононко [57], Т. Поніманської [95; 96] І. Рогальської [99] та ін. Серед американських учених його досліджували С. Барнет [136], Ф. Кемпембел [154], Дж. Курі та Д. Томас [169], А. Рейнолдс [302] та ін.

Сьогодні в Україні, все частіше йде мова про концептуальність змісту дошкільної освіти, що передбачає його побудову на засадах концепції дошкільної освіти, яка відповідає вимогам часу і суспільства. Так, у проекті Концепції розвитку дошкільної освіти на 2010-2016 рр. було визначено, що зміст сучасної

демократизації дошкільної освіти в Україні. У зв'язку з цим передбачається широке залучення громадськості до управління дошкільною установою через легітимізацію у дошкільних закладах таких структур, як піклувальної ради, незалежної батьківської ради та комітету, батьківських зборів, соціальних працівників тощо;

- для українського та європейського освітнього простору характерним є збереження багатовікових традицій різних культурно-історичних типів суспільства, різних цивілізацій, що впливають на характер дошкільної освіти. Відтак, логічним є те, що найбільш інтенсивно інтеграція дошкільної освіти відбувається у рамках геополітичних регіонів, що об'єднують країни з відносно подібними умовами історичного розвитку та подібною соціально-політичною структурою. До таких країн відносять країни Західної Європи, які за глибиною та масштабністю інтеграції в цьому контексті виступають лідерами;

- зберігаючи свою специфіку, в багатьох аспектах розвиток сучасної дошкільної освіти США характеризує прагнення відповідати сучасному світовому рівню розвитку педагогічної теорії і практики у дошкільній галузі. Водночас, слід зазначити, що для освіти США характерна відносно невисока здатність до інтернаціональної інтеграції. Тому американська дошкільна освіта виявляє відмінності порівняно з близькими за рівнем свого соціально-економічного розвитку країнами Західної Європи та Україною. На відміну від України, для США характерною є спрямованість до формування власних концепцій розвитку дошкільної освіти, що зумовлено не тільки географічним положенням, але й прагненням американців бути лідером в освітній політиці світу.

3.2. Порівняльний аналіз організації педагогічного процесу в дошкільних закладах США та України

З метою обґрунтування можливостей творчого використання американського досвіду організації дошкільної освіти нами здійснено порівняльний аналіз підходів до організації дошкільної освіти у США та Україні. Критеріями порівняльного аналізу у нашому дослідженні стали:

1) *зміст дошкільної освіти* у США та Україні;

стандартизації змісту освіти; ліцензування, атестацію та акредитацію дошкільних навчальних закладів; формування на основі спадщини минулого і створення цілісної, органічної сучасної системи дошкільної освіти; адаптацію дошкільної освіти до нових ринкових відносин; інтеграції національної системи дошкільної освіти в європейський і світовий освітнянський простір [48]. Фундаментальним є також прийняття Закону “Про освіту”, поправок до Закону “Про дошкільну освіту” (2010), Національної доктрини розвитку освіти в Україні в XXI ст., Базового компонента дошкільної освіти України, державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”); запровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі”.

3) Тенденція надання дошкільним закладам вільного вибору програми, засобів, форм та методів розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку.

Працівники як вітчизняних, так і американських дошкільних навчальних закладів вільно підходять до вибору форм організації навчально-виховного процесу, методів і засобів реалізації змісту дошкільної освіти. Так, у США про це свідчить наявність низки дошкільних установ, що працюють за різними програмами та методиками, відповідно до яких відбувається відбір форм та засобів дошкільної освіти [153, с. 404-414]. Серед методик поширені: активне навчання (безпосереднє навчання в процесі діяльності), монтесорі-метод (вільний вибір дитиною виду діяльності, супроводжуюча функція педагога), “метод проектів” (колективна та індивідуальна робота над окремим завданням-проектом), “мозковий штурм” (коли вихователь активізує розумову діяльність дітей шляхом постановки завдань чи запитань, що потребують якомога швидкого вирішення та відповіді), методи аналізу ситуації, ігрове проектування, дослідження, експериментування та ін.

В Україні прерогатива надається таким методам: пояснювально-ілюстративний, теорія розв'язання винахідницьких задач (ТРВЗ), проектування, моделювання, проведення дослідів, ігри, різноманітні вправи (на відтворення, розучування, творчі), пошукові методи, вирішення проблемних завдань тощо.

4) Тенденція до здійснення ліцензування освітніх програм для дітей

дошкільного віку.

Здійснення акредитації та ліцензування програм дошкільної освіти підтверджує їх наукову обґрунтованість та ефективність, тому є необхідним заходом для контролю за якістю дошкільної освіти [137]. Найбільш розповсюдженими є: “Хед Старт” (Head Start), “Рання освіта Хед Старт” (Early Head Start), “Хайпі” (The Home Instruction for Parents of Preschool Youngsters – HIPHY), програма “Хай Скоуп” (High Scope), програма “Банк Стріт” (The Bank Street program), програми, розроблені відповідно до методики М. Монтесорі (Montessori program), Вальдорфські програми (Waldorf approach program) тощо. У США акредитація програм дошкільної освіти здійснюється (як на рівні штату, так і на місцевому рівні) рядом організацій: Міністерством освіти США, Національним інститутом досліджень дошкільної освіти, Освітнім центром раннього навчання дітей, Національною асоціацією освіти дітей, Національною асоціацією державного комітету освіти [292, с. 26]. В Україні ліцензування програм дошкільної освіти (“Я у Світі”, “Малятко”, “Дитина”, “Українське дошкільня”, “Дитина в дошкільні роки”; авторські програми – “Створення умов природного розвитку дітей у системі дошкільного виховання” (Лілія Блудова, Надія Дернович), “Ладки” (Надія Дернович); російські програми – “Веселка”, “Розвиток”, “Обрадована дитина”, “Витоки”; білоруська програма “Пралеска”, програми дошкільного виховання за методикою Марії Монтесорі та програма, розроблена американськими та вітчизняними спеціалістами “Крок за кроком” [90]) здійснюється Міністерством освіти і науки України [98]. У сфері дошкільної освіти ліцензуванню підлягають: догляд за дітьми дошкільного віку; розвиток, навчання та виховання дітей дошкільного віку; корекція психологічного і фізичного розвитку дітей дошкільного віку [90].

Аналіз свідчить про те, що у США програми дошкільної освіти ліцензуються не тільки Міністерством освіти, але й провідними науково-методичними установами, тоді як в Україні право на це має тільки Міністерство освіти і науки України.

5) Формування вимог до компетентності дітей дошкільного віку.

вихователем (вихователь продовжує залишатись ініціатором пізнавальної діяльності) дітей.

2) У виборі підходів до організації освітнього процесу американські педагоги керуються прагматичною точкою зору (оцінкою якості програми, тобто передбаченням того, яких компетентностей набуде дитина після засвоєння змісту програми). В Україні вибір підходу до освітнього процесу мотивується суб’єктивними переконаннями вихователя, часто перевага надається популярним інноваційним підходам. Недоліком такого вибору може бути неготовність вихователя до реалізації обраного ним інноваційного підходу.

3) У США чітко окреслено державне та громадське фінансування дошкільної освіти, спостерігається тенденція до збільшення державних інвестицій у дошкільну освіту, громадське та інші джерела фінансування галузі стали традицією. В американському суспільстві переконані, що інвестиції в дошкільну освіту “сьогодні” приносять колосальні прибутки в майбутньому, це доводить і дослідження американських учених. Натомість, в Україні державне фінансування не забезпечує всіх потреб дошкільної галузі, а також гострою стоїть проблема пошуку альтернативних джерел фінансування (громадські та інші організації не вбачають фінансової користі у підтримці освіти дітей).

Отже, здійснений аналіз провідних тенденцій розвитку дошкільної освіти України та США у контексті глобалізації міжнародного освітнього простору дав підстави для таких висновків:

- серед демократичних інновацій в українській дошкільній освіті можна назвати такі: ліквідація монополії держави в царині дошкільної освіти, децентралізація освіти, становлення самоврядування, залучення громадськості до процесу управління шкільною освітою, розвиток мережі навчальних закладів. Так, позитивним зрушенням став розвиток децентралізованого підходу до управління освітою, що проявилось не тільки в закріпленні на законодавчому рівні перерозподілу повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, а й в отриманні самими навчальними закладами більших прав і свобод щодо реалізації власної діяльності. Крім того, модель управління дошкільними навчальними закладами, яка сьогодні перебуває на стадії законодавчого проектування, теж відображає прагнення до

стверджують, що лише компетентні вихователі здатні забезпечити якісну освіту дітей, тому підготовка педагогічних кадрів є пріоритетним напрямом вищої освіти країни [229]. Широке узагальнююче поняття “професійна компетентність” у психолого-педагогічній літературі розглядається як професійна підготовленість і здатність суб’єкта праці до виконання завдань і обов’язків повсякденної діяльності [88, с. 59–65.]. До її структури належать знання, уміння та навички професійної діяльності. Професійна компетентність вихователя, як зазначає Г. Беленька, складається з трьох основних компонентів: теоретичних знань, практичних умінь їх застосування та професійно-значущих якостей, що дають особистості можливість вільно, впевнено і толерантно діяти залежно від наявної необхідності та потреб оточуючого життя [19, с. 30].

Для реалізації завдання формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу на сучасному етапі розвитку вищої освіти України і США постало питання збільшення навчальних курсів з професійних дисциплін. З огляду на це, для України, як і для США, характерною тенденцією у підготовці кадрів є збільшення кількості навчального часу на професійні дисципліни. Підтвердженням цього є чисельні дослідження провідних дослідників з дошкільної та порівняльної педагогіки Н. Абашкіної, Г. Алексевиц, А. Алексюка, Г. Беленької, Г. Єгорова, В. Жуковського, І. Задорожньої, Ю. Кіщенко, О. Ков’язіної, Н. Лавриченко, Л. Латун, О. Локшиної, Б. Мельниченко, Є. Москаленко, О. Овчарук, А. Парінова, О. Плахотник та ін.

Відмінними ознаками тенденцій розвитку дошкільної освіти України та США є:

1) Різниця підходів до взаємодії між суб’єктами освітнього процесу.

У США робота педагога-вихователя ґрунтується на побудові інтерактивних взаємин з дитиною, постійній актуалізації пізнавальної діяльності дітей через залучення до видів діяльності, яку вони обирають (дитина виступає ініціатором пізнавальної діяльності дітей), а в Україні вихователь, намагаючись вибудувати особистісно зорієнтовану модель освітнього процесу, тяжіє до взаємин на основі партнерських відносин, але у виборі діяльності прерогатива залишається за

Стратегія модернізації дошкільної освіти України передбачає поліпшення її якості. Одним із важливих чинників, що сприяють розв’язанню цього завдання, є компетентнісний підхід, який цілісно доповнює низку існуючих освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних цілей дошкільної освіти.

На сучасному етапі розвитку науки і освіти у структурі полікритеріального підходу виокремився компетентнісний підхід як до розвитку особистості, так і до процесу її навчання і виховання [25, с. 8]. “Результатом якісної дошкільної освіти є показники особистісного розвитку дитини (креативність, мотивація, довільність допитливості, ступінь морального розвитку тощо), – зазначає К. Крутій, – ...головним завданням сучасного дошкільного навчального закладу є формування в дітей універсальних умінь і здатностей – ключових компетенцій: соціальної, комунікативної, інформативної, когнітивної, загальнокультурної, спеціальної” [72, с. 16-18]. Формування цих ключових компетенцій забезпечується реалізацією компетентнісного підходу у дошкільній освіті України. Як зазначає І. Рогальська, “...освіта дітей дошкільного віку повинна відповідати засадам модернізації освіти в Україні, за якою основним результатом діяльності освітнього закладу стає набір ключових компетентностей особистості. При цьому оновлення змісту дошкільної освіти, розробка нових її стандартів першочергово пов’язується з реалізацією компетентнісного підходу” [104, с. 22]. “За такого підходу, – зазначає дослідниця, – знання не є самоцінністю, вони лише засіб набуття особистісних сенсів, орієнтування у соціокультурному довіллі, спосіб засвоєння діяльності, необхідної для становлення особистості дитини” [104, с. 22]. Т. Завгородня під поняттям “компетентнісний підхід в освіті” розуміє спрямованість освітнього простору на формування й розвиток основних базових і предметних компетентностей особистості, результатом якого повинна бути сформована загальна компетентність особи [47, с. 228].

У сучасній науці ще немає узгодженого підходу до систематизації синонімічних понять компетенції та компетентності. Так, Міжнародна комісія Ради Європи розглядає поняття компетентності як загальні або базові вміння,

фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, уявлення, опори або опорні знання, загальнонавчальні вміння або навички [108, с. 19]. Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнень та освіти це поняття визначається як спроможність здійснювати діяльність, завдання або роботу, при цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок та відношень [108, с. 20].

Компетентність – слово іншомовного походження, яке походить від латинського “competentio”, “compeo”, що означає досягаю, відповідаю, підходжу. Словник іншомовних слів визначає це поняття як поінформованість, обізнаність, авторитетність. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає практично однакове визначення цим дефініціям, а саме “компетенція” розглядається як “добра обізнаність із чим-небудь”, а “компетентність” тлумачиться як властивість за значенням “компетентний” (який має достатні знання в якій-небудь галузі; добре обізнаний, тямущий), тобто поінформованість, обізнаність, авторитетність [29, с. 560].

У педагогічній науці поняття компетентність трактується по різному. Так, А. Андрєєв під “компетентністю” розуміє “інтегральну здатність вирішувати конкретні проблеми, які виникають у різних сферах людського буття” [4, с. 20]. У межах компетентнісного підходу компетентність передбачає наявність знань, якими людина вміє “не стільки розпорядитися власне знаннями, скільки володіти певними особистісними характеристиками і вміти у будь-який час знайти і відібрати у створених людством величезних сховищах інформації потрібні знання” [4, с. 20].

На думку А. Богуш, компетентність – комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, уміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання, складати творчі розповіді, малюнки й конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль [24, с. 11]. На думку О. Заблоцької, компетенція – це інтегрована особистісно-діяльнісна категорія, яка формується під час навчання в результаті поєднання початкового особистого досвіду,

проти 3834 годин в Україні); професійне спрямування всіх курсів, які викладаються у ВНЗ, мають максимальне спрямування на підготовку майбутніх вихователів до навчання та виховання дітей дошкільного віку (при цьому у змісті освітніх програм при підготовці вихователя відображається як теоретичний аспект, так і практичний досвід; спостерігається збільшення терміну практики студентів педагогічних ВНЗ у дошкільних закладах, що забезпечує високу якість надання освітніх послуг у сфері дошкільної освіти [157].

Питання реформування системи професійної освіти вихователів і перехід на міжнародні стандарти підготовки фахівців набуває особливої актуальності в контексті інтеграції України у міжнародний освітній простір. Відповідно до зазначеного О. Кононко визначає такі напрями професійної діяльності вихователя: психологічний, педагогічний, організаційний, методичний, дидактичний, управління та контролю, підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів [55].

Останні дослідження українських науковців свідчать про актуалізацію компетентнісного підходу і у підготовці вихователів. Так, Т. Андрюшенко стверджує, що “...модернізація системи дошкільної освіти, перенесення акцентів із навчання на розвиток дошкільників, формування у них життєвої компетентності, підготовка до запровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” актуалізує проблему вдосконалення професійних якостей вихователів, їхньої підготовки до інноваційної діяльності, пошуку нових підходів до вдосконалення професійної компетентності педагогів” [5, с. 236]. За словами О. Богініч, “якість професійної освіти на сучасному етапі є одним із вагомих показників, що визначає конкурентоспроможність всієї вищої школи і кожного випускника зокрема. Суть реформування професійної освіти полягає у забезпеченні особистісного розвитку майбутнього фахівця (особистісний аспект), удосконаленні змісту підготовки (змістовий аспект) та форуванні способів саморегуляції навчальної діяльності з метою компетентнісного оволодіння практичним досвідом (технологічний аспект)” [23, с. 29-30]. У цьому аспекті думки авторів співзвучні з переконаннями американських науковців, які

громадян, які проживають на відповідній території, у здобутті дошкільної освіти, здійснення соціально-педагогічного патронату, взаємодія з сім'єю, поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку [49].

Мережа дошкільних закладів як у США, так і в Україні досить широка, різниться лише за типами й формами власності: у США – дошкільні центри, центри догляду за дітьми раннього дошкільного віку, сімейні центри; державні, громадські та релігійні дошкільні заклади; спеціальні дошкільні заклади або центри; лісові дошкільні установи; дошкільні заклади сезонного типу тощо; в Україні – дошкільні навчальні заклади: ясла, ясла-садок, дитячий садок, ясла-садок компенсуючого типу; будинок дитини, дитячий будинок інтернатного типу; ясла-садок сімейного типу, ясла-садок комбінованого типу, центр розвитку дитини.

Одним із основних завдань мережі дошкільних установ у США та в Україні полягає у забезпеченні освітніх потреб дітей, проте мережа дошкільних закладів США ширша, характеризується варіативністю та різноманітністю, що дозволяє надавати освітні послуги не тільки дошкільним навчальним закладам, створених державними освітніми установами, але й дошкільними закладами при громадських, релігійних, комерційних організаціях.

8) Збільшення терміну підготовки фахівців дошкільної освіти.

Вимоги сьогодення потребують від керівників дошкільних установ, методистів та вихователів творчого підходу до організації освітньої діяльності, стимулюють до внесення у діяльність прогресивних ідей зарубіжного дошкільного виховання та освіти, запровадження нововведень, уміло поєднаних з освітніми традиціями минулого.

Сьогодні у зв'язку із процесами інтеграції, технізації та інформатизації суспільства в дошкільній педагогіці США ведуться дискусії щодо професії вихователя [229, с. 399]. Спостерігається тенденція до збільшення кількості навчального часу на професійні дисципліни. Кількість годин на профільні дисципліни в університетах США значно перевищує кількість годин, що передбачені навчальними планами університетів України (4058 годин у США –

знань, способів діяльності, умінь, навичок, особистісних цінностей і здатності їх застосування у процесі продуктивної діяльності стосовно кола предметів та процесів певної галузі людської діяльності [46]. Термін “компетенція” українською дослідницею К. Крутій визначається як “...загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які надбані завдяки навчанню”, або “коло питань, у яких особа є достатньо обізнаною”, або як “здібність виконувати будь-яке завдання”, а також “можливість встановлення зв'язків між набутими знаннями та ситуацією” [73, с. 47].

У США ідея формування компетентності дитини в дошкільній теорії та практиці з'явилася ще на початку ХХ століття під впливом педагогічних ідей Дж. Дьюї. Концепцію дошкільної освіти він убачав у прагматичному підході, який передбачав відбір таких форм, засобів, змісту діяльності та методів, які забезпечували б дитину не тільки знаннями, але й уміннями використовувати їх “в потрібний час, в потрібному місці” [172]. Зазначене підтверджує думку про те, що зміст дошкільної освіти повинен забезпечувати формування необхідних життєвих компетенцій у дитини.

Так, у США вимоги до компетентності дітей дошкільного віку сформульовано у положеннях програми “Хед Старт”. Вони передбачають компетентність дитини у таких сферах: “Мова”, “Література”, “Грамастика”, “Науки”, “Креативне мистецтво”, “Соціальний та емоційний розвиток”, “Фізичний розвиток” [333]. В Україні основні вимоги до компетентності дітей дошкільного віку сформульовані у Базовій програмі розвитку дітей дошкільного віку “Я у Світі”, і вони передбачають компетентність дитини у чотирьох сферах: “Природа”, “Культура”, “Люди”, “Я сам” [10].

Із зазначеного можна зробити висновок, що компетентнісно-орієнтована освіта набуває домінуючого напрямку у сучасній педагогічній думці Європи та Америки. В матеріалах ЮНЕСКО окреслюється коло компетенцій, що вже повинні розглядатися усіма як бажаний результат освіти. У доповіді міжнародної комісії з освіти “Освіта: прихований скарб” Жак Делор, сформулювавши “чотири стовпи”, на яких ґрунтується освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити,

навчитися жити разом, навчитися жити, визначив, по суті, основні глобальні компетентності [40, с.26].

б) Інтегрована співпраця дошкільних установ з батьками та громадськими організаціями.

Співпраця дошкільних установ з батьками вихованців у США сьогодні є вагомим частиним функціонування американських дошкільних установ [304, с. 117]. Така співпраця передбачає залучення батьків до діяльності дошкільного закладу через різноманітні форми: організацію адекватного розвивального середовища вдома, надання консультації батькам про організацію здорового способу життя дитини; організацію зустрічей батьків і педагогів, на яких проводяться тренінги, розв'язання психолого-педагогічних ситуацій тощо; підтримки дистанційної співпраці, яка передбачає електронне листування з батьками (з цією метою працює сайт дошкільного закладу), презентації дошкільного закладу в мережі Інтернет, створення та розповсюдження електронних посібників, розроблених вихователями дошкільного закладу, залучення батьків до удосконалення діяльності дошкільної установи через електронне анкетування тощо; залучення батьків до роботи дошкільної установи (допомага вихователям в організації занять, у догляді за груповою кімнатою, при необхідності замінюють вихователя); надання інформації щодо курікулуму та програм, за якими працює дошкільний заклад; залучення батьків до управління дошкільною установою (створюється незалежна рада батьківського комітету, яка бере участь в обговоренні не тільки проблем з покращення матеріального та методичного забезпечення дошкільної установи, а й разом з вихователями розробляють освітні програми дошкільного закладу); проводяться вечірні свята та концерти, суботники; видаються журнали дошкільної установи; здійснюється розсилка особистих інформаційних листів для батьків; дошкільна установа також інтегрує батьків до співпраці з громадськими та комерційними організаціями.

Українські науковці, надаючи великого значення сімейному вихованню та співпраці дошкільних навчальних закладів з батьками наголошують, що від спільної роботи батьків і педагогів залежить подальший розвиток дитини [45,

с. 62]. Батьки як перші педагоги покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформуванню активне зацікавлене ставлення до навколишнього світу [51, с. 39–57]. На етапі раннього дитинства провідним соціальним інститутом, покликаним забезпечити всебічний розвиток дитини, є система дошкільних навчальних закладів. “У роботі дошкільного закладу з батьками, – як стверджує Т. Поніманська, – істотне значення має спрямування педагогічної освіти батьків і вміння поповнювати свої педагогічні знання і після вступу дитини до школи” [96, с. 426]. Працівники дошкільних закладів будь-якої форми власності мають створювати умови для об'єднання батьків, інших родичів дітей, зацікавлених проблемами виховання; створювати клуби, спілки, організації для реалізації батьківських ініціатив щодо захисту прав дітей і сімей в органах місцевих рад; сприяти втіленню в життя національної програми “Діти України”, Базового компонента дошкільної освіти щодо впливу на формування гуманного, демократичного законодавства і розвитку сучасних форм дошкільних закладів, які б відповідали потребам дітей і батьків.

З метою підвищення ефективності взаємодії між вихователями і батьками в дошкільних навчальних закладах використовуються такі форми роботи: батьківські збори, дні відкритих дверей, зустрічі з батьками, вечори запитань та відповідей, засідання “круглого столу”, спільні з батьками та вихователями свята і розваги, школи для батьків, сімейні педради, батьківські конференції, бесіди, консультації, відвідування дітей удома, залучення батьків до роботи дошкільної установи, виставки дитячих робіт, анкетування [96, с. 425]. Як свідчить аналіз, хоч тенденція у розширенні співпраці працівників дошкільних навчальних закладів з батьками є спільною для США та України, взаємодія вітчизняних дошкільних установ з батьками дещо вужча, ніж співпраця американських. З огляду на це вважаємо, що цей аспект заслуговує на окрему увагу вітчизняних науковців.

7) Розширення мережі дошкільних навчальних закладів.

В Україні Статтею 11 Закону України “Про дошкільну освіту” визначено, що повноваженнями дошкільного навчального закладу є задоволення потреб